

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ TEOLOGII
INSTYTUT NAUK TEOLOGICZNYCH

Andriy Yastremskyy

Nr albumu: 45363

**Stosunek młodzieży szkół średnich do małżeństwa
i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin
w świetle badań młodzieży w szkołach
z nauczaniem w języku polskim na Ukrainie.**

Rozprawa doktorska

napisana na seminarium z duszpasterstwa rodzin

pod kierunkiem

ks. dr. hab. Jacka Golenia, prof. KUL

Lublin 2020

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
WSTĘP	7
ROZDZIAŁ I	
MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W ŚWIELE NAUCZANIA KOŚCIOŁA	20
1. Antropologiczne podstawy małżeństwa	20
2. Teologiczne ujęcie małżeństwa.....	31
2.1. Sakramentalność małżeństwa ochrzczonych.....	32
2.2. Wymogi moralne małżeństwa sakramentalnego.....	43
3. Rodzina jako Kościół domowy.....	49
ROZDZIAŁ II	
METODOLOGIA BADAŃ	61
1. Metoda badań.....	62
2. Charakterystyka badanych.....	64
3. Organizacja i przebieg badań.....	79
ROZDZIAŁ III	
ANTROPOLOGICZNE PODSTAWY MAŁŻEŃSTWA W ŚWIELE BADAŃ	
MŁODZIEŻY	80
1. Rozumienie powołania człowieka do miłości.....	80
2. Akceptacja małżeństwa i życia w rodzinie jako drogi realizacji płciowości.....	90
ROZDZIAŁ IV	
TEOLOGICZNE ROZUMIENIE MAŁŻEŃSTWA W ŚWIELE BADAŃ	
MŁODZIEŻY	100
1. Rozumienie małżeństwa sakramentalnego.....	100
2. Akceptacja wymogów moralnych małżeństwa sakramentalnego.....	110
3. Dążenia związane z zawarciem małżeństwa sakramentalnego.....	117
ROZDZIAŁ V	
RODZINA JAKO KOŚCIÓŁ DOMOWY W ŚWIELE	
BADAŃ MŁODZIEŻY	125
1. Znaczenie eklezjalnego wymiaru rodziny.....	125
2. Znaczenie wychowania w rodzinie katolickiej.....	132
2.1. Znaczenie wychowania w trwałej rodzinie.....	140
3. Dążenia związane z założeniem katolickiej rodziny.....	147

ROZDZIAŁ VI

WNIOSKI I POSTULATY PASTORALNE.....	154
1. Pogłębianie wiedzy antropologicznej.....	154
2. Kształtowanie teologicznego rozumienia małżeństwa.....	158
3. Ukazywanie zadań Kościoła domowego.....	161
4. Motywowanie młodzieży do zawarcia małżeństwa sakramentalnego i założenia katolickiej rodziny.....	165
ZAKOŃCZENIE.....	170
BIBLIOGRAFIA.....	175
WYKAZ TABEL.....	188
SPIS WYKRESÓW.....	191
ANEKSY.....	192

WYKAZ SKRÓTÓW

- AB KUL** – archiwum biblioteki KUL.
- ADS** – „Arcanum divinae sapientiae”. Encyklika Leona XIII (10.02.1880).
- AK** – „Ateneum kapłańskie”, Włocławek 1909-
- AL** – „Amoris laetitia”. Posynodalna adhortacja apostolska Franciszka (19.03.2016).
- CC** – „Casti connubii”. Encyklika Piusa XI (31.12.1930).
- ChL** – „Christifideles laici”. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II (30.12.1988).
- CT** – „Catechesi tradendae”. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II (16.10.1979).
- CV** – „Christus vivit”. Posynodalna adhortacja apostolska Franciszka (25.03.2019).
- DA** – „Apostolicam actuositatem”. Dekret o apostołstwie świeckich (18.11.1965).
- DCE** – „Deus caritas est”. Encyklika Benedykta XVI (25.12.2005).
- DDR** – „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin”, Konferencja Episkopatu Polski (11.05.2003).
- DPH** – „Dignitas Personae Humanae”. Instrukcja dotycząca niektórych problemów bioetycznych Kongregacji Nauki Wiary (08.09.2008).
- DS** – „Denzinger-Schonmetzer”. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, oprac. H. Denzinger, A. Schönmetzer, <http://www.iglesiasdeifre.com/archivos/Denzinger-Schonmetzer.pdf>.
- DV** – „Donum vitae”. Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego Kongregacji Nauki Wiary (22.02.1987).
- DWCH** – „Gravissimum educationis”. Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim (28.10.1965).
- EG** – „Evangelii gaudium”. Adhortacja apostolska Franciszka (24.11.2013).
- EK** – „Encyklopedia Katolicka”, t. 1-20, F. Gryglewicz, R. Łukaszyk i in. Lublin 1973-2014.
- EV** – „Evangelium vitae”. Encyklika Jana Pawła II (25.03.1995).
- FC** – „Familiaris consortio”. Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II (22.11.1981).
- HD** – „Homo Dei”. Przegląd Ascetyczno-Duszpasterski, Tuchów-Wrocław-Warszawa 1932-
- HV** – „Humanae vitae”. Encyklika Pawła VI (25.07.1968).

KDK – „Gaudium et spes”. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym (7.12.1965).

KK – „Lumen gentium”. Konstytucja dogmatyczna o Kościele (21.11.1964).

KKK – Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.

KL – „Sacrosanctum Concilium”. Konstytucja o liturgii świętej (4.12.1963).

KO – „Dei Verbum”. Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym (18.11.1965).

KPK – Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.

LdD – List do dzieci Ojca Świętego Jana Pawła II w roku rodziny (13.12.1994).

LdR – „Gratissimam sane”. List do rodzin Jana Pawła II z okazji Roku Rodziny (2.02.1994).

LMK – List do Biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie Kongregacji Nauki Wiary (31.05.2004).

LP – „Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie”, Papieska Rada do spraw Rodziny (8.12.1995).

LTP – „Leksykon teologii pastoralnej”, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006.

MC – „Marialis cultus”. Adhortacja apostolska Pawła VI (02.02.1974).

MD – „Mulieris dignitatem”. List apostolski Jana Pawła II z okazji Roku Maryjnego o powołaniu i godności kobiety (15.08.1988).

Mps – maszynopis.

OBI – „Obrzędy błogosławieństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich”, Katowice 2001.

OSM – „Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich”, Katowice 1991.

OWLG – „Ogólne wprowadzenie do liturgii godzin”, Poznań 1988.

PSM – „Przygotowanie do sakramentu małżeństwa”, Papieska Rada do spraw Rodziny (13.05.1996).

RC – „Redemptoris custos”. Adhortacja apostolska Jana Pawła II (15.08.1989).

RH – „Redemptor hominis”. Encyklika Jana Pawła II (4.03.1979).

RLP – „Rodzina a ludzka prokreacja”, Papieska Rada do spraw Rodziny (13.05.2006).

SL – „Studia Leopoliensia”. Rocznik Filozoficzno-Teologiczny, Lwów-Kraków 2008-

WFS – „Wskazania na temat formacji seminarzystów odnośnie problemów związanych z małżeństwem i rodziną”, Kongregacja Wychowania Katolickiego (19.03.1995).

WPAL – „Wytyczne Pastoralne do Adhortacji „Amoris laetitia”, Konferencja

Episkopatu Polski (8.06.2018 r.).

WW – „Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości”. Dokument Kongregacji do spraw Wychowania Katolickiego (1.11.1983).

Pismo św. cytowane jest w rozprawie według wydania piątego Biblii Tysiąclecia. Poznań 2006, łącznie z zawartymi tam skrótami.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II cytowane są według edycji: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje. Tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, łącznie z przyjętymi tam skrótami.

WSTĘP

We współczesnym świecie dostrzega się wielorakie przemiany społeczno-kulturowe. Dotyczą one wielu obszarów życia, w tym także rozumienia istoty rodziny oraz jej struktury. Pośród przemian dotyczących małżeństwa i rodziny zauważalne są zmiany pozytywne, do których można zaliczyć zapewnienie pełnych praw kobiet w rodzinie i życiu społecznym oraz promocję odpowiedzialnego rodzicielstwa przez liczne pary małżeńskie. Do przemian negatywnych, zaliczyć można próby zwolenników skrajnych nurtów feministycznych oraz aktywistów ideologii *gender*, zmierzające do wprowadzenia karykaturalnych zmian, godzących w istotę małżeństwa mężczyzny i kobiety. W krajach Europy zachodniej często wprowadza się ustawy przeciwne godności osoby ludzkiej oraz małżeństwu i rodzinie, godzące w życie ludzkie od poczęcia do naturalnej śmierci poprzez legalizację aborcji i eutanazji oraz wspieranie polityki planowej kontroli urodzeń i depopulacji. Te oraz inne przemiany społeczno-kulturowe stanowią wielkie wyzwanie dla Kościoła katolickiego w świecie, jak również na Ukrainie. Kościół, odczytując znaki czasu, postrzega zachodzące przemiany jako wyzwanie duszpasterskie i wezwanie do głoszenia z mandatu Bożego prawdy o godności człowieka oraz zamyśle Stwórcy wobec małżeństwa i rodziny. W ostatnich dekadach na tym polu szczególnie wyróżnili się papieże upominający się o godność człowieka opartą na fundamencie Bożego Objawienia, godność i prawa małżeństwa i rodziny oraz ich znaczenie dla społeczeństwa i Kościoła.

Wspomniane przemiany społeczno-kulturowe od pewnego czasu uwidaczniają się także w społeczeństwie Ukrainy. Po rozpadzie Związku Radzieckiego oraz uzyskaniu niepodległości w 1991 roku, ukraińskie elity polityczne zadeklarowały pro-europejski wektor rozwoju społecznego. Taki kierunek rozwoju młodego państwa motywowany był wieloma racjami jak wolność, demokracja, poszanowanie godności osoby, dobrobyt ekonomiczny, wolność religijna. W trakcie faktycznego zbliżania się do Unii Europejskiej, pojawił się wymóg stopniowego dostosowywania prawodawstwa ukraińskiego do niektórych wzorców unijnych. Na tej drodze można zauważyć pozytywne zmiany jak walka z korupcją, reforma systemu sądownictwa oraz inne reformy państwowe i administracyjne. Jednocześnie jednak pojawiły się niebezpieczne

tendencje i dążenia, mogące wyrządzić szkody społeczne i gospodarcze, godzące między innymi w instytucje małżeństwa i rodziny¹.

Dokonujące się przemiany społeczno-kulturowe niosą ze sobą także zmiany w postrzeganiu małżeństwa i rodziny przez młodzież. Zauważa się, iż obecne postrzeganie tych instytucji przez młodzież stanowi zlepek różnych modeli rozumienia małżeństwa i rodziny. Pomimo tego, relacje rodzinne nadal pozostają ważne dla ogółu społeczeństwa, a wartość rodziny i zaufanie społeczne do tej instytucji cieszy się pośród innych najwyższym poziomem². Preferowanym na Ukrainie modelem życia rodzinnego nadal pozostaje monogamiczny związek mężczyzny i kobiety, oparty na wzajemnej miłości i wierności małżonków, chęci bycia rodzicem, szacunku do rodziców oraz innych członków rodziny³. Przejawem takiego pojmowania rodziny mogą być wyniki badań młodzieży szkolnej, która za główny motyw zawarcia małżeństwa uważa romantyczną miłość („możliwość wspólnego życia razem z ukochaną osobą”), „posiadanie podobnych z wybraną osobą poglądów na życie, gustów oraz zainteresowań” oraz „zrodzenie dzieci”⁴. Takie wyobrażenia i motywy zawarcia związku małżeńskiego napawają nadzieją, a jednocześnie wymagają systematycznej weryfikacji przemian mentalności kolejnych pokoleń młodzieży w różnych środowiskach.

W temacie rozprawy został użyty termin „młodzież” na określenie uczniów szkół średnich, będących w okresie pomiędzy dzieciństwem a dorosłością. Od strony rozwoju biologicznego jest to czas dorastania i towarzyszących mu intensywnych zmian związanych z dojrzewaniem oraz przechodzeniem od etapu dzieciństwa ku dorosłości⁵. Zmiany te ujawniają się w rozwoju biologicznym, psychicznym, wolitywnym,

---

¹ Jednym z takich dezintegracyjnych kroków wydaje się być stopniowo wdrażane *Rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy* z dnia 23.11.2015 roku nr 1393-r pt. „O zatwierdzeniu planu działań dla realizacji Narodowej strategii w sferze praw człowieka na okres do 2020 roku”. Por. Кабінет Міністрів України, *Розпорядження від 23 листопада 2015 р. № 1393 – р. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року*, w: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679> [12.10.2016], tłum. autora. Pomimo, iż tytuł *Rozporządzenia* zapowiada troskę o prawa człowieka, w treści dokumentu, a właściwie w aneksie zawierającym aż 299 stron, znajduje się szereg postanowień opartych na założeniach ideologicznych *gender*. Fakt ten każe z niepokojem przewidywać wdrażanie kroków mogących zagrażać godności osoby ludzkiej oraz małżeństwu i rodzinie. Zob. G. Kuby, *Globalna rewolucja seksualna. Likwidacja wolności w imię wolności*, Kraków 2013; I. Mroczkowski, *Rodzina, gender i nowy feminizm. Podstawy chrześcijańskiej obrony i promocji rodziny*, Płock 2014.

² Por. O. M. Кутняк, *Вплив трансформації суспільства на формування сімейних цінностей молодого покоління*, https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp181/15Kutik.pdf, [02.06.2020].

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Por. J. S. Turner, D. B. Helms, *Rozwój człowieka*, Warszawa 1999, s. 340.

intelektualnym, psychoseksualnym. Pozwalają one dorastającym osobom przygotować się do wyzwań i zadań dorosłego życia. Na poziomie biologicznym uwidaczniają się one w ukształtowaniu ciała oraz rozwoju układu płciowego i rozrodczego⁶. Na poziomie psychicznym u nastolatków zachodzą zmiany w postrzeganiu przez nich samego siebie. Z powodu szybkich zmian młodzież może mieć trudności z pozytywną samooceną, dlatego na tym etapie szczególnie potrzebuje wsparcia ze strony najbliższych⁷. Na poziomie rozwoju umysłowego zachodzą zmiany umożliwiające jakościowo wyższe funkcjonowanie poznawcze nastolatków. Na tym etapie krystalizują się oraz integrują wszystkie wcześniejsze stadia rozwoju poznawczego, osiągając stadium operacji formalnych⁸. Rozwój społeczny w tym okresie ma szczególne znaczenie z punktu widzenia przygotowania do życia małżeńsko-rodzinnego. Młodzież wchodzi w intensywne relacje z rówieśnikami często dla uzyskania ich akceptacji oraz z potrzeby dzielenia się swymi nowymi doświadczeniami i uczuciami. Kształtuje się tożsamość, poprzez oczyszczanie i integrowanie własnego „ja” jako odrębnej, spójnej osoby. Odbywa się to w kontekście socjalizacji, gdzie adekwatne postrzeganie siebie wpływa na szerokość i głębokość relacji społecznych, i odwrotnie, reakcje zwrotne z otoczenia powodują kształtowanie oceny i obrazu siebie⁹. Nasila się proces indywiduacji, polegający na uwalnianiu się osoby dorastającej od przekonań i postaw swoich rodziców, co powoduje różnorakie napięcia pomiędzy nastolatkami a ich rodzicami. Z wymienionych powyżej powodów, na tym etapie szczególnie potrzebna jest roztropna postawa rodziców i wychowawców, pozwalająca ze zrozumieniem przyjąć i wesprzeć młodzież w dorastaniu¹⁰. Poza tym, rozwój społeczny umożliwia docenianie poglądów innych osób, rozstrzyganie trudności powstałych wskutek nieporozumień oraz korzystanie z doświadczenia innych w rozwiązywaniu konfliktów. Rozwój ten pozwala poznać normy społeczne i obyczaje, uczyć się brać odpowiedzialność za własne czyny, a także zdobywać doświadczenie życiowe umożliwiające w przyszłości założenie rodziny.

Termin „małżeństwo” w języku polskim pochodzi z dwóch członów: *mał* – umowa i *żena* – żona, i może oznaczać uroczyste wzięcie żony na mocy umowy między

---

⁶ Tamże, s. 341-346.

⁷ Tamże, s. 347.

⁸ Tamże, s. 349-355.

⁹ Tamże, s. 355-356.

¹⁰ Tamże, s. 356-361.

stronami¹¹. Prawdopodobnie sięga on swymi korzeniami języka starocerkiewnego, gdzie słowo *małżena* oznaczało parę złożoną z męża i żony. Inaczej mówiąc *małżena* oznaczała to, czym dziś jest małżeństwo. W tradycji rzymskiej wyraz „małżeństwo” – *matrimonium* (łac.) jest wyrazem złożonym z dwóch członów: *mater* – matka oraz *munus* – obowiązek. Na określenie małżeństwa jako związku używano także łacińskiego terminu *coniugium* (łac.) – pochodzącego od *commune iugum* – wspólne jarzmo, czyli ciężar, trud. Modestinus, prawnik rzymski z III w., określił małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety, będący zespoleniem na całe życie, powodujący współdział w prawach boskich i ludzkich. Cesarz Justynian (VI w.) w *Instytucjach* ujął małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety obejmujący niepodzielną wspólnotę życia. Według ewolucjonistów, małżeństwo jest wynikiem długiego procesu przemian od bezładu płciowego (heteryzm) poprzez wielomęstwo (poliandria), czy wielożeństwo (poligamia) aż do związków monogamicznych (jednożeństwa). Na podstawie badań etnograficznych wydaje się jednak, że małżeństwo monogamiczne było czymś pierwotnym, a dopiero wskutek różnych zniekształceń przybierało formy poligamii czy poliandrii. Źródłem małżeństwa jest prawo natury, ujawniające się w rozumnej (duchowej) naturze człowieka i jego płciowości. Odmienność płci i zawarte w człowieku dążenia w naturalny sposób kierują osoby do zjednoczenia się nie tylko na poziomie fizycznym, ale również psychicznym i duchowym (por. Rdz 2, 24). Pan Jezus odwołał się do pierwotnej tradycji dotyczącej stworzenia, wyraźnie akcentując nierozzerwalność małżeństwa (zob. Mt 19, 4-5). Chrześcijańskie spojrzenie małżeństwo zawarte jest nie tylko w Piśmie Świętym, ale także w całej Tradycji Kościoła i jego nauczaniu. Na ziemiach polskich już w X w. ustrój rodowy opierał się w zasadzie na małżeństwie monogamicznym, które było już wtedy instytucją na ogół trwałą, posiadającą cechy sakralne¹². Na Ukrainie małżeństwo monogamiczne było wprowadzane jako norma społeczna wraz z szerzeniem się wiary chrześcijańskiej w dobie Rusi Kijowskiej¹³.

---

¹¹ Por. P. Królikowski, *Małżeństwo*, w: EK t. XI, kol. 1054.

¹² Por. P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2005, s. 21-23; M. Fąka, *Małżeńskie prawo kościelne*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1994 s. 234; C. Rychlicki, *Małżeństwo*, w: EK, t. XI, kol. 1063-1064.

¹³ Por. O. M. Бирлюк, *Формування шлюбу в Київській Русі: норми звичаєвого та церковного права*, „Часопис Київ” університету права, № 4. 2010, s. 46; Ю. М. Походзіло, К. П. Силенок, *Еволюція правового регулювання шлюбносімейних відносин на українських землях у X – XIX століттях*, „Теорія і практика правознавства”, 2(8), 2015, s. 6-7.

Rodzina jest podstawową komórką społeczną, w której człowiek przychodzi na świat i w której dokonuje się jego rozwój. Jest ona dla człowieka naturalnym środowiskiem narodzenia i rozwoju. Samo pojęcie nie jest jednoznaczne. Może dotyczyć jedynie rodziców i ich potomstwa (rodzina nuklearna), jak też obejmować swym zakresem szerszy krąg spokrewnionych osób lub tych, którzy wspólnie zamieszkują. Jednak w każdym z tych określeń fundamentem rodziny jest związek kobiety i mężczyzny¹⁴. Istota rodziny, zdaje się polegać na duchowym zjednoczeniu wąskiej grupy osób we wspólnym ognisku domowym przez więzy biologiczne, tradycję rodzinną i społeczną¹⁵. W ujęciu Soboru Watykańskiego II rodzina jest szkołą bogatego człowieczeństwa, w której poprzez wychowanie kształtują się cnoty społeczne (por. KDK 52; DWCH 3)¹⁶. Według papieża Jana Pawła II jest ona szkołą cnót, które budują społeczeństwo i pozwalają na jego rozwój. W rodzinie znajduje swoją kolebkę także Kościół, gdyż rodzina ona i wychowuje do wiary nowych jego członków. W niej człowiek doświadcza „autentycznej i dojrzałej komunii osób” budowanej na fundamencie wartości oraz „serdecznego otwarcia się, spotkania i dialogu, bezinteresownej gotowości służenia, wielkodusznej służby i głębokiej solidarności”¹⁷. Rodzina jest zatem założona i nieustannie ożywiana przez Bożą miłość i dzięki temu tworzy wspólnotę osób zjednoczonych w miłości¹⁸. Ta komunia osób jest odzwierciedleniem Trójcy Świętej, która jest komunią miłości¹⁹.

Użyte w temacie dysertacji pojęcie „stosunek”, ogólnie ujmując, odnosi się do świadomości, rozumienia lub postawy wobec kogoś lub czegoś. Świadomość człowieka, będąca atrybutem jego bytu powstaje dzięki ludzkiej zdolności do percepcji przedmiotów zewnętrznych i zdolności do refleksji, która jest właściwa jedynie dla osoby ludzkiej. Poprzez świadomość przyjmuje on określone stanowisko wobec kogoś lub czegoś, które można również ująć pojęciem stosunku do kogoś lub czegoś, ustosunkowania się do kogoś lub czegoś. Świadomość więc jako ustosunkowanie się do obiektów zewnętrznych powstaje na granicy psychiki i społeczeństwa. Jako określone

---

¹⁴ B. M. Kałdon, *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum Pedagogiczne” 1(2011), s. 230-231; zob. A. Sorkowicz, *Polska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II*, Katowice 2014, s. 18.

¹⁵ Por. F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002, s. 32.

¹⁶ zob. FC 43.

¹⁷ FC 42-43.

¹⁸ FC 18.

¹⁹ AL 11.

postrzeganie świata, buduje w człowieku idee, do których się on w pewien sposób ustosunkowuje²⁰. Zagadnienie stosunku młodzieży do małżeństwa i rodziny obejmuje postrzeganie przez nią instytucji i wspólnot, jakimi są małżeństwo i rodzina katolicka.

Kluczowym terminem niniejszej rozprawy jest „duszpasterstwo rodzin”. Według Ryszarda Kamińskiego, używa się go „w dwojakim znaczeniu: a) na oznaczenie subdyscypliny teologii pastoralnej, która wypracowuje podstawy, normy i zasady dla działalności duszpasterskiej ukierunkowanej na rodzinę; b) na oznaczenie działalności duszpasterskiej zaadresowanej do osób tworzących rodzinę lub przygotowujących się do jej założenia. W działalność tę zaangażowane jest duchowieństwo i laikat na różnych poziomach organizacyjnych i strukturach duszpasterstwa rodzin”, a powyższe znaczenia są wobec siebie komplementarne²¹. W literaturze przedmiotu oraz w rozumieniu potocznym duszpasterstwo rodzin najczęściej opisywane jest w drugim znaczeniu, jako działalność kościelna²². Adresatem szeroko pojętego duszpasterstwa rodzin jest także młodzież, gdyż obejmuje ono także różnorodne formy pastoralnego działania Kościoła wobec osób przygotowujących się do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny²³.

Działalność Kościoła ukierunkowana na rodzinę oraz realizowana w rodzinie i poprzez rodziny obejmuje także dalsze i bliższe przygotowanie dzieci i młodzieży do życia małżeńsko-rodzinnego. Jako taka jest przedmiotem badań naukowych prowadzonych na gruncie teologii pastoralnej, w ramach wspomnianej subdyscypliny. Badania te opierają się z jednej strony na kryteriach teologicznych wyprowadzanych z nauczania Kościoła, mających charakter normatywny. Z drugiej, wykorzystują osiągnięcia nauk pomocniczych wobec teologii. W ramach korzystania z tychże osiągnięć, prowadzone są na terenie teologii praktycznej i duszpasterstwa rodzin badania empiryczne, których celem jest weryfikacja aktualnych uwarunkowań duszpasterstwa rodzin. Także duszpasterska praca z młodzieżą na etapie dalszego bliższego przygotowania do małżeństwa sakramentalnego i założenia rodziny wymaga badania

---

²⁰ W. Werner, *Człowiek, świadomość, społeczeństwo. Splątane korzenie współczesnej psychologii*, w: *O świadomości. Wybrane zagadnienia*, red. M. Wójtowicz-Dacka, L. Zajac-Lamparska, Bydgoszcz 2007, s. 8-29.

²¹ R. Kamiński, *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 23.

²² Por. DDR 1; K. Wojacek, *Koncepcja duszpasterstwa rodzin w „Familiaris consortio”*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. Szafrński, Lublin 1985, s. 288; por. J. Wilk, *Czym jest duszpasterstwo rodzin?*, HD 2:1998, s. 32-42.

²³ B. Mierzwiński, *Rodzin duszpasterstwo*, LTP, s. 737; Kamiński, *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, s. 25.

aktualnych „znaków czasu”. W cel ten wpisuje się naukowe sprawdzanie aktualnych przekonań młodzieży szkolnej dotyczących katolickiego małżeństwa i rodziny. Prowadzenie takich badań pozwala aktualizować i odnawiać kierunki działalności duszpasterskiej wobec rodzin i młodzieży oraz podnosić jej skuteczność. W nurt takich interdyscyplinarnych badań prowadzonych na gruncie teologii pastoralnej w zakresie duszpasterstwa rodzin wpisuje się niniejsza rozprawa. Zmierza ona do ukazania stosunku młodzieży szkolnej uczącej się w wybranych szkołach na Ukrainie do małżeństwa i rodziny katolickiej oraz do ulepszenia działań duszpasterskich w tym zakresie.

Stan badań teologicznych nad podjętym zagadnieniem trzeba rozpatrywać w dwóch obszarach. Pierwszy dotyczy źródeł i opracowań teologicznych na temat małżeństwa i rodziny, drugi zawiera opracowania teologiczno-pastoralne ze szczególnym uwzględnieniem publikacji opartych na aktualnych badaniach empirycznych. Jako pomocniczą dla teologii praktycznej grupę opracowań można widzieć publikacje z zakresu nauk społecznych. Rozpoczynając od źródeł teologicznych, trzeba stwierdzić, że Kościół katolicki w ciągu swojej historii wielokrotnie nauczał na temat małżeństwa i rodziny²⁴. Zwłaszcza współczesne nauczanie Kościoła o małżeństwie i rodzinie, poczynawszy od Soboru Watykańskiego II²⁵, trzeba uznać za obszerne i bogate. Posoborowe nauczanie zapoczątkował papież Paweł VI, który w encyklice *Humanae vitae* przedstawił miłość małżeńską oraz moralne zasady przekazywania ludzkiego życia. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* ukazał blaski i cienie współczesnej rodziny, istotę małżeństwa i zadania rodziny chrześcijańskiej we współczesnym świecie oraz etapy, struktury, podmiot i zadania duszpasterstwa rodzin²⁶. W *Liście Mulieris dignitatem* papież z podkreślił rolę i godność kobiety w życiu społecznym i Kościele²⁷, a w adhortacji *Redemptoris custos* ukazał Opiekuna Chrystusa jako wzór mężczyzny, męża i ojca²⁸. W encyklice *Evangelium vitae* podkreślił i upomniał się o bezwzględną wartość życia ludzkiego na każdym jego etapie, wskazał kierunki umacniania szacunku dla życia ludzkiego oraz budowania cywilizacji miłości we

---

²⁴ Zob. J. Wróbel, *Małżeństwo chrześcijańskie w refleksji teologicznej od ojców Kościoła do Soboru Watykańskiego II. Szkic historyczny*, w: *Plciowość ludzka w kontekście miłości. Przesłanie moralne Kościoła*, red. J. Nagórny, M. Pokrywka, Lublin 2005, s. 283-306.

²⁵ Zob. KK 41; KDK 47-52; DWCH 3; DA 11, 30.

²⁶ Zob. FC 4, 65-85.

²⁷ Zob. MD 15-30.

²⁸ Zob. RC 17-27

współczesnym świecie²⁹. W *Liście do rodzin* pogłębił teologicznie niektóre zagadnienia dotyczące małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej oraz wskazał na największe zagrożenia, płynące z kłamliwych propozycji współczesnej cywilizacji³⁰, a w *Liście do dzieci* ukazał powołanie dziecka Bożego³¹. Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est*, nauczał o małżeństwie jako obrazie relacji Boga z ludźmi oraz o miłości, która ma swoje źródło w Sercu Bożym i jako taka jest miarą ludzkiej miłości³². Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, osadzając swoją refleksję w aktualnym kontekście kulturowym, poświęcił obszerną część swego dokumentu wartości i pięknu miłości małżeńskiej, którą z pomocą łaski Bożej trzeba budować dzień po dniu. Wskazał także na potrzebę wspierania rozwoju i dojrzewania miłości małżeńskiej, zwłaszcza poprzez duszpasterstwo więzi³³. Wobec różnych tendencji kulturowych, oddziałujących na opóźnianie lub rezygnację z zawierania trwałych małżeństw sakramentalnych przez wielu ochrzczonych, wzywa Kościół do ewangelizacji, pozytywnego ukazywania łaski i walorów małżeństwa oraz głębokiego motywowania młodych ludzi do stawiania na miłość silną, solidną, trwałą³⁴. Także Stolica Apostolska wydała w ostatnich dziesięcioleciach szereg dokumentów dotyczących małżeństwa i rodziny³⁵.

Literatura przedmiotowa z dziedziny nauk teologicznych dotycząca małżeństwa i rodziny, na gruncie języka polskiego, jest obszerna. Obejmuje ona głównie publikacje z teologii biblijnej, patrystycznej, dogmatycznej, moralnej oraz teologii duchowości. W pewnej mierze została ona wykorzystana w rozprawie i zestawiona w wykazie bibliografii, dlatego w tym miejscu warto pominąć jej szczegółowe przywoływanie. Polskojęzyczna literatura z obszaru teologii praktycznej ujmuje zagadnienia małżeństwa i rodzin głównie w pracach z duszpasterstwa rodzin, katechetyki, liturgiki oraz homiletyki. Do najbardziej znaczących można zaliczyć monografię Krystiana Wojaczka dotyczącą kształtowania katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium

---

²⁹ Zob. EV 52-101.

³⁰ Zob. LdR 9-20.

³¹ Zob. LdD.

³² Por. DCE 7, 11.

³³ Zob. AL 5, 89-258.

³⁴ Por. AL 40, 200.

³⁵ Kongregacja Nauki Wiary promulgowała: DV, LMK, DPH; Kongregacja Wychowania Katolickiego wydała: WW; WFS; „*Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę*”. *Z myślą o drodze dialogu na temat kwestii gender w edukacji*, Watykan 2019; Papieska Rada do spraw Rodziny: LP, PSM, RLP, zob. *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1-2, red. K. Lubowicki, Kraków 1999.

rodziny³⁶, rozprawę Adama Skreczko prezentującą duszpasterską troskę Kościoła w Polsce o małżeństwo i rodzinę w latach 1957-1966³⁷, Jerzego Kułaczkowskiego ukazującą znaczenie modelu jedności małżeńskiej w duszpasterstwie rodzin³⁸, praca Beaty Parysiewicz na temat wychowania do miłości³⁹, studium Jacka Golenia dotyczące motywów zawarcia małżeństwa sakramentalnego i wyboru współmałżonka u narzeczonych⁴⁰ oraz monografię Małgorzaty Królczyk ukazującą realizację celów małżeństwa i rodziny w dobie współczesnych przemian społeczno-kulturowych⁴¹. Na szczególną uwagę zasługują rozprawy doktorskie z duszpasterstwa rodzin dotyczące przygotowania narzeczonych oraz młodzieży do małżeństwa. Wśród prac opartych na badaniach narzeczonych warto wymienić prace autorstwa S. Adamczyka⁴², P. Petryka⁴³, G. Pyżłaka⁴⁴ oraz A. Dzióby⁴⁵. Wśród rozpraw z duszpasterstwa rodzin opartych na badaniach młodzieży szkół średnich trzeba wskazać dysertację P. Arbaszewskiego omawiającą zagadnienie rodziny jako podmiotu przygotowania do sakramentu małżeństwa⁴⁶, pracę U. Sroki traktującą o wychowaniu do życia w rodzinie⁴⁷, rozprawę R. Szuckiego, dotyczącą stosunku maturzystów z diecezji siedleckiej do małżeństwa i rodziny⁴⁸ oraz prace A. B. Sawickiej⁴⁹ i T. Tylutkiego⁵⁰. Na Ukrainie brakuje opracowań opartych na badaniach młodzieży lub narzeczonych dotyczących stosunku do

---

³⁶ Zob. K. Wojacek, *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997; tenże, *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Lublin 2001.

³⁷ A. Skreczko, *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny Tysiąclecia (1957-1966). Studium teologiczno-pastoralne*, Białystok 2002.

³⁸ Zob. J. Kułaczkowski, *Znaczenie teologicznego modelu jedności małżeńskiej w duszpasterstwie rodzin. Studium teologiczno-pastoralne*, Rzeszów 2006.

³⁹ Zob. B. M. Parysiewicz, *Wychowanie do miłości. Studium z duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2010.

⁴⁰ Zob. J. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013.

⁴¹ M. Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych*, Kraków 2018.

⁴² Zob. S. Adamczyk, *Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce*, Sandomierz 2001.

⁴³ Zob. P. Petryk, *Ku wspólnocie życia i miłości*, Lublin 1998.

⁴⁴ Zob. G. Pyżlak, *Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2007.

⁴⁵ Zob. A. Dzióba, *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*, Rzeszów 2009.

⁴⁶ Zob. P. Arbaszewski, *Rodzina podmiotem przygotowania do sakramentu małżeństwa. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań maturzystów w diecezji drohiczyńskiej*, Lublin 2009 (mps AB KUL).

⁴⁷ Zob. U. Sroka, *Wychowanie do życia w rodzinie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań młodzieży w Sandomierzu*, Lublin 2013 (mps AB KUL).

⁴⁸ Zob. R. Szucki, *Stosunek maturzystów do małżeństwa i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w diecezji siedleckiej*, Lublin 2018 (mps AB KUL).

⁴⁹ Zob. A. B. Sawicka, *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Studium z duszpasterstwa rodzin na podstawie badań maturzystów archidiecezji lubelskiej*, Lublin 2019 (mps AB KUL).

⁵⁰ Zob. T. Tylutki, *Małżeństwo i rodzina w świadomości maturzystów. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*, Lublin 2020 (mps AB KUL).

sakramentalnego małżeństwa i rodziny. Podobny deficyt dotyczy opracowania opartego na badaniach młodzieży uczącej się w szkołach na Ukrainie w języku polskim.

Trzeba dodać, iż także literatura z zakresu dyscyplin pomocniczych wobec teologii koncentruje się na zagadnieniach małżeństwa i rodziny. Naukowcy z dziedziny antropologii, socjologii, prawa, psychologii, pedagogiki badają fenomen małżeństwa i rodziny z zastosowaniem właściwych sobie metod i narzędzi badawczych⁵¹. Wyniki tychże badań są pomocne w refleksji naukowej, zwłaszcza prowadzonej na gruncie teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin. Jak twierdzi R. Kamiński, bez uwzględnienia osiągnięć nauk empirycznych, duszpasterstwo rodzin w warstwie refleksji naukowej byłoby oderwane od życia⁵². Merytoryczne ujęcie zagadnienia podjętego w niniejszej rozprawie wymagało sięgnięcia do literatury z zakresu innych dyscyplin naukowych zajmujących się małżeństwem i rodziną oraz młodzieżą. Publikacje te pozwoliły głębiej zobaczyć interesujące zagadnienie stosunku społeczeństwa wobec małżeństwa i rodziny. Na gruncie nauk społecznych, zwłaszcza socjologii, przeprowadzono w Polsce szereg badań empirycznych, których wyniki obrazują odniesienie polskiej młodzieży wobec tych instytucji oraz wartości i szczegółowych aspektów ich funkcjonowania⁵³. Podobne badania zdarzają się w ostatnich latach także na Ukrainie. Koncentrują się one na postrzeganiu oraz wyobrażeniach młodzieży i dorosłych o małżeństwie i rodzinie⁵⁴, gotowości oraz motywów zawarcia małżeństwa⁵⁵. Badano także tendencje prokreacyjne w społeczeństwie⁵⁶. Badania te jednak, ze zrozumiałych względów, nie ujmują stosunku młodzieży szkolnej do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej. Niniejsza dysertacja jest próbą wypełnienia istniejącej luki badawczej na gruncie teologicznym, w zakresie duszpasterstwa rodzin.

---

⁵¹ Kamiński, *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, s. 27.

⁵² Tamże, s. 31-32.

⁵³ Zob. J. Mariański, *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988-1998-2005-2017. Raport z ogólnopolskich badań socjologicznych*, Toruń 2018; L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin 2009; T. Biernat, L. Dyczewski, P. Sobierajski, J. Szulich-Kałuża, *Wyobrażenia młodzieży w Polsce o małżeństwie*, „Paedagogia Christiana” 1(19)2007, s. 137-155; D. Gizicka, *Małżeństwo i rodzina w hierarchii wartości życiowych młodzieży*, RNS KUL 2005, nr 1, s. 134-156.

⁵⁴ В. В. Чорновалюк, *Уявлення про шлюб різних поколінь в сучасному українському суспільстві*, <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/15584> [7.09.2019].

⁵⁵ Interesujące badania przeprowadzone zostały w Tarnopolu przez niezidentyfikowanego autora, gdzie w sondażu wzięło udział 1234 studentów uczelni wyższych, http://antibotan.com/file.html?work_id=201457 [7.09.2019].

⁵⁶ Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонов, О. М. Балакірева, inni, *Шлюб, сім'я та дитячі орієнтації в Україні*, Київ 2008, <https://www.idss.org.ua/monografii/Book-Shlub-web.pdf> [7.09.2019].

Celem dysertacji jest ukazanie stosunku młodzieży szkół średnich z nauczaniem w języku polskim⁵⁷ na Ukrainie do małżeństwa sakramentalnego i rodziny z perspektywy teologiczno-pastoralnej. Główny problem rozprawy można ująć w pytaniach: Jaki jest stosunek młodzieży szkół średnich z polskim językiem nauczania na Ukrainie do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej? W jaki sposób kształtować stosunek młodzieży do sakramentu małżeństwa i rodziny na nim opartej, aby rozumiała ona te wspólnoty i instytucje zgodnie z nauczaniem Kościoła katolickiego oraz chciała w przyszłości przyjąć sakrament małżeństwa i realizować w swojej rodzinie zadania Kościoła domowego? Tak sprecyzowany problem naukowy dysertacji obejmuje szereg problemów szczegółowych: 1) Jakie jest nauczanie współczesnego Kościoła katolickiego na temat małżeństwa i rodziny, w tym antropologiczne podstawy małżeństwa sakramentalnego i teologiczne rozumienie małżeństwa oraz rodziny jako Kościoła domowego?; 2) Jaki jest rzeczywisty stosunek badanej młodzieży szkolnej do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej, ujęty w poszczególnych obszarach merytorycznych?; 3) Jakie podejście, metody, formy i sposoby przekazu treści teologicznych należy stosować w duszpasterstwie młodzieży i rodzin oraz w katechezie, w celu pomocy w rozumieniu istoty małżeństwa sakramentalnego oraz rodziny katolickiej?; 4) W jaki sposób budzić w sercach młodzieży pragnienie i odwagę zawarcia w przyszłości małżeństwa sakramentalnego oraz gotowość tworzenia Kościoła domowego? Rozwiązanie tychże problemów zawierają poszczególne części dysertacji.

Wybór metody badawczej został dokonany ze względu na przedmiot i cel rozprawy oraz postawione problemy badawcze. Badania prowadzone w ramach teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin posiadają charakter interdyscyplinarny. Mają one jeden cel, przy czym używają różnorodnych metod szczegółowych. W tejże dysertacji metody te podporządkowane są jednej metodzie nadrzędnej (metametodzie), którą jest paradygmat analizy teologii pastoralnej⁵⁸. Paradygmat ten posiada określoną strukturę trzech etapów postępowania badawczego. Pierwszy – normatywny, pozwoli wyeksponować najistotniejsze treści zamysłu Bożego wobec małżeństwa i rodziny

---

⁵⁷ Na terytorium Ukrainy funkcjonują cztery szkoły średnie z nauczaniem w języku polskim. Trzy znajdują się na terenie archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego: dwie we Lwowie, jedna w Mościskach (obwód lwowski). Jedna znajduje się na terytorium łacińskiej diecezji kamieniecko-podolskiej w mieście Gródek (obwód Chmielnicki).

⁵⁸ R. Kamiński, *Metody teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 23-25; tenże, *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, s. 30.

zawarte w nauczaniu Kościoła katolickiego. W tym celu użyte zostaną metody dedukcyjne: egzegeza, metoda analizy źródeł, interpretacja tekstu, metoda analogii oraz porównawcza⁵⁹. Na drugim etapie (realizowanym) przedstawiony realny stosunek młodzieży szkolnej do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej. W trakcie prowadzonych badań empirycznych młodzieży szkolnej zostanie wykorzystana metoda sondażu (technika ankiety) oraz metody statystyczne. Więcej szczegółów dotyczących tego etapu badań zawiera drugi rozdział rozprawy. Następnie, uzyskany materiał empiryczny poddany będzie analizie ilościowej i jakościowej oraz interpretacji teologiczno-pastoralnej. Trzeci etap badawczy (postulowany) przewiduje sformułowanie wniosków i postulatów pastoralnych ukierunkowanych na usprawnienie praktycznego prowadzenia duszpasterstwa młodzieży i rodzin oraz katechezy. Pomocne będzie tutaj wykorzystanie metod syntezy, klasyfikacji oraz porównawczej⁶⁰. Wewnętrzna spójność pomiędzy trzema etapami zastosowanego paradygmatu pozwoli zachować teologiczny charakter całej rozprawy.

Dla zrealizowania celu dysertacji oraz rozwiązania głównego problemu badawczego zostaną wykorzystane źródła zastane i wytworzone⁶¹. Spośród źródeł zastanych przeanalizowane zostaną wybrane teksty *Pisma Świętego* oraz nauczania Ojców Kościoła, a także odpowiednie ze względu na przedmiot fragmenty nauczania Kościoła współczesnego. Znajdą się tutaj teksty wyjęte z nauczania soborowego, papieskiego i Stolicy Apostolskiej, a także nauczania Kościołów lokalnych. Oprócz materiałów źródłowych wykorzystana zostanie literatura przedmiotu. Źródłem wytworzonym na potrzeby dysertacji są 254 wypełnione przez młodzież kwestionariusze ankiety, znajdujące się w posiadaniu autora. Bliższy opis narzędzia badawczego zawiera rozdział drugi.

Dysertacja składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy realizuje etap normatywny dysertacji. Zawiera wskazania Kościoła na temat małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej. Ekspozuje antropologiczne podstawy małżeństwa sakramentalnego zaczerpnięte z biblijnych opisów stworzenia człowieka oraz innych

---

⁵⁹ Kamiński, *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, s. 30-31.

⁶⁰ Tamże, s. 30.

⁶¹ Por. R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017, s. 132-134.

tekstów Starego i Nowego Testamentu. Ukazuje sakramentalność małżeństwa oraz jego wymogi moralne. Przedstawia także rodzinę katolicką jako Kościół domowy.

Rozdział drugi otwiera etap realizowany rozprawy, prezentując metodologię badań własnych, metodę badań, technikę i narzędzie badawcze oraz zawiera charakterystykę respondentów. Następne trzy rozdziały omawiają ustosunkowanie młodzieży do małżeństwa i rodziny na podstawie badań. Rozdział trzeci ukazuje rozumienie antropologicznych podstaw małżeństwa sakramentalnego przez respondentów. Czwarty, prezentuje stosunek młodzieży szkolnej do małżeństwa sakramentalnego, akceptację jego wymogów moralnych oraz osobiste dążenia do zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Natomiast rozdział piąty zawiera wyniki dotyczące świadomości eklezjalnego wymiaru rodziny u badanej młodzieży. Ukazuje także jej plany związane z założeniem w przyszłości katolickiej rodziny i wychowaniem dzieci.

Rozdział szósty, zwieńcza dysertację, gdyż metodologicznie realizuje etap postulowany dysertacji. Ukazuje on wnioski i postulaty pastoralne dotyczące kształtowania stosunku młodzieży do małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin. Uwypukla potrzebę działań skierowanych na wsparcie młodzieży szkolnej w dojrzewaniu do małżeństwa oraz postulat formacji religijnej i umacniania postaw moralnych. Wskazuje na formy pogłębiania wiedzy antropologicznej oraz kształtowania rozumienia rodziny jako Kościoła domowego i zadań z tym związanych. Podkreśla pilną potrzebę głębokiego motywowania młodzieży do zaufania Bogu i Jego łasce, które pozwolą odważnie i wielkodusznie otworzyć się na przyjęcie w przyszłości powołania do małżeństwa i tworzenia rodziny katolickiej.

ROZDZIAŁ I. MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W ŚWIETLE NAUCZANIA KOŚCIOŁA

Małżeństwo i tworzona na jego bazie rodzina są przedmiotem badań różnych dyscyplin nauki, w tym teologii. Ta ostatnia koncentruje swój namysł naukowy na odczytywaniu oraz interpretacji zamysłu Bożego wobec mężczyzny i kobiety zawartego na kartach Pisma Świętego. Katolickie nauczanie o małżeństwie w sposób szczególny jednak jest zakotwiczone w nauce Chrystusa⁶².

Na przestrzeni wieków tematyka małżeństwa sakramentalnego i rodziny była przedmiotem licznych wypowiedzi Magisterium Kościoła, a także refleksji teologicznej myślicieli chrześcijańskich. Potrzeba odczytywania tego *misterium* w czasach współczesnych jest nadal aktualna. Ze względu na wagę społeczną i religijną zagadnienia małżeństwa, jest ono przedmiotem analiz na terenie filozofii, nauk teologicznych, w tym szczególnie teologii dogmatycznej (sakramentologii), prawa kanonicznego, teologii moralnej oraz pastoralnej. Jednocześnie, małżeństwo i rodzina są przedmiotem badań nauk humanistycznych i społecznych⁶³.

1. Antropologiczne podstawy małżeństwa

Próba analizy fenomenu, a jednocześnie instytucji małżeństwa w perspektywie antropologiczno-teologicznej powinna zawierać fundamentalne założenia dotyczące małżeństwa w zamyśle Bożym, wypływające z przekazu Objawienia Bożego. Odczytanie tegoż zamysłu wobec małżeństwa jest naturalnym pragnieniem człowieka poszukującego odpowiedzi na pytania dotyczące jego egzystencji na ziemi oraz jego relacji ze Stwórcą⁶⁴. Nie sposób sprostać takiemu zadaniu bez właściwej antropologii opartej na integralnej wizji człowieka, „bez której żadna adekwatna odpowiedź na pytania związane z małżeństwem i rodzicielstwem nie może być dana”⁶⁵. Biorąc pod uwagę, że zamysł Boży o małżeństwie, kształtował się w przekazie objawionym przez wiele wieków, gdzie

---

⁶² Por. J. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, Poznań 1996, s. 13.

⁶³ G. L. Müller, *Dogmatyka katolicka*, red. K. Gózdź, R. Woźniak, S. Śledziwski, Kraków 2015, s. 768.

⁶⁴ Por. LMK 5; A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, tłum. P. Rak, Kraków 2002, s. 23.

⁶⁵ Por. HV 7; Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*, w: *Jan Paweł II naucza*, t. 1, red. T. Styczeń, Lublin 1981, s. 80; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 61.

wybrzmiał już w *Księdze Rodzaju* (Rdz 1, 26-28; 2, 18-25), był rozwijany w innych księgach Starego Testamentu oraz odnowiony w Nowym Testamencie, można wnioskować, że dotyczy on każdego małżeństwa mężczyzny i kobiety wszystkich czasów i narodów⁶⁶. W celu zgłębienia pierwotnego zamysłu Stwórcy dotyczącego małżeństwa oraz jego dóbr, konieczna jest analiza wybranych wątków wspomnianych tekstów biblijnych⁶⁷.

Tekst z pierwszego rozdziału *Księgi Rodzaju* (1, 26-28. 31) przypisywany przez egzegetów tradycji „kapłańskiej” i datowany na VI wiek przed Chrystusem, tak opisuje stworzenie człowieka przez Boga⁶⁸: „A wreszcie rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!». Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi».[...] A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre”.

Człowiek w tym opisie stworzenia pokazany jest przez autora biblijnego jako zwieńczenie dzieła stworzenia, a cały świat widzialny, jako stworzony dla niego. Autor w tym opisie podkreśla wyjątkowość stworzenia człowieka. Słowo „uczynmy”, według egzegezy biblijnej, użyte tylko podczas opisu stworzenia człowieka, nasuwa myśl, że ten akt stwórczy Boga, jest Jego szczególną decyzją. Liczba mnoga „uczynmy”, w zamysle autora, z jednej strony może odzwierciedlać włączenie się całego „dworu niebieskiego” (por. 1 Krl 22, 19; Hi 1, 6; Iz 6, 1-3) w dzieło stwarzania człowieka na obraz Stwórcy Wszechświata⁶⁹. Aby uwypuklić wyjątkowość aktu stwórczego człowieka przez Boga autor biblijny w Rdz 1, 27 trzykrotnie używa czasownika *bārā* (stworzył). Pojęcie to naświetla prawdę, że istnienie człowieka zawiera się całkowicie

---

⁶⁶ Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 61; KKK 1602-1605.

⁶⁷ Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 62.

⁶⁸ Tamże, s. 62; KKK 1602.

⁶⁹ Por. M. Filipiak, *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, Lublin 1979, s. 72; M. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, Lublin 2010, s. 112; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 35-36.

w rękach Boga⁷⁰. To z kolei implikuje posłuszeństwo człowieka wobec Stwórcy, który wprowadził ład we wszechświecie⁷¹.

W analizie tego fragmentu ważne jest uwypuklenie jedności ludzkiego bytu, a jednocześnie zróżnicowania seksualnego człowieka jako mężczyzny i kobiety. Termin *ādām* (człowiek) bywa używany w *Księdze Rodzaju* w znaczeniu abstrahującym od jakiejkolwiek konotacji dotyczącej płci⁷². Można go też rozumieć w znaczeniu zbiorowym jako „ludzie”, gdyż jest użyty bez rodzajnika, ale z czasownikiem liczby mnogiej *jirdû* „niech panują”. Kolejne wiersze (27-28) zawierają zaimki w liczbie mnogiej: „ich” oraz „im”. To wskazuje, że autor biblijny mówi o stworzeniu ludzi na swój „obraz” i „podobieństwo”, nie zaś o pojedynczym człowieku, gdy stwierdza: „mężczyzną ‘*zakar*’ i niewiastą ‘*mekebat*’ stworzył ich”⁷³. Ponadto, tekst ukazujący akt stworzenia mężczyzny i kobiety podkreśla, że Boże dzieło było bardzo dobre (por. Rdz 1, 31). Papież Jan Paweł II komentując tekst Rdz 1, 27 pisze: „Ten zwięzły tekst zawiera podstawowe prawdy antropologiczne: człowiek jest szczytem całego porządku stworzenia w świecie widzialnym; rodzaj ludzki, który bierze początek w powołaniu do istnienia mężczyzny i kobiety, wieńczy całe dzieło stworzenia; istotami ludzkimi są oboje, w równym stopniu mężczyzna i kobieta, oboje stworzeni na obraz Boga”⁷⁴. Z kolei Franciszek, rozważając ten sam werset stawia pytanie, w czym tkwi zbieżność obrazu Boga i obrazu pary ludzkiej, mężczyzny i kobiety? Odpowiada, że w Biblii zawarte jest przekonanie o transcendencji Boga, a „ponieważ jest On zarazem Stwórcą, to płodność ludzkiej pary jest żywym i skutecznym ‘obrazem’, widzialnym znakiem aktu stwórczego” (KDK 12)⁷⁵. Oprócz płodności pary ludzkiej istotne znaczenie posiada także relacyjność. Ukazane stworzenie dwu płci, jako konstytutywnie zróżnicowanych, podkreśla nie tylko równą godność mężczyzny i kobiety, ale także znaczenie wzajemnej relacji. Seksualność jest dobra, gdyż koegzystuje z przewyciężeniem samotności, które dokonuje się w akcie przyjęcia drugiej osoby w duchu miłości oraz w spotkaniu obojga

---

⁷⁰ Por. Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 73.

⁷¹ Filipiak wyjaśnia, że termin „stworzył”, w dobie pisania tego tekstu był rozumiany jako przewyciężenie pierwotnego chaosu lub poprzez jego eliminację, nie zaś jako stworzenie „z niczego – *creatio ex nihilo*”, ta myśl weszła do użytku teologicznego znacznie później (por. Mch 7, 28). Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 73.

⁷² Por. Papieska Komisja Biblijna, „*Czym jest człowiek?*” (*Ps 8,5*). *Zarys antropologii biblijnej*, tłum. H. Witczyk, Kielce 2020, 153.

⁷³ Por. Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 73-74.

⁷⁴ Por. MD 6; KKK 1604.

⁷⁵ Por. AL 10; KKK 372.

o charakterze płciowym, z którego wynika życie⁷⁶. Wcześniej, eksponowano głównie ten ostatni motyw uzasadniając, że seksualność jest dobra, gdyż zawiera w sobie stwórczą moc i błogosławieństwo Stwórcy do zaszczytnego udziału w współtworzeniu oblicza ziemi poprzez rozmnażanie się, zaludnienie oraz zagospodarowywanie jej (por. Rdz 1, 28)⁷⁷.

Zgłębiając aspekt godności i obrazu Bożego w człowieku, warto spojrzeć na nie z perspektywy Boga i Jego istoty. Dlatego należy podkreślić, że „motywem stworzenia człowieka jest sam Bóg i Jego miłość. W zamiarze Boga celem stworzenia człowieka jest zawarcie przymierza”⁷⁸. Ten zamysł komunii Boga i człowieka ujawnia się w akcie stwórczym. Obraz Boży w człowieku implikuje zdolność człowieka do realizacji siebie samego poprzez tworzenie relacji z Bogiem, z ludźmi oraz z otaczającym go światem. Manifestacją obrazu Boga w człowieku jest jego zdolność do prowadzenia dialogu z Bogiem, zdolność i potrzeba nawiązania relacji z innymi ludźmi, panowanie nad światem oraz predyspozycja do podjęcia odpowiedzialności za własne czyny⁷⁹.

Drugi tekst biblijny z *Księgi Rodzaju*, zawierający opis stworzenia człowieka (Rdz 2, 5-7; 18-25) pochodzi ze starszej tradycji „jahwistycznej”. W perykopie tej czytamy: „Wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą” (w. 7). Opowiadanie to ma charakter bardziej opisowy, a język którym posługuje się autor cechuje antropomorfizm form⁸⁰. Ważne jest jednak przesłanie teologiczne tekstu. Papieska Komisja Biblijna wyjaśnia, że stworzenie człowieka z prochu ziemi wskazuje na jego znikomość, wieloraką kruchość oraz śmiertelność. Dopiero ręce i tchnienie Boga nadają spójność i życie temu, co w nim ulotne, kruche i niespójne⁸¹. W opisie tym ukazana jest bliskość Stwórcy i człowieka, uwidoczniająca się w przedstawieniu Boga jako garncarza, lepiącego człowieka z prochu ziemi. Podobnie jak w opisie pochodzącym z tradycji kapłańskiej, uwaga autora jest ukierunkowana na człowieka. Trawa, krzewy oraz ptaki powietrzne i zwierzęta zostały stworzone ze względu na człowieka⁸². Egzegeci

---

⁷⁶ Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (Ps 8,5), 150.

⁷⁷ Por. Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 73-74; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 64-65; MD 6; FC 11.

⁷⁸ Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 36.

⁷⁹ Por. tamże, s. 36-37; E. Wolicka, *Biblijny archetyp człowieka*, w: Jan Paweł II. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*, s. 165.

⁸⁰ Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 116.

⁸¹ Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (Ps 8,5), 16.

⁸² Por. Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 74.

zauważają, że autor biblijny, stosując antropomorfizmy w motywach „lepienia z prochu” oraz „tchnienia ducha życia”, chciał uwypuklić prawdę, iż człowiek jest zależny od Boga, bo został przez Niego stworzony oraz, że stworzenie człowieka jest wyjątkowe, bo został on ożywiony za sprawą Ducha Bożego *rûah*, co sugeruje podobieństwo życia człowieka do życia Bożego⁸³. Osobliwa natura cielesno-duchowa człowieka, nosi w sobie ślad Boga, który powoduje poczucie niespełnienia, towarzyszące mu podczas życia na ziemi. O tej tęsknocie za Bogiem św. Augustyn pisze: „Uczyłeś nas, Panie, dla siebie i niespokojne jest serce nasze, dopóki nie spocznie w Tobie”⁸⁴. Papież Jan Paweł II wyjaśnił, że w zamysle Boga, powołanie ludzkiej osoby sięga poza granice czasu, gdyż chce on obdarzyć człowieka uczestnictwem w swoim Boskim życiu (por. J 10, 10)⁸⁵.

W drugiej części opisu jahwistycznego człowiek ukazany został wyraźnie jako byt relacyjny. W tekście tym czytamy: „Potem Pan Bóg rzekł: «Nie jest dobrze, żeby mężczyzna był sam, uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc». Ulepiwszy z gliny wszelkie zwierzęta lądowe i wszelkie ptaki powietrzne, Pan Bóg przyprowadził je do mężczyzny, aby przekonać się, jaką on da im nazwę. Każde jednak zwierzę, które określił mężczyzna, otrzymało nazwę „istota żywa”. I tak mężczyzna dał nazwy wszelkiemu bydłu, ptakom powietrznym i wszelkiemu zwierzęciu polnemu, ale nie znalazła się pomoc odpowiednia dla mężczyzny. Wtedy to Pan sprawił, że mężczyzna pogrążył się w głębokim śnie, i gdy spał wyjął jedno z jego żeber, a miejsce to zapełnił ciałem. Po czym Pan Bóg z żebra, które wyjął z mężczyzny, zbudował niewiastę. A gdy ją przyprowadził do mężczyzny, mężczyzna powiedział: «Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała! Ta będzie się zwała niewiastą, bo ta z mężczyzny została wzięta». Dlatego to mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem. Chociaż mężczyzna i jego żona byli nadzy, nie odczuwali wobec siebie wstydu” (Rdz 2, 18-25). Byt ludzki jest o tyle różny od innych bytów stworzonych, iż człowiek czuje się wśród nich samotny (por. Rdz 2, 19-20)⁸⁶. Źródłem poczucia niezaspokojenia jest to, iż zauważa on swoją inność, odrębność w stosunku do otaczającego go świata roślin i zwierząt, a także

---

⁸³ Por. tamże, s. 76; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 116-117; zob. J. Wróbel, *Życie od Boga i dla Boga*, w: *Jan Paweł II. Evangelium vitae. Tekst i komentarze*, red. T. Styczeń, J. Nagórny, Lublin 1997, s. 189.

⁸⁴ Por. EV 35; KKK 1605; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 39-40.

⁸⁵ Por. LdR 9.

⁸⁶ Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*, s. 29-30.

wyższość wobec nich. Ta świadomość jest wyrazem jego podmiotowości, a jednocześnie źródłem doświadczenia samotności. Ta ostatnia odstępuje od mężczyzny dopiero w towarzystwie innego bytu ludzkiego – kobiety. Na podstawie tego opisu można wnioskować o istotnej tożsamości bytowej mężczyzny i kobiety, na co wskazuje porównanie językowe rdzenia określeń mężczyzny – *'iš* i kobiety – *'iššāh* (Rdz 2, 23)⁸⁷. Tekst ukazuje także równość mężczyzny i kobiety pod względem człowieczeństwa. Oboje różnią się od świata istot żyjących, a niewiasta – jak zauważa Jan Paweł II – jest drugim „ja” we wspólnym człowieczeństwie⁸⁸. Poprzez tworzenie relacji międzyludzkiej człowiek może rozwinąć w sobie głęboko zakorzenione w akcie stworzenia uzdolnienie do budowania wspólnoty z innym „ja” (por. KDK 12). Uzdolnienie to implikuje także potrzebę bycia „dla” kogoś innego⁸⁹. Druga osoba płci przeciwnej obrazuje bowiem w jakiś sposób samego Boga, będącego ostatecznym celem i spełnieniem pragnień każdego człowieka⁹⁰.

Obydwa opisy stworzenia (kapłański i jahwistyczny) razem wzięte pozwalają głębiej zrozumieć „podstawową prawdę o człowieku stworzonym na obraz i podobieństwo Boga jako mężczyzna i kobieta”⁹¹. Oprócz tradycyjnie wymienianych cech obrazu Bożego w człowieku, jak rozumność i wolność woli, istotnym elementem konstytutywnym obrazu Bożego w człowieku jest jego relacyjność. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej zawiera stwierdzenie, że człowiek jako uprzywilejowany rozmówca Boży obdarzony specjalną misją jest beneficjentem boskiego daru, czyniącego go istotą relacyjną, obdarowaną mową, wolnością i odpowiedzialnością. Podkreśla wzajemną komplementarność mężczyzny i kobiety, ale nie w sensie zapobieżenia jakiemuś brakowi każdej z osób czy potrzeby jej dowartościowania, lecz w znaczeniu bycia kimś upragnionym i przyjętym jako osoba, w duchu zafascynowanej wdzięczności⁹². Już wcześniej, papież Benedykt XVI stwierdził, że mężczyzna i kobieta razem przedstawiają całokształt człowieczeństwa, stając się „jednym ciałem” w małżeństwie⁹³. Także Franciszek rozwijał tę myśl, ukazując miłość małżonków jako odzwierciedlenie Trójcy Świętej, która jest jednością, a w której znajduje się również różnica. Trójca Święta jest

---

⁸⁷ Por. MD 6; Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 78; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 67.

⁸⁸ Por. MD 6; KKK 1605.

⁸⁹ Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 67.

⁹⁰ Por. EV 35.

⁹¹ Por. KKK 2334.

⁹² Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (*Ps* 8,5), 18, 156.

⁹³ DCE 11.

obecna w świątyni komunii małżeńskiej, w miłości małżonków oddających chwałę Bogu⁹⁴.

Aspektem o istotnym znaczeniu, widocznym w opisie „jahwistycznym” jest podkreślenie wyjątkowości ludzkiego ciała, poprzez które osoba manifestuje siebie. Pomimo tego – jak zauważa Jan Paweł II – iż, w samym tekście autor nie używa określenia „ciało”, to analiza fragmentu pozwala wnioskować, że dzięki pierwotnej samotności człowiek uświadamia swoją cielesność, poprzez którą „wy-osabnia się” od świata stworzeń. To „wy-osobnienie” dotyczy całej osoby i obejmuje nie tylko uświadomienie sobie zróżnicowanej cielesności, ale równocześnie także tożsamości ludzkiej, równości i godności osobowej natury mężczyzny i kobiety oraz ich tożsamości⁹⁵. Tożsamość człowieka zawiera w sobie dwoistość – męskość i kobiecość – pozwalającą mu spełnić się poprzez tworzenie relacji i więzi międzypersonalnych⁹⁶.

Ważnym wątkiem tej perykopy jest uwypuklenie przez autora natchnionego wyjścia człowieka z pierwotnej samotności w kierunku osoby drugiej płci, z którą może się połączyć w „jedno ciało” opuszczając swego „ojca i matkę” (por. Rdz 2, 24)⁹⁷. Papież Jan Paweł II, analizując ten tekst biblijny w encyklice *Mulieris dignitatem* zauważa, że autor natchniony przedstawia mężczyznę i kobietę jako „jedność dwojga”. Przy czym, nie tutaj o jedność ze względu na potrzebę pomocy w sensie „czynienia sobie ziemi poddanej” (Rdz 1, 28), ale o „pomoc do niego podobną”, czyli o towarzyszkę życia, z którą mężczyzna łączy się jako z żoną, stając się „jednym ciałem”. Według Papieża Rodziny, ten opis biblijny stworzenia mężczyzny i kobiety trzeba rozumieć jako ustanowienie przez Boga małżeństwa, związanego z natury ściśle z zadaniem przekazywania życia nowym pokoleniom ludzi (por. Rdz 1,28)⁹⁸.

W celu głębszego zrozumienia zagadnienia małżeństwa konieczna jest refleksja nad tekstami Nowego Testamentu. W odkryciu genezy instytucji małżeństwa w świetle Objawienia Bożego szczególne znaczenie posiada ewangeliczna perykopa Mt 19, 3-9. W tekście czytamy: „Wtedy przystąpili do Niego faryzeusze, chcąc Go wystawić na próbę, i zadali Mu pytanie: «Czy wolno oddalić swoją żonę z jakiegokolwiek powodu?» On odpowiedział: «Czy nie czytaliście, że Stwórca od początku stworzył ich

---

⁹⁴ Por. AL 161, 314.

⁹⁵ Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*, s. 32, 38-39.

⁹⁶ Tamże, s. 39.

⁹⁷ MD 6.

⁹⁸ MD 6; KKK 2335.

jako mężczyznę i kobietę? I rzekł: Dlatego opuści człowiek ojca i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela». Odparli Mu: «Czemu więc Mojżesz polecił dać jej list rozwodowy i odprowadzić ją?» Odpowiedział im: «Przez wzgląd na zatwardziałość serc waszych pozwolił wam Mojżesz oddalać wasze żony; lecz od początku tak nie było. A powiadam wam: Kto oddał swoją żonę – chyba w wypadku nierządu – bierze inną, popełnia cudzołóstwo. I kto oddaloną bierze za żonę, popełnia cudzołóstwo»” (Mt 19, 3-9). Rozmowa Zbawiciela z faryzeuszami dotyczy tematu rozwodu (por. Pwt 24, 1-4), z którego czynią oni pretekst, aby móc podchwycić i oskarżyć Jezusa o niewłaściwe nauczanie Tory⁹⁹. Odpowiedź Pana rozszerza ciasną perspektywę pytających i kieruje ich uwagę na pierwotny zamysł Boży wobec małżeństwa¹⁰⁰. Odwołuje się On do opisów stworzenia z Księgi Rodzaju, aby uświadomić rozmówcom godność osoby ludzkiej stworzonej na wzór samego Stwórcy oraz uwypuklić jedność dwojga i powołanie małżonków do tworzenia wyjątkowej relacji przypominającej istotę samoobjawiającego się Boga Trójjedynego – żyjącego w komunii Ojca, Syna i Ducha Świętego¹⁰¹. W nawiązaniu do Chrystusowego wyjaśnienia zamysłu o małżeństwie, Xavier Lacroix zwraca uwagę, że termin „od początku” nie ma nic wspólnego z prehistorią czy archeologią. „Dla Jezusa, stworzenie jest faktem teraźniejszym. Chodzi o mężczyznę i kobietę widzianych oczami Boga, takich, jacy są dzięki Stwórcy. Takie pochodzenie wskazują drogę na przyszłość”¹⁰². Chrystus w swojej odpowiedzi zwraca więc uwagę adwersarzy na to, że pomimo grzechu prarodzców, powodującego zatwardziałość ludzkiego serca, zamysł Stwórcy w stosunku do człowieka „od początku” nie zmienił się, a dostosowanie się do tego zamysłu skutkuje łaskawością i wiernością na wieki (por. Ps 117). Edward Ozorowski wyjaśnia, że „użyte w języku greckim słowo ‘arche’

---

⁹⁹ Komentarz tekstu *Biblii Jerozolimskiej* do omawianej perykopy Mt 19, 3-9 wyjaśnia, że w czasach Jezusa toczyła się dyskusja dotycząca sprawy rozwodu (por. Pwt 24, 1-4) między dwoma stronnictwami: szkołą Szammaja i szkołą Hillela. Szkoła Szammaja, komentując ten tekst zajmowała stanowisko przyzwalające na rozwód tylko w sytuacji, kiedy żona nie była wierna swemu mężowi. Natomiast, zwolennicy szkoły Hillela uważali, iż ten tekst daje możliwość mężczyźnie inicjować rozwód z błahego powodu, na przykład, gdy żona przypali chleb, czy po prostu znajdzie on kogoś bardziej atrakcyjnego.

¹⁰⁰ Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 70; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 159.

¹⁰¹ MD 6-7.

¹⁰² Por. X. Lacroix, *Małżeństwo*, Poznań 2001, s. 94; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 161.

(łac. *principium*) oznacza nie tylko początek czasowy lub przestrzenny, lecz przede wszystkim zasadę, która uprzedza, zapoczątkowuje wszystko oraz nim steruje. Owa zasada znajduje uzasadnienie w tym, że Bóg stworzył człowieka jako mężczyznę i niewiastę (Rdz 1, 27) oraz dał im polecenie, by byli płodni, rozmnażali się i napełniali ziemię (Rdz 1, 28)”¹⁰³. Z kolei, Augusto Sarmiento trafnie zauważa, iż małżeństwo jest nierozzerwalne nie dlatego, że powinno takim być z powodu jakiegoś nakazu zewnętrznego, lecz dlatego, że ze swej istoty innym być nie może¹⁰⁴. Zatem, Chrystus przypomniał pytającym podchwytliwie faryzeuszom prawdę o „początku” małżeństwa, które posiada fundamentalne przymioty jak jedność i nierozzerwalność, oraz przywołał to, co wieczne i niezmiennie w człowieku, pomimo wszelkich zmian¹⁰⁵.

W ramach analizy omawianej perykopy ewangelicznej trzeba przywołać także wyjątek dopuszczający rozwód, o którym Jezus powiedział: „Kto oddał swoją żonę – chyba w wypadku nierządu – bierze inną, popełnia cudzołóstwo. I kto oddaloną bierze za żonę, popełnia cudzołóstwo»” (Mt 19, 9; por. 5, 32). Kwestia ta bywa dyskutowana w Kościele od zarania jego istnienia. Do najstarszych opinii należy ta, że Jezus Chrystus zezwolił na separację małżonków na skutek cudzołóstwa któregoś z nich, bez możliwości zawarcia nowego związku, z powodu nierozzerwalności węzła małżeńskiego. Takie przekonanie utrzymywało się w oparciu o wypowiedzi Ojców Kościoła. Jednak interpretacja ta wydaje się niepełna, ponieważ użyty w tym wierszu czasownik *apolyo* w Nowym Testamencie zawsze oznacza „definitywne oddalenie żony, bez nadziei połączenia się z nią na nowo, a przeciwnie – z wyraźnym zamiarem wstąpienia w nowy związek małżeński”¹⁰⁶. Rozpowszechnioną, a odmienną od interpretacji „separacyjnej” jest opinia wskazująca na nieważność zawartego małżeństwa z powodu przeszkody lub wadliwości zgody istniejącej w momencie zawarcia węzła małżeńskiego. Współcześni egzegeci, analizując termin *porneia* wnioskują, iż oprócz oznaczania „nierządu” może on określać małżeństwo nieważnie zawarte. Wnioskują tak na podstawie występowania w Nowym Testamencie terminu

---

¹⁰³ Por. E. Ozorowski, *Małżeństwo i rodzina w zamyśle Bożym*, Warszawa 2009, s. 134; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 162.

¹⁰⁴ Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 71; KKK 2336.

¹⁰⁵ Por. T. Styczeń, „Początek” wyrazić „sercem”, w: *Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „serca”*, red. T. Styczeń, Lublin 1987, s. 7; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 162.

¹⁰⁶ Por. K. Romaniuk, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, Katowice 1983, s. 77; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 160.

porneia na określenie nieważnego małżeństwa, którego przyczyną było bliskie pokrewieństwo (por. 1 Kor 5, 1; Dz 15, 20. 29; 21, 25). Zakładając trafność tej interpretacji, za J. Załęskim można byłoby ująć komentowaną wypowiedź Jezusa następująco: „Każdy, kto oddał swoją żonę – wyjąwszy przypadek małżeństwa nieważnego – naraża ją na cudzołóstwo; a kto by oddaloną wziął za żonę, dopuszcza się cudzołóstwa” (Mt 5, 32) oraz Mt 19, 9: „Kto oddał swoją żonę – chyba, że chodzi o małżeństwo nieważne – a bierze inną popełnia cudzołóstwo. I kto oddaloną bierze za żonę, popełnia cudzołóstwo”¹⁰⁷. Podobny tok interpretacyjny stosują już niektórzy Ojcowie Kościoła (św. Ambroży, Tertulian). Natomiast, stosunkowo rzadkie występowanie tej interpretacji u pisarzy chrześcijańskich pierwszych wieków można tłumaczyć brakiem precyzyjnej terminologii teologiczno-prawnej dotyczącej małżeństwa¹⁰⁸.

Kolejnym ważnym tekstem Nowego Testamentu, ukazującym zamysł Boży dotyczący małżeństwa jest perykopa z Pawłowego *Listu do Efezjan*: „Bądźcie sobie wzajemnie poddani w bojaźni Chrystusowej! Żony niechaj będą poddane swym mężom, jak Panu, bo mąż jest głową żony, jak i Chrystus – Głową Kościoła: On – Zbawca Ciała. Lecz jak Kościół poddany jest Chrystusowi, tak i żony mężom – we wszystkim. Mężowie miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie, aby go uświęcić, oczyściwszy obmyciem wodą, któremu towarzyszy słowo, aby osobiście stawić przed sobą Kościół jako chwalebny, nie mający skazy czy zmarszczki, czy czegoś podobnego, lecz aby był święty i nieskalany. Mężowie powinni miłować swoje żony, tak jak własne ciało. Kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje. Przecież nigdy nikt nie odnosił się z nienawiścią do własnego ciała, lecz [każdy] je żywi i pielęgnuje, jak i Chrystus – Kościół, bo jesteśmy członkami Jego Ciała. Dlatego opuści człowiek ojca i matkę, a połączy się z żoną swoją, i będą dwoje jednym ciałem. Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i do Kościoła. W końcu więc niechaj także każdy z was tak miłuje swą żonę jak siebie samego! A żona niechaj się odnosi ze czcią do swojego męża!” (Ef 5, 21-33). Apostoł Narodów ukazuje pełniejszą perspektywę

---

¹⁰⁷ Por. J. Załęski, *Problem „rozvodu” na tle nauki Nowego Testamentu o małżeństwie*, w: Jan Paweł II. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuję się do „serca”*, s. 198-199; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 161; B. Mierzwiński, *Małżeństwo*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1994, s. 249.

¹⁰⁸ Por. Załęski, *Problem „rozvodu”*, s. 199-200; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 161.

zamyśłu Bożego o małżeństwie zawartego w Starym Testamencie, odwołując się do wielkiej tajemnicy – jedności Chrystusa i Kościoła¹⁰⁹. W perykopie tej ukazane są zasady moralności rodzinnej i małżeńskiej. Pośród nich wyróżnić można trzy grupy, dotyczące: relacji żona-mąż (22-24), relacji mąż-żona (25-28) oraz motywów tworzenia tychże relacji i obowiązków z nich wynikających¹¹⁰. Tekst ten skierowany do Nowego Izraela – wyznawców Chrystusa¹¹¹. Z tego właśnie powodu małżeństwo chrześcijan powinno cechować podobieństwo do mistycznej relacji Chrystusa i Kościoła. Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* zauważa, że pomimo iż „analogia pomiędzy parami: mąż-żona oraz Chrystus-Kościół jest ‘analogią niedoskonałą’, to zachęca ona, by błagać Boga, aby wlał swoją własną miłość w ograniczenia relacji małżeńskich”¹¹². Bez widzialnej miłości małżeńskiej nie sposób wyobrazić sobie podobieństwa do miłości Chrystusa do Kościoła oraz do małżeństwa „od początku” jako prefigury tej wielkiej tajemnicy miłości. W ukazanej tajemnicy mieści się i zyskuje nowe uzasadnienie nierozzerwalność małżeństwa objawiona przez Stwórcę „od początku”¹¹³. Dla prawidłowego zrozumienia ukazanych w tekście relacji między małżonkami bardzo pomocne są najnowsze wyjaśnienia Papieskiej Komisji Biblijnej. Stwierdza ona, że „wielka tajemnica” wypełnia się ostatecznie, gdy osoba ludzka – przy pomocy Bożej łaski – staje się podmiotem zdolnym do pełnego upodobnienia się do Boga w miłości¹¹⁴. Natomiast problematyczna, ponieważ silnie uwarunkowana ówczesną kulturą, jest Pawłowa próba uzasadnienia władzy męża nad żoną (Ef 5, 23). Interpretacja Apostoła nie respektuje równej godności małżonków (por. Rdz 2, 22) i stawia kobietę w pozycji niższej zarówno w rodzinie, jak i w Kościele (por. 1 Kor 11, 2). Wymóg podporządkowania nieodpowiednio definiuje związek między małżonkami, gdzie doskonałość miłości powinna wyrażać się raczej w dialogu oraz posłuszeństwie obojga temu, czego chce Bóg. Podporządkowanie się prawdzie, czyli woli Bożej, wymaga od obojga małżonków wysokiego względu na dobro rodziny, pokornej chęci słuchania drugiego oraz cierpliwego wzajemnego dialogu rozeznawania¹¹⁵.

---

¹⁰⁹ KKK 1624.

¹¹⁰ Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 71.

¹¹¹ Por. FC 13.

¹¹² AL 73.

¹¹³ Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 72.

¹¹⁴ Por. Papieska Komisja Biblijna, „Czym jest człowiek?” (*Ps 8,5*), 202.

¹¹⁵ Por. tamże, 203-205.

Podjęta w niniejszym podrozdziale refleksja nad antropologiczno-teologicznymi podstawami małżeństwa opiera się głównie na źródłach biblijnych. Analiza wybranych tekstów ze Starego i Nowego Testamentu prowadzi do wniosku, że Bóg jest Stworzycielem świata rzeczy widzialnych i niewidzialnych¹¹⁶ oraz Twórcą człowieka, którego stworzył na swój obraz (Rdz 1, 27), będącego koroną stworzenia w świecie widzialnym. W człowieku ujawnia się jedność natury ludzkiej, a jednocześnie zróżnicowanie seksualne, gdyż mężczyzna i kobieta są tożsami, co do istoty człowieczeństwa i zróżnicowani, aby twórczo uzupełniać się i współdziałać¹¹⁷. Człowiek spełnia się jako mężczyzna i kobieta poprzez tworzenie więzi oraz relacji międzyosobowych¹¹⁸. Instytucja małżeństwa i rodziny ma swój początek w Bogu i odpowiada objawionemu przez Niego zamysłowi¹¹⁹. Małżeństwo według tegoż zamysłu implikuje wezwanie do przekazywania życia nowym pokoleniom. Jest ono prefigurą miłości Chrystusa do Kościoła, a w tajemnicy zbawczej Jego miłości do swej Oblubienicy znajduje najpełniejszy wzór oraz łaskę umacniającą w jej realizacji.

2. Teologiczne ujęcie małżeństwa

Powyższa refleksja antropologiczno-biblijna domaga się rozwinięcia i uzupełnienia teologicznego dotyczącego sakramentu oraz instytucji małżeństwa. Teologia małżeństwa i rodziny opiera się na Objawieniu zawierającym Boży zamysł a jednocześnie na Tradycji oraz *Magisterium* Kościoła (por. KO 10)¹²⁰. Jak słusznie zauważa A. Sarmiento, nie wszystkie jego treści zawierają w równej mierze prawdę objawioną, ani też nie wszystkie sytuują się na tym samym poziomie wartościowania doktrynalnego. Ważne jest zatem rozróżnianie wypowiedzi *Magisterium* nadzwyczajnego od zwyczajnego¹²¹. Dalsza analiza pokrótce przybliży wybrane treści nadzwyczajnego nauczania Kościoła, zawarte w uchwałach soborowych oraz treści

---

¹¹⁶ Por. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 111.

¹¹⁷ Por. LMK 4, 12.

¹¹⁸ Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 39.

¹¹⁹ Por. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 138.

¹²⁰ Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 18-19.

¹²¹ Por. tamże, s. 20; С. Ц. Напюрковський, *Як займатися теологією*, Київ 2010, s. 132-134.

Magisterium zwyczajnego, zawarte w nauczaniu papieży końca XIX. i XX. Wieku o małżeństwie, aż po najnowszą adhortację Franciszka *Amoris laetitia*¹²².

Spośród teologicznych definicji małżeństwa na szczególną uwagę zasługują określenia soborowe¹²³. Sobór Trydencki, wobec błędnego rozumienia małżeństwa przez twórców reformacji, podkreśla przede wszystkim, że jest ono prawdziwie i właściwie jednym z siedmiu sakramentów ewangelicznego Prawa ustawionym przez Chrystusa Pana¹²⁴. Natomiast Sobór Watykański II definiuje je szerzej, z nachyleniem personalistycznym, jako głęboką wspólnotę życia i miłości małżeńskiej ustanowioną przez Stwórcę i unormowaną Jego prawami, zawiązującą się przez przymierze małżeńskie, czyli przez nieodwołalną osobistą zgodę (por. KDK 48; KK 11)¹²⁵.

2.1. Sakramentalność małżeństwa ochrzczonych

Refleksja nad istotą małżeństwa przeszła od zarania dziejów Kościoła do czasów współczesnych długą drogę rozwoju. Chrześcijaństwo stało się początkiem nowej epoki w dziejach ludzkości, a tym samym zapoczątkowało nowe postrzeganie małżeństwa i rodziny. Pomimo, iż świat przedchrześcijański cenił te instytucje, to miał na uwadze bardziej ochronę własności prywatnej, aniżeli dobro osób je tworzących. W starożytnym Rzymie oraz u ludów Bliskiego Wschodu, zgodnie z ustaloną tradycją oraz obowiązującym społecznie prawem żona i dzieci byli własnością męża, który był dla nich panem i sędzią. Podobne postrzeganie modelu życia rodzinnego występowało również u Izraelitów, wywodzących wymogi prawne z ksiąg Starego Testamentu¹²⁶.

---

¹²² Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 20; Напюрковський, *Як займатися теологією*, s. 136-137.

¹²³ Kardynał Gerhard L. Müller, omawiając sakrament małżeństwa wylicza ważniejsze dokumenty *Magisterium* na ten temat: 1. Dekret dla Ormian Soboru Florenckiego 1439 r. (DS 1327); 2. Dekret o sakramencie małżeństwa Soboru Trydenckiego 1563 r. (DS 1797-1816); 3. Bulla *Auctorem fidei* Piusa VI 1796 r. (DH 2658-2660); 4. Encyklika Leona XIII *Arcanum divinae sapientiae* 1880 r. (DS 3142-3146); 5. Encyklika Piusa XI *Casti connubii* 1930 r. (DS 3700-3724); 6. Konstytucje Soboru Watykańskiego II: *Lumen gentium* nr 11 oraz *Gaudium et spes*, 47-52; 7. Encyklika Pawła VI *Humanae vitae* (25.07.1968); 8. Adhortacja Jana Pawła II *Familiaris consortio* (22.11.1981); tenże, *Dogmatyka katolicka*, s. 769-770.

¹²⁴ Sobór Trydencki, Sesja XXIV z 11. XI. 1563, *Kanony o sakramencie małżeństwa*, kan. 1, (DS 1801), <http://www.iglesiasdefre.com/archivos/Denzinger-Schonmetzer.pdf> [28.02.2019]; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 768; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 113.

¹²⁵ Por. Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 769.

¹²⁶ Por. W. B. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości małżeństwa i rodziny*, Kraków 1982, s. 147-148; Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 258-266.

Rodzina przedchrześcijańska posiadała cechy społeczności religijnej, gdzie pewne praktyki sakralne spełniał ojciec jako głowa rodziny¹²⁷.

Wraz z rozwojem chrześcijaństwa pojawiło się nowe postrzeganie instytucji małżeństwa i rodziny. Nowością, którą przyniosło chrześcijaństwo była prawda o równej godności osobowej mężczyzn, kobiet i dzieci, zakorzenionej w godności dzieci Bożych powołanych do zbawienia. Stąd wśród chrześcijan wzrastała świadomość tego, że małżeństwo jest nie tylko związkiem opartym na umowie, lecz że stanowi ono *sacrum*, czyli miejsce zjednoczenia Boga z ludźmi. Podobnie, oparta na nim rodzina chrześcijańska stawała się ośrodkiem kultu religijnego, żywym Kościołem, komunią ludzi z Bogiem¹²⁸. Z kart Nowego Testamentu oraz z innych przekazów historycznych wiemy, iż domy rodzinne chrześcijan były miejscem sprawowania kultu. W domach sprawowano Eucharystię, udzielano chrztu, czytano Pismo Święte oraz nauczano prawd wiary¹²⁹. Z powyższych względów Ojcowie Kościoła i pisarze chrześcijańscy podkreślali szczególną rolę małżeństwa i rodziny. Klemens Aleksandryjski szczególnie dowartościowywał małżeństwo, i choć jego podstawowy cel dostrzegał w prokreacji, jako jedyny autor starożytności chrześcijańskiej życie małżeńskie uznawał za doskonalsze od dziewiczego¹³⁰. Z kolei, św. Jan Chryzostom określał rodzinę jako *ecclesiola* – mały Kościół¹³¹.

Pomimo, iż od początku w Kościele małżeństwo i rodzina były rozumiane jako społeczność zbawienia, myśl teologiczna na ten temat rozwijała się powoli, pokonując szereg trudności i naleciałości systemów filozoficznych i wierzeń poza chrześcijańskich. Owszem, pod ich wpływem pojawiały się także deformujące ją błędne interpretacje tekstów Nowego Testamentu¹³². Przykładem takiego wpływu na teologiczne postrzeganie małżeństwa i rodziny była twórczość Tertuliana (II w. po Chr.). Żywił on przekonanie, że paruzja Chrystusa nastąpi wkrótce. Z tego powodu uważał, że nie ma już

---

¹²⁷ Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 148.

¹²⁸ Por. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 89-90; Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 148-149.

¹²⁹ Por. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 89-92.

¹³⁰ Zob. Klemens Aleksandryjski, *Paedagogus*, II, 94, 1; tenże, *Stromata*, II, 137, 3; cyt. za J. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom o relacjach między kobietą a mężczyzną na przykładzie wybranych homilii*, w: „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 6 (1/2015), s. 107.

¹³¹ Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 149.

¹³² Por. tamże, s. 151; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych*, s. 51-52.

potrzeby ani się żenić, ani wychodzić za mąż. W swoich pismach zachęcał do oczekiwania na przyjście Chrystusa w dziewictwie i bezżenności, gdyż życie małżeńskie mogłoby w tym przeszkodzić. Jego twórczość przyczyniła się do przekonania, jakoby małżeństwo i życie rodzinne były stanem nie dość doskonałym dla chrześcijanina ze względu na cel eschatologiczny¹³³. Podobne postrzeganie małżeństwa, podzielał jego uczeń św. Cyprian¹³⁴. Przekonanie to podzielał Orygenes, który dziewictwo w swoim dialogu *Uczta* dał wyraz temu, iż cenił wyżej od małżeństwa¹³⁵. Także św. Grzegorz z Nyssy podtrzymywał podobne przekonanie na temat małżeństwa i rodziny. Uważał, że życie seksualne jest czymś poniżającym godność człowieka, nawet żyjącego w stanie małżeńskim, gdyż ludzką seksualność postrzegał jako skutek grzechu pierworodnego. Gdyby ten grzech nie miał miejsca, Bóg powoływałby ludzi do życia czystszej i wznioślejszej. Takie pojmowanie ludzkiej seksualności zaważyło w późniejszej myśli chrześcijańskiej. Postrzegano ją jako nie pochodzącą od Boga, a skutkiem tego było przekonanie, iż współżycie seksualne małżonków samo w sobie jest grzeszne¹³⁶. Jak zauważa W. B. Skrzydlewski, tej pesymistycznej myśli ulegli w pewnej mierze nawet wybitni i święci teologowie, jak św. Jan Chryzostom i św. Hieronim¹³⁷.

Piękno zamysłu Bożego o małżeństwie i rodzinie uwypuklił św. Augustyn, uznając za błędne wypowiedzi Tertuliana i św. Grzegorza z Nyssy. Uważał on, iż małżeństwo jako instytucja wiąże się ściśle z naturą człowieka stworzonego przez Boga jako mężczyzna i kobieta, dlatego zamysł ten nie może być zły. Dostrzegał w związku małżeńskim symbol zjednoczenia Chrystusa z Kościołem i określał go jako misterium chrześcijańskie – *sacramentum*¹³⁸. Inspiracją dla takiego rozumienia był tekst

---

¹³³ Zob. Tertulian, *Ad uxorem; Adversus Marcionem; De virginibus velandis*; cyt. za Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom*, s. 107; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 774; Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 151-152; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 82.

¹³⁴ Zob. Cyprian, *De habitu virginum*, cyt. za Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom*, s. 107.

¹³⁵ Por. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom*, s. 107; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 774.

¹³⁶ Por. Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 774; Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 152-153; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 359.

¹³⁷ Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 153; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 359; Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom*, s. 107; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 52.

¹³⁸ Św. Augustyn używał terminu *sacramentum* w dwóch znaczeniach: *sacramentum vinculum* (święty węzeł) jako ustanowiony przed grzechem pierworodnym oraz *sacramentum signum* (święty znak), który odnosi wierzących do *sacrum* jedności Jezusa Chrystusa i Kościoła. Używane pojęcie *sacramentum* przez św. Augustyna nie miało jeszcze znaczenia łaski, które zostało wypracowane przez teologów średniowiecza. Por. Rychlicki, *Małżeństwo*, kol. 1064; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 774-775; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 52-53.

z *Listu do Efezjan* (Ef 5, 22-23)¹³⁹. Poza tym, św. Augustyn był przekonany, iż jednym ze skutków grzechu pierworodnego dla ludzkości jest „pożądliwość ciała”, zakłócająca przeżywanie seksualności ludzkiej zgodnie z porządkiem prawego rozumu. Według niego, seksualność powinna być realizowana w małżeństwie chrześcijańskim w ramach dóbr jemu właściwych, czyli: ukierunkowania na rodzicielstwo – *proles*, wzajemnej wierności i oddania małżonków na całe życie – *fides*, oraz religijnego charakteru zjednoczenia małżonków z Bogiem – *sacramentum*¹⁴⁰. Chociaż nie przyjmował on skrajnej tezy o grzesznym pochodzeniu seksualności, to jednak wymagał dla pożycia małżeńskiego swego rodzaju usprawiedliwienia „dobrami” małżeństwa, tak jak gdyby sama realizacja współżycia seksualnego w małżeństwie była niewystarczająca¹⁴¹. Augustyńskie ujęcie małżeństwa i rodziny, pomimo pewnego uchybienia, znacząco przyczyniło się do utrwalenia wieki pozytywnego przekonania o wartości tych instytucji oraz byciu znakiem jedności Chrystusa i Kościoła¹⁴².

Znaczącym etapem w rozwoju refleksji teologicznej nad małżeństwem i rodziną był okres średniowiecza¹⁴³. Szczególnym przedstawicielem tego okresu był św. Tomasz z Akwinu, który usystematyzował nauczanie w tej kwestii. Dokonał tego poprzez zmianę perspektywy spojrzenia na małżeństwo, odchodząc nieco od ujęcia jego „dóbr” w kierunku etyki praktycznej poprzez uwypuklenie „celów” małżeństwa i rodziny. Doszedł do tego drogą analizy tekstów patrystycznych, gdzie odkrył stwórczą celowość działania Boga i Jego zamysłu wobec mężczyzny i kobiety. Według niego, na małżeństwo i rodzinę należy się patrzeć poprzez pryzmat zgodności celów małżeństwa z celami stwórczymi Boga. Wypracował on podział celów na główny i drugorzędne. Celem głównym (*principalis*) miało być urodzenie i wychowanie dzieci, a drugorzędnymi: wzajemna pomoc małżonków, przejawiająca się w jedności duchowej

---

¹³⁹ Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 153; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 83; 359; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 774-775.

¹⁴⁰ Por. Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 775; Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 154; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 83, 359.

¹⁴¹ Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 154; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 775.

¹⁴² Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 155; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 52-53.

¹⁴³ Cechą okresu średniowiecza była wnikliwa praca teologów nad systematyzacją oraz syntezą myśli Ojców Kościoła oraz pisarzy chrześcijańskich sprzed wieków dla wypracowania wytycznych, którymi powinni kierować się chrześcijanie w życiu codziennym. W dziedzinie życia małżeńsko-rodzinnego chodziło głównie o wypracowanie *principiów* moralnych. Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 156-157; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 775-776; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 54-55.

i współpracy w utrzymywaniu domu oraz pożycie seksualne małżonków dla uśmierzenia pożądliwości cielesnej. Zaprezentowana koncepcja celów małżeństwa zaważyła na jego rozumieniu na prawie osiem wieków¹⁴⁴.

Decydującą rolę w określeniu istoty małżeństwa w nauczaniu Kościoła, miało uroczyste ogłoszenie poprzez Sobór Trydencki orzeczenia stwierdzającego sakramentalność małżeństwa. Miało ono miejsce podczas XXIV. sesji Soboru z 1563 r., kiedy to ogłoszono: „Jeśli ktoś twierdzi, że małżeństwo nie jest prawdziwie i właściwie jednym z siedmiu sakramentów ewangelicznego Prawa ustawionym przez Chrystusa Pana, lecz że jest wymyślony w Kościele przez ludzi i że nie udziela łaski – niech będzie wyłączony ze społeczności wiernych”¹⁴⁵. Ojcowie Soboru Trydenckiego oparli powyższą doktrynę o sakramentalności małżeństwa na depozycie wiary Kościoła. Doktrynę tę ujęto pozytywnie w *preamble* (1796-1800) oraz dwunastu kanonach (1801-1812). Orzeczenie to było reakcją na szerzącą się luterzańską koncepcję, iż małżeństwo nie jest sakramentem¹⁴⁶. Augusto Sarmiento dostrzega dwa aspekty trydenckiego ujęcia sakramentu małżeństwa. Pierwszym, jest nieco różny sposób uzasadnienia sakramentalności w *preamble* oraz w *kanonie*. *Preamble* mówi o przymiotach małżeństwa, czyli o jedności i nierozzerwalności oraz konieczności łaski, zaś konkluzją wywodu jest stwierdzenie, że małżeństwo jest sakramentem udzielającym łaski. *Kanon* zaś konstatuje, iż małżeństwo jest sakramentem, a dopiero później, że udziela łaski. Obydwa te teksty należy odczytywać komplementarnie. Drugim aspektem jest to, że całe nauczanie Sesji XXIV. powinno być odczytywane w świetle postanowień o sakramentach z Sesji VII. (1547). Postanowienia te można ująć tak: każdy z siedmiu sakramentów, tak samo małżeństwo, jest sakramentem Nowego Prawa

---

¹⁴⁴ Por. Skrzydlewski, *Chrześcijańska wizja miłości*, s. 156-158; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 84-85; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 776; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 55-56.

¹⁴⁵ Sobór Trydencki, Sesja XXIV z 11. XI. 1563, *Kanony o sakramencie małżeństwa*, kan. 1, w: DS 1801; por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 113.

¹⁴⁶ Sakramentalność małżeństwa w okresie reformacji została podważona. Początkowo postrzeganie małżeństwa przez twórców reformacji M. Lutra i J. Kalwina było podobne do koncepcji katolickiej. Z czasem, w 1520 roku, M. Luter zmienił swój pogląd, zaprzeczając sakramentalności małżeństwa i twierdząc, że w Nowym Testamencie nie ma zapisu o ustanowieniu przez Chrystusa tego sakramentu. Małżeństwo zaliczał do porządku natury, gdyż zostało ustanowione przez Stwórcę u początku dziejów ludzkości, a nie do porządku łaski. Luter, z uwagi na teksty nowotestamentalne (Mk 10, 9; Łk 16, 18; 1 Kor 7, 11) uznawał małżeństwo za nierozzerwalne, lecz nie w sensie absolutnej zasady. Dopuszczał, że w pewnych sytuacjach, takich jak: cudzołóstwo, porzucenie współmałżonka, impotencja, czy odmowa spełniania powinności małżeńskiej, możliwy jest rozwód. Por. Wróbel, *Małżeństwo*, w: EK, t. XI, kol. 1064-1065; Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 113-114; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 777-778.

ustanowionym przez Jezusa Chrystusa i zawiera w sobie łaskę oraz udziela jej *ex opere operato* tym, którzy zawierają je z należyтым usposobieniem, czyli bez stawiania przeszkód łasce¹⁴⁷. Streszczając nauczanie Soboru Trydenckiego o małżeństwie można stwierdzić, że małżeństwo jako sakrament jest działaniem samego Chrystusa, a jako znak, oznacza i udziela łaski tym, którzy je zawierają, a nie tylko ją zapowiada¹⁴⁸.

Papież następnych wieków kilkakrotnie wypowiadali się na temat sakramentalności małżeństwa ochrzczonych. Pius VI wypowiedział się w sprawie małżeństw mieszanych w Belgii (1782 r.)¹⁴⁹. Papież Leon XIII, w encyklice *Arcanum divinae sapientiae* (1880) przypomniał istotę małżeństwa: „Chrystus Pan wyniósł małżeństwo do godności sakramentu, a zarazem sprawił, że małżonkowie zdobywają świętość w samym związku małżeńskim, pod opieką i przy wsparciu Jego niebiańskiej łaski, która płynie z Jego zasług. Ponadto w przedziwny sposób Chrystus upodobił małżeństwo do wzoru, jakim jest Jego mistyczny związek z Kościołem i uszlachetnił miłość właściwą naturze małżeństwa, a nierozzerwalną ze swej natury więź mężczyzny i kobiety połączył jeszcze mocniej węzłem miłości Bożej [...]. Podobnie Apostołowie uczą, że Chrystus potwierdził jedność małżeństwa i umocnił jego trwałość, wymaganą już od samego jego początku i nadał mu święty charakter oraz stwierdził, że nigdy nie wolno go rozerwać”¹⁵⁰. Papież Pius XI w encyklice *Casti connubii* (1930) podkreślił stworzenie małżeństwa przez Boga: „Najpierw więc to powinno pozostać niewzruszoną i nietykalną podstawą: małżeństwo nie zostało ani ustanowione, ani odrodzone przez ludzi, lecz przez Boga; nie przez ludzi, lecz przez Boga, twórcę samego stworzenia, i tegoż stworzenia odnowiciela Chrystusa Pana prawami zostało obwarowane, wzmocnione i wyniesione; prawa te nie mogą więc podlegać żadnym zapatrywaniom ludzkim ani umowie wzajemnej małżonków (por. Rdz 1, 27 n.; 2, 27 n.; Mt 19, 3-9;

---

¹⁴⁷ DS 1601-1608; por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 114; Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 778-779.

¹⁴⁸ Grzeškowiak naświetlając aspekt znaku sakramentu małżeństwa zauważa, iż w sakramentologii zawężano go na przestrzeni wieków do zgody małżeńskiej. Teologowie i kanoniści utrzymywali, iż małżeństwo w ścisłym znaczeniu tego słowa jest sakramentem tylko w chwili jego zawarcia (*matrimonium in fieri*), zaś w trwaniu (*matrimonium in facto esse*) już nie. Fazio po zawarciu małżeństwa (*matrimonium in facto esse*), przyznawano pewien odblask sakramentalny, czyli wiązano z nim szereg łask otrzymywanych przez małżonków z „właściwego” sakramentu, który zaistniał w momencie wyrażonej zgody. Według takiej koncepcji sakramentalny znak małżeństwa miał przejściowy charakter, czyli ograniczał się tylko do momentu zawarcia umowy małżeńskiej. Por. Grzeškowiak, *Misterium małżeństwa*, s. 64.

¹⁴⁹ Por. DS 2590.

¹⁵⁰ ADS, 9; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 57.

Ef 5, 23-33)”¹⁵¹. Warto zaznaczyć, że Pius XI poszerzył perspektywę postrzegania sakramentalności małżeństwa. Do upowszechnionego od dawna przekonania, iż małżeństwo jest sakramentem w ścisłym znaczeniu tego słowa tylko w momencie aktu jego zawarcia (*matrimonium in fieri*), dodał za kard. R. Bellarminem stwierdzenie, iż sakramentalność małżeństwa trwa w stanie małżeńskim (*matrimonium in facto esse*)¹⁵². Stwierdził on: „Na Sakrament małżeństwa w dwojaki patrzeć można sposób: raz, kiedy do skutku dochodzi; drugi raz, kiedy po dojściu do skutku trwa. Jest bowiem Sakramentem podobnym do Eucharystii, która jest Sakramentem nie tylko w chwili, gdy się staje, ale także kiedy trwa; dopóki bowiem małżonkowie żyją, związek ich jest zawsze Sakramentem Chrystusa i Kościoła”¹⁵³. Jak zauważa Jerzy Grześkowiak, takie postrzeganie sakramentalności małżeństwa przez Piusa XI przyczyniło się do wzbudzenia nowej fali myśli teologicznej na ten temat¹⁵⁴.

Nowe światło na misterium sakramentu małżeństwa rzuciło nauczanie Soboru Watykańskiego II. Wyeksponowało ono wymiary eklezjalny oraz personalistyczny – „osobistego spotkania z Chrystusem” – niedostrzegane na przestrzeni wieków w nauczaniu kościelnym. W konstytucji *Gaudium et spes* czytamy: „Jak bowiem niegdyś Bóg wyszedł naprzeciw swemu ludowi z przymierzem miłości i wierności, tak teraz Zbawca ludzi i Oblubieniec Kościoła wychodzi naprzeciw chrześcijańskich małżonków przez sakrament małżeństwa. I pozostaje z nimi nadal po to, aby tak, jak On umiłował Kościół i wydał zań Siebie samego, również małżonkowie przez obopólne oddanie się sobie miłowali się wzajemnie w trwałej wierności. Prawdziwa miłość małżeńska włącza się w miłość Bożą i kierowana jest oraz doznaje wzbogacenia przez odkupieńczą moc Chrystusa i zbawczą działalność Kościoła, aby skutecznie prowadzić małżonków do Boga oraz wspierać ich i otuchy im dodawać we wzniosłym zadaniu ojca i matki. Dlatego osobny sakrament umacnia i jakby konsekruje małżonków chrześcijańskich do obowiązków i godności ich stanu; wypełniając mocą tego sakramentu swoje zadania małżeńskie i rodzinne, przeniknięci duchem Chrystusa, który przepaja całe ich życie wiarą, nadzieją i miłością, zbliżają się małżonkowie coraz bardziej do

---

¹⁵¹ CC 5.

¹⁵² Zob. A. Pastwa, *Teologiczny fundament sakramentalności małżeństwa: „in fieri” oraz „in facto esse”*, „Prawo Kanoniczne”, 46 (2003) nr 3-4, s. 65-85.

¹⁵³ CC 110; por. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, s. 64.

¹⁵⁴ Pośród teologów zainspirowanych ideą Piusa XI znaleźli się: F. Robillard, M. Schmaus, J. Pinsk, E. Doronzo, C. Colombo oraz L. F. Gerke. Grześkowiak, *Misterium małżeństwa*, s. 65.

osiągnięcia własnej doskonałości i obopólnego uświęcenia, a tym samym do wspólnego uwielbienia Boga” (KDK 48)¹⁵⁵.

Warto zauważyć, że współczesne postrzeganie sakramentu małżeństwa ma swój początek w nauczaniu Soboru Trydenckiego i na nim bazuje. Jednak Sobór Watykański II wyeksponował tajemnicę głębokiej wspólnoty życia i miłości małżeńskiej, zawiązującej się poprzez przymierze małżeńskie (KDK 48) będącą znakiem wspólnoty Chrystusa i Kościoła, poprzez który małżonkowie zostają jednocześnie włączeni w komunie miłości Oblubieńca i Jego Oblubienicy¹⁵⁶. Jak zauważa A. Sarmiento, obie perspektywy nauczania o sakramentalności małżeństwa są komplementarne. Z punktu widzenia Soboru Trydenckiego i późniejszej teologii, działanie Boga miało uzdrowić, wzmocnić i przynieść małżonkom pomoc duchową. Perspektywa Soboru Watykańskiego II nie ujmuje niczego tej koncepcji, lecz ubogaca ją o aspekt wyjścia Chrystusa w sakramencie małżeństwa na spotkanie małżonków, aby włączyć ich miłość w miłość Bożą i Jego oblubieńczą miłość do Kościoła¹⁵⁷.

Papież Jan Paweł II, w swoim nauczaniu wielokrotnie nawiązywał do treści soborowych. W adhortacji *Familiaris consortio* napisał, że małżeństwo ochrzczonych odzwierciedla Boży zamysł wpisany w naturę miłości między mężczyzną i kobietą, dzięki któremu staje się ono rzeczywistym znakiem Nowego i Wiecznego przymierza, przypieczętowanego krwią Chrystusa. Sakrament małżeństwa jako sakrament tegoż przymierza, uzdalnia małżonków do miłowania się na wzór Chrystusa. Na mocy łaski sakramentalnej ludzka miłość mężczyzny i kobiety, zostaje wywyższona i włączona w oblubieńczą miłość Jezusa Chrystusa, który ją wspiera i ubogaca. Małżeństwo chrześcijańskie jest wymownym znakiem dzieła zbawienia, w którym miłość małżeńska zostaje oczyszczona i umocniona, aby wyrażać nowe wartości¹⁵⁸.

Natomiast w *Liście do rodzin* przedstawił kwintesencję nauczania o małżeństwie ucząc, że Jezus Chrystus poprzez swoją obecność na zaślubinach w Kanie Galilejskiej, ofiarę Krzyża oraz sakramenty Kościoła na nowo wypowiedział prawdę o tajemnicy małżeństwa w Nowym Przymierzu. Jest ono odzwierciedleniem oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła, która owocuje w życiu mężczyzny i kobiety. Małżonkowie łącząc

---

¹⁵⁵ Por. Müller, *Dogmatyka katolicka*, s. 779-780.

¹⁵⁶ Por. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*, s. 116-117.

¹⁵⁷ Por. tamże, s. 117.

¹⁵⁸ Por. FC 13.

się poprzez znak sakramentalny, odnajdują w Chrystusie punkt odniesienia dla swojej miłości oblubieńczej i otrzymują dar uczestnictwa w życiu Bożym. Mają oni udział w oblubieńczej miłości jaką Chrystus umiłował swój Kościół. Kontemplując tę „wielką tajemnicę” i będąc jej uczestnikami, stają się wzajemnie dla siebie darem i odzwierciedlają w sobie oblubieńczą miłość, Chrystusa, który jest Oblubieńcem¹⁵⁹. Przygotowany podczas pontyfikatu papieża-Polaka *Katechizm Kościoła katolickiego* jednoznacznie stwierdza, że małżeństwo jest „Skutecznym znakiem, sakramentem przymierza Chrystusa i Kościoła. Małżeństwo między ochrzczonymi jest prawdziwym sakramentem Nowego Przymierza, ponieważ oznacza łaskę i jej udziela”¹⁶⁰.

Papież Benedykt XVI, ze względu na bogactwo i świeżość ujęcia zagadnienia przez swego wielkiego poprzednika, w swoim nauczaniu nie koncentrował się na sakramencie małżeństwa. Jednak, jak zauważa Konrad Glombik, analizując twórczość J. Ratzingera-Benedykta XVI, można wydobyć jego poglądy na ten temat i ująć je syntetycznie w kilku punktach: sakrament małżeństwa jest znakiem przymierza Boga z człowiekiem; w *mysterium* sakramentalności małżeństwa zawarta jest idea podobieństwa do Boga; płodność w sakramentalnym małżeństwie jest przedłużeniem miłości Boga Stwórcy; Jezus Chrystus jest pełnią małżeństwa chrześcijańskiego; sakramentalne małżeństwo jest „wielką tajemnicą” odnoszoną do relacji Chrystusa i Kościoła¹⁶¹.

Papież Franciszek obszernie nawiązuje do nauczania swoich poprzedników o małżeństwie sakramentalnym, szczególnie w rozdziałach III. i VIII. adhortacji *Amoris laetitia*. Stwierdza, że Pismo Święte i Tradycja ukazują Tróję Świętą, która jest pierwowzorem rodziny. Stąd rodzina, będąca obrazem Boga Stwórcy jest komunią osób. Najwyraźniej jest to przedstawione w ewangelicznej scenie chrztu Jezusa w Jordanie. Wtedy to zabrzmiał głos Ojca z nieba objawiający wielkość umiłowanego Syna i ukazał się Duch Święty, jako miłość przenikająca głębię Boga Trójjedynego. Jezus Chrystus poprzez swoje życie, śmierć i zmartwychwstanie pojednał w sobie i odkupił na nowo człowieka z Bogiem, a małżeństwu i rodzinie przywrócił pierwotną postać „początku”, co więcej, podniósł małżeństwo do sakramentalnego znaku swojej

---

¹⁵⁹ LdR 19; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 89.

¹⁶⁰ KKK 1617; KPK, kan. 1055 § 2; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 88.

¹⁶¹ Por. K. Glombik, *Sakramentalność małżeństwa w nauczaniu Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, w: *Matrimonio et familiae. Z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 59-73.

miłości do wspólnoty Kościoła¹⁶². Taka geneza sakramentu sprawia, że sakrament małżeństwa nie może być traktowany jako pusty rytuał czy finalizacja zewnętrznego znaku zaręczyn. Jest on darem dla uświęcenia i zbawienia małżonków. Małżeństwo jest powołaniem do przeżywania wzajemnej miłości małżonków jako niedoskonałego znaku wzajemnej miłości Chrystusa i Kościoła. Stąd, decyzja o zawarciu małżeństwa i tworzeniu rodziny ma być owocem głębokiego rozeznania powołania¹⁶³.

Małżonkowie, będąc zakorzenieni w łasce Bożej, oddają się sobie w miłości, wierności i otwartości na życie. Sakrament małżeństwa pozwala wierzącym podjąć zobowiązania płynące z małżeństwa, dzięki żywej obecności Chrystusa w ich związku. Wkraczając w rzeczywistość ludzkiej miłości, daje On moc naśladowania Go w małżeńskich radościach i trudach. W ten sposób małżonkowie stają się znakiem, w którym uobecnia się Chrystusowa miłość do Kościoła¹⁶⁴.

Małżeńska droga uświęcenia wiedzie poprzez wspólne dzielenie życia. Szczególnym wyrazem tej wspólnoty życia jest zjednoczenie seksualne, w którym małżonkowie oddają się sobie w znaku komunii ciał. Rzeczywistość życia małżeńskiego, w którą wpisana jest sieć powiązań i relacji jest przeniknięta i umocniona obecnością Boga, który działa na mocy łaski sakramentalnej¹⁶⁵. Małżonkowie, będący szafarzami sakramentu ich wzajemnej miłości poprzez zgodę i znak jedności ciał, zostają uzdolnieni przez Boga do zjednoczenia się w małżeństwie jako jedno ciało¹⁶⁶. Sakramentalne małżeństwo pozwala małżonkom ciągle czerpać ze źródła łaski Bożej, która prowadzi do „coraz bogatszego poznania i pełniejszego włączenia” tajemnicy miłości Chrystusowej w rzeczywistość ich życia¹⁶⁷. Tylko w Chrystusie znajduje się pełnia miłości, którą małżonkowie pragną odzwierciedlić w swym życiu. Wszystkie właściwości małżeństwa, jak jedność, prokreacja, wierność i nierozzerwalność mają swe źródło w miłości Chrystusowej¹⁶⁸. Obecnie nierzadko zdarza się, że ochrzczeni realizują z Bożą pomocą wiele z ukazanych właściwości, pomimo, iż jeszcze w niedoskonały sposób uczestniczą oni w życiu Kościoła, tworząc związki nieprzypieczętowane przyjęciem sakramentu¹⁶⁹.

---

¹⁶² AL 71.

¹⁶³ AL 72.

¹⁶⁴ AL 73.

¹⁶⁵ AL 74.

¹⁶⁶ AL 75.

¹⁶⁷ AL 76.

¹⁶⁸ AL 77.

¹⁶⁹ AL 78.

Definicja konkludująca nauczanie papieża Franciszka o małżeństwie znajduje się na początku rozdziału ósmego omawianej adhortacji. Czytamy tam, że „Małżeństwo chrześcijańskie, będące odzwierciedleniem jedności między Chrystusem a Jego Kościołem, realizuje się w pełni w jedności mężczyzny i kobiety, którzy oddają się sobie nawzajem w wyłącznej miłości i dobrowolnej wierności, należą do siebie aż do śmierci i są otwarci na przekazywanie życia, uświęceni sakramentem, który udziela im łaski, aby stawali się Kościołem domowym i zaczynem nowego życia dla społeczeństwa. Inne formy związków są radykalnie sprzeczne z tym ideałem, chociaż niektóre z nich realizują go przynajmniej częściowo i analogicznie. [...] Kościół nie zapomina o docenieniu konstruktywnych elementów w sytuacjach, które nie są jeszcze lub już nie odpowiadają jego nauczaniu o małżeństwie”¹⁷⁰. Na szczególną uwagę zasługują ostatnie z przytoczonych zdań, gdzie Franciszek nawiązuje do stwierdzenia Jana Pawła II z adhortacji *Familiaris consortio*, w których docenia on wartość zawarcia przez katolików samego tylko związku cywilnego: „Sytuacji tych ludzi nie można stawiać na równi z sytuacją tych, którzy współżyją bez żadnego związku, tu bowiem istnieje przynajmniej jakieś zobowiązanie do określonej i prawdopodobnie trwałej sytuacji życiowej, chociaż często decyzji tej nie jest obca perspektywa ewentualnego rozvodu. Chcąc publicznego uznania ich związku przez państwo, pary te wykazują gotowość przyjęcia, obok korzyści, także zobowiązań”¹⁷¹.

Podsumowując refleksję na temat sakramentalności małżeństwa, warto zaznaczyć, że w nauczaniu Kościoła od zarania jego dziejów oraz w myśli teologicznej małżeństwo było rzeczywistością ważną. Wybitni Ojcowie Kościoła jak św. Klemens Aleksandryjski, Tertulian, św. Cyprian, św. Grzegorz z Nyssy, św. Augustyn, przyczynili się do ukazania głębi tej tajemnicy, chociaż, pod wpływem ówczesnej kultury nie uniknęli zniekształceń zamysłu Stwórcy zawartego w Piśmie Świętym. Wielki wkład w rozwój tejże refleksji wniósł św. Tomasz z Akwinu oraz nauczanie soborów, a zwłaszcza Trydenckiego oraz Watykańskiego II. Także kolejni papieże, zwłaszcza w ostatnim stuleciu, wnieśli swój wkład w nauczanie dotyczące sakramentu małżeństwa. Wśród nich warto wymienić Piusa VI, Leona XIII, Piusa XI, Pawła VI, Jana Pawła II – Papieża

---

¹⁷⁰ AL 292.

¹⁷¹ Por. FC 82.

Rodziny, Benedykta XVI oraz Franciszka, który miłości małżeńskiej poświęcił obszerną adhortację posynodalną.

2.2. Wymogi moralne małżeństwa sakramentalnego

W świetle Pisma Świętego odkrywamy prawdę o Boskim pochodzeniu małżeństwa oraz istotę miłości małżeńskiej jaką jest wzajemny dar mężczyzny i kobiety. Od początku Bóg przemawiał do „prarodźców” poprzez dar miłości i dlatego małżonkowie mają wzajemnie do siebie przemawiać poprzez obdarowanie. Rozważając jednak *etos* daru należy pamiętać o prawdzie ludzkiego grzechu. Grzech pierworodny zerwał pierwotną relację osobową ze Stwórcą oraz spowodował zachwianie Bożej harmonii w stawaniu się jednym ciałem (por. Rdz 2, 24). Załamanie to wywołało brak jedności w relacji mężczyzny i kobiety, pociągając za sobą skutki na przyszłość. Św. Jan Paweł II pisze, że w słowach wypowiedzianych przez Boga do kobiety: „Ku twemu mężowi będziesz kierowała swe pragnienia, on zaś będzie panował nad tobą” (Rdz 3, 16), odkrywamy załamanie się i stałe zagrożenie „jedności dwojga” odpowiadającej jedności obrazu i podobieństwa Bożego w obojgu¹⁷². Skutki te charakteryzuje *Katechizm Kościoła katolickiego* stwierdzając, że: „ustalona dzięki pierwotnej sprawiedliwości harmonia, w której żyli, została zniszczona; zostało zerwane panowanie duchowych władz duszy nad ciałem; jedność mężczyzny i kobiety została poddana napięciom; ich relacje będą naznaczone pożądaniem i chęcią panowania”¹⁷³.

Sobór Watykański II w nauczaniu o małżeństwie posługuje się kategorią przymierza. Postrzeganie go w perspektywie Nowego Przymierza podkreśla jego rzeczywistość zbawczą i jednocześnie moralną¹⁷⁴. Z perspektywy Słowa Bożego, przymierze między Bogiem a człowiekiem zawiera aspekt etyczny. Posiada ono bowiem wymiar dialogiczny, gdyż „zbawcza inicjatywa Boga domaga się odpowiedzi człowieka”¹⁷⁵. W tekstach Starego Testamentu, ukazujących ustanowienie Przymierza opartego na Dekalogu zawarte jest jego sedno, polegające na zobowiązaniu człowieka do

---

¹⁷² MD 10; por. M. Pokrywka, *Teologicznomoralne implikacje adhortacji «Amoris laetitia»*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017, s. 86-87.

¹⁷³ KKK 400; Pokrywka, *Teologicznomoralne implikacje*, s. 87.

¹⁷⁴ Por. Pokrywka, *Teologicznomoralne implikacje*, s. 87.

¹⁷⁵ Tenże, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 184.

zachowania przykazań jako odpowiedzi na uprzedzającą zbawczą działalność Boga wobec niego. Taka perspektywa przymierza uwypukla prawdę o głębokim związku pomiędzy pierwszym przykazaniem Dekalogu, zawierającym formułę uzasadniającą zobowiązanie moralne człowieka – „Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wywiódł z ziemi egipskiej, z domu niewoli” (Wj 20, 2; Pwt 5, 6) – a pozostałymi przykazaniami, które z niego wynikają¹⁷⁶. Perspektywa daru pozwala zauważyć, że pomimo wagi prawa moralnego, najważniejszym elementem jest relacja między Bogiem a człowiekiem. Pomimo, że kategoria Przymierza należy do obszaru prawa, to w rzeczywistości jest obszarem religijnym. Oznacza to, że zasady moralne zawarte w Biblii są ściśle związane z orędziem zbawienia. Janusz Nagórny pisze: „W moralności chrześcijańskiej nie chodzi najpierw o jakiś ideał ‘dobrego człowieka’, o doskonałość czysto ludzką, ani też o osiągnięcie czysto doczesnej pomyślności. W centrum orędzia biblijnego stoi prawda o zbawieniu, o powołaniu człowieka do życia z Bogiem. Człowiek zostaje obdarowany – mocą już dokonanego zbawienia w Jezusie Chrystusie – życiem nadprzyrodzonym które ostateczne swoje spełnienie znajdzie na końcu czasów. Obdarowany zbawieniem człowiek winien jednak dobrowolnie przyjąć ten dar i ukazać swym życiem, że żyje mocą tego daru. I tu właśnie jest miejsce na życie moralne jako przyjęcie na siebie odpowiedzialności za zbawienie”¹⁷⁷.

Postrzeganie zachowywania zasad moralnych w perspektywie odpowiedzi człowieka na dar zbawienia, pozwala właściwie spojrzeć na wymogi moralne wypływające z przymierza zawieranego w sakramencie małżeństwa. Nie chodzi bowiem wyłącznie o ukazanie konkretnych norm moralnych, mających zakotwiczenie w przymierzu małżeńskim oraz w odkupieniu dokonanym przez Chrystusa. Chodzi nade wszystko o zrozumienie, że *etos* przymierza małżeńskiego jest *etosem* wiary i miłości, w którego centrum stoi osoba i dzieło zbawcze Jezusa Chrystusa. „Miłość Boża objawiona w wydarzeniach zbawczych i dar nowego życia w Chrystusie wzywają człowieka do odpowiedzi, są jednocześnie dla tej odpowiedzi uzasadnieniem, motywacją i wyjaśnieniem”¹⁷⁸. A zatem, w sakramencie małżeństwa krzyżują się dwa wymiary:

---

¹⁷⁶ Por. KKK 2061; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 184.

¹⁷⁷ Nagórny, *Małżeńskie przymierze miłości*, w: Jan Paweł II. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Sakrament*, red. T. Styczeń, Lublin 1998, s. 182; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa*, s. 185-186.

¹⁷⁸ Nagórny, *Małżeńskie przymierze miłości*, s. 182; Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 186.

horyzontalny – między współmałżonkami i wertykalny – pomiędzy parą małżeńską a Chrystusem poprzez przyjęcie ofiarowanego przez Niego daru zbawienia¹⁷⁹.

Wiara jest warunkiem wejścia w relację wspólnoty z Bogiem, gdyż staje się odpowiedzią na Jego dar „nowego życia” i jest podstawowym elementem zobowiązań moralnych małżonków w przymierzu Bosko-ludzkim. Trafnie ujmuje to Marian Pokrywka stwierdzając, że wiara nie może być sprowadzona tylko do przyjęcia określonej doktryny, albowiem jest ona nie tyle zaangażowaniem się w coś, ile przede wszystkim opowiedzeniem się za Kimś – za Chrystusem¹⁸⁰. Tak przeżywana wiara wprowadza małżonków na nowy poziom bytowania oraz otwiera im przestrzeń dla miłości, którą zostali obdarzeni przez Chrystusa. Takie postrzeganie roli wiary pozwala dostrzec kluczowe elementy przymierza małżeńskiego, czyli wezwanie do wierności małżeńskiej oraz nierozzerwalności węzła małżeńskiego.

Św. Jan Paweł II uzasadnia, że „Dar sakramentu jest jednocześnie powołaniem i przykazaniem dla małżonków chrześcijańskich, aby pozostali sobie wierni na zawsze, ponad wszelkie próby i trudności, w wielkodusznym posłuszeństwie świętej woli Pana [...]. Dawanie świadectwa bezcennej wartości nierozzerwalności i wierności małżeńskiej jest jednym z najcenniejszych i najpilniejszych zadań małżonków chrześcijańskich naszych czasów”¹⁸¹. Pomimo licznych argumentów rozumowych przemawiających za absolutną nierozzerwalnością zawartego ważnie przymierza małżeńskiego, można wskazać sytuacje życiowe małżonków, gdzie racje te będą niewystarczające. Pełne uzasadnienie jedności i nierozzerwalności związku małżeńskiego wypływa bowiem z zanurzenia małżonków w tajemnicę mistycznej jedności Chrystusa i Kościoła¹⁸². Stąd wywodzi się najgłębszy motyw zobowiązania do wierności, zakorzenionego w zamyśle Stwórcy. Wierność Bogu i uznanie mądrości Jego zamysłu chroni małżonków przed zagubieniem się w meandrach subiektywizmu i relatywizmu.

Wierność należy do istoty miłości (*agape*) – szczególnego daru miłującego Boga. Bóg jest Miłością i stworzył człowieka z miłości, a jednocześnie powołał

---

¹⁷⁹ Por. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 186.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ FC 20.

¹⁸² Por. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 187; J. Grześkowiak, *Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” Jana Pawła II*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafrński, Lublin 1985, s. 94-95.

go do miłości, poprzez którą człowiek może siebie odnaleźć (por. KDK 24)¹⁸³. Miłość jest centrum wiary chrześcijańskiej, tworzy jej fundament i istotę. Termin *agape* w biblijnym ujęciu oznacza: rodzaj miłości Bożej (por. J 3, 16), wzajemną miłość pomiędzy ludźmi (Mt 22, 39), miłość wyrażaną do Boga przez człowieka oraz wzajemną miłość pomiędzy wyznawcami Chrystusa (por. Rz 8, 28; Ef 6, 24). Warto zauważyć, że *agape* nie ma pierwotnego źródła w człowieku, ale jest ona odpowiedzią Bogu na Jego dar miłości. W tym znaczeniu jest ona nadprzyrodzonym darem, w który chrześcijanin został wyposażony, co uzdalnia go do upodabniania się w miłości do Chrystusa. Logikę tę przybliży papież Benedykt XVI: „On pierwszy nas ukochał i nadal nas kocha jako pierwszy; dlatego my również możemy odpowiedzieć miłością. Bóg nie nakazuje nam uczucia, którego nie możemy w sobie wzbudzić. On nas kocha, pozwala, że możemy zobaczyć i odczuć Jego miłość i z tego «pierwszeństwa» miłowania ze strony Boga może, jako odpowiedź, narodzić się miłość również w nas”¹⁸⁴. Małżonkowie chrześcijańscy są obdarzeni przez Chrystusa miłością *agape* i powołani do wzajemnej miłości na Jego wzór. Prawda o nadprzyrodzonym darze miłości, w świetle prawdy o ludzkiej grzeszności, pozwala dojść do wniosku, że dar Bożej miłości oprócz „uszlachetnienia” naturalnej ludzkiej miłości, tę miłość „zbawia”. Dzieje się to poprzez uczestnictwo małżonków w darze odkupienia Chrystusa. J. Nagórny zauważa, że w człowieku kiełkuje miłość nowego typu: miłość Boga i w Bogu. Można zatem powiedzieć, że kochać kogoś miłością *agape*, oznacza dać drugiemu także to, czego się w samym sobie i z siebie nie posiada¹⁸⁵.

Temat miłości małżeńskiej i wierności został obszernie rozwinięty przez papieża Franciszka w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia*, w rozdziałach IV. i V. Franciszek widzi w miłości podstawę i kluczowy element zobowiązań małżeńskich. Stwierdza, że „Nie możemy [...] zachęcać do drogi wierności i wzajemnego daru z siebie, jeśli nie pobudzimy rozwoju, umocnienia i pogłębienia miłości małżeńskiej i rodzinnej. Łaska bowiem sakramentu małżeństwa ma w istocie przede wszystkim udoskonalać miłość małżonków”¹⁸⁶. Pomimo, iż pojęcie miłości jest wielokrotnie używane, a często także

---

¹⁸³ Por. FC 11.

¹⁸⁴ DCE 17; A. Niemira, *Cnota miłości w świetle encykliki Deus caritas est Benedykta XVI*, AK 166 (2016), z 3 (643), s. 463-464; Królczyk, *Realizacja podstawowych celów małżeństwa*, s. 20-21.

¹⁸⁵ Nagórny, *Małżeńskie przymierze miłości*, s. 229; por. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, s. 188; J. Bajda, *Chrystus odwołuje się do „serca”*. Wokół problemu interioryzacji, w: Jan Paweł II. *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „serca”*, s. 167.

¹⁸⁶ AL 89.

nadużywane i wypaczane, pozostaje ono kluczem wiary chrześcijańskiej¹⁸⁷. Jak zauważa Antonio Fidalgo, papież Franciszek jest świadomy, że Kościół nie zawsze ukazywał rzeczywistość życia małżeńskiego i rodzinnego według wzorca ewangelicznego. Często przedstawiał małżeństwo w taki sposób, że jego cel jednoczący, zachęta do wzrastania w miłości i duchowość wzajemnej pomocy pozostawały w cieniu, z powodu niemal wyłącznego nacisku na obowiązek prokreacji¹⁸⁸. Co więcej, prezentowano ideał małżeństwa i rodziny w sposób górnolotny, zapominając, że wzajemna miłość jest sztuką „rzemieślniczą”, która uczłowiecza dogłębnie, gdyż mężczyzna i kobieta pomagają sobie nawzajem stawać się bardziej sobą. Przyczyniają się do rozwoju i pomagają drugiej osobie ukształtować się w swojej własnej tożsamości¹⁸⁹. Tak więc, małżeństwo i rodzina realizuje się w połączeniu radości i trudów, napięć i odpoczynku, cierpień i swobody, zadowolenia i poszukiwań, kłopotów i przyjemności, a poprzez miłość wspólnotową uobecnia się Boża miłość¹⁹⁰.

Papież Franciszek nauczając o miłości małżeńskiej podąża drogą wytyczoną poprzez nauczanie soborowe, ukazując małżeństwo jako wspólnotę życia i miłości (zob. KDK 48-49). Naucza, że prawdziwa miłość małżeńska zakłada wzajemny dar z siebie, włącza i scala wymiar płciowości i uczuciowości, odpowiadając planowi Bożemu. A ponieważ na mocy sakramentu małżeństwa mąż i żona są zakorzenieni w Chrystusie, Duch Święty obdarza ich swoją szczególną obecnością oraz zdolnością wzajemnego obdarowywania się miłością¹⁹¹.

Małżeństwo ze swej istoty charakteryzuje się nierozzerwalną wyłącznością. Zakłada ona, że jedność między mężczyzną a kobietą będzie tożsama z nierozzerwalnością, będącą darem dla małżeńskiej komunii¹⁹². Małżeńska wspólnota życia jest znakiem nierozzerwalnego Nowego Przymierza Chrystusa i Kościoła, którego zwieńczeniem jest Chrystusowe oddanie siebie aż do końca w ofierze krzyżowej¹⁹³. Czerpiąc z tego źródła, miłość małżeńska ze swej natury jest definitywna i dlatego wymaga od zaślubionych uczuciowości, której obce jest wszystko to,

---

¹⁸⁷ Por. AL 89; DCE 2; A. G. Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, w: *Amoris laetitia jako ewangelia miłości i droga do przebycia*, red. G. del Missier, A. G. Fidalgo, tłum. J. Serafin, Kraków 2019, s. 62.

¹⁸⁸ AL 36.

¹⁸⁹ AL 221; Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 62-63.

¹⁹⁰ Por. AL 126; Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 62-63.

¹⁹¹ AL 67; Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 63-64.

¹⁹² AL 62.

¹⁹³ AL 120.

co sprzeciwia się godności małżeńskiej. Wspólnota małżeńska może być budowana jedynie na fundamencie wierności, w której małżonkowie należą do siebie na zawsze. Ta nierozrwalna i wierna wyłączność ma swe osadzenie i gwarancję w Bogu, wobec którego zawierane jest sakramentalne przymierze małżonków¹⁹⁴.

Pomimo powołania małżonków do realizacji wzniesłego ideału miłości na wzór Chrystusa do Kościoła, warto mieć przed oczyma ludzką „kruchość” i ograniczenia. Franciszek stwierdza, że „nie należy zrzucać na dwie osoby mające swoje ograniczenia ogromnego ciężaru konieczności odtworzenia doskonałego związku między Chrystusem a Kościołem, ponieważ małżeństwo oznacza proces dynamiczny, przebiegający powoli poprzez stopniową asymilację darów Bożych”¹⁹⁵.

Jednym z darów Bożych, do przyjęcia którego małżonkowie są powołani, jest dar płodności. Papież Franciszek przywołuje słowa Papieża Rodziny stwierdzając, że: „miłość małżeńska nie wyczerpuje się wśród nich dwojga, [...] małżonkowie, oddając się sobie, wydają z siebie nową rzeczywistość – dziecko, żywe odbicie ich miłości, trwały znak jedności małżeńskiej oraz żywą i nierozłączną syntezę ojcostwa i macierzyństwa”¹⁹⁶. Małżonkowie w swej miłości, rodzą życie i stają się „figurą”, ukazującą Boga Stwórcę. Płodność małżeńska stanowi żywy i skuteczny „obraz”, widzialny znak stwórczego dzieła Boga¹⁹⁷. Obce powinno jej być egoistyczne zamknięcie w sobie, gdyż płodna miłość jest otwarta na życie¹⁹⁸. W niej małżonkowie mogą „doświadczyć radości z dawania, szlachetności i wspaniałości dania siebie w darze obficie, bez miary, bez żądania zapłaty, tylko dla przyjemności dawania i służenia”¹⁹⁹. W tej perspektywie Namiestnik Chrystusa podkreśla rolę rodzin wielodzietnych, w tym kwestię odpowiedzialnego rodzicielstwa²⁰⁰ oraz uwypukla znaczenie szczególnego okresu dla każdego człowieka jakim jest okres prenatalny²⁰¹. Określa „stan błogosławiony” jako zaszczytne uczestnictwo rodziców w „projekcie Boga”, gdyż ich miłość jest narzędziem miłości Boga Ojca, który czule oczekuje na narodziny każdego dziecka, bezwarunkowo je akceptuje i przyjmuje

---

¹⁹⁴ AL 123, 292.

¹⁹⁵ AL 122; Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 66.

¹⁹⁶ AL 165; FC 14.

¹⁹⁷ AL 10, 11.

¹⁹⁸ AL 80.

¹⁹⁹ AL 94.

²⁰⁰ AL 167; por. Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 76.

²⁰¹ Por. AL 168.

je bezinteresownie²⁰². Papież akcentuje, iż każde dziecko ma prawo otrzymać miłość matki i ojca, niezbędną dla jego pełnego i harmonijnego dojrzewania²⁰³. Docenia także wartość i piękno „płodności poszerzonej”, czyli adopcji. Píše, iż jest ona pełnym miłości aktem obdarzania rodziną tych, którzy jej nie mają²⁰⁴. W końcu zaznacza, że płodność, mająca swe źródło w miłości Bożej rozszerza się i przekłada na tysiące sposobów, aby uobecniać tę miłość w społeczeństwie²⁰⁵.

Podsumowując najważniejsze wymogi moralne małżeństwa sakramentalnego, trzeba podkreślić, że wiążą się one głęboko z Boskim pochodzeniem małżeństwa. Z tego właśnie względu, miłość małżonków – mężczyzny i kobiety – ma swój wzór w darze Boga przemawiającego w ten sposób (obdarowaniem) do pierwszych rodziców, aby oni także przemawiali darem do siebie nawzajem²⁰⁶. Dostrzeganie w małżeństwie aspektu przymierza, zwłaszcza rozumianego jako Nowe Przymierze, pozwala przeżywać je jako rzeczywistość zbawczą i jednocześnie moralną²⁰⁷, gdzie wymogów zachowania małżeńskich zobowiązań i zasad moralnych łączy się ściśle z odpowiedzialnością małżonków na dar zbawienia. Wiara, będąca kluczową składową relacji z Bogiem, wprowadza człowieka na nowy poziom bytowania zarówno z Nim, jak i ze współmałżonkiem, ponieważ ogarniająca ich miłość Boża wzywa ich do zachowania wierności małżeńskiej i nierozzerwalności, na wzór jedności mistycznej Chrystusa i Kościoła. Jednocześnie wierność ta zakorzeniona jest w miłości-*agape*, będącej darem samego Boga, którą wlewa On w ludzkie serca. W Boskim darze miłości zawiera się dar płodności, który daje małżonkom udział w nieskończonej płodności Stwórcy oraz angażuje ich jako współpracowników w dziele przekazywania życia i odpowiedzialnego rodzicielstwa.

3. Rodzina jako Kościół domowy

Zadania rodziny w Kościele są kluczowym tematem rozważań teologicznych, gdyż „dobro rodziny ma kluczowe znaczenie dla przyszłości świata i Kościoła”²⁰⁸.

---

²⁰² AL 170.

²⁰³ AL 172.

²⁰⁴ AL 179; por. Fidalgo, *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, s. 75-80.

²⁰⁵ AL 184.

²⁰⁶ MD 10.

²⁰⁷ Por. Pokrywka, *Teologicznomoralne implikacje*, s. 87.

²⁰⁸ AL 31.

Jako Lud Boży składa się on z rodzin, które są podstawowym miejscem nawiązywania relacji z Bogiem. Rodziny wierzących są jednocześnie podmiotem ewangelizacji i apostołstwa. Można zatem zauważyć obustronną zależność i podobieństwo tych podmiotów, pozwalającą określić rodzinę chrześcijańską Kościołem domowym²⁰⁹. Aby zgłębić znaczenie tego określenia, warto prześledzić jego historyczny rozwój. Jednocześnie trzeba mieć na uwadze ścisły związek funkcji rodziny chrześcijańskiej z realizacją podstawowych funkcji Kościoła: nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej²¹⁰.

Pojęcie rodziny jako Kościoła domowego jest zakorzenione w księgach Nowego Testamentu. Przytoczone poniżej teksty z *Dziejów Apostolskich* wzmiankują o nawróceniu na „drogę Pana” całych domów, czyli szeroko rozumianych rodzin: Lidii i mieszkańców jej domu (Dz 16, 14-15), strażnika więzienia wraz z jego domownikami (Dz 16, 32-34) oraz przełożonego synagogi Kryspusa z jego domem (Dz 18, 8). Ponadto, w listach św. Pawła czytamy o Kościele, który gromadzi się w domach Akwili (1Kor 19, 19) i Pryscylli (Rz 16, 5), Nimfy (Kol 4, 15) oraz Filemona (Flm 2) i Gajusa (Rz 16, 23)²¹¹. Faktem jest, iż chrześcijanie do III. wieku nie posiadali własnych miejsc kultu, lecz gromadzili się po domach na sprawowanie Eucharystii oraz innych czynności sakralnych jak śpiewanie psalmów czy modlitwa. Kościół domowy żyjący Ewangelią o Chrystusie Zmartwychwstałym stawał się jednocześnie modelem tworzącego się Kościoła²¹². Ponadto, w rodzinach nauczano prawd wiary i moralności. Jak zauważa Marek Fiałkowski: „Chrystologiczno-eklezjalny sens małżeństwa przyznawany przez św. Pawła życiu małżeńskiemu i rodzinnemu (Ef 5, 21-33), wyraźnie wskazywał na doniosłą rolę wychowania religijnego w rodzinie, która była przedmiotem i zarazem podmiotem tego wychowania”²¹³. Kościół domowy był miejscem wprowadzania swoich członków w kościelne życie liturgiczne oraz kształtowania postawy apostołskiej²¹⁴.

---

²⁰⁹ Por. M. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 703-704.

²¹⁰ Por. FC 50; Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 703-704.

²¹¹ Por. KKK 1655; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 90; Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 704; A. Czaja, *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka t. 2*, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006, s. 307.

²¹² Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 91; Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 704; S. Longosz, *Rodzina Kościołem domowym w myśli św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum” 29 (2009), t. 53-54, s. 282-285.

²¹³ Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 704.

²¹⁴ Por. Longosz, *Rodzina Kościołem domowym*, s. 285.

W rodzinach prowadzono katechumenat rodziny i ta praktyka przetrwała do okresu późnego średniowiecza²¹⁵.

Warto zaznaczyć, że rodziny pierwszych chrześcijan były w dużej mierze zakorzenione w tradycji rodzin żydowskich żyjących w diasporze. Charakterystyczną cechą tych rodzin było zamknięcie na wpływy świata zewnętrznego. Były w pewnym sensie domowymi synagogami, w których „ojciec, jak kapłan, przewodniczył codziennej modlitwie, śpiewowi psalmów i jak nauczyciel objaśniał *Biblię*, uczył *Tory* i prawd religijnych, przekazywał zasady moralne i przypominał o najważniejszych wydarzeniach z historii Izraela”²¹⁶. Struktura rodzin wczesnochrześcijańskich była podobna do struktury starożytnych rodzin grecko-rzymskich, a różnicował je tryb życia oparty na zasadach Ewangelii²¹⁷. Na fundamencie zasad ewangelicznych wzrastała nowa kultura rodzinna, którą charakteryzowało przestrzeganie zasady wierności współmałżonkowi oraz nierozzerwalności małżeństwa zawartego w obecności prezbitera oraz równość pomiędzy mężem i żoną pomimo, iż mąż był głową rodziny²¹⁸. Dom²¹⁹ składał się nie tylko z małżonków, ich dzieci oraz rodziców w podeszłym wieku

---

²¹⁵ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 704-705; P. Poręba, *Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem”*, w: *Wychowanie w rodzinie*, red. F. Adamski, Kraków 1991, s. 94.

²¹⁶ Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 705;

²¹⁷ Spośród licznych świadectw z pierwszych wieków chrześcijaństwa poniższy fragment *Listu do Diogneta* naświetla styl życia rodzin chrześcijańskich z końca II wieku: „V.1. Chrześcijanie nie różnią się od innych ludzi ani miejscem zamieszkania, ani językiem, ani strojem. 2. Nie mają bowiem własnych miast, nie posługują się jakimś niezwykłym dialektem, ich sposób życia nie odznacza się niczym szczególnym. 3. Nie zawdzięczają swej nauki jakimś pomysłom czy marzeniom niespokojnych umysłów, nie występują, jak tyłu innych, w obronie poglądów ludzkich. 4. Mieszkają w miastach helleńskich i barbarzyńskich, jak komu wypadło, stosując się do miejscowych zwyczajów w ubraniu, jedzeniu, sposobie życia, a przecież samym swoim postępowaniem uzewnętrzniają owe przedziwne i wręcz paradoksalne prawa, jakimi się rządzą. 5. Mieszkają każdy we własnej ojczyźnie, lecz niby obcy przybysze. Podejmują wszystkie obowiązki jak obywatele i znoszą wszystkie ciężary jak cudzoziemcy. Każda ziemia obca jest im ojczyzną i każda ojczyzna ziemią obcą. 6. Żenią się jak wszyscy i mają dzieci, lecz nie porzucają nowonarodzonych. 7. Wszyscy dzielą jeden stół, lecz nie jedno łóżce”, <https://opusdei.org/pl-pl/article/list-do-diogneta/> [18.01.2020].

²¹⁸ Jak zauważa J. J. Pawłowicz: „Św. Paweł zachęcając kobiety by były „poddane mężom”, najpierw wezwał wszystkich chrześcijan, aby byli sobie wzajemnie poddani: *Bądźcie sobie wzajemnie poddani w bojaźni Chrystusowej!* (Ef 5, 21). Z tego stwierdzenia jasno wynika, że mąż i żona mają być sobie wzajemnie poddani przez wzajemne okazywanie sobie miłości i szacunku. W takim „poddaniu” nie ma miejsca na dominację jednego nad drugim, męża nad żoną, czy odwrotnie. Wszyscy chrześcijanie są względem siebie równi, kobieta i mężczyzna mają takie same prawa i takie same obowiązki wynikające z ich stanu. Nikt nie jest ważniejszy, nikt nie jest mniej ważny”. Tenże, *Implikacje moralne teologii wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego. Studium porównawcze*, Tuchów 2011, s. 61-62.

²¹⁹ Jak zauważa S. Longosz, „dom” (oikos, oikia) w Nowym Testamencie, głównie w Ewangeliiach i Dziejach Apostolskich termin oikos występuje 107 razy, a oikia 93 razy: oznaczają one dom-rodzinę. Tenże, *Rodzina Kościołem domowym*, s. 283; zob. E. Friedel, *Der neutestamentliche Oikos-Begriff in seiner Bedeutung für den Gemeindeaufbau*, w: *Domine, dirige me in verbo tuo. Festschrift M. Mitzenheim*, Berlin 1961, 89-106; P. Weigandt, *Zur sogenannten „Oikosformel”*, „Novum

(dziadków) czy też innych krewnych. Zaliczano do niego także niewolników, których nazywano domownikami i często traktowano ich na równi z nimi. W ten sposób rodziny chrześcijańskie stawały się Kościołami domowymi²²⁰.

Określenia rodziny jako „małego Kościoła” po raz pierwszy użył św. Jan Chryzostom (350-407)²²¹. Píše on w ten sposób: „Modlitwa i nauczanie w Kościele nie wystarczą. Muszą wam towarzyszyć także w domu, ponieważ dom jest małym Kościołem”²²². Według niego atmosfera Kościoła miała być obecna w rodzinach poprzez wspólną modlitwę, czytanie Pisma Świętego (jeśli to było możliwe), jego recytowanie i komentowanie, nauczanie prawd wiary oraz wypełnianie przykazań miłości Boga i bliźniego. Podkreślał on także szczególną rolę i autorytet ojca w rodzinie jako nauczyciela prawd wiary i tradycji chrześcijańskiej, pełniącego w pewnym sensie funkcję kapłańską poprzez przewodniczenie modlitwie rodzinnej. Według Doktora Kościoła ojciec miał być też dobrym przykładem bycia chrześcijaninem dla swoich domowników. Także w samej rodzinie widział on istotne elementy Kościoła jak stół słowa, obecność Chrystusa i świadectwo wiary²²³.

O rodzinie jako „Kościele domowym” nauczał też św. Augustyn. Wprawdzie, nie używał wprost tego określenia, lecz pośrednio, gdy mówił o roli ojca w rodzinie. Porównywał bowiem funkcję biskupa w Kościele do roli ojca w rodzinie zaznaczając, że tak jak biskup powinien zabiegać z troską o zbawienie powierzonych sobie ludzi poprzez pouczanie i zachętę oraz upomnienie i karcenie spełniane z miłością oraz pociąganie ich własnym dobrym przykładem do Chrystusa, tak samo i ojciec rodziny powinien troszczyć się o wzrost wiary w swoim domu, dbając o wychowanie dzieci, dając dobry przykład życia, w tym poprzez traktowanie na równi wszystkich domowników²²⁴.

W średniowieczu postrzeganie rodziny jako „Kościoła domowego” prawie zanikło. Było to spowodowane mocnym akcentowaniem znaczenia hierarchicznej struktury Kościoła oraz tym, że koncepcja „Kościoła domowego” akcentowana była w protestantyzmie. Taki stan zachował się właściwie do końca II wojny światowej.

Testamentum” 6 (1963) 49-74; L. Schenke, *Zur sogenannten „Oikosformel” im NT*, „Kairos” 13 (1971), s. 226-243.

²²⁰ Por. Longosz, *Rodzina Kościołem domowym*, s. 283-284; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 91-92; por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 705.

²²¹ Por. Longosz, *Rodzina Kościołem domowym*, s. 281.

²²² Św. Jan Chryzostom, *In epistolam Ephesion hom.*, 20, 6; cyt. za Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 705.

²²³ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 705-706.

²²⁴ Tamże, s. 706.

Do tego określenia nawiązał wyraźnie dopiero Sobór Watykański II oraz posoborowe nauczanie Kościoła²²⁵. Sobór nazywa rodzinę „niejako domowym Kościołem” (KK 11), i „jakby domowym sanktuarium Kościoła” (DA 11; KDK 48; DWCH 3). Ojcowie Soboru używając takich określeń podkreślają, że rodzina jest pierwszym miejscem przekazywania wiary oraz kolebką powołań, gdzie poprzez wzajemną miłość i wspólną modlitwę członkowie rodziny włączają się w życie liturgiczne Kościoła. Uważają ją także za podstawowe miejsce praktykowania cnót i spełniania dobrych uczynków²²⁶.

Z powyższych względów po soborze, termin „Kościół domowy” szerzej powrócił do nauczania kościelnego oraz rozważań teologicznych. Kluczowe znaczenie sakramentu małżeństwa dla Kościoła domowego zostało ukazane w nauczaniu papieży. Paweł VI nauczał, że związek małżeński jest podstawową komórką Kościoła, prawdziwym jego załącznikiem, pomimo że najmniejszym, to jednak najbardziej istotnym dla organizmu kościelnego²²⁷. Kościoły domowe są zarazem autonomicznymi strukturami, a jednocześnie częstkami większego organizmu Kościoła²²⁸. Jan Paweł II kontynuował, że w małżeństwie i rodzinie zawiera się „Kościół w miniaturze”, będący wyraźnym odbiciem tajemnicy Kościoła. Rodziny, zarazem tworzą wspólnotę parafialną jak też mogą tworzyć w jej ramach mniejsze organizmy różnorodnych wspólnot kościelnych²²⁹. Papież Rodziny używał także określeń jak „mały Kościół domowy”²³⁰ i „Kościół domowy”²³¹. Nauczał, że w rodzinie powstałej z sakramentu małżeństwa urzeczywistnia się wchodzenie Kościoła w pokolenia ludzkie, podczas gdy one tym samym wchodzą w Kościół²³². Rodzina chrześcijańska realizuje w społeczności Kościoła właściwe sobie cele i zadania, przez co ukazuje światu Kościół i zapowiada zbliżające się Królestwo Boże. Jednocześnie, na wzór misji Kościoła, staje się ona miejscem głoszenia Dobrej Nowiny, przestrzenią sprawowania kultu i modlitwy, a także okazywania miłości drugiemu człowiekowi. Małżeństwo i rodzina, na mocy sakramentu małżeństwa, stają się jednocześnie wspólnotą zbawioną i zbawiającą. Poprzez otrzymany od Jezusa Chrystusa

---

²²⁵ Tamże.

²²⁶ Jednak warto zauważyć, że w dokumentach soborowych termin „Kościół domowy” jest osłabiony poprzez użycie słów „niejako” i „jakby”. Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 706.

²²⁷ Por. Paweł VI, *Rodzina szkołą świętości. Przemówienie do Ruchu „Equipes Notre-Dame”* (4.05.1970), AK 66:1975 nr 396 t. 83, s. 3-13.

²²⁸ Zob. tamże.

²²⁹ FC 49.

²³⁰ FC 51.

²³¹ FC 21, 52, 54, 59, 61, 86; LdR 3, 13, 16, 19.

²³² FC 15; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 93.

dar miłości małżonkowie są uzdolnieni do tworzenia Kościoła domowego, czyli do udziału w prorockiej, kapłańskiej i królewskiej misji Kościoła. Swoje zadania aktualizacji i kontynuacji zbawczego dzieła Chrystusa, Kościół realizuje w rodzinach i poprzez rodziny²³³. Papież Benedykt XVI ukazywał tę rzeczywistość podobnie twierdząc, że Kościół jest tworzony przez rodziny – małe Kościoły domowe²³⁴. Papież Franciszek nauczając o Kościele domowym użył nowotestamentalnego określenia „Kościół zbierający się w domu” oraz przytoczył fragment *Psalmu 128*. dla ukazania tej rzeczywistości²³⁵. Korzystając z biblijnych opisów, na nowo podkreślił szczególne znaczenie rodziny w zamyśle Boga oraz komplementarność Kościoła i rodziny²³⁶.

Eklezjalny wymiar małżeństwa chrześcijańskiego i rodziny zakotwiczony jest w ewangelicznej prawdzie o gromadzeniu dwóch lub trzech osób w Imię Jezusa, pośród których On sam jest obecny (por. Mt 18, 20). Obecność Jezusa Chrystusa pośród wierzących w Niego małżonków i rodziny jest jednocześnie uobecnieniem Kościoła. Szczególna łączność Zbawiciela z rodziną reprezentującą Kościół, pozwala określać ją jako Kościół domowy²³⁷. W tym miejscu należy zauważyć, iż przede wszystkim sakramenty chrztu, bierzmowania i Eucharystii stanowią fundament budowania Kościoła domowego²³⁸. Zakładając obecność tegoż fundamentu, trzeba podkreślić istotne znaczenie, jakie dla eklezjalności małżeństwa i rodziny posiada łaska sakramentu małżeństwa. Dzięki tej łasce małżeństwo i rodzina urzeczywistniają Kościół i zostają uzdolnione do realizacji właściwego im posłannictwa eklezjalnego, o czym szczegółowo nauczał Papież Rodziny²³⁹. Łaska, którą Chrystus napęłnia małżonków

---

²³³ Por. FC 49-50.

²³⁴ Benedykt XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/rodzina_06062005.html [10.02.2020].

²³⁵ AL 8, 15.

²³⁶ AL 11.

²³⁷ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 707.

²³⁸ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 707; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 94-95.

²³⁹ Papież Jan Paweł II nauczał: „Małżeństwo ochrzczonych staje się w ten sposób rzeczywistym znakiem Nowego i Wiecznego Przymierza, zawartego we krwi Chrystusa. Duch, którego Pan użycza, daje nowe serce i uzdalnia mężczyznę i kobietę do miłowania się tak, jak Chrystus nas umiłował. Miłość małżeńska osiąga tę pełnię, której jest wewnętrznie podporządkowana, ową „caritas” małżeńską, będącą właściwym i szczególnym sposobem, w jaki małżonkowie uczestniczą i są powołani do przeżywania samej miłości Chrystusa, ofiarującego się na Krzyżu. [...] Małżonkowie są zatem stałym przypomnieniem dla Kościoła tego, co dokonało się na Krzyżu; wzajemnie dla siebie i dla dzieci są świadkami zbawienia, którego uczestnikami stali się poprzez sakrament. Małżeństwo, podobnie jak każdy sakrament, jest pamiątką, uobecnieniem i prorocstwem tego zbawczego dzieła: „Jako pamiątka, sakrament daje im łaskę i zadanie upamiętniania wielkich dzieł Bożych i świadczenia o nich wobec swych dzieci; jako uobecnienie, daje

w sakramencie małżeństwa wyraża mistyczne przymierze Zbawiciela z Oblubienicą – Kościołem. Głęboka zjednoczenie (wspólnota) męża i żony powinna wzorować się na mistycznej relacji pomiędzy Chrystusem i Kościołem. Warto przypomnieć, że pierwszoplanowym elementem tej relacji jest miłość Chrystusa do Kościoła, aż do śmierci (por. Ef 5, 21-25), co stanowi wzór dla obojga małżonków oraz ich wzajemnej miłości. Z kolei, stosując analogię, można powiedzieć, że tak jak Kościół przynależy do Chrystusa, podobnie małżeństwo i rodzina chrześcijańska dzięki Jego łasce trwają w zjednoczeniu z Kościołem²⁴⁰. Papież Franciszek konkretyzuje posłannictwo rodziny w Kościele, dobitnie stwierdzając, że „rodziny chrześcijańskie, z uwagi na łaskę sakramentu małżeństwa są głównymi podmiotami duszpasterstwa rodzinnego, zapewniając nade wszystko radosne świadectwo małżeństw i rodzin, Kościołów domowych”²⁴¹.

W rodzinie zbudowanej na fundamencie sakramentu małżeństwa, Kościół ma swoją kolebkę²⁴². Korzystając z metafory matki i dzieci, można powiedzieć, że Kościół podobnie jak matka rodząca swe dzieci, wychowuje je do dojrzałości chrześcijańskiej i realizuje wobec nich misję otrzymaną od Chrystusa. Spełnia ją, głosząc Dobrą Nowinę, w świetle której rodziny odkrywają swoją tożsamość oraz zamysł Boży wobec nich. Poprzez sprawowanie sakramentów świętych Kościół umacnia i wzbogaca rodziny łaską Zbawiciela oraz uświęca i pobudza je do służby na wzór Chrystusa Pana²⁴³. Owocem tego jest wzrost miłości chrześcijańskiej w rodzinach. Z kolei, rodzina chrześcijańska jest naturalną przestrzenią rozwoju jej członków na płaszczyźnie ludzkiej i chrześcijańskiej. W niej dzieci przychodzące na świat zostają przez sakrament chrztu od początku włączane do Kościoła i powinny doświadczać „zmysłu Kościoła” (por. DWCH 3). Doświadczenie wzrastania dziecka w atmosferze Kościoła domowego, gdzie pierwszymi nauczycielami wiary są rodzice, pozwala mu w naturalny sposób z czasem włączyć się w życie większych wspólnot kościelnych²⁴⁴.

---

im łaskę i zadanie wprowadzania w życie, wzajemnie wobec siebie i wobec dzieci, wymogów miłości, która przebacza i darzy odkupieniem; jako prorocstwo, daje im łaskę i zadanie życia i świadczenia o nadziei przyszłego spotkania z Chrystusem” (FC 13).

²⁴⁰ Tamże.

²⁴¹ AL 200.

²⁴² FC 15; Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 708; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 93.

²⁴³ FC 49.

²⁴⁴ AL 16; por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 708.

Rodzice chrześcijańscy realizują swoją misję i apostołat przede wszystkim poprzez wychowanie, które zawiera zarówno elementy ewangelizacji jak i katechezy. Rodzina jako Kościół domowy ma za zadanie zapewnić każdemu dziecku ze względu na jego godność, nienaruszalne prawo do wychowania (DWCH 1)²⁴⁵. Wychowanie osoby powinno być ukierunkowane na jej harmonijny rozwój, aby w niej mogły rozwinąć się wrodzone właściwości fizyczne, intelektualne, społeczne, moralne i religijne²⁴⁶. Ponadto, według Soboru Watykańskiego II, wychowanie ma „zdążyć do kształtowania osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie do dobra społeczności, których człowiek jest członkiem i w których obowiązkach, gdy dorośnie będzie brał udział” (DWCH 1)²⁴⁷. Rodzina jest naturalnym i najlepszym środowiskiem wychowawczym oraz miejscem podstawowej socjalizacji²⁴⁸. Rodzice chrześcijańscy, z racji sakramentu małżeństwa, są zobowiązani do stworzenia warunków zapewniających realizację chrześcijańskiego ideału wychowania²⁴⁹. Ważnym wymiarem wychowania w rodzinie, związanym naturalnie z istotą rodziny jest wychowanie do miłości, na które składa się wychowanie seksualne, religijne i moralne. Tak rozumiane wychowanie bywa określane także wychowaniem do życia w małżeństwie i rodzinie²⁵⁰.

Kościół domowy realizuje podstawowe funkcje eklesjalne: nauczycielską, kapłańską i pasterską²⁵¹. W ten sposób Kościół staje się w rodzinie rzeczywistością uchwytą i konkretną²⁵². Małżonkowie chrześcijańscy powołani są do realizacji funkcji nauczycielskiej. Jako rodzice realizują oni swoje zadanie głoszenia Ewangelii w rodzinie – wspólnocie wierzącej i ewangelizującej²⁵³. Chrześcijanin w sposób

---

²⁴⁵ FC 36; AL 274.

²⁴⁶ G. Pyżlak, *Struktura rodziny a proces wychowania*, w: *Rodzina i rodzicielstwo między tradycją a współczesnością*, red. A. Skreczko, B. Bassa, Z. Struzik, Warszawa 2014, s. 64; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1996, s. 19.

²⁴⁷ Por. B. Parysiewicz, *Pedagogiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 143.

²⁴⁸ AL 276; Pyżlak, *Struktura rodziny a proces wychowania*, s. 59.

²⁴⁹ Parysiewicz, *Pedagogiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, s. 144.

²⁵⁰ Zob. J. Goleń, *Rodzina środowiskiem wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 717-734; tenże, *Wspieranie rodzin w wychowaniu seksualnym*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. tenże, Lublin 2017, s. 343-360; tenże, *The Family as Environment of Sex Education*, w: *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*, red. J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak, Lublin 2018, s. 568-583; tenże, *The Family as the Place of Moral Education*, w: *Catholic Family Ministry*, s. 583-591.

²⁵¹ FC 50.

²⁵² Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 709.

²⁵³ FC 53; Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 709.

szczególny jest powołany do głębokiej relacji z Bogiem oraz zobowiązany do głoszenia świata jak dobry jest Bóg oraz, co uczynił dla człowieka. Oprócz daru życia, chrześcijanin jest obdarzony darem dzieciństwa Bożego otrzymanym podczas przyjęcia sakramentu chrztu (zob. 1 P 2, 12; 3, 15)²⁵⁴. Rodzice chrześcijańscy mają obowiązek bycia głosicielami Ewangelii wobec swoich dzieci. Wynika on z otrzymanych przez nich sakramentów chrztu, bierzmowania oraz małżeństwa²⁵⁵. Zadanie to powinni realizować poprzez słowo oraz przykład własnego życia (por. DA 11; KK 11)²⁵⁶. Jeśli spełniają oni to zadanie, wówczas katecheza w rodzinie wyprzedza każdą inną formę katechezy, która jej towarzyszy i poszerza w sensie upraktyczniania²⁵⁷. Katecheza rodzinna, polega głównie na wspieraniu dorastania w wierze poprzez świadectwo wierności Ewangelii w życiu codziennym. Można w niej wyodrębnić jednak także takie elementy procesu przekazywania wiedzy religijnej jak wprowadzenie do personalnego przeżywania wiary, uobecnienie żywej wspólnoty Kościoła przeżywającej wiarę w codziennym życiu, a także komentowanie wydarzeń życiowych w świetle Ewangelii²⁵⁸.

Głównym celem katechezy rodzinnej jest doprowadzenie dzieci do zażyłej relacji osobowej z Bogiem. Do celów towarzyszących można zaliczyć troskę, by życie rodzinne było miejscem wzrastania wiary i szkołą życia chrześcijańskiego, a także miejscem tworzenia atmosfery wzajemnej miłości i zaufania. Od strony praktycznej na katechezę domową składają się gesty religijne, poznawanie języka religijnego, uczenie modlitw oraz pieśni religijnych, wprowadzanie w zwyczaje i obrzędy chrześcijańskie zarówno liturgiczne jak też praktykowane w domu, a także nauczanie prawd wiary. Dom rodzinny powinien być miejscem zgłębiania Pisma Świętego i prawd katechizmowych oraz miejscem spotkania z lekturą religijną. Rodzice powinni też dbać o to, aby dzieci potrafiły stosować przyswojoną wiedzę także w życiu codziennym poza kręgiem rodzinnym²⁵⁹.

Sobór Watykański II przypominał o zaszczytnym udziale osób świeckich w kapłaństwie Ludu Bożego, na mocy sakramentu chrztu i bierzmowania poprzez uczestnictwo w Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa (por. KK 10, 11; DA 3). W ten

---

²⁵⁴ Por. AL 16.

²⁵⁵ ChL 34.

²⁵⁶ AL 16-17.

²⁵⁷ Por. CT 68.

²⁵⁸ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 709.

²⁵⁹ Tamże, s. 710-711.

sposób wszystkie czyny osób świeckich w życiu codziennym, także te spełniane w małżeństwie i rodzinie, w pracy i podczas wypoczynku, w chwilach radości i cierpienia, mogą być złożone Bogu przez Chrystusa jako ofiary duchowe (KK 34)²⁶⁰. Według papieża Jana Pawła II, szczególnie z sakramentu małżeństwa pochodzi łaska oraz moralny obowiązek przemiany całego życia małżeńsko-rodzinnego w nieustanną „ofiary duchową”²⁶¹. W rodzinie wspieranej łaską sakramentu małżeństwa, zwykłe czynności stają się uświęcające. Rodzina jako Kościół domowy powołana do bycia oazą życia w głębokiej jedności z Bogiem poprzez modlitwę, sprawy codzienne wykonywane z miłości do Niego i Jemu ofiarowywane²⁶². Według *Katechizmu Kościoła katolickiego*, spełnianie funkcji kapłańskiej w Kościele domowym dokonuje się poprzez skierowanie zwyczajnych czynności ku chwale Pana, wspólną modlitwę, świadectwo życia oraz obdarzanie się nawzajem miłością²⁶³.

Rodzina chrześcijańska realizująca funkcję kapłańską nie tylko uczestniczy w liturgii Kościoła powszechnego, ale w ścisłej łączności z nią, sprawuje także „liturgię Kościoła domowego”. Obydwie są rzeczywistościami komplementarnymi, ale liturgia rodzinna powinna być zakorzeniona w liturgii Kościoła powszechnego²⁶⁴. Domowa liturgia ukierunkowuje jej uczestników na udział w liturgii parafialnej, zwłaszcza na przeżywanie Eucharystii – szczytu życia liturgicznego, nabożeństw okresowych, liturgii sakramentów oraz modlitwy Liturgii godzin. Głębszemu przeżywaniu liturgii domowej służy przygotowanie w domu specjalnego miejsca modlitwy. Może to być urządzony ołtarzyk domowy, przy którym rodzina gromadzi się na modlitwie i czytaniu Pisma Świętego²⁶⁵. Obecność takiego miejsca może być dla mieszkańców domu oraz dla ich gości symbolem powołania do szczególnej jedności i bliskości z Bogiem²⁶⁶.

W sprawowaniu liturgii domowej szczególne miejsce zajmuje Liturgia godzin, będąca modlitwą Ludu Bożego (KL 90, 98)²⁶⁷. Kościół obdarza specjalnym błogosławieństwem tych, którzy ją sprawują. Celem Liturgii godzin jest uświęcenie dnia

---

²⁶⁰ Por. tamże, s. 712; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 96-97.

²⁶¹ Por. FC 56.

²⁶² Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 712.

²⁶³ Por. KKK 1657.

²⁶⁴ Por. FC 61.

²⁶⁵ Por. KKK 2691.

²⁶⁶ Por. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 97.

²⁶⁷ OWLG 1.

i wszelkich wykonywanych czynności. Ożywia ona wiarę, nadzieję i miłość oraz pobudza gotowość i otwiera na miłość Boga i bliźniego. Zaleca się, aby rodzina jako Kościół domowy włączała się w odmawianie wybranych części tejże liturgii²⁶⁸. Wówczas, przewodniczący tej modlitwie ojciec lub matka mogą pełnić funkcję kapłańską, wyrastającą z przyjętych przez nich sakramentów chrztu i bierzmowania²⁶⁹.

Z pełnieniem funkcji kapłańskiej w Kościele domowym ściśle łączy się sprawowanie błogosławieństw Kościoła, będących czynnościami liturgicznymi, gdzie jednak szafarzami mogą być zarówno osoby duchowne jak i świeckie²⁷⁰. Dla dobra rodziny chrześcijańskiej ważne jest, że małżonkowie na mocy kapłaństwa wspólnego oraz sakramentu małżeństwa obdarzają się wzajemnie błogosławieństwem i udzielają go swoim dzieciom. Wypełniają w ten sposób misję głoszenia Ewangelii i błogosławienia w imieniu Boga, co pomaga członkom rodziny wypełniać ich zadania. Czynność wzajemnego udzielania sobie błogosławieństwa przez członków rodziny uobecnia ich udział w kapłaństwie Chrystusowym²⁷¹.

Trzecią z podstawowych funkcji Kościoła realizowaną w rodzinie chrześcijańskiej jest funkcja królewska, określana także pasterską²⁷². Wraz z funkcją nauczycielską i kapłańską tworzą one harmonijną całość obejmującą posłannictwo Kościoła²⁷³. Sednem realizacji funkcji królewskiej jest postawa służebna członków rodziny wobec siebie nawzajem oraz osób spoza rodziny. Postawa ta ma swój wzór i zakorzenienie w Jezusie Chrystusie (por. Mt 20, 26-28; Mk 10, 45). Łączy się ona zatem z zaszczytnym naśladowaniem Dobrego Pasterza poprzez dojrzałe człowieczeństwo oraz tworzenie wspólnoty braterskiej, którą jest Kościół. Naśladowanie to ujawnia się w braterskiej miłości oraz służbie w życiu codziennym.

Funkcja ta jest ugruntowana w sakramencie małżeństwa, który włącza małżeństwo i rodzinę w tajemnicę miłości Chrystusa do Kościoła. Miłość jest najważniejszą drogą realizacji funkcji królewskiej w rodzinie. Rodzina ze swej natury oraz dzięki łasce, jest miejscem wzajemnego obdarzania się miłością opartą na miłości Bożej do ludzkości oraz Chrystusa do Kościoła²⁷⁴. Dlatego, zadaniem rodziny

---

²⁶⁸ OWLG 27; por. MC 53.

²⁶⁹ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 712-713.

²⁷⁰ OBł 16-17, 58.

²⁷¹ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 712-713.

²⁷² FC 50.

²⁷³ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 714.

²⁷⁴ Por. FC 17.

chrześcijańskiej jest kształtowanie postawy miłości chrześcijańskiej i szacunku wobec wszystkich jej członków i innych ludzi, a także wpajanie cierpliwości, ofiarności i służby wobec starszych, chorych lub niepełnosprawnych. Tak uformowani członkowie rodziny są gotowi realizować apostołat na płaszczyźnie działalności charytatywnej wobec innych rodzin. Takiej posługi wymagają rodziny samotnych matek wychowujących dzieci, wielodzietne, kobiety w stanie błogosławionym porzucone przez najbliższe osoby, dzieci porzucone przez rodziców lub osierocone oraz rodziny dotknięte ubóstwem²⁷⁵.

Realizacja funkcji pasterskiej w rodzinie ukierunkowana jest także na wzrost świętości życia jej członków. Dokonuje się to w długim procesie wychowania religijnego i moralnego, a następnie samowychowania. Zakłada to stały wysiłek wzrastania osób w cnotach chrześcijańskich oraz pokonywaniu różnorodnych słabości, a szczególnie egocentryzmu, osobistych wad i grzechów. Taka droga wewnętrznej przemiany ubogaca świat wartościami duchowymi, powoduje pozytywne zmiany oraz buduje cywilizację miłości. W ten sposób rodzina jako Kościół domowy może przyprowadzać do Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła tych, którzy zwątpili oraz niewierzących²⁷⁶.

Podsumowując powyższe refleksje naukowe nad rodziną jako Kościołem domowym dochodzimy do wniosku, iż każda rodzina chrześcijańska jest zakorzeniona w sakramentach oraz inkorporowana w misterium Kościoła. Jako taka posiada ona potencjał bycia Kościołem domowym. Staje się nim o tyle, o ile potrafi zrealizować swoją misję zbawczą poprzez spełnianie trzech podstawowych funkcji Kościoła: nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej. Będąc wspólnotą wiary, nadziei i miłości rodzina staje się Kościołem domowym w Chrystusie. Trwając w głębokim zjednoczeniu ze Zbawicielem, poprzez karmienie się Słowem Bożym i przyjmowanie sakramentów, jest ona w stanie żyć miłością chrześcijańską i dzielić się Ewangelią Bożej miłości ze światem.

---

²⁷⁵ Por. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 97-98.

²⁷⁶ Por. Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 716-717.

ROZDZIAŁ II. METODOLOGIA BADAŃ

Badania naukowe przeprowadzane są według określonych zasad i przy pomocy odpowiednich metod, technik oraz narzędzi badawczych. Mieszczą się one w ramach metodologii właściwej dla danej dyscypliny naukowej. Z kolei sama metoda naukowa jest algorytmem zawierającym plan racjonalnego skutecznego działania w trakcie przeprowadzania badań naukowych¹. Wybór metody i jej sukcesywne stosowanie wyklucza przypadkowość w badaniach oraz pomaga celowo dobrać poszczególne czynności, niezbędne do poprawnego zdobywania, uzasadniania oraz systematyzacji uzyskanych wyników badań naukowych.

Badania prowadzone w ramach teologii praktycznej mają często charakter interdyscyplinarny. Charakteryzują się one wspólnym celem, przy zastosowaniu wielu metod badawczych, wraz z odpowiednimi dla nich technikami badawczymi. Interdyscyplinarność w tym przypadku polega nie tylko na korzystaniu z osiągnięć innych dyscyplin teologicznych, ale także z wyników badań nauk humanistycznych i społecznych. Na gruncie teologii praktycznej szczególnie często wykorzystywane są wyniki badań socjologicznych, psychologicznych i pedagogicznych. Teologia praktyczna korzysta z rezultatów badań empirycznych, dokonuje porównań z twierdzeniami teologicznymi oraz interpretuje teologicznie uzyskane wyniki badań empirycznych². Z tego względu w badaniach prowadzonych w ramach subdyscypliny teologii pastoralnej, jaką jest duszpasterstwo rodzin, wykorzystywane są różne metody badawcze w ramach nadrzędnej metody wiodącej, jaką jest często paradygmat analizy teologii pastoralnej³.

Celem tegoż rozdziału jest wprowadzenie metodologiczne do zrealizowanych na potrzeby dysertacji badań dotyczących stosunku młodzieży szkół średnich z nauczaniem w języku polskim na Ukrainie do małżeństwa i rodziny. Zawiera on informacje dotyczące zastosowanej metody badań, opis badanej grupy oraz organizacji i przebiegu badań.

---

¹ R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017, s. 79-82.

² Por. tamże, s. 9-10, 89; R. Kamiński, *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. tenże, Lublin 2000, s. 21-24.

³ Tenże, *Metody badań duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 30-31.

1. Metoda badań

W badaniach naukowych kluczowym warunkiem uzyskania obiektywnych i adekwatnych wyników służących rozwiązaniu problemu badawczego jest wybrana metoda badawcza. Można ją zdefiniować jako „sposób postępowania badawczego, charakteryzujący się ściśle określoną procedurą badawczą i zastosowaniem odpowiednich narzędzi badawczych. Powinna zmierzać do skoordynowania sposobu postępowania z zakładanym celem badań, dlatego musi odznaczać się: jasnością, celowością, skutecznością oraz ekonomicznością czyli osiąganiem zamierzonych rezultatów przy najmniejszych kosztach i środkach”⁴. Istotną cechą metody badawczej jest systematycznie stosowany postępowania, umożliwiający zastosowanie go przy ewentualnym powtórzeniu analogicznego zadania⁵. Na gruncie nauk empirycznych istnieje szereg metod badawczych, posiadających właściwe sobie techniki⁶. Jedną z nich jest metoda sondażu. M. Łobocki twierdzi, iż metoda sondażowa korzysta w zasadzie z dwóch technik: ankiety – audytoryjnej, prasowej i pocztowej oraz wywiadu⁷. W niniejszej rozprawie posłużono się metodą sondażu z wykorzystaniem techniki ankiety audytoryjnej. W celu przeprowadzenia badań przygotowane zostało narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankiety.

Przedmiot badań⁸ i związany z nim główny problem badawczy oraz problemy szczegółowe⁹ mogą wyznaczać metody postępowania. W trakcie formułowania problemów badawczych ważne jest ich umiejscowienie w kontekście istniejących osiągnięć naukowych¹⁰. Jak wspomniano we *Wstępie*, na Ukrainie nie prowadzono badań empirycznych nad stosunkiem młodzieży szkół średnich z nauczaniem w języku polskim do małżeństwa i rodziny. Przeprowadzone w ramach rozprawy badania

---

⁴ Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych*, s. 83; zob. J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005, s. 56.

⁵ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1976, s. 19.

⁶ Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych*, s. 94; zob. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001, s. 72-82.

⁷ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2000, s. 29-30, 243; por. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych*, s. 93-94; C. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, tłum. E. Hornowska, Poznań 2001, s. 241-263.

⁸ Por. J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 1996, s. 216.

⁹ Problemy badawcze powinny spełniać następujące warunki: wyczerpywać zakres niewiedzy autora zawarty w temacie badań, zawierać wszystkie ogólne zależności między zmiennymi, być rozstrzygalne w sposób empiryczny oraz posiadać wartość praktyczną. Pilch, Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, s. 43-44.

¹⁰ Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, s. 21.

empiryczne mają na celu rozwiązanie stawianych na tym etapie postępowania badawczego problemów szczegółowych¹¹. Łączą się one merytorycznie z obszarami operacjonalizacji pojęć „małżeństwo sakramentalne” oraz „rodzina katolicka”. Można je ująć w pytaniach: w jaki sposób respondenci rozumieją swoje powołanie do miłości? W jaki sposób zamierzają spełniać się jako mężczyzna lub kobieta? Jak rozumieją sakrament małżeństwa? Na ile akceptują rolę przysięgi małżeńskiej – ślubu miłości, wierności, uczciwości, nierozzerwalności? Na ile doceniają znaczenie wiary i modlitwy w rodzinie? Jakie znaczenie przypisują wychowaniu w katolickiej rodzinie? Jakie dostrzegają walory wychowywaniu dzieci w trwałych małżeństwach i rodzinach? Czy zamierzają w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne? Jakie cele chcieliby osiągnąć przez zawarcie małżeństwa sakramentalnego? Jakie cele chcieliby osiągnąć przez założenie katolickiej rodziny? Problemy te znalazły odzwierciedlenie w pytaniach szczegółowych kwestionariusza (por. Aneks 1).

W celu przeprowadzenia badań nad stosunkiem młodzieży szkół średnich do małżeństwa i rodziny zostało wykorzystane narzędzie badawcze: „Ankieta o małżeństwie i rodzinie” – J. Goleń, R. Szucki, A. Yastremsky (zob. *Aneks I*). Powyższe narzędzie zostało skonstruowane na bazie wypracowanego wcześniej w Katedrze Duszpasterstwa Rodzin KUL kwestionariusza ankiety, za pomocą którego badania maturzystów w diecezji siedleckiej przeprowadził ks. Radosław Szucki. Po przeprowadzeniu dodatkowych obliczeń z wykorzystaniem analizy czynnikowej i wyeliminowaniu niektórych twierdzeń (*i-temów*), dokonano korekty i uzupełnienia kwestionariusza uwzględniające warunki ukraińskie. Po dokonanych zmianach kwestionariusz ankiety zawiera dziewięć obszarów treściowych dotyczących stosunku do małżeństwa i rodziny. Każdy z tych obszarów treściowych został ujęty w formie jednego pytania otwartego. Do każdego z pytań dobrane są stwierdzenia dotyczące stosunku do małżeństwa i rodziny, w łącznej liczbie 100. Na każdy obszar składa się od 9 do 16 twierdzeń. Obszar powołania do miłości zawiera 12 twierdzeń; spełniania się jako mężczyzna lub kobieta – 14; rozumienia sakramentu małżeństwa – 16; roli przysięgi małżeńskiej – 9; znaczenia wiary i modlitwy w rodzinie – 9; znaczenia

---

¹¹ Z perspektywy metodologii teologii praktycznej słuszniejsza wydaje się rozwiązywanie problemów szczegółowych, niż weryfikacja założonych hipotez, z istoty właściwa w postępowaniu badawczo-indukcyjnym stosowanym w naukach społecznych. Jednak przy założeniu, że formułowanie hipotez oraz ich weryfikacja odbywałaby się wyłącznie na etapie realizowanym rozprawy (empirycznym), rozwiązanie takie byłoby do przyjęcia.

wychowania dzieci w rodzinie katolickiej – 12; znaczenia urodzenia się i wychowywania dzieci w trwałych małżeństwach i rodzinach – 10; celów zawarcia małżeństwa sakramentalnego – 9; celów założenia katolickiej rodziny – 9 twierdzeń.

Pogrupowane tematycznie twierdzenia zostały opatrzone instrukcją dla respondentów oraz sześciostopniowym formatem odpowiedzi. Taka skala umożliwiła ocenę stopnia zgadzania się z danym twierdzeniem na kontinuum od „0” do „5”. Oznaczenia cyfrowe mają następujące znaczenie: 0 – „zupełnie nie zgadzam się”, 1 – „w małym stopniu zgadzam się”, 2 – „średnio zgadzam się”, 3 – „zgadzam się”, 4 – „w dużym stopniu zgadzam się”, 5 – „w pełni zgadzam się”. W kwestionariuszu zamieszczono również metryczkę złożoną z 14 pytań zamkniętych. Kwestionariusz został załączony w aneksie (zob. *Aneks 1*).

2. Charakterystyka badanych

Grupę badawczą stanowiła młodzież klas 9. 10. i 11. w 4 szkołach średnich z nauczaniem w języku polskim, na terenie archidiecezji lwowskiej oraz diecezji kamieniecko-podolskiej. Próba badawcza składała się z 254. osób (zob. tabela 1).

Tabela 1. Szkoły, do których uczęszczali respondenci

Nazwa szkoły	N	%
Ogólnokształcąca Szkoła I-III stopnia (średnia) nr 10 im. Św. Marii Magdaleny z polskim językiem nauczania we Lwowie	41	16,1
Ogólnokształcąca Szkoła I-III stopnia (średnia) nr 24 im. Marii Konopnickiej z polskim językiem nauczania we Lwowie	55	21,7
Ogólnokształcąca Szkoła I-III stopnia (średnia) nr 3 im. Królowej Jadwigi z polskim językiem nauczania w Mościskach, obw. lwowski	72	28,3
Ogólnokształcąca Szkoła I-III stopnia (średnia) z polskim językiem nauczania w Gródku, obw. chmielnicki	86	33,9

Charakterystykę badanej grupy ze względu na wiek respondentów ukazują tabele 2 i 3 (por. wykres 1).

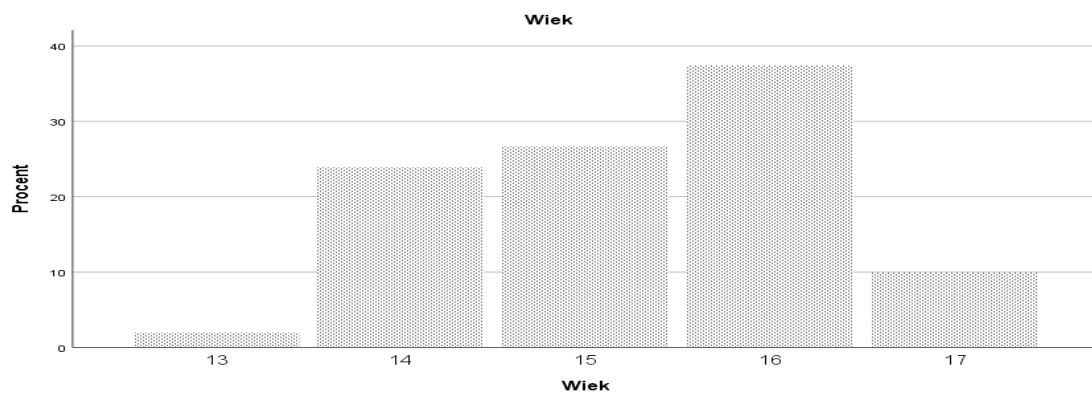
Tabela 2. Wiek respondentów w zestawieniu ogólnym

Wiek		
N	Ważne	251
	Braki danych	3
Średnia		15,29
Odchylenie standardowe		1,004
Minimum		13
Maksimum		17

Tabela 3. Wiek respondentów w zestawieniu szczegółowym

Wiek		Liczba	Procent	Procent ważnych
Ważne	13	5	2,0	2,0
	14	60	23,6	23,9
	15	67	26,4	26,7
	16	94	37,0	37,5
	17	25	9,8	10,0
	Ogółem	251	98,8	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	3	1,2	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 1. Charakterystyka respondentów ze względu na wiek

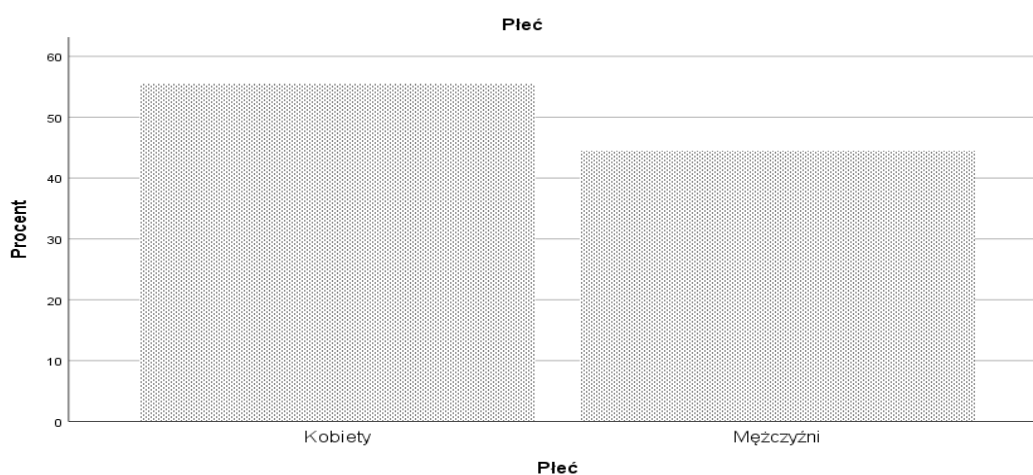

Badana próba składała się z 45,5% mężczyzn oraz 55,5% kobiet, co zostało ukazane w tabeli 4 (por. wykres 2).

Tabela 4. Płeć respondentów

Płeć		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	Kobiety	141	55,5	55,5
	Mężczyźni	113	44,5	44,5
	Ogółem	254	100,0	100,0

Wykres 2. Charakterystyka respondentów ze względu na płeć

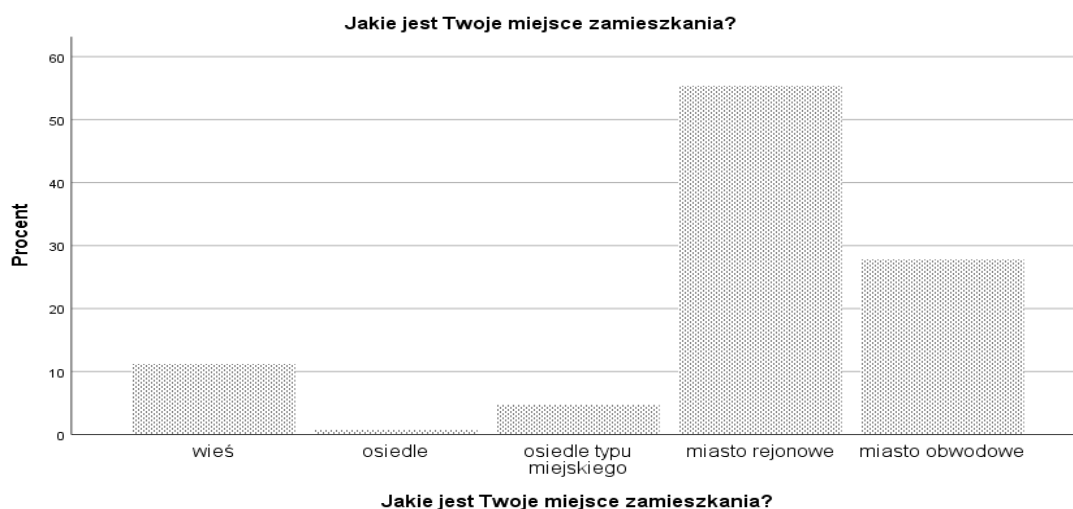
Respondentów można podzielić na trzy grupy ze względu na miejsce zamieszkania. 27,6% mieszka w mieście obwodowym, 54,7% w mieście rejonowym, natomiast łącznie 16,5% mieszka na osiedlu typu miejskiego, osiedlu lub na wsi. Dane prezentuje tabela 5 (por. wykres 3).

Tabela 5. Miejsce zamieszkania badanej młodzieży

Miejsce zamieszkania		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	wieś	28	11,0	11,2
	osiedle	2	,8	,8
	osiedle typu miejskiego	12	4,7	4,8

	miasto rejonowe	139	54,7	55,4
	miasto obwodowe	70	27,6	27,9
	Ogółem	251	98,8	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	3	1,2	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 3. Charakterystyka respondentów ze względu na miejsce zamieszkania

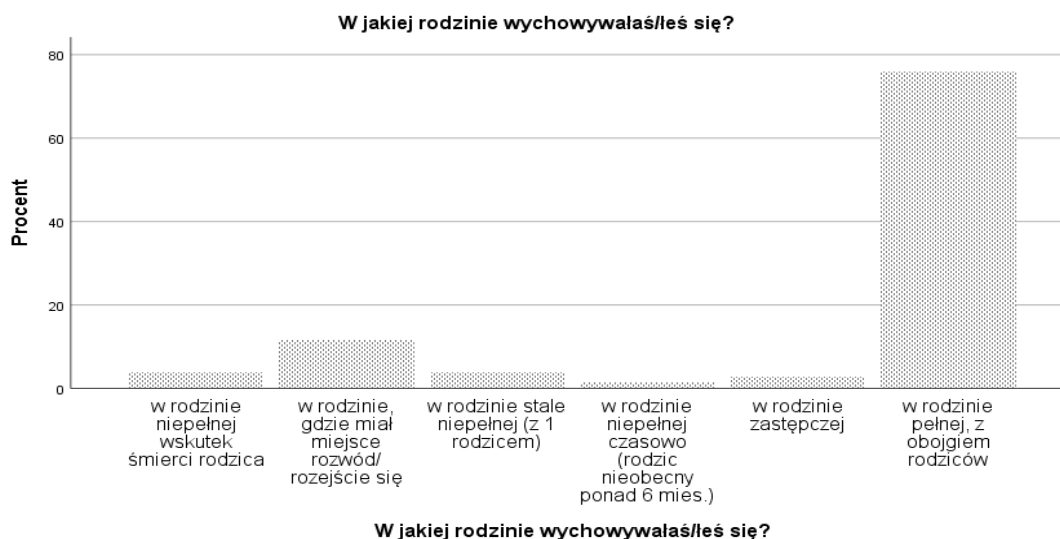

Badana młodzież wychowywała się w różnych rodzinach pochodzenia. Najwyższy odsetek badanych wychowywał się w rodzinie pełnej z obojgiem rodziców (74,8%). Pozostali badani wychowywali się w różnego typu rodzinach niepełnych: w rodzinie, gdzie miał miejsce rozwód (11,4%); w rodzinie zastępczej (2,8%); w rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica (3,9%); w rodzinie niepełnej czasowo (1,6%); w rodzinie stale niepełnej, z jednym rodzicem (3,9%). Dane prezentuje tabela 6 (por. wykres 4).

Tabela 6. Rodzina pochodzenia respondentów

Rodzina pochodzenia		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	w rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica	10	3,9	4,0
	w rodzinie, gdzie miał miejsce rozwód/ rozejście się	29	11,4	11,6
	w rodzinie stale niepełnej (z 1 rodzicem)	10	3,9	4,0
	w rodzinie niepełnej czasowo (rodzic nieobecny ponad 6 mies.)	4	1,6	1,6
	w rodzinie zastępczej	7	2,8	2,8
	w rodzinie pełnej, z obojgiem rodziców	190	74,8	76,0
	Ogółem	250	98,4	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	4	1,6	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 4. Charakterystyka respondentów ze względu na rodzinę pochodzenia

Ze względu na przedmiot badań zostały również uwzględnione liczby rodzeństwa respondentów. W trakcie obliczeń ujawniło się, iż próbę badawczą różnicuje liczba rodzeństwa badanej młodzieży. Widać, że jedynekami są 13,4%; jednego brata lub siostrę posiada 43,7% respondentów; dwoje rodzeństwa - 22,4% badanych; 7,1% – troje rodzeństwa; mających czworo rodzeństwa z respondentów

stanowi - 4,7%; pięcioro - 3,1%; sześcioro - 2,4%; siedmioro – 0,4%; dziewięcioro – 0,4%; oraz dwanaścioro rodzeństwa – 0,4%. Przedstawia je tabela 7 (por. wykres 5).

Tabela 7. Liczba rodzeństwa respondentów

Liczba rodzeństwa		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	0	34	13,4	13,7
	1	111	43,7	44,6
	2	57	22,4	22,9
	3	18	7,1	7,2
	4	12	4,7	4,8
	5	8	3,1	3,2
	6	6	2,4	2,4
	7	1	,4	,4
	9	1	,4	,4
	12	1	,4	,4
	Ogółem	249	98,0	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	5	2,0	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 5. Charakterystyka respondentów ze względu na liczbę rodzeństwa

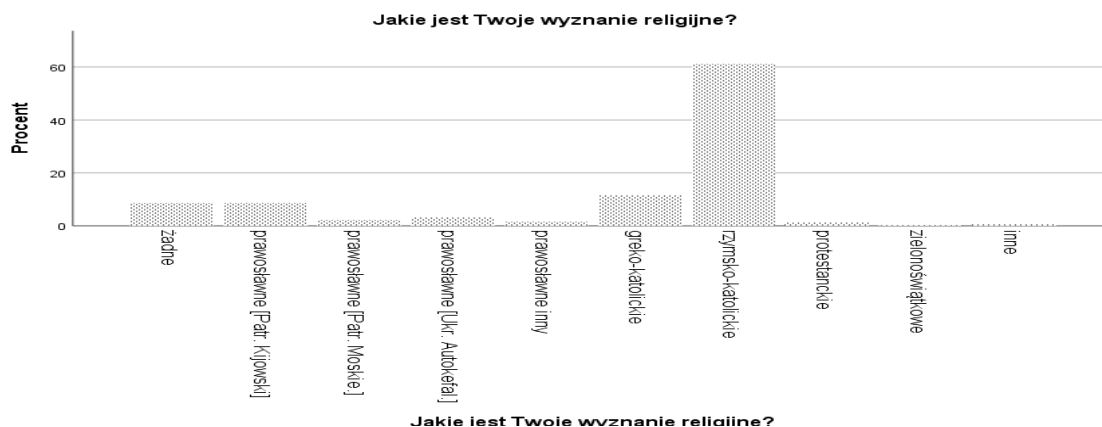
Ze względu na wyznanie religijne respondentów najwyższy odsetek stanowią rzymsko-katolicy (60,2%). Znacznie niższy procent stanowią greko-katolicy (11,6%), przynależący do Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego (8,7%); Cerkwi

Prawosławnej Autokefalicznej (3,1%); Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego (2,4%); innych prawosławnych (1,6%). Wyznanie protestanckie zadeklarowało – 1,2%, zielonoświątkowe – 0,4%, a inne – 0,8%. Brak przynależności do jakiegokolwiek wyznania religijnego zadeklarowało – 8,7%. Wyniki te prezentuje tabela 8 (zob. wykres 6).

Tabela 8. Wyznanie religijne respondentów

Wyznanie religijne		Liczba	Procent	Procent ważnych
Ważne	żadne	22	8,7	8,8
	prawosławne (Patr. Kijowski)	22	8,7	8,8
	prawosławne (Patr. Moskiewski)	6	2,4	2,4
	prawosławne (Ukr. Autokefaliczny)	8	3,1	3,2
	prawosławne (inny)	4	1,6	1,6
	greko-katolickie	29	11,4	11,6
	rzymsko-katolickie	153	60,2	61,2
	protestanckie	3	1,2	1,2
	zielonoświątkowe	1	,4	,4
	inne	2	,8	,8
	Ogółem	250	98,4	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	4	1,6	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 6. Wyznanie religijne respondentów

Na pytanie o wcześniejszą, przynajmniej jeden raz dokonaną zmianę wyznania w stosunku do zadeklarowanego przez respondentów, 82,7% odpowiedziało negatywnie. Natomiast, 16,1% badanych odpowiedziało twierdząco (zob. 9; wykres 7).

Tabela 9. Zmiana wyznania u respondentów

Zmiana wyznania		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	nie	210	82,7	83,7
	tak	41	16,1	16,3
	Ogółem	251	98,8	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	3	1,2	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 7. Zmiana wyznania u respondentów

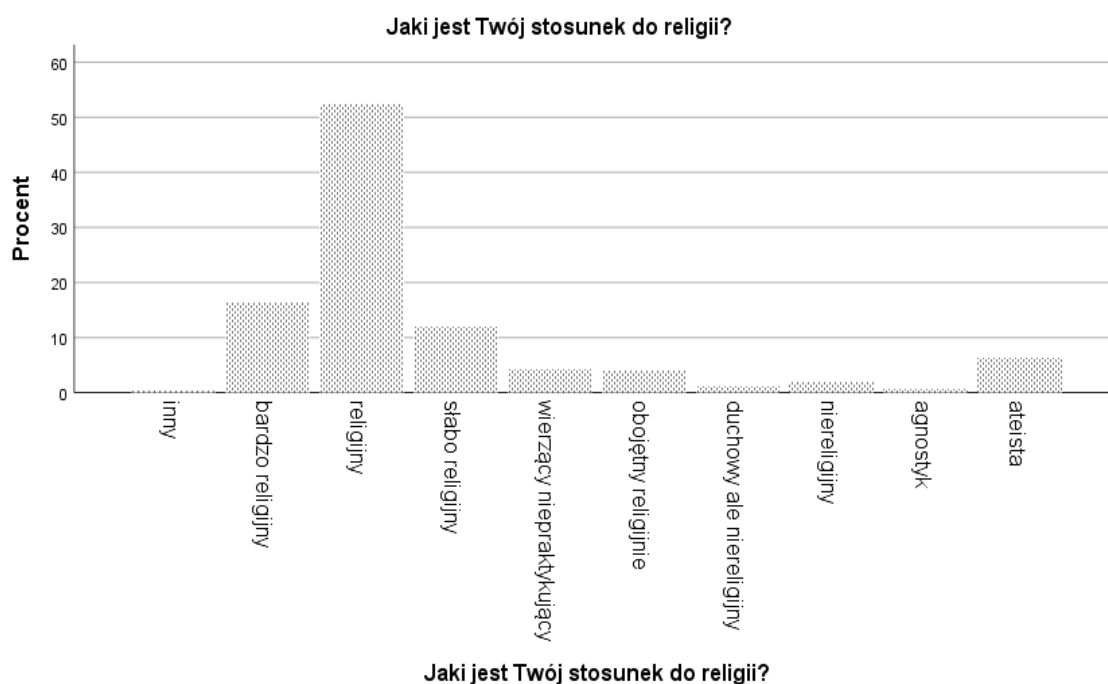

Respondenci określili stosunek do swojej religii. Jako bardzo religijny określiło siebie – 16,1% badanych, religijny – 51,6%, słabo religijny 11,6%, wierzący niepraktykujący – 4,3%, a jako obojętny religijnie – 3,9%. Jako duchowy, ale niereligijny określiło siebie – 1,2%, niereligijny – 2,0%, agnostyk – 0,8%, a jako ateista – 6,3%. Wyniki przedstawia tabela 10 (por. wykres 8).

Tabela 10. Stosunek respondentów do religii

Stosunek do religii		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	bardzo religijny	41	16,1	16,4
	religijny	131	51,6	52,4
	słabo religijny	30	11,8	12,0
	wierzący niepraktykujący	11	4,3	4,4
	obojętny religijnie	10	3,9	4,0
	duchowy, ale niereligijny	3	1,2	1,2
	niereligijny	5	2,0	2,0
	agnostyk	2	,8	,8
	ateista	16	6,3	6,4
	inny	1	,4	,4
	Ogółem	250	98,4	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	4	1,6	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 8. Stosunek respondentów do religii

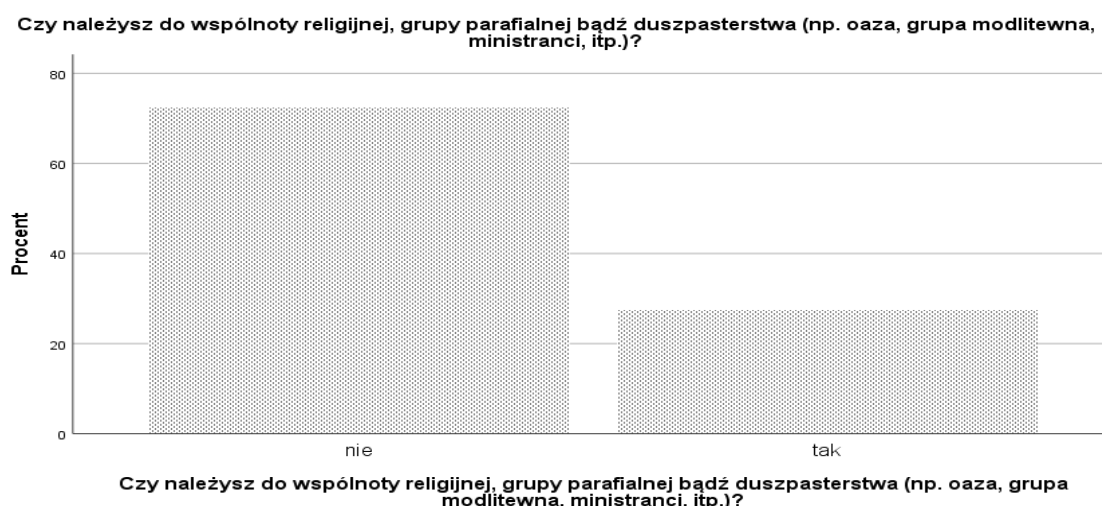
Do wspólnot religijnych przynależy 27,2% badanych, natomiast 71,7% nie przynależy. Młodzież potwierdziła swoją przynależność do Ruchu Światło-Życie (oaza) – 28 osób, służby liturgicznej (ministranci) – 24 osoby, scholi parafialnej – 11 osób oraz grup modlitewnych i młodzieżowych – 7 osób. Niektórzy respondenci należą do dwóch

lub więcej grup albo wspólnot (11 osób). Jedna osoba potwierdziła swoją przynależność do Świadków Jehowy. Wyniki prezentuje tabela 11 (por. wykres 9).

Tabela 11. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych

Przynależność do wspólnot		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	nie	182	71,7	72,5
	tak	69	27,2	27,5
	Ogółem	251	98,8	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	3	1,2	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 9. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych

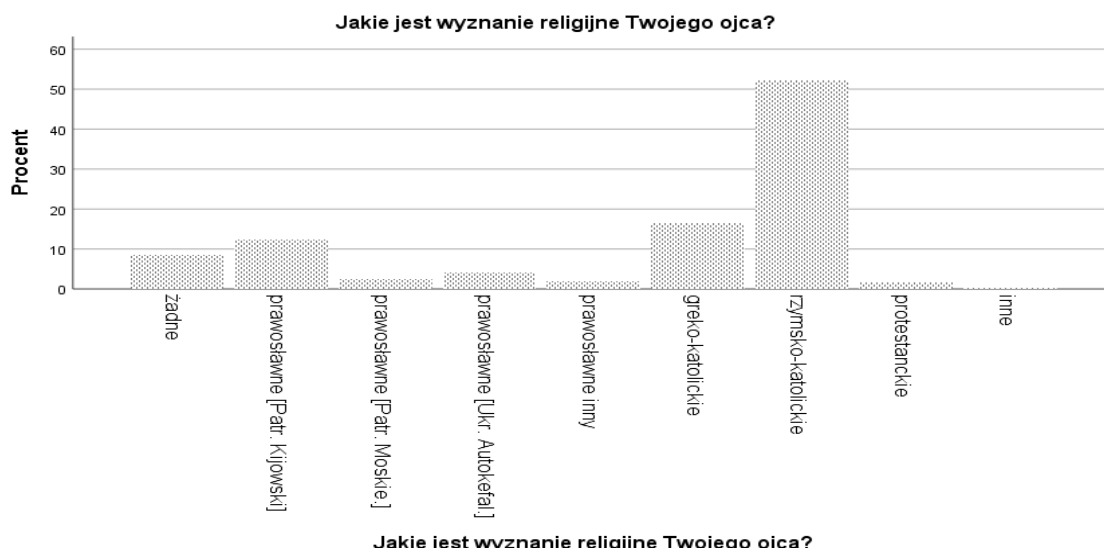
Badani pochodzą z rodzin mieszanych pod względem narodowym i religijnym. Ważne wydawało się zatem sprawdzenie wyznania religijnego ojca i matki. Wyznanie religijne ojca przedstawia tabela 12 (zob. wykres 10). Nieco ponad połowa ojców respondentów jest rzymsko-katolikami (51,2%), a 16,1% ojców to greko-katolicy. 12,2% ojców należy do Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego, 3,9% do Prawosławnej Cerkwi Autokefalicznej, 2,4% do Prawosławnej Cerkwi Patriarchatu Moskiewskiego, a 2,0% do innego wyznania prawosławnego. 1,6% ojców

respondentów jest wyznania protestanckiego, 0, 4% – innego, a 8,3% ojców nie należy do żadnego wyznania religijnego.

Tabela 12. Wyznanie religijne ojca według respondentów

Wyznanie religijne ojca		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	żadne	21	8,3	8,4
	prawosławne (Patr. Kijowski)	31	12,2	12,4
	prawosławne (Patr. Moskiewski)	6	2,4	2,4
	prawosławne (Ukr. Autokefaliczny)	10	3,9	4,0
	prawosławne (inny)	5	2,0	2,0
	greko-katolickie	41	16,1	16,5
	rzymsko-katolickie	130	51,2	52,2
	protestanckie	4	1,6	1,6
	inne	1	,4	,4
	Ogółem	249	98,0	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	5	2,0	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 10. Wyznanie religijne ojca według respondentów

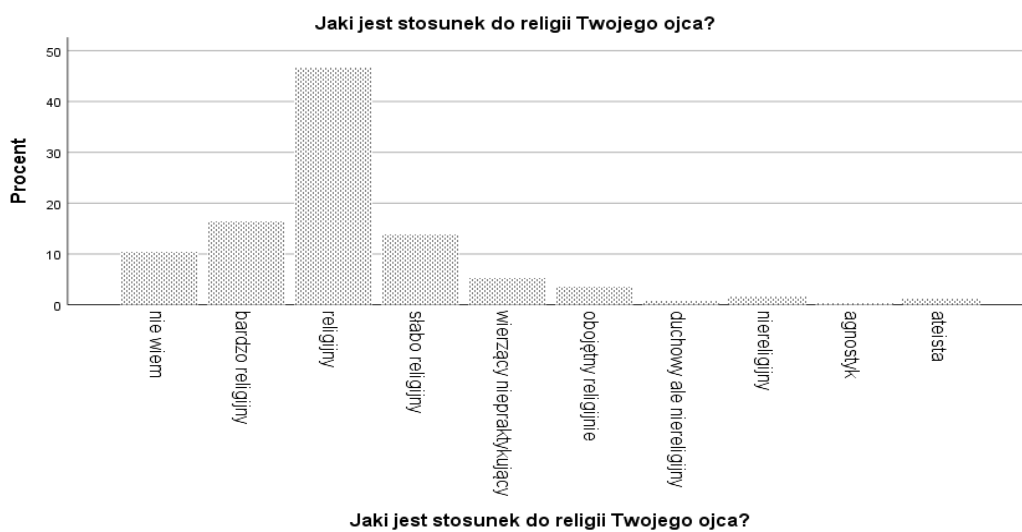
Badani ocenili stosunek swoich ojców do religii. Za bardzo religijnych uważa swoich ojców 16,1% respondentów, za religijnych – 46,1%, a za słabo religijnych – 13,8%. 5,1% badanych uważa swoich ojców za wierzących, niepraktykujących, 3,5% za obojętnych religijnie, 1,6% jako niereligijnych, 1,2% za ateistów, 0,8% za duchowych,

ale niereligijnych, a 0,4% za agnostyków. Co dziesiąty respondent „nie wie” jaki jest stosunek jego ojca do religii (10,2%). Wyniki przedstawia tabela 13 (por. wykres 11).

Tabela 13. Stosunek ojca do religii w opinii respondentów

Stosunek ojca do religii		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	nie wiem	26	10,2	10,4
	bardzo religijny	41	16,1	16,3
	religijny	117	46,1	46,6
	słabo religijny	35	13,8	13,9
	wierzący niepraktykujący	13	5,1	5,2
	obojętny religijnie	9	3,5	3,6
	duchowy, ale niereligijny	2	,8	,8
	niereligijny	4	1,6	1,6
	agnostyk	1	,4	,4
	ateista	3	1,2	1,2
	Ogółem	251	98,8	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	3	1,2	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 11. Stosunek ojca do religii w opinii respondentów

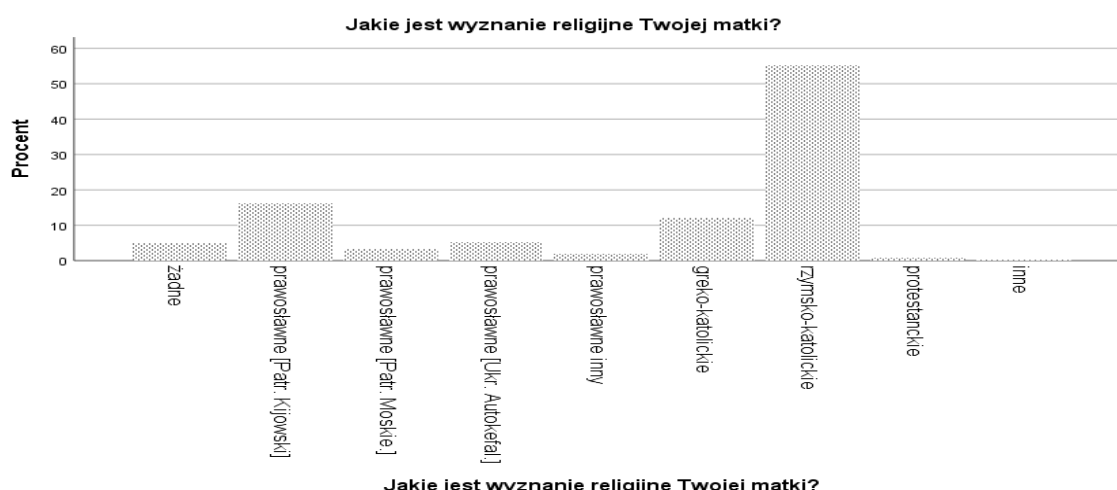

Jeśli chodzi o wyznanie religijne matki, to ponad połowa spośród matek respondentów jest rzymsko-katoliczkami (53,9%), a co dziesiąta jest greko-katoliczką (11,8%). Do Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego należy – 15,7%, Prawosławnej Cerkwi Autokefalicznej – 5,1%, Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego – 3,1%, a do innych prawosławnych – 2,0%. Do wyznania protestanckiego należy około 1 procent matek (0,8%), innych – 0,4%, a do żadnego wyznania religijnego nie należy – 4,7%. Wyznanie religijne matek respondentów prezentuje tabela 14 (zob. wykres 12).

Tabela 14. Wyznanie religijne matki według respondentów

Wyznanie religijne matki		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	żadne	12	4,7	4,8
	prawosławne (Patr. Kijowski)	40	15,7	16,1
	prawosławne (Patr. Moskiewski)	8	3,1	3,2
	prawosławne (Ukr. Autokefaliczny)	13	5,1	5,2
	prawosławne (inny)	5	2,0	2,0
	greko-katolickie	30	11,8	12,1
	rzymsko-katolickie	137	53,9	55,2
	protestanckie	2	,8	,8
	inne	1	,4	,4
	Ogółem	248	97,6	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	6	2,4	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 12. Wyznanie religijne matki według respondentów

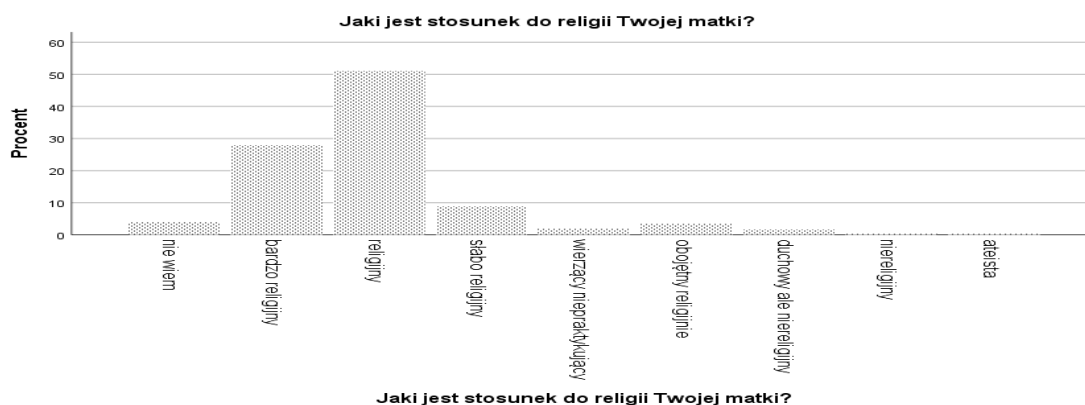

Połowa badanych uważa swoją matkę za religijną (50,4%), a co czwarty za bardzo religijną (27,6%). 8,7% respondentów uważa swoją matkę za słabo religijną, 3,5% za obojętną religijnie, 2,0% za wierzącą, niepraktykującą, 1,6% za duchową, ale niereligijną, 0,4% za niereligijną lub ateistkę, a 3,9% nie wie, jaki jest stosunek ich matki do religii. Wyniki przedstawia tabela 15 (por. wykres 13).

Tabela 15. Stosunek matki do religii w opinii respondentów

Stosunek matki do religii		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	nie wiem	10	3,9	4,0
	bardzo religijny	70	27,6	28,0
	religijny	128	50,4	51,2
	słabo religijny	22	8,7	8,8
	wierzący niepraktykujący	5	2,0	2,0
	obojętny religijnie	9	3,5	3,6
	duchowy ale niereligijny	4	1,6	1,6
	niereligijny	1	,4	,4
	ateista	1	,4	,4
	Ogółem	250	98,4	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	4	1,6	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 13. Stosunek matki do religii w opinii respondentów

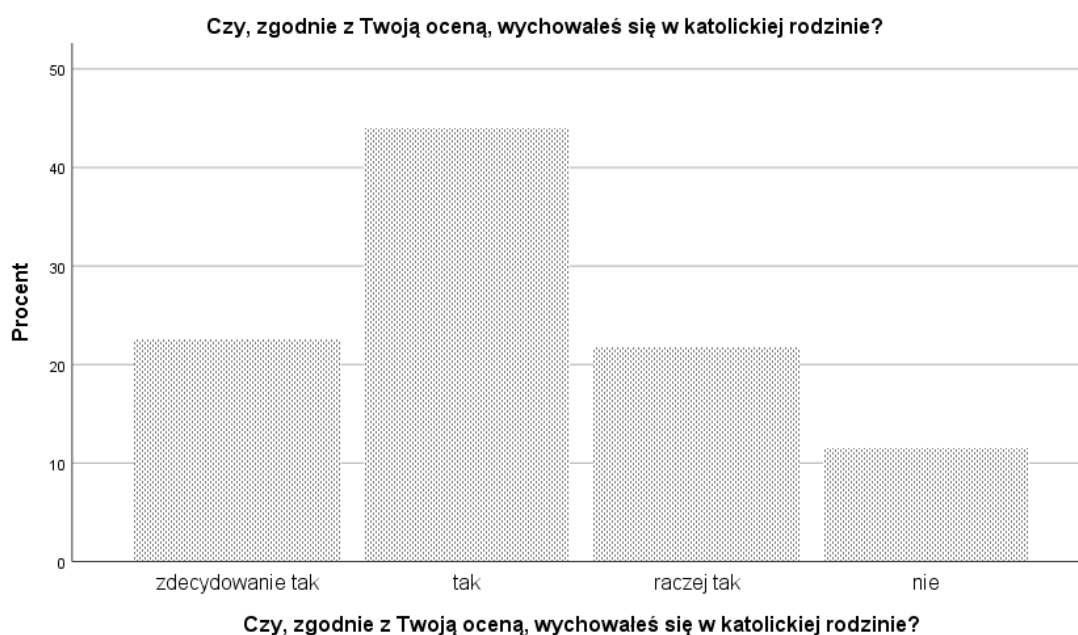

Badani ocenili także subiektywnie, czy uważają, że wychowywali się w rodzinie katolickiej. Wyniki ukazuje tabela 16 (zob. wykres 14). Dwie trzecie badanych czytelnie potwierdziło ten fakt, odpowiadając „zdecydowanie tak” (22,4%) lub „tak” (43,7%). Niezdecydowanie fakt ten potwierdziło, odpowiadając „raczej tak” – 21,7%. Wyrażnie temu zaprzeczyło tylko 11,4% respondentów, co nie harmonizuje z wynikami zawartymi w tabeli 8.

Tabela 16. Przekonanie badanych o wychowaniu w katolickiej rodzinie

Wychowanie w rodzinie katolickiej		N	Procent	Procent ważnych
Ważne	zdecydowanie tak	57	22,4	22,6
	tak	111	43,7	44,0
	raczej tak	55	21,7	21,8
	nie	29	11,4	11,5
	Ogółem	252	99,2	100,0
Braki danych	Systemowe braki danych	2	,8	
Ogółem		254	100,0	

Wykres 14. Przekonanie badanych o wychowaniu w katolickiej rodzinie

3. Organizacja i przebieg badań

Badania nad stosunkiem młodzieży szkół średnich z nauczaniem w języku polskim na Ukrainie do małżeństwa i rodziny zostały przeprowadzone wśród uczniów klas dziewiątych, dziesiątych i jedenastych. Uczniów ze szkoły w Mościskach przebadano wiosną 2018 roku. Uczniów ze szkół nr 10 i 24 we Lwowie przebadano wiosną 2018. oraz jesienią 2019 roku. Natomiast, uczniowie ze szkoły w Gródku zostali przebadani jesienią 2018 roku. Szkoły te znajdują się na terenie archidiecezji lwowskiej oraz diecezji kamieniecko-podolskiej obrządku łacińskiego (zob. tab. 1). Za zgodą dyrekcji szkół badania młodzieży prowadzono podczas lekcji wychowawczych. Autor rozprawy przeprowadzał je osobiście, metodą audytoryjną. Uczniom klas rozdano 260 kwestionariuszy ankiety wraz z krótką instrukcją prowadzącego dotyczącą sposobu wypełniania. W sumie zebrano 254 wypełnionych kwestionariuszy (stopa zwrotu 97,7%). Do dalszych analiz nadawało się 251 sztuk (por. tab. 3). Wyniki zawarte w materiale źródłowym poddano obliczeniom statystycznym. Obliczeń dokonano za pomocą pakietu SPSS 14.0PL¹². Na podstawie wyników obliczeń sporządzono tabele i zestawienia eksponujące szczegółowe wyniki badań.

---

¹² SPSS Inc. (2007) SPSS for Windows. Version 14.0PL. Chicago SPSS Inc.

ROZDZIAŁ III. ANTROPOLOGICZNE PODSTAWY MAŁŻEŃSTWA W ŚWIECIE BADAŃ MŁODZIEŻY

Małżeństwo, jako związek dwojga osób, zawsze bazuje na określonej koncepcji człowieka. Obiektywna prawda o człowieku pozwala nie tylko dobrze rozumieć jego samego, ale także poznać zamiar Boży wobec niego, małżeństwa i rodziny¹. Prawda ta jest osadzona na stworzeniu człowieka przez Boga na Jego obraz i podobieństwo (zob. Rdz 1-2), które jest podstawą antropologii chrześcijańskiej². Na tych podstawach opiera się katolicka koncepcja małżeństwa i rodziny.

1. Rozumienie powołania człowieka do miłości

Temat miłości ludzkiej jest zawsze aktualny i można go zaliczyć najważniejszych tematów każdego pokolenia. Zdolność człowieka do poznawania istoty człowieczeństwa oraz samopoznania, inspiruje go do zgłębiania fenomenu ludzkiej miłości oraz prób jej definiowania³. Mężczyźni i kobiety, z właściwym dla swej płci sposobem postrzegania świata, próbują uchwycić sedno tego zjawiska. Także naukowcy różnych dyscyplin pytają czym jest miłość, w jaki sposób przeżywają ją współcześni ludzie i jak będzie urzeczywistniać się i wyrażać się w przyszłości. Dostrzegają odmiennosć męzczyzny i kobiety w budowie ciała i mózgu, układzie neurofizjologicznym, emocjonalności, przeżywaniu miłości oraz funkcjonowaniu w związkach⁴. Kościół postrzega to zróżnicowanie jako ubogacający obie strony dar oraz zaproszenie kobiet i męzczyzn do współdziałania na wielu płaszczyznach życia⁵. Głosi, iż Bóg stwarzając człowieka właśnie w ten sposób, uczynił to z miłości aby jednocześnie powołać go do miłości. Ta bowiem jest podstawowym powołaniem każdej istoty ludzkiej⁶. Człowiek nie może też

---

¹ Por. B. Czupryn, *Antropologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin* [w:] *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 71.

² MD 6.

³ Por. T. Król, K. Maśnik, W. Śledziński, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I-III gimnazjum*, red. T. Król, Kraków 2011, s. 82.

⁴ Zob. D. Blum, *Mózg i płeć. O biologicznych różnicach między kobietami i męzczyznami*, tłum. E. Kołodziej-Józefowicz, Warszawa 2000, s. 63-125.263-298; L. Brannon, *Psychologia rodzaju. Kobiety i męzczyźni: podobni czy różni*, tłum. M. Kacmąjor, Gdańsk 2002, s. 242-314.

⁵ Por. LMK 4.

⁶ Por. FC 11.

odnaleźć siebie w pełni inaczej jak w miłości i poprzez miłość (por. KDK 24). Nie może on żyć bez miłości i poza nią nie odnajdzie sensu swego życia⁷. Miłość małżeńska będąca zespoleniem dwojga, stanowi natomiast „pierwszą” – czyli najważniejszą i najgłębszą – „formę wspólnoty osób” (KK 12)⁸. Miłość jest niezbędna, aby mogła zaistnieć szczególna komunika osób, która w pełni realizuje się w małżeństwie sakramentalnym i rodzinie na nim opartej. Młodzież szkolną zapytano jak postrzega swoje powołanie do miłości. Wyniki badań prezentuje tabela 17.

Tabela 17. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia powołania do miłości przez młodzież*

Rozumiem swoje powołanie do miłości jako...	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	17	6,8	10	4,0	28	11,2	65	26,0	57	22,8	73	29,2	250	100,0
2. zaproszenie do miłowania Boga	20	8,0	14	5,6	32	12,7	70	27,9	66	26,3	49	19,5	251	100,0
3. rodzaj misji powierzonej mi przez Boga	24	9,6	16	6,4	34	13,7	64	25,7	63	25,3	48	19,3	249	100,0
4. wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	23	9,4	9	3,7	18	7,3	50	20,4	51	20,8	94	38,4	245	100,0
5. wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci	9	3,6	5	2,0	12	4,8	33	13,3	64	25,7	126	50,6	249	100,0
6. zaproszenie do bycia rodzicem	12	4,9	9	3,7	22	8,9	51	20,7	73	29,7	79	32,1	246	100,0
7. możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	1	0,4	6	2,4	13	5,3	41	16,6	65	26,3	121	49,0	247	100,0
8. życie z drugą osobą, którą pokocham	14	5,7	4	1,6	20	8,1	44	17,9	67	27,2	97	39,4	246	100,0
9. okazywanie szacunku i troski	4	1,6	6	2,4	27	10,8	73	29,1	82	32,7	59	23,5	251	100,0

⁷ Por. RH 10.

⁸ Por. ChL 40.

wszystkim ludziom														
10. zdolność zaufania drugiej osobie	5	2,0	3	1,2	21	8,4	71	28,3	82	32,7	69	27,5	251	100,0
11. umiejętność obdarzania uczuciem	3	1,2	7	2,8	23	9,3	77	31,0	83	33,5	55	22,2	248	100,0
12. pragnienie kochania i bycia kochanym	4	1,6	3	1,2	10	4,0	32	12,7	71	28,2	132	52,4	252	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Tabela 17. informuje, że wysoki odsetek respondentów w pełni zgadza się z twierdzeniami dotyczącymi ludzkiego wymiaru powołania do miłości. Uważają oni, że ich powołanie do miłości polega na pragnieniu kochania i bycia kochanym (52,4%), wzięciu odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci (50,6%), możliwości bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie (49,0%), życiu z drugą osobą, którą pokochają (39,4%) oraz oznacza wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości (38,4%). Potwierdzają przekonanie, że ich powołanie do miłości oznacza zaproszenie do bycia rodzicem (32,1%), całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu (29,2%) oraz zdolność zaufania drugiej osobie (27,5%). Nieco niższy odsetek badanych w pełni potwierdza religijne rozumienie swojego powołania do miłości jako okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom (23,5%), zaproszenie do miłowania Boga (19,5%) oraz rodzaj misji powierzanej im przez Boga (19,3%).

Okolo jedna trzecia respondentów w dużym stopniu zgadza się, że ich powołanie do miłości oznacza umiejętność obdarzania uczuciem (33,5%), zdolność zaufania drugiej osobie (32,7%), okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom (32,7%), zaproszenie do bycia rodzicem (29,7%) pragnienie kochania i bycia kochanym (28,2%), życie z drugą osobą, którą pokochają (27,2%), możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie (26,3%), zaproszenie do miłowania Boga (26,3%), wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci (25,7%), rodzaj misji powierzanej mi przez Boga (25,3%), całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu (22,8%), wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości (20,8%). Kilkanaście procent badanych zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że ich powołanie do miłości oznacza rodzaj misji powierzanej im przez Boga (16,0%), zaproszenie do miłowania Boga (13,6%), wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości (13,1%) oraz całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu (10,8%).

Wyniki uzyskane w badaniach poddano analizie ze względu na oddziaływanie zmiennych niezależnych. W tabeli 18. przedstawiono wpływ zmiennej płci na przekonania młodzieży dotyczące ich powołania do miłości.

Tabela 18. Rozumienie powołania do miłości a płeć respondentów*

Rozumiem swoje powołanie do miłości jako...	P L E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	K	10	7,1	7	5,0	13	9,2	38	27,0	25	17,7	48	34,0	141	100,0	8,280	5	0,141
	M	7	6,4	3	2,8	15	13,8	27	24,8	32	29,4	25	22,9	109	100,0			
2. zaproszenie do miłowania Boga	K	12	8,6	11	7,9	15	10,8	38	27,3	38	27,3	25	18,0	139	100,0	4,696	5	0,454
	M	8	7,1	3	2,7	17	15,2	32	28,6	28	25,0	24	21,4	112	100,0			
3. rodzaj misji powierzonej mi przez Boga	K	14	10,2	12	8,8	17	12,4	32	23,4	32	23,4	30	21,9	137	100,0	5,225	5	0,389
	M	10	8,9	4	3,6	17	15,2	32	28,6	31	27,7	18	16,1	112	100,0			
4. wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	K	14	10,2	6	4,4	11	8,0	29	21,2	30	21,9	47	34,3	137	100,0	2,446	5	0,785
	M	9	8,3	3	2,8	7	6,5	21	19,4	21	19,4	47	43,5	108	100,0			
5. wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci	K	4	2,9	3	2,2	8	5,8	18	13,0	33	23,9	72	52,2	138	100,0	1,643	5	0,896
	M	5	4,5	2	1,8	4	3,6	15	13,5	31	27,9	54	48,6	111	100,0			
6. zaproszenie do bycia rodzicem	K	7	5,2	3	2,2	16	11,9	27	20,0	39	28,9	43	31,9	135	100,0	4,721	5	0,451
	M	5	4,5	6	5,4	6	5,4	24	21,6	34	30,6	36	32,4	111	100,0			
7. możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	K	0	0,0	2	1,5	6	4,4	22	16,3	28	20,7	77	57,0	135	100,0	10,156	5	0,071
	M	1	0,9	4	3,6	7	6,3	19	17,0	37	33,0	44	39,3	112	100,0			
8. życie z drugą osobą, którą pokocham	K	9	6,6	3	2,2	10	7,3	25	18,2	34	24,8	56	40,9	137	100,0	2,136	5	0,830
	M	5	4,6	1	0,9	10	9,2	19	17,4	33	30,3	41	37,6	109	100,0			
9. okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom	K	3	2,2	2	1,4	13	9,4	39	28,1	45	32,4	37	26,6	139	100,0	3,780	5	0,582
	M	1	0,9	4	3,6	14	12,5	34	30,4	37	33,0	22	19,6	112	100,0			
10. zdolność zaufania drugiej osobie	K	1	0,7	2	1,4	13	9,4	38	27,3	47	33,8	38	27,3	139	100,0	3,276	5	0,658
	M	4	3,6	1	0,9	8	7,1	33	29,5	35	31,3	31	27,7	112	100,0			
11. umiejętność	K	0	0,0	5	3,6	15	10,9	36	26,3	45	32,8	36	26,3	137	100,0	9,970	5	0,076

obdarzania uczuciem	M	3	2,7	2	1,8	8	7,2	41	36,9	38	34,2	19	17,1	111	100,0			
12. pragnienie kochania i bycia kochanym	K	0	0,0	2	1,4	6	4,3	16	11,4	32	22,9	84	60,0	140	100,0			
	M	4	3,6	1	0,9	4	3,6	16	14,3	39	34,8	48	42,9	112	100,0	12,282	5	0,031

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 18. można stwierdzić, że płeć respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie rozumienie ich powołania do miłości, ale tylko w zakresie jednego z twierdzeń. Kobiety częściej niż mężczyźni uważają, że ich powołanie do miłości oznacza pragnienie kochania i bycia kochanym ($\chi^2=12,282$; $p=0,031$). Tendencja bliska istotności statystycznej, o tym samym kierunku (kobiety częściej) występuje w przypadku twierdzeń, że ich powołanie do miłości oznacza możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie oraz umiejętność obdarzania uczuciem.

W toku prowadzonych analiz sprawdzono oddziaływanie zmiennej rodziny pochodzenia na przekonania badanych uczniów, dotyczące ich powołania do miłości. Wyniki prezentuje tabela 19.

Tabela 19. Rozumienie powołania do miłości a rodzina pochodzenia respondentów*

Rozumiem swoje powołanie do miłości jako...	R O D Z I N A	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	P	11	5,6	8	4,1	19	9,6	50	25,4	44	22,3	65	33,0	197	100,0	8,845	5	0,115
	NP	6	11,3	2	3,8	9	17,0	15	28,3	13	24,5	8	15,1	53	100,0			
2. zaproszenie do miłowania Boga	P	15	7,6	7	3,5	27	13,6	56	28,3	49	24,7	44	22,2	198	100,0	12,181	5	0,032
	NP	5	9,4	7	13,2	5	9,4	14	26,4	17	32,1	5	9,4	53	100,0			
3. rodzaj misji powierzonej mi przez Boga	P	17	8,7	14	7,1	21	10,7	49	25,0	54	27,6	41	20,9	196	100,0	10,763	5	0,056
	NP	7	13,2	2	3,8	13	24,5	15	28,3	9	17,0	7	13,2	53	100,0			
4. wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	P	16	8,3	6	3,1	13	6,7	36	18,7	42	21,8	80	41,5	193	100,0	6,435	5	0,266
	NP	7	13,5	3	5,8	5	9,6	14	26,9	9	17,3	14	26,9	52	100,0			
5. wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę	P	6	3,0	2	1,0	8	4,1	25	12,7	53	26,9	103	52,3	197	100,0	7,882	5	0,163
	NP	3	5,8	3	5,8	4	7,7	8	15,4	11	21,2	23	44,2	52	100,0			

i dzieci																		
6. zaproszenie do bycia rodzicem	P	10	5,1	4	2,1	15	7,7	39	20,0	63	32,3	64	32,8	195	100,0	10,994	5	0,052
	NP	2	3,9	5	9,8	7	13,7	12	23,5	10	19,6	15	29,4	51	100,0			
7. możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	P	1	0,5	5	2,6	5	2,6	34	17,3	55	28,1	96	49,0	196	100,0	15,004	5	0,010
	NP	0	0,0	1	2,0	8	15,7	7	13,7	10	19,6	25	49,0	51	100,0			
8. życie z drugą osobą, którą pokocham	P	12	6,2	3	1,6	16	8,3	32	16,6	51	26,4	79	40,9	193	100,0	2,076	5	0,839
	NP	2	3,8	1	1,9	4	7,5	12	22,6	16	30,2	18	34,0	53	100,0			
9. okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom	P	2	1,0	6	3,0	20	10,1	58	29,3	64	32,3	48	24,2	198	100,0	4,250	5	0,514
	NP	2	3,8	0	0,0	7	13,2	15	28,3	18	34,0	11	20,8	53	100,0			
10. zdolność zaufania drugiej osobie	P	3	1,5	3	1,5	16	8,1	56	28,3	64	32,3	56	28,3	198	100,0	2,214	5	0,819
	NP	2	3,8	0	0,0	5	9,4	15	28,3	18	34,0	13	24,5	53	100,0			
11. umiejętność obdarzania uczuciem	P	2	1,0	7	3,6	16	8,2	63	32,3	64	32,8	43	22,1	195	100,0	3,869	5	0,568
	NP	1	1,9	0	0,0	7	13,2	14	26,4	19	35,8	12	22,6	53	100,0			
12. pragnienie kochania i bycia kochanym	P	3	1,5	3	1,5	7	3,5	26	13,1	58	29,1	102	51,3	199	100,0	1,967	5	0,854
	NP	1	1,9	0	0,0	3	5,7	6	11,3	13	24,5	30	56,6	53	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 19. informuje, że zmienna rodziny pochodzenia różnicuje w sposób istotny statystycznie niektóre wyniki. Osoby pochodzące z rodzin pełnych częściej niż pochodzące z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo zgadzają się, że ich powołanie do miłości oznacza możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie ($\chi^2=15,004$; $p=0,010$) oraz zaproszenie do miłowania Boga ($\chi^2=12,181$; $p=0,032$). Odnotowano także dwa wyniki zbliżone do poziomu różnicy istotnej statystycznie. Osoby pochodzące z rodzin pełnych nieznacznie częściej, niż pochodzące z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo, rozumieją swoje powołanie do miłości jako zaproszenie do bycia rodzicem oraz rodzaj misji powierzonej im przez Boga.

Następnie sprawdzono oddziaływanie wyznania respondentów na rozumienie przez nich swojego powołania do miłości. Wyniki zawiera tabela 20.

Tabela 20. Rozumienie powołania do miłości a wyznanie respondentów*

Rozumiem swoje powołanie do miłości jako...	W Y Z N A N I E	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	RK	4	2,7	5	3,3	9	6,0	33	22,0	41	27,3	58	38,7	150	100,0	112,779	15	<0,001
	GK	1	3,4	1	3,4	6	20,7	11	37,9	6	20,7	4	13,8	29	100,0			
	inne	0	0,0	2	4,4	8	17,8	16	35,6	8	17,8	11	24,4	45	100,0			
	żadne	12	54,5	2	9,1	3	13,6	4	18,2	1	4,5	0	0,0	22	100,0			
2. zaproszenie do miłowania Boga	RK	8	5,3	1	0,7	11	7,3	45	29,8	45	29,8	41	27,2	151	100,0	116,790	15	<0,001
	GK	0	0,0	4	13,8	9	31,0	8	27,6	6	20,7	2	6,9	29	100,0			
	inne	0	0,0	6	13,3	8	17,8	12	26,7	14	31,1	5	11,1	45	100,0			
	żadne	12	54,5	3	13,6	4	18,2	2	9,1	1	4,5	0	0,0	22	100,0			
3. rodzaj misji powierzonej mi przez Boga	RK	7	4,7	5	3,4	13	8,7	41	27,5	43	28,9	40	26,8	149	100,0	110,563	15	<0,001
	GK	2	6,9	3	10,3	6	20,7	8	27,6	7	24,1	3	10,3	29	100,0			
	inne	2	4,4	2	4,4	13	28,9	12	26,7	11	24,4	5	11,1	45	100,0			
	żadne	13	59,1	6	27,3	1	4,5	1	4,5	1	4,5	0	0,0	22	100,0			
4. wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	RK	5	3,4	2	1,4	2	1,4	28	19,0	35	23,8	75	51,0	147	100,0	130,911	15	<0,001
	GK	2	7,4	2	7,4	5	18,5	10	37,0	3	11,1	5	18,5	27	100,0			
	inne	2	4,4	2	4,4	8	17,8	10	22,2	10	22,2	13	28,9	45	100,0			
	żadne	14	63,6	3	13,6	1	4,5	2	9,1	2	9,1	0	0,0	22	100,0			
5. wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci	RK	5	3,3	1	0,7	4	2,7	16	10,7	34	22,7	90	60,0	150	100,0	44,580	15	<0,001
	GK	0	0,0	2	6,9	1	3,4	6	20,7	10	34,5	10	34,5	29	100,0			
	inne	0	0,0	1	2,2	2	4,4	7	15,6	14	31,1	21	46,7	45	100,0			
	żadne	4	18,2	1	4,5	4	18,2	4	18,2	5	22,7	4	18,2	22	100,0			
6. zaproszenie do bycia rodzicem	RK	4	2,7	3	2,0	12	8,1	24	16,1	48	32,2	58	38,9	149	100,0	59,606	15	<0,001
	GK	2	6,9	2	6,9	4	13,8	7	24,1	7	24,1	7	24,1	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	4	9,3	13	30,2	12	27,9	14	32,6	43	100,0			
	żadne	6	28,6	4	19,0	1	4,8	5	23,8	5	23,8	0	0,0	21	100,0			
7. możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	RK	1	0,7	2	1,3	4	2,7	22	14,7	38	25,3	83	55,3	150	100,0	30,778	15	0,009
	GK	0	0,0	0	0,0	1	3,6	9	32,1	7	25,0	11	39,3	28	100,0			
	inne	0	0,0	2	4,5	4	9,1	6	13,6	10	22,7	22	50,0	44	100,0			
	żadne	0	0,0	2	9,5	4	19,0	4	19,0	8	38,1	3	14,3	21	100,0			
8. życie z drugą osobą, którą pokocham	RK	8	5,4	2	1,4	8	5,4	26	17,7	38	25,9	65	44,2	147	100,0	22,512	15	0,095
	GK	3	10,3	0	0,0	5	17,2	4	13,8	14	48,3	3	10,3	29	100,0			
	inne	2	4,5	1	2,3	3	6,8	10	22,7	12	27,3	16	36,4	44	100,0			
	żadne	1	4,5	1	4,5	2	9,1	4	18,2	3	13,6	11	50,0	22	100,0			
9. okazywanie szacunku i troski	RK	1	0,7	2	1,3	15	9,9	41	27,2	51	33,8	41	27,2	151	100,0	29,579	15	0,014
	GK	0	0,0	0	0,0	4	13,8	8	27,6	9	31,0	8	27,6	29	100,0			

wszystkim ludziom	inne	1	2,2	1	2,2	3	6,7	17	37,8	15	33,3	8	17,8	45	100,0			
	żadne	2	9,1	3	13,6	3	13,6	6	27,3	7	31,8	1	4,5	22	100,0			
10. zdolność zaufania drugiej osobie	RK	2	1,3	1	0,7	9	6,0	39	25,8	52	34,4	48	31,8	151	100,0	31,454	15	0,008
	GK	0	0,0	0	0,0	4	13,8	14	48,3	7	24,1	4	13,8	29	100,0			
	inne	0	0,0	2	4,4	6	13,3	12	26,7	18	40,0	7	15,6	45	100,0			
	żadne	2	9,1	0	0,0	2	9,1	5	22,7	4	18,2	9	40,9	22	100,0			
11. umiejętność obdarzania uczuciem	RK	2	1,3	4	2,7	12	8,1	40	26,8	56	37,6	35	23,5	149	100,0	12,133	15	0,669
	GK	0	0,0	2	7,1	3	10,7	12	42,9	8	28,6	3	10,7	28	100,0			
	inne	0	0,0	1	2,2	4	8,9	17	37,8	13	28,9	10	22,2	45	100,0			
	żadne	1	4,5	0	0,0	3	13,6	7	31,8	6	27,3	5	22,7	22	100,0			
12. pragnienie kochania i bycia kochanym	RK	2	1,3	1	0,7	2	1,3	17	11,3	41	27,2	88	58,3	151	100,0	23,089	15	0,082
	GK	1	3,4	1	3,4	1	3,4	7	24,1	10	34,5	9	31,0	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	4	8,7	4	8,7	13	28,3	25	54,3	46	100,0			
	żadne	1	4,5	1	4,5	2	9,1	3	13,6	7	31,8	8	36,4	22	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 20. można stwierdzić, że zmienna wyznania respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie prawie wszystkie odpowiedzi dotyczące rozumienia swojego powołania do miłości. Młodzież wyznania rzymskokatolickiego, częściej niż pozostali respondenci, rozumie swoje powołanie do miłości jako wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości ($\chi^2=130,911$; $p<0,001$), zaproszenie do miłowania Boga ($\chi^2=116,790$; $p<0,001$), całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu ($\chi^2=112,779$; $p<0,001$), rodzaj misji powierzanej mi przez Boga ($\chi^2=110,563$; $p<0,001$), zaproszenie do bycia rodzicem ($\chi^2=59,606$; $p<0,001$), wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci ($\chi^2=44,580$; $p<0,001$), możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie ($\chi^2=30,778$; $p=0,009$) oraz okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom ($\chi^2=29,579$; $p<0,014$). Natomiast osoby, które nie przyznają się do żadnego wyznania, częściej niż pozostali respondenci rozumieją swoje powołanie do miłości jako zdolność zaufania drugiej osobie ($\chi^2=31,454$; $p<0,008$).

W toku dalszych analiz sprawdzono wpływ zmiennej stosunku do religii na przekonania badanych uczniów dotyczące ich powołania do miłości. Wyniki prezentuje tabela 21.

Tabela 21. Rozumienie powołania do miłości a stosunek respondentów do religii*

Rozumiem swoje powołanie do miłości jako...	S T O S U N E K	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	BRR	1	0,6	2	1,2	9	5,4	38	22,6	50	29,8	68	40,5	168	100,0	218,324	15	<0,001
	SRN	1	2,4	5	12,2	11	26,8	19	46,3	3	7,3	2	4,9	41	100,0			
	IODNA	2	9,5	2	9,5	6	28,6	7	33,3	3	14,3	1	4,8	21	100,0			
	A	13	81,3	1	6,3	1	6,3	1	6,3	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
2. zaproszenie do miłowania Boga	BRR	3	1,8	1	0,6	8	4,7	57	33,5	55	32,4	46	27,1	170	100,0	221,688	15	<0,001
	SRN	2	5,0	9	22,5	13	32,5	9	22,5	6	15,0	1	2,5	40	100,0			
	IODNA	2	9,5	2	9,5	10	47,6	3	14,3	4	19,0	0	0,0	21	100,0			
	A	13	81,3	2	12,5	0	0,0	1	6,3	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
3. rodzaj misji powierzona mi przez Boga	BRR	3	1,8	4	2,4	18	10,7	46	27,4	52	31,0	45	26,8	168	100,0	157,896	15	<0,001
	SRN	5	12,5	5	12,5	7	17,5	17	42,5	5	12,5	1	2,5	40	100,0			
	IODNA	3	14,3	5	23,8	7	33,3	1	4,8	4	19,0	1	4,8	21	100,0			
	A	13	81,3	2	12,5	1	6,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
4. wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	BRR	3	1,8	1	0,6	6	3,6	27	16,2	41	24,6	89	53,3	167	100,0	196,689	15	<0,001
	SRN	3	7,7	5	12,8	8	20,5	13	33,3	7	17,9	3	7,7	39	100,0			
	IODNA	3	15,8	1	5,3	4	21,1	8	42,1	2	10,5	1	5,3	19	100,0			
	A	14	87,5	2	12,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
5. wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci	BRR	3	1,8	1	0,6	5	2,9	19	11,2	42	24,7	100	58,8	170	100,0	65,469	15	<0,001
	SRN	2	5,3	3	7,9	1	2,6	8	21,1	9	23,7	15	39,5	38	100,0			
	IODNA	0	0,0	0	0,0	2	9,5	5	23,8	4	19,0	10	47,6	21	100,0			
	A	4	25,0	1	6,3	4	25,0	1	6,3	6	37,5	0	0,0	16	100,0			
6. zaproszenie do bycia rodzicem	BRR	2	1,2	3	1,8	11	6,5	30	17,9	58	34,5	64	38,1	168	100,0	92,363	15	<0,001
	SRN	3	7,7	0	0,0	8	20,5	9	23,1	9	23,1	10	25,6	39	100,0			
	IODNA	1	5,0	2	10,0	2	10,0	9	45,0	3	15,0	3	15,0	20	100,0			
	A	6	37,5	4	25,0	1	6,3	3	18,8	2	12,5	0	0,0	16	100,0			
7. możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	BRR	0	0,0	2	1,2	5	3,0	22	13,1	47	28,0	92	54,8	168	100,0	45,652	15	<0,001
	SRN	1	2,5	2	5,0	3	7,5	7	17,5	8	20,0	19	47,5	40	100,0			
	IODNA	0	0,0	0	0,0	1	5,0	8	40,0	4	20,0	7	35,0	20	100,0			
	A	0	0,0	2	12,5	4	25,0	4	25,0	5	31,3	1	6,3	16	100,0			
8. życie z drugą osobą, którą pokocham	BRR	11	6,7	3	1,8	10	6,1	28	17,0	48	29,1	65	39,4	165	100,0	15,365	15	0,425
	SRN	0	0,0	0	0,0	6	15,0	7	17,5	12	30,0	15	37,5	40	100,0			
	IODNA	2	9,5	0	0,0	3	14,3	5	23,8	4	19,0	7	33,3	21	100,0			
	A	1	6,3	1	6,3	1	6,3	4	25,0	1	6,3	8	50,0	16	100,0			
9. okazywanie	BRR	2	1,2	1	0,6	13	7,6	49	28,8	60	35,3	45	26,5	170	100,0	46,304	15	<0,001

szacunku i troski wszystkim ludziom	SRN	0	0,0	2	5,0	7	17,5	13	32,5	9	22,5	9	22,5	40	100,0	21,726	15	0,115
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	5	23,8	5	23,8	8	38,1	3	14,3	21	100,0			
	A	2	12,5	3	18,8	2	12,5	4	25,0	3	18,8	2	12,5	16	100,0			
	BRR	2	1,2	1	0,6	13	7,6	52	30,6	60	35,3	42	24,7	170	100,0			
10. zdolność zaufania drugiej osobie	SRN	1	2,5	2	5,0	4	10,0	8	20,0	13	32,5	12	30,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	7	33,3	6	28,6	7	33,3	21	100,0			
	A	2	12,5	0	0,0	2	12,5	4	25,0	2	12,5	6	37,5	16	100,0			
	BRR	1	0,6	3	1,8	15	8,9	47	28,0	63	37,5	39	23,2	168	100,0			
11. umiejętność obdarzania uczuciem	SRN	1	2,5	4	10,0	5	12,5	15	37,5	9	22,5	6	15,0	40	100,0	25,949	15	0,039
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	38,1	6	28,6	7	33,3	21	100,0			
	A	1	6,3	0	0,0	3	18,8	7	43,8	3	18,8	2	12,5	16	100,0			
	BRR	1	0,6	0	0,0	6	3,5	21	12,4	47	27,6	95	55,9	170	100,0			
12. pragnienie kochania i bycia kochanym	SRN	2	4,9	2	4,9	1	2,4	5	12,2	11	26,8	20	48,8	41	100,0	23,457	15	0,075
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	3	14,3	7	33,3	10	47,6	21	100,0			
	A	1	6,3	1	6,3	2	12,5	3	18,8	5	31,3	4	25,0	16	100,0			
	BRR	1	0,6	0	0,0	6	3,5	21	12,4	47	27,6	95	55,9	170	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 21. wynika, że stosunek badanej młodzieży do religii oddziałuje na ich rozumienie swojego powołania do miłości. Osoby deklarujące się jako bardzo religijne i religijne, częściej niż pozostali badani, rozumieją swoje powołanie do miłości jako zaproszenie do miłowania Boga ($\chi^2=221,688$; $p<0,001$), całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu ($\chi^2=218,324$; $p<0,001$), wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości ($\chi^2=196,684$; $p<0,001$), rodzaj misji powierzanej im przez Boga ($\chi^2=157,896$; $p<0,001$), zaproszenie do bycia rodzicem ($\chi^2=92,363$; $p<0,001$), wzięcie odpowiedzialności ($\chi^2=65,469$; $p<0,001$), okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom ($\chi^2=46,304$; $p<0,001$), możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie ($\chi^2=45,652$; $p<0,001$), oraz umiejętność obdarzania uczuciem ($\chi^2=25,949$; $p=0,039$). Z przytoczonych powyżej wskaźników wynika, że stosunek respondentów do religii znacząco oddziałuje na ich rozumienie swojego powołania do miłości.

2. Akceptacja małżeństwa i życia w rodzinie jako drogi realizacji płciowości

Ludzka płciowość jest konstytutywnym elementem człowieczeństwa, a jednocześnie rzeczywistością złożoną. Wyróżnia się trzy poziomy seksualności człowieka: biologiczny, psychiczny i osobowy⁹. Aby w pełni zrozumieć, zaakceptować i zintegrować swoją seksualność w życiu osobowym, potrzebna jest obecność i wsparcie dojrzałych, zaufanych osób. Jest ono przede wszystkim obowiązkiem rodziców (DWCH 3)¹⁰. Podstawą rozumienia, przyjęcia i realizacji własnej płciowości jest prawda o duchowo-cieleśnej naturze ludzkiej. Człowiek jest osobą przez swoje ciało i ducha zarazem, w swojej zjednoczonej całości. Ciało ludzkie jest uduchowione i głęboko zjednoczone z duchem tak, że ludzkiego ducha można nazwać duchem ucieleśnionym¹¹. Cały człowiek jako osoba w swojej męskości i kobiecości jest powołany przez Boga do daru z siebie w miłości oraz do udziału w Jego stwórczej misji¹². Akty małżeńskie powinny być wyrazem miłości i wzajemnego zjednoczenia osób oraz zachowywać płynącą z miłości gotowość rodzicielską¹³. Małżeństwo sakramentalne, oparte na łasce Bożej pomagającej realizować miłość wierną, uczciwą i nierozzerwalną, jest naturalnym miejscem sprzyjającym takiemu zjednoczeniu osób oraz spełnianiu wymogów odpowiedzialnego rodzicielstwa¹⁴.

W przeprowadzonych badaniach młodzież szkolną zapytano o zamiary realizacji swojej płciowości – spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Wyniki zawiera tabela 22.

---

⁹ Zob. J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie. Studium pastoralne*, Rzeszów 2006, s. 50-80; Król, Maśnik, Śledziński, *Wędrując ku dorosłości*, s. 109-113.

¹⁰ LdR 16; por. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, s. 106-107.

¹¹ Por. LdR 19.

¹² Por. WW 32.

¹³ Por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986, s. 206-208.

¹⁴ Por. FC 11.

Tabela 22. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów spełniania się jako mężczyzna lub kobieta*

Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez...	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. wierną i trwałą miłość małżeńską	5	2,0	1	0,4	12	4,7	46	18,2	57	22,5	132	52,2	253	100,0
2. bycie dobrym mężem/zoną	3	1,2	2	0,8	5	2,0	34	13,5	60	23,8	148	58,7	252	100,0
3. szacunek dla współmałżonka	2	0,8	5	2,0	9	3,6	42	16,7	73	29,0	121	48,0	252	100,0
4. bycie dobrą matką/ojcem	4	1,6	2	0,8	5	2,0	26	10,2	34	13,4	183	72,0	254	100,0
5. urodzenie i wychowanie dzieci	10	4,0	7	2,8	12	4,7	27	10,7	66	26,1	131	51,8	253	100,0
6. spełnianie swoich marzeń i planów	2	0,8	3	1,2	9	3,6	35	13,9	73	29,0	130	51,6	252	100,0
7. rozwijanie umiejętności i zainteresowań	1	0,4	1	0,4	11	4,4	35	13,9	92	36,5	112	44,4	252	100,0
8. bycie człowiekiem sukcesu	3	1,2	2	0,8	20	8,1	50	20,2	82	33,2	90	36,4	247	100,0
9. studia i dobrą pracę	4	1,6	1	0,4	9	3,6	39	15,4	68	26,9	132	52,2	253	100,0
10. życie w wolnym związku z osobą odmienną płci	38	15,1	19	7,5	41	16,3	62	24,6	45	17,9	47	18,7	252	100,0
11. spełnianie swoich potrzeb seksualnych	25	10,0	17	6,8	24	9,6	80	32,1	51	20,5	52	20,9	249	100,0
12. życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	130	52,8	18	7,3	31	12,6	37	15,0	13	5,3	17	6,9	246	100,0
13. życie w związku z osobą tej samej płci	162	64,5	10	4,0	21	8,4	22	8,8	24	9,6	12	4,8	251	100,0
14. zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	17	6,8	13	5,2	38	15,2	81	32,4	69	27,6	32	12,8	250	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Tabela 22. informuje, że prawie trzy czwarte respondentów w pełni zgadza się,

że zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez bycie dobrą matką lub ojcem (72,0%). Ponad połowa natomiast w pełni potwierdza zamiar spełniania się poprzez bycie dobrym mężem lub żoną (58,7%), wierną i trwałą miłość małżeńską (52,2%), studia i dobrą pracę (52,2%), urodzenie i wychowanie dzieci (51,8%) oraz spełnianie swoich marzeń i planów (51,6%). Nieco niższy odsetek badanych w pełni zgadza się, że zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez: szacunek dla współmałżonka (48,0%), rozwijanie umiejętności i zainteresowań (44,4%), bycie człowiekiem sukcesu (36,4%). Co piąty respondent zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta spełniając swoje potrzeby seksualne (20,9%) oraz żyjąc w wolnym związku z osobą odmiennej płci (18,7%). Kilka procent badanych w pełni zgadza się, że zamierza spełniać się w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć (6,9%) lub w związku z osobą tej samej płci (4,8%).

Około jedna trzecia respondentów w dużym stopniu zgadza się, że zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez: rozwijanie umiejętności i zainteresowań (36,5%), bycie człowiekiem sukcesu (33,2%), spełnianie swoich marzeń i planów (29,0%), szacunek dla współmałżonka (29,0%). Około jedna czwarta w dużym stopniu potwierdza, że zamierza spełniać się poprzez zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych (27,6%), studia i dobrą pracę (26,9%), urodzenie i wychowanie dzieci (26,1%), bycie dobrym mężem lub żoną (23,8%), wierną i trwałą miłość małżeńską (22,5%) oraz spełnianie swoich potrzeb seksualnych (20,5%). Pewien odsetek badanych w dużym stopniu deklaruje, że zamierza spełniać się żyjąc w wolnym związku z osobą odmiennej płci (17,9%), bycie dobrą matką lub ojcem (13,4%), życie w związku z osobą tej samej płci (9,6%) oraz życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć (5,3%).

Kilkanaście procent badanych zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez życie w związku z osobą tej samej płci (68,5%) oraz życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć (60,1%). Co piąty respondent zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci (22,6%) oraz poprzez spełnianie swoich potrzeb seksualnych (16,8%).

Wyniki uzyskane w badaniach poddano analizie ze względu na oddziaływanie zmiennych niezależnych. W tabeli 23. przedstawiono wpływ zmiennej płci na zamiary młodzieży dotyczące spełniania się jako mężczyzna lub kobieta.

Tabela 23. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a płeć respondentów*

Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez...	P Ł E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wierną i trwałą miłość małżeńską	K	2	1,4	0	0,0	5	3,6	22	15,7	29	20,7	82	58,6	140	100,0	6,589	5	0,253
	M	3	2,7	1	0,9	7	6,2	24	21,2	28	24,8	50	44,2	113	100,0			
2. bycie dobrym mężem/żoną	K	2	1,4	0	0,0	2	1,4	18	12,9	32	22,9	86	61,4	140	100,0	3,745	5	0,587
	M	1	0,9	2	1,8	3	2,7	16	14,3	28	25,0	62	55,4	112	100,0			
3. szacunek dla współmałżonka	K	1	0,7	2	1,4	4	2,8	22	15,6	37	26,2	75	53,2	141	100,0	3,854	5	0,571
	M	1	0,9	3	2,7	5	4,5	20	18,0	36	32,4	46	41,4	111	100,0			
4. bycie dobrą matką/ojcem	K	2	1,4	0	0,0	2	1,4	12	8,5	15	10,6	110	78,0	141	100,0	7,307	5	0,199
	M	2	1,8	2	1,8	3	2,7	14	12,4	19	16,8	73	64,6	113	100,0			
5. urodzenie i wychowanie dzieci	K	6	4,3	5	3,6	4	2,9	13	9,3	40	28,6	72	51,4	140	100,0	4,486	5	0,482
	M	4	3,5	2	1,8	8	7,1	14	12,4	26	23,0	59	52,2	113	100,0			
6. spełnianie swoich marzeń i planów	K	1	0,7	0	0,0	2	1,4	19	13,5	39	27,7	80	56,7	141	100,0	9,869	5	0,079
	M	1	0,9	3	2,7	7	6,3	16	14,4	34	30,6	50	45,0	111	100,0			
7. rozwijanie umiejętności i zainteresowań	K	1	0,7	1	0,7	4	2,9	17	12,1	51	36,4	66	47,1	140	100,0	4,449	5	0,487
	M	0	0,0	0	0,0	7	6,3	18	16,1	41	36,6	46	41,1	112	100,0			
8. bycie człowiekiem sukcesu	K	2	1,5	1	0,7	8	5,8	24	17,5	46	33,6	56	40,9	137	100,0	4,918	5	0,426
	M	1	0,9	1	0,9	12	10,9	26	23,6	36	32,7	34	30,9	110	100,0			
9. studia i dobrą pracę	K	4	2,9	1	0,7	3	2,1	17	12,1	39	27,9	76	54,3	140	100,0	8,356	5	0,138
	M	0	0,0	0	0,0	6	5,3	22	19,5	29	25,7	56	49,6	113	100,0			
10. życie w wolnym związku z osobą odmienną płci	K	25	18,0	13	9,4	29	20,9	30	21,6	23	16,5	19	13,7	139	100,0	12,680	5	0,027
	M	13	11,5	6	5,3	12	10,6	32	28,3	22	19,5	28	24,8	113	100,0			
11. spełnianie swoich potrzeb seksualnych	K	19	13,9	12	8,8	12	8,8	40	29,2	27	19,7	27	19,7	137	100,0	7,461	5	0,189
	M	6	5,4	5	4,5	12	10,7	40	35,7	24	21,4	25	22,3	112	100,0			
12. życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	K	67	49,3	13	9,6	19	14,0	25	18,4	7	5,1	5	3,7	136	100,0	10,152	5	0,071
	M	63	57,3	5	4,5	12	10,9	12	10,9	6	5,5	12	10,9	110	100,0			
13. życie w związku z osobą tej samej płci	K	86	61,4	7	5,0	14	10,0	16	11,4	10	7,1	7	5,0	140	100,0	6,837	5	0,233
	M	76	68,5	3	2,7	7	6,3	6	5,4	14	12,6	5	4,5	111	100,0			
14. zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	K	11	8,0	6	4,4	21	15,3	42	30,7	35	25,5	22	16,1	137	100,0	4,330	5	0,503
	M	6	5,3	7	6,2	17	15,0	39	34,5	34	30,1	10	8,8	113	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 23. można stwierdzić, że płeć respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta tylko w przypadku jednego twierdzenia. Mężczyźni częściej niż kobiety deklarują, że zamierzają spełniać się poprzez życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci ($\chi^2=12,680$; $p=0,027$). Tendencja bliska istotności statystycznej występuje u mężczyzn i dotyczy zamiaru spełniania się jako mężczyzna poprzez życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć.

W dalszej kolejności sprawdzono oddziaływanie zmiennej rodziny pochodzenia na przekonania badanych uczniów dotyczące zamiarów spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Wyniki prezentuje tabela 24.

Tabela 24. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a rodzina pochodzenia respondentów*

Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez...	R O D Z I N A	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wierną i trwałą miłość małżeńską	P	3	1,5	1	0,5	7	3,5	38	19,0	42	21,0	109	54,5	200	100,0	6,804	5	0,236
	NP	2	3,8	0	0,0	5	9,4	8	15,1	15	28,3	23	43,4	53	100,0			
2. bycie dobrym mężem/żoną	P	1	0,5	2	1,0	3	1,5	27	13,6	52	26,1	114	57,3	199	100,0	7,858	5	0,164
	NP	2	3,8	0	0,0	2	3,8	7	13,2	8	15,1	34	64,2	53	100,0			
3. szacunek dla współmałżonka	P	1	0,5	2	1,0	4	2,0	33	16,6	63	31,7	96	48,2	199	100,0	14,418	5	0,013
	NP	1	1,9	3	5,7	5	9,4	9	17,0	10	18,9	25	47,2	53	100,0			
4. bycie dobrą matką/ojcem	P	2	1,0	2	1,0	3	1,5	17	8,5	27	13,4	150	74,6	201	100,0	7,560	5	0,182
	NP	2	3,8	0	0,0	2	3,8	9	17,0	7	13,2	33	62,3	53	100,0			
5. urodzenie i wychowanie dzieci	P	7	3,5	5	2,5	9	4,5	18	9,0	53	26,4	109	54,2	201	100,0	4,832	5	0,437
	NP	3	5,8	2	3,8	3	5,8	9	17,3	13	25,0	22	42,3	52	100,0			
6. spełnianie swoich marzeń i planów	P	1	0,5	3	1,5	7	3,5	28	14,1	61	30,7	99	49,7	199	100,0	3,387	5	0,641
	NP	1	1,9	0	0,0	2	3,8	7	13,2	12	22,6	31	58,5	53	100,0			
7. rozwijanie umiejętności i zainteresowań	P	0	0,0	1	0,5	8	4,0	29	14,6	77	38,7	84	42,2	199	100,0	6,898	5	0,228
	NP	1	1,9	0	0,0	3	5,7	6	11,3	15	28,3	28	52,8	53	100,0			
8. bycie człowiekiem sukcesu	P	2	1,0	2	1,0	16	8,2	38	19,5	67	34,4	70	35,9	195	100,0	1,530	5	0,910
	NP	1	1,9	0	0,0	4	7,7	12	23,1	15	28,8	20	38,5	52	100,0			
9. studia i dobrą pracę	P	3	1,5	0	0,0	5	2,5	27	13,5	56	28,0	109	54,5	200	100,0	10,522	5	0,062
	NP	1	1,9	1	1,9	4	7,5	12	22,6	12	22,6	23	43,4	53	100,0			

10. życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci	P	30	15,1	16	8,0	30	15,1	49	24,6	39	19,6	35	17,6	199	100,0	3,323	5	0,650
	NP	8	15,1	3	5,7	11	20,8	13	24,5	6	11,3	12	22,6	53	100,0			
11. spełnianie swoich potrzeb seksualnych	P	22	11,2	12	6,1	19	9,7	66	33,7	38	19,4	39	19,9	196	100,0	3,610	5	0,607
	NP	3	5,7	5	9,4	5	9,4	14	26,4	13	24,5	13	24,5	53	100,0			
12. życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	P	106	54,4	11	5,6	23	11,8	31	15,9	11	5,6	13	6,7	195	100,0	5,271	5	0,384
	NP	24	47,1	7	13,7	8	15,7	6	11,8	2	3,9	4	7,8	51	100,0			
13. życie w związku z osobą tej samej płci	P	129	65,2	7	3,5	14	7,1	16	8,1	21	10,6	11	5,6	198	100,0	5,157	5	0,397
	NP	33	62,3	3	5,7	7	13,2	6	11,3	3	5,7	1	1,9	53	100,0			
14. zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	P	14	7,1	10	5,1	23	11,7	67	34,0	57	28,9	26	13,2	197	100,0	9,209	5	0,101
	NP	3	5,7	3	5,7	15	28,3	14	26,4	12	22,6	6	11,3	53	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 24. informuje, że zmienna rodziny pochodzenia różnicuje w sposób istotny statystycznie wyniki w jednej kwestii. Osoby pochodzące z rodzin pełnych częściej niż pochodzące z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo potwierdzają, że mają zamiar spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez obdarzanie współmałżonka szacunkiem ($\chi^2=14,418$; $p=0,013$). Odnotowano także wynik zbliżony do poziomu różnicy istotnej statystycznie. Osoby pochodzące z rodzin pełnych nieco częściej, niż pochodzące z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo, planują spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez studia i dobrą pracę.

Następnie sprawdzono oddziaływanie zmiennej wyznania respondentów na ich zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Wyniki zawiera tabela 25.

Tabela 25. Zamiar respondentów spełniać się jako mężczyzna lub kobieta a wyznanie respondentów*

Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez...	WYZNANIE	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wierną i trwałą miłość	RK	1	0,7	0	0,0	2	1,3	20	13,1	31	20,3	99	64,7	153	100,0	69,469	15	<0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	2	7,1	8	28,6	10	35,7	8	28,6	28	100,0			

małżeńską	inne	1	2,2	0	0,0	3	6,5	14	30,4	10	21,7	18	39,1	46	100,0			
	żadne	3	13,6	1	4,5	5	22,7	3	13,6	5	22,7	5	22,7	22	100,0			
2. bycie dobrym mężem/żoną	RK	0	0,0	1	0,7	1	0,7	14	9,2	37	24,2	100	65,4	153	100,0	38,433	15	0,001
	GK	1	3,6	0	0,0	1	3,6	6	21,4	8	28,6	12	42,9	28	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	1	2,2	9	20,0	9	20,0	26	57,8	45	100,0			
	żadne	2	9,1	1	4,5	2	9,1	5	22,7	5	22,7	7	31,8	22	100,0			
3. szacunek dla współmałżonka	RK	0	0,0	1	0,7	5	3,3	15	9,9	46	30,3	85	55,9	152	100,0	36,994	15	0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	1	3,4	9	31,0	8	27,6	11	37,9	29	100,0			
	inne	2	4,4	2	4,4	1	2,2	12	26,7	11	24,4	17	37,8	45	100,0			
	żadne	0	0,0	2	9,1	2	9,1	5	22,7	7	31,8	6	27,3	22	100,0			
4. bycie dobrą matką/ojcem	RK	0	0,0	0	0,0	3	2,0	10	6,5	22	14,4	118	77,1	153	100,0	88,650	15	<0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	0	0,0	9	31,0	3	10,3	17	58,6	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	1	2,2	2	4,3	6	13,0	37	80,4	46	100,0			
	żadne	4	18,2	2	9,1	1	4,5	5	22,7	1	4,5	9	40,9	22	100,0			
5. urodzenie i wychowanie dzieci	RK	1	0,7	2	1,3	7	4,6	13	8,5	44	28,8	86	56,2	153	100,0	78,815	15	<0,001
	GK	1	3,6	1	3,6	2	7,1	5	17,9	5	17,9	14	50,0	28	100,0			
	inne	1	2,2	0	0,0	2	4,3	6	13,0	12	26,1	25	54,3	46	100,0			
	żadne	7	31,8	4	18,2	1	4,5	3	13,6	3	13,6	4	18,2	22	100,0			
6. spełnianie swoich marzeń i planów	RK	0	0,0	1	0,7	4	2,6	24	15,9	48	31,8	74	49,0	151	100,0	26,643	15	0,032
	GK	0	0,0	1	3,4	3	10,3	2	6,9	9	31,0	14	48,3	29	100,0			
	inne	1	2,2	0	0,0	0	0,0	7	15,2	12	26,1	26	56,5	46	100,0			
	żadne	1	4,5	1	4,5	2	9,1	2	9,1	1	4,5	15	68,2	22	100,0			
7. rozwijanie umiejętności i zainteresowań	RK	0	0,0	1	0,7	7	4,6	20	13,2	58	38,4	65	43,0	151	100,0	21,919	15	0,110
	GK	0	0,0	0	0,0	1	3,4	6	20,7	8	27,6	14	48,3	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	1	2,2	9	19,6	18	39,1	18	39,1	46	100,0			
	żadne	1	4,5	0	0,0	2	9,1	0	0,0	5	22,7	14	63,6	22	100,0			
8. bycie człowiekiem sukcesu	RK	0	0,0	2	1,3	10	6,7	25	16,8	54	36,2	58	38,9	149	100,0	13,921	15	0,532
	GK	1	3,6	0	0,0	2	7,1	7	25,0	8	28,6	10	35,7	28	100,0			
	inne	1	2,2	0	0,0	6	13,0	12	26,1	14	30,4	13	28,3	46	100,0			
	żadne	1	5,0	0	0,0	2	10,0	5	25,0	4	20,0	8	40,0	20	100,0			
9. studia i dobrą pracę	RK	3	2,0	0	0,0	5	3,3	20	13,2	40	26,3	84	55,3	152	100,0	16,331	15	0,360
	GK	0	0,0	1	3,4	1	3,4	5	17,2	9	31,0	13	44,8	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	1	2,2	9	19,6	13	28,3	23	50,0	46	100,0			
	żadne	1	4,5	0	0,0	2	9,1	5	22,7	3	13,6	11	50,0	22	100,0			
10. życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci	RK	23	15,1	12	7,9	30	19,7	36	23,7	25	16,4	26	17,1	152	100,0	16,331	15	0,360
	GK	4	13,8	1	3,4	2	6,9	14	48,3	6	20,7	2	6,9	29	100,0			
	inne	7	15,6	3	6,7	7	15,6	7	15,6	11	24,4	10	22,2	45	100,0			
	żadne	4	18,2	3	13,6	2	9,1	5	22,7	2	9,1	6	27,3	22	100,0			
11. spełnianie swoich potrzeb	RK	20	13,3	11	7,3	18	12,0	49	32,7	28	18,7	24	16,0	150	100,0	16,331	15	0,360
	GK	0	0,0	3	10,3	1	3,4	12	41,4	8	27,6	5	17,2	29	100,0			

seksualnych	inne	3	6,8	3	6,8	2	4,5	13	29,5	9	20,5	14	31,8	44	100,0			
	żadne	2	9,1	0	0,0	3	13,6	5	22,7	6	27,3	6	27,3	22	100,0			
12. życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	RK	99	66,9	7	4,7	15	10,1	11	7,4	8	5,4	8	5,4	148	100,0	48,064	15	<0,001
	GK	7	25,0	5	17,9	4	14,3	6	21,4	3	10,7	3	10,7	28	100,0			
	inne	14	31,1	3	6,7	9	20,0	15	33,3	2	4,4	2	4,4	45	100,0			
	żadne	7	33,3	3	14,3	3	14,3	5	23,8	0	0,0	3	14,3	21	100,0			
13. życie w związku z osobą tej samej płci	RK	119	78,8	4	2,6	8	5,3	5	3,3	12	7,9	3	2,0	151	100,0	47,294	15	<0,001
	GK	9	31,0	2	6,9	6	20,7	6	20,7	3	10,3	3	10,3	29	100,0			
	inne	22	47,8	3	6,5	3	6,5	8	17,4	7	15,2	3	6,5	46	100,0			
	żadne	10	47,6	1	4,8	4	19,0	3	14,3	1	4,8	2	9,5	21	100,0			
14. zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	RK	13	8,7	11	7,3	20	13,3	49	32,7	44	29,3	13	8,7	150	100,0	16,196	15	0,369
	GK	0	0,0	1	3,4	4	13,8	10	34,5	9	31,0	5	17,2	29	100,0			
	inne	2	4,4	1	2,2	9	20,0	15	33,3	10	22,2	8	17,8	45	100,0			
	żadne	2	9,1	0	0,0	4	18,2	5	22,7	5	22,7	6	27,3	22	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 25. można stwierdzić, że zmienna wyznania respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie większość odpowiedzi dotyczących zamiarów spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Badana młodzież szkolna wyznania rzymskokatolickiego zdecydowanie częściej niż pozostali respondenci zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez: urodzenie i wychowanie dzieci ($\chi^2=78,815$; $p<0,001$), wierną i trwałą miłość małżeńską ($\chi^2=69,469$; $p<0,001$), bycie dobrym mężem lub żoną ($\chi^2=38,433$; $p<0,001$), szacunek dla współmałżonka ($\chi^2=36,994$; $p<0,001$), spełnianie swoich marzeń i planów ($\chi^2=26,643$; $p<0,032$). Ponadto, młodzież wyznania rzymskokatolickiego, wyraźnie częściej niż pozostali respondenci, nie zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć ($\chi^2=48,064$; $p<0,001$) oraz życie w związku z osobą tej samej płci ($\chi^2=47,294$; $p<0,001$).

Dalsza analiza ukazała wpływ zmiennej stosunku do religii na przekonania uczniów dotyczące ich zamiarów spełniania się jako mężczyzna lub kobieta (zob. tabela 26).

Tabela 26. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a stosunek respondentów do religii*

Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez...	S T O S U N E K	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wierną i trwałą miłość małżeńską	BRR	1	0,6	0	0,0	3	1,7	27	15,7	37	21,5	104	60,5	172	100,0	73,004	15	<0,001
	SRN	1	2,5	0	0,0	3	7,5	9	22,5	9	22,5	18	45,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	2	9,5	6	28,6	8	38,1	5	23,8	21	100,0			
	A	3	18,8	1	6,3	4	25,0	3	18,8	3	18,8	2	12,5	16	100,0			
2. bycie dobrym mężem/żoną	BRR	0	0,0	1	0,6	2	1,2	12	7,0	43	25,1	113	66,1	171	100,0	62,899	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	1	2,5	10	25,0	7	17,5	22	55,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	0	0,0	7	33,3	4	19,0	9	42,9	21	100,0			
	A	2	12,5	1	6,3	2	12,5	4	25,0	4	25,0	3	18,8	16	100,0			
3. szacunek dla współmałżonka	BRR	2	1,2	0	0,0	5	2,9	21	12,4	54	31,8	88	51,8	170	100,0	40,750	15	<0,001
	SRN	0	0,0	3	7,3	1	2,4	8	19,5	9	22,0	20	48,8	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	8	38,1	2	9,5	10	47,6	21	100,0			
	A	0	0,0	2	12,5	2	12,5	4	25,0	6	37,5	2	12,5	16	100,0			
4. bycie dobrą matką/ojcem	BRR	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	5,8	24	14,0	138	80,2	172	100,0	120,622	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	3	7,3	7	17,1	4	9,8	27	65,9	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	5	23,8	3	14,3	12	57,1	21	100,0			
	A	4	25,0	2	12,5	1	6,3	4	25,0	2	12,5	3	18,8	16	100,0			
5. urodzenie i wychowanie dzieci	BRR	2	1,2	1	0,6	5	2,9	13	7,6	49	28,5	102	59,3	172	100,0	104,461	15	<0,001
	SRN	1	2,4	1	2,4	4	9,8	7	17,1	8	19,5	20	48,8	41	100,0			
	IORDNA	1	5,0	1	5,0	3	15,0	3	15,0	5	25,0	7	35,0	20	100,0			
	A	6	37,5	4	25,0	0	0,0	3	18,8	2	12,5	1	6,3	16	100,0			
6. spełnianie swoich marzeń i planów	BRR	1	0,6	1	0,6	5	2,9	26	15,2	49	28,7	89	52,0	171	100,0	38,549	15	0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	2	4,9	5	12,2	18	43,9	16	39,0	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	2	9,5	0	0,0	0	0,0	5	23,8	14	66,7	21	100,0			
	A	1	6,3	0	0,0	2	12,5	3	18,8	0	0,0	10	62,5	16	100,0			
7. rozwijanie umiejętności i zainteresowań	BRR	0	0,0	1	0,6	7	4,1	26	15,3	63	37,1	73	42,9	170	100,0	25,359	15	0,045
	SRN	0	0,0	0	0,0	1	2,4	6	14,6	18	43,9	16	39,0	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	1	4,8	8	38,1	11	52,4	21	100,0			
	A	1	6,3	0	0,0	2	12,5	0	0,0	3	18,8	10	62,5	16	100,0			
8. bycie człowiekiem sukcesu	BRR	1	0,6	2	1,2	13	7,8	31	18,6	59	35,3	61	36,5	167	100,0	15,743	15	0,399
	SRN	0	0,0	0	0,0	3	7,3	13	31,7	12	29,3	13	31,7	41	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	1	4,8	2	9,5	7	33,3	10	47,6	21	100,0			
	A	1	7,1	0	0,0	2	14,3	4	28,6	3	21,4	4	28,6	14	100,0			

9. studia i dobrą pracę	BRR	2	1,2	1	0,6	6	3,5	22	12,9	48	28,1	92	53,8	171	100,0	16,177	15	0,370
	SRN	1	2,4	0	0,0	1	2,4	8	19,5	14	34,1	17	41,5	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	0	0,0	6	28,6	2	9,5	13	61,9	21	100,0			
	A	1	6,3	0	0,0	2	12,5	2	12,5	4	25,0	7	43,8	16	100,0			
10. życie w wolnym związku z osobą odmienną płci	BRR	28	16,4	11	6,4	30	17,5	42	24,6	32	18,7	28	16,4	171	100,0	13,701	15	0,548
	SRN	5	12,5	4	10,0	1	2,5	12	30,0	7	17,5	11	27,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	2	9,5	4	19,0	5	23,8	5	23,8	4	19,0	21	100,0			
	A	4	25,0	2	12,5	3	18,8	3	18,8	1	6,3	3	18,8	16	100,0			
11. spełnianie swoich potrzeb seksualnych	BRR	19	11,3	13	7,7	17	10,1	64	38,1	29	17,3	26	15,5	168	100,0	25,340	15	0,046
	SRN	3	7,3	2	4,9	2	4,9	8	19,5	13	31,7	13	31,7	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	2	10,0	2	10,0	3	15,0	4	20,0	9	45,0	20	100,0			
	A	2	12,5	0	0,0	2	12,5	4	25,0	4	25,0	4	25,0	16	100,0			
12. życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	BRR	97	58,8	9	5,5	19	11,5	22	13,3	8	4,8	10	6,1	165	100,0	23,723	15	0,070
	SRN	17	41,5	5	12,2	9	22,0	6	14,6	2	4,9	2	4,9	41	100,0			
	IORDNA	6	28,6	3	14,3	1	4,8	6	28,6	3	14,3	2	9,5	21	100,0			
	A	6	40,0	1	6,7	2	13,3	3	20,0	0	0,0	3	20,0	15	100,0			
13. życie w związku z osobą tej samej płci	BRR	117	68,8	5	2,9	10	5,9	13	7,6	17	10,0	8	4,7	170	100,0	23,036	15	0,083
	SRN	25	61,0	4	9,8	4	9,8	4	9,8	2	4,9	2	4,9	41	100,0			
	IORDNA	9	42,9	0	0,0	5	23,8	3	14,3	4	19,0	0	0,0	21	100,0			
	A	7	46,7	1	6,7	2	13,3	2	13,3	1	6,7	2	13,3	15	100,0			
14. zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	BRR	11	6,5	10	6,0	19	11,3	59	35,1	53	31,5	16	9,5	168	100,0	24,159	15	0,062
	SRN	4	9,8	2	4,9	7	17,1	15	36,6	7	17,1	6	14,6	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	4,8	5	23,8	2	9,5	6	28,6	7	33,3	21	100,0			
	A	2	12,5	0	0,0	4	25,0	5	31,3	2	12,5	3	18,8	16	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 26. wynika, że stosunek do religii oddziałuje na zamiary respondentów dotyczące spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Osoby religijne oraz bardzo religijne częściej niż pozostali respondenci pragną spełniać się poprzez: bycie dobrą matką lub ojcem ($\chi^2=120,622$; $p<0,001$), urodzenie i wychowanie dzieci ($\chi^2=104,461$; $p<0,001$), wierną i trwałą miłość małżeńską ($\chi^2=73,004$; $p<0,001$), bycie dobrym mężem lub żoną ($\chi^2=62,899$; $p<0,001$) oraz szacunek dla współmałżonka ($\chi^2=40,750$; $p<0,001$). Ponadto, osoby te częściej niż pozostali badani (różnica na poziomie tendencji) nie zamierzają spełniać się poprzez życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć czy też poprzez życie w związku z osobą tej samej płci.

ROZDZIAŁ IV. TEOLOGICZNE ROZUMIENIE MAŁŻEŃSTWA W ŚWIETLE BADAŃ MŁODZIEŻY

W nauczaniu Kościoła współczesnego wyraźnie wybrzmiewa prawda, iż małżeństwo jest głęboką wspólnotą życia i miłości ustanowioną przez Stwórcę i unormowaną Jego prawami, która zawiązuje się przez przymierze małżeńskie, czyli nieodwołalną osobistą zgodę (por. KDK 48)¹. Małżeństwo sakramentalne, jest darem Boga dla małżonków (por. 1 Kor 7, 7)². Oni zaś są powołani do tego, aby wielkodusznie i odważnie podjąć ten Boży projekt, realizując go z pomocą łaski Bożej w ciągu życia.

1. Rozumienie małżeństwa sakramentalnego

Rzeczywistość małżeństwa sakramentalnego postrzegana jest w Kościele katolickim jako związek mężczyzny i kobiety zamierzony przez Boga „od początku”. Ta rzeczywistość bosko-ludzka stanowi *mysterium*. Od wieków refleksja nad nim skupia się na aspektach dogmatycznych, moralnych, prawno-kanonicznych, liturgicznych oraz duchowych³. Tradycja oraz nauczanie Kościoła określa istotę, cele i przymioty małżeństwa, bazując na prawie naturalnym i objawionym. Stopniowemu rozwojowi podlega postrzeganie elementów konstytutywnych więzi małżeńskiej, zwłaszcza pod wpływem rozwoju nauk o człowieku, a także zmian społeczno-kulturowych stanowiącymi wyzwania pastoralne dla Kościoła⁴. Respondentów zapytano o rozumienie małżeństwa sakramentalnego. Uzyskane wyniki prezentuje tabela 27.

Tabela 27. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia małżeństwa sakramentalnego u respondentów*

Według mnie sakrament małżeństwa ...	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	13	5,2	16	6,3	26	10,3	46	18,3	57	22,6	94	37,3	252	100,0

¹ AL 62.

² AL 61.

³ Cz. Rychlicki, *Małżeństwo. W Kościele katolickim*, w: EK, k. 1063.

⁴ J. Wróbel, *Małżeństwo. Aspekt moralny*, w: EK, k. 1068.

2. daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	16	6,3	12	4,8	25	9,9	55	21,8	60	23,8	84	33,3	252	100,0
3. jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	18	7,1	12	4,8	26	10,3	53	21,0	57	22,6	86	34,1	252	100,0
4. umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	20	8,0	14	5,6	23	9,2	60	23,9	66	26,3	68	27,1	251	100,0
5. daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	17	6,8	7	2,8	19	7,6	48	19,1	59	23,5	101	40,2	251	100,0
6. jednoczy małżonków duchowo	13	5,3	6	2,4	18	7,3	58	23,6	74	30,1	77	31,3	246	100,0
7. jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci	22	8,8	13	5,2	29	11,6	58	23,2	59	23,6	69	27,6	250	100,0
8. uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	12	4,8	7	2,8	27	10,9	68	27,4	63	25,4	71	28,6	248	100,0
9. jest wyrazem wzajemnego zaufania	9	3,6	5	2,0	18	7,2	54	21,5	75	29,9	90	35,9	251	100,0
10. jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej	12	4,8	5	2,0	11	4,4	54	21,4	70	27,8	100	39,7	252	100,0
11. zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	7	2,8	5	2,0	11	4,4	47	19,0	72	29,0	106	42,7	248	100,0
12. wiąże dwoje ludzi na całe życie	15	6,1	4	1,6	19	7,7	46	18,6	61	24,7	102	41,3	247	100,0
13. jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	33	13,4	9	3,6	32	13,0	63	25,5	63	25,5	47	19,0	247	100,0
14. jest wyrazem tradycji religijnej	17	7,0	12	4,9	36	14,8	65	26,6	54	22,1	60	24,6	244	100,0
15. legalizuje życie we dwoje	25	10,3	9	3,7	30	12,3	63	25,9	67	27,6	49	20,2	243	100,0
16. umożliwia podjęcie życia seksualnego	38	15,4	15	6,1	30	12,2	55	22,4	54	22,0	54	22,0	246	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Z tabeli 27. wynika, że wysoki odsetek badanych w pełni zgadza się z tym, iż sakrament małżeństwa zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie (42,7%), wiąże on dwoje ludzi na całe życie (42,3%), daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie (40,2%), jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej (39,7%), pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary (37,5%), jest wyrazem wzajemnego zaufania (35,9%), jest wyrazem wiary i zaufania do Boga (34,1%), daje małżonkom dar Chrystusowej miłości (33,3%) oraz jednoczy małżonków duchowo (31,3%). Nieco niższy odsetek respondentów w pełni zgadza się, że sakrament małżeństwa uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej (28,6%), jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci (27,6%), umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi (27,1%), jest wyrazem tradycji religijnej (24,6%), umożliwia podjęcie życia seksualnego (22,0%), legalizuje życie we dwoje (20,2%) oraz jest zobowiązaniem do posiadania dzieci (19,0%).

Około jedna czwarta respondentów w dużym stopniu zgadza się, że sakrament małżeństwa jednoczy małżonków duchowo (30,1%), jest wyrazem wzajemnego zaufania (29,9%), zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie (29,0%), jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej (27,8%), legalizuje życie we dwoje (27,6%), umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi (26,3%), jest zobowiązaniem do posiadania dzieci (25,5%), uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej (25,4%) oraz wiąże dwoje ludzi na całe życie (24,7%). Zbliżony odsetek badanych w dużym stopniu podziela przekonanie, że sakrament ten daje małżonkom dar Chrystusowej miłości (23,8%), jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci (23,6%), daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie (23,5%), pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary (22,6%), jest wyrazem wiary i zaufania do Boga (22,6%), jest wyrazem tradycji religijnej (22,1%) oraz umożliwia podjęcie życia seksualnego (22,0%).

Zauważa się też odsetek młodzieży, która zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, iż sakrament małżeństwa umożliwia podjęcie życia seksualnego (21,5%), jest zobowiązaniem do posiadania dzieci (17,0%) oraz katolickiego ich wychowania (14,0%) oraz, że umożliwia on życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi (13,6%). W trakcie analizy wyników uwzględniono też wpływ zmiennych niezależnych. Tabela 28. prezentuje wpływ zmiennej płci na rozumienie sakramentu małżeństwa.

Tabela 28. Rozumienie sakramentu małżeństwa a płeć respondentów*

Według mnie sakrament małżeństwa ...	P L E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	K	8	5,7	6	4,3	17	12,1	24	17,1	22	15,7	63	45,0	140	100,0	15,176	5	0,010
	M	5	4,5	10	8,9	9	8,0	22	19,6	35	31,3	31	27,7	112	100,0			
2. daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	K	13	9,3	7	5,0	15	10,7	28	20,0	30	21,4	47	33,6	140	100,0	5,752	5	0,331
	M	3	2,7	5	4,5	10	8,9	27	24,1	30	26,8	37	33,0	112	100,0			
3. jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	K	13	9,3	5	3,6	17	12,1	25	17,9	28	20,0	52	37,1	140	100,0	7,284		0,200
	M	5	4,5	7	6,3	9	8,0	28	25,0	29	25,9	34	30,4	112	100,0			
4. umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	K	14	10,1	8	5,8	15	10,8	35	25,2	29	20,9	38	27,3	139	100,0	6,363	5	0,272
	M	6	5,4	6	5,4	8	7,1	25	22,3	37	33,0	30	26,8	112	100,0			
5. daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	K	12	8,6	3	2,1	9	6,4	25	17,9	32	22,9	59	42,1	140	100,0	3,138	5	0,679
	M	5	4,5	4	3,6	10	9,0	23	20,7	27	24,3	42	37,8	111	100,0			
6. jednoczy małżonków duchowo	K	11	8,0	1	0,7	12	8,8	28	20,4	40	29,2	45	32,8	137	100,0	10,598	5	0,060
	M	2	1,8	5	4,6	6	5,5	30	27,5	34	31,2	32	29,4	109	100,0			
7. jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci	K	17	12,2	7	5,0	22	15,8	29	20,9	28	20,1	36	25,9	139	100,0	11,674	5	0,040
	M	5	4,5	6	5,4	7	6,3	29	26,1	31	27,9	33	29,7	111	100,0			
8. uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	K	10	7,2	5	3,6	20	14,4	35	25,2	27	19,4	42	30,2	139	100,0	13,167	5	0,022
	M	2	1,8	2	1,8	7	6,4	33	30,3	36	33,0	29	26,6	109	100,0			
9. jest wyrazem wzajemnego zaufania	K	7	5,0	2	1,4	9	6,4	29	20,7	40	28,6	53	37,9	140	100,0	3,143	5	0,678
	M	2	1,8	3	2,7	9	8,1	25	22,5	35	31,5	37	33,3	111	100,0			
10. jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnienia o niej	K	8	5,7	4	2,8	8	5,7	27	19,1	37	26,2	57	40,4	141	100,0	4,081	5	0,538
	M	4	3,6	1	0,9	3	2,7	27	24,3	33	29,7	43	38,7	111	100,0			
11. zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	K	4	2,9	2	1,4	8	5,7	22	15,7	32	22,9	72	51,4	140	100,0	13,413	5	0,020
	M	3	2,8	3	2,8	3	2,8	25	23,1	40	37,0	34	31,5	108	100,0			
	K	10	7,1	3	2,1	14	10,0	20	14,3	29	20,7	64	45,7	140	100,0	10,262	5	0,068

12. wiąże dwoje ludzi na całe życie	M	5	4,7	1	0,9	5	4,7	26	24,3	32	29,9	38	35,5	107	100,0			
13. jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	K	25	18,0	6	4,3	19	13,7	28	20,1	33	23,7	28	20,1	139	100,0	9,790	5	0,081
	M	8	7,4	3	2,8	13	12,0	35	32,4	30	27,8	19	17,6	108	100,0			
14. jest wyrazem tradycji religijnej	K	12	8,6	10	7,2	23	16,5	31	22,3	33	23,7	30	21,6	139	100,0	9,240	5	0,100
	M	5	4,8	2	1,9	13	12,4	34	32,4	21	20,0	30	28,6	105	100,0			
15. legalizuje życie we dwoje	K	18	13,3	8	5,9	17	12,6	31	23,0	36	26,7	25	18,5	135	100,0	8,330	5	0,139
	M	7	6,5	1	0,9	13	12,0	32	29,6	31	28,7	24	22,2	108	100,0			
16. umożliwia podjęcie życia seksualnego	K	28	20,3	11	8,0	17	12,3	28	20,3	29	21,0	25	18,1	138	100,0	9,419	5	0,093
	M	10	9,3	4	3,7	13	12,0	27	25,0	25	23,1	29	26,9	108	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Według tabeli 28. zmienna płci różnicuje wyniki dotyczące rozumienia małżeństwa sakramentalnego. Różnice istotnie statystycznie wystąpiły w czterech odpowiedziach. Kobiety częściej niż mężczyźni uważają, iż sakrament małżeństwa pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary ($\chi^2=15,176$; $p=0,010$), zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie ($\chi^2=13,413$; $p=0,020$) oraz uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej ($\chi^2=13,167$, $p=0,022$). Mężczyźni natomiast częściej są przekonani, że sakrament ten jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci ($\chi^2=11,674$, $p=0,040$). Ponadto, kobiety niewyraźnie częściej (na poziomie tendencji) uważają, że sakrament małżeństwa jednoczy małżonków duchowo, wiąże dwoje ludzi na całe życie oraz jest zobowiązaniem do posiadania dzieci.

Następnie zbadano oddziaływanie zmiennej rodziny pochodzenia na rozumienie sakramentu małżeństwa przez badaną młodzież. Wyniki przedstawia tabela 29.

Tabela 29. Rozumienie sakramentu małżeństwa a rodzina pochodzenia respondentów*

Według mnie sakrament małżeństwa ...	R O D Z I N A	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	P	10	5,0	10	5,0	20	10,0	35	17,5	45	22,5	80	40,0	200	100,0	5,121	5	0,401
	NP	3	5,8	6	11,5	6	11,5	11	21,2	12	23,1	14	26,9	52	100,0			

2. daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	P	12	6,0	7	3,5	21	10,5	44	22,0	44	22,0	72	36,0	200	100,0	7,169	5	0,208
	NP	4	7,7	5	9,6	4	7,7	11	21,2	16	30,8	12	23,1	52	100,0			
3. jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	P	14	7,0	8	4,0	18	9,0	44	22,0	41	20,5	75	37,5	200	100,0	8,243	5	0,143
	NP	4	7,7	4	7,7	8	15,4	9	17,3	16	30,8	11	21,2	52	100,0			
4. umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	P	15	7,5	8	4,0	21	10,5	44	22,0	52	26,0	60	30,0	200	100,0	11,182	5	0,048
	NP	5	9,8	6	11,8	2	3,9	16	31,4	14	27,5	8	15,7	51	100,0			
5. daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	P	13	6,5	5	2,5	15	7,5	33	16,6	45	22,6	88	44,2	199	100,0	7,699	5	0,174
	NP	4	7,7	2	3,8	4	7,7	15	28,8	14	26,9	13	25,0	52	100,0			
6. jednoczy małżonków duchowo	P	11	5,6	3	1,5	15	7,6	45	22,7	61	30,8	63	31,8	198	100,0	4,361	5	0,499
	NP	2	4,2	3	6,3	3	6,3	13	27,1	13	27,1	14	29,2	48	100,0			
7. jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci	P	17	8,5	11	5,5	22	11,0	43	21,5	48	24,0	59	29,5	200	100,0	3,207	5	0,668
	NP	5	10,0	2	4,0	7	14,0	15	30,0	11	22,0	10	20,0	50	100,0			
8. uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	P	10	5,1	4	2,0	22	11,2	49	24,9	54	27,4	58	29,4	197	100,0	6,317	5	0,277
	NP	2	3,9	3	5,9	5	9,8	19	37,3	9	17,6	13	25,5	51	100,0			
9. jest wyrazem wzajemnego zaufania	P	8	4,0	3	1,5	13	6,5	42	21,0	63	31,5	71	35,5	200	100,0	3,306	5	0,653
	NP	1	2,0	2	3,9	5	9,8	12	23,5	12	23,5	19	37,3	51	100,0			
10. jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej	P	10	5,0	4	2,0	7	3,5	41	20,5	54	27,0	84	42,0	200	100,0	3,691	5	0,595
	NP	2	3,8	1	1,9	4	7,7	13	25,0	16	30,8	16	30,8	52	100,0			
11. zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	P	5	2,6	3	1,5	7	3,6	36	18,4	56	28,6	89	45,4	196	100,0	4,702	5	0,453
	NP	2	3,8	2	3,8	4	7,7	11	21,2	16	30,8	17	32,7	52	100,0			
12. wiąże dwoje ludzi na całe życie	P	9	4,6	4	2,1	14	7,2	32	16,4	49	25,1	87	44,6	195	100,0	9,602	5	0,087
	NP	6	11,5	0	0,0	5	9,6	14	26,9	12	23,1	15	28,8	52	100,0			
13. jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	P	26	13,3	7	3,6	26	13,3	48	24,6	49	25,1	39	20,0	195	100,0	0,910	5	0,970
	NP	7	13,5	2	3,8	6	11,5	15	28,8	14	26,9	8	15,4	52	100,0			
14. jest wyrazem tradycji religijnej	P	13	6,7	8	4,1	29	15,0	51	26,4	39	20,2	53	27,5	193	100,0	5,894	5	0,317
	NP	4	7,8	4	7,8	7	13,7	14	27,5	15	29,4	7	13,7	51	100,0			
15. legalizuje życie we dwoje	P	19	9,9	7	3,6	25	13,0	43	22,4	58	30,2	40	20,8	192	100,0	7,389	5	0,193
	NP	6	11,8	2	3,9	5	9,8	20	39,2	9	17,6	9	17,6	51	100,0			
16. umożliwia podjęcie życia seksualnego	P	29	14,9	11	5,7	23	11,9	42	21,6	43	22,2	46	23,7	194	100,0	2,030	5	0,845
	NP	9	17,3	4	7,7	7	13,5	13	25,0	11	21,2	8	15,4	52	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Wyniki zamieszczone w tabeli 29. pozwalają stwierdzić, że młodzież pochodząca z rodzin pełnych, częściej niż pozostali respondenci, zgadza się z twierdzeniem, że sakrament małżeństwa umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi ($\chi^2=11,182$; $p=0,048$). Poza tym, respondenci z rodzin pełnych częściej (na poziomie tendencji) uważają, że sakrament ten wiąże dwoje ludzi na całe życie.

W dalszej kolejności przeanalizowano wpływ zmiennej wyznania religijnego na pojmowanie sakramentu małżeństwa. Wyniki przedstawia tabela 30.

Tabela 30. Rozumienie sakramentu małżeństwa a wyznanie religijne respondentów*

Według mnie sakrament małżeństwa ...	W Y Z N A N I E	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	RK	3	2,0	6	3,9	10	6,6	16	10,5	43	28,3	74	48,7	152	100,0	85,866	15	<0,001
	GK	0	0,0	3	10,3	7	24,1	9	31,0	5	17,2	5	17,2	29	100,0			
	inne	3	6,7	3	6,7	5	11,1	16	35,6	7	15,6	11	24,4	45	100,0			
	żadne	7	31,8	4	18,2	4	18,2	3	13,6	1	4,5	3	13,6	22	100,0			
2. daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	RK	1	0,7	4	2,6	13	8,6	24	15,8	38	25,0	72	47,4	152	100,0	116,409	15	<0,001
	GK	2	6,9	1	3,4	5	17,2	9	31,0	9	31,0	3	10,3	29	100,0			
	inne	2	4,4	3	6,7	4	8,9	19	42,2	10	22,2	7	15,6	45	100,0			
	żadne	10	45,5	4	18,2	3	13,6	3	13,6	1	4,5	1	4,5	22	100,0			
3. jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	RK	2	1,3	5	3,3	10	6,6	30	19,7	34	22,4	71	46,7	152	100,0	101,096	15	<0,001
	GK	2	6,9	1	3,4	5	17,2	8	27,6	9	31,0	4	13,8	29	100,0			
	inne	3	6,7	1	2,2	9	20,0	11	24,4	11	24,4	10	22,2	45	100,0			
	żadne	10	45,5	5	22,7	2	9,1	2	9,1	2	9,1	1	4,5	22	100,0			
4. umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	RK	5	3,3	4	2,6	8	5,3	29	19,2	52	34,4	53	35,1	151	100,0	117,485	15	<0,001
	GK	2	6,9	0	0,0	8	27,6	11	37,9	4	13,8	4	13,8	29	100,0			
	inne	1	2,2	5	11,1	6	13,3	16	35,6	9	20,0	8	17,8	45	100,0			
	żadne	11	50,0	5	22,7	1	4,5	2	9,1	0	0,0	3	13,6	22	100,0			
5. daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	RK	2	1,3	2	1,3	8	5,2	22	14,4	36	23,5	83	54,2	153	100,0	141,322	15	<0,001
	GK	2	6,9	1	3,4	6	20,7	6	20,7	8	27,6	6	20,7	29	100,0			
	inne	1	2,3	0	0,0	3	6,8	17	38,6	13	29,5	10	22,7	44	100,0			
	żadne	11	52,4	4	19,0	2	9,5	2	9,5	0	0,0	2	9,5	21	100,0			
6. jednoczy małżonków duchowo	RK	1	0,7	3	2,0	10	6,6	28	18,5	49	32,5	60	39,7	151	100,0	89,486	15	<0,001
	GK	1	3,6	0	0,0	4	14,3	7	25,0	11	39,3	5	17,9	28	100,0			
	inne	2	4,8	1	2,4	2	4,8	17	40,5	12	28,6	8	19,0	42	100,0			
	żadne	9	42,9	2	9,5	2	9,5	3	14,3	2	9,5	3	14,3	21	100,0			
7. jest zobowiązaniem	RK	4	2,6	3	2,0	11	7,2	31	20,4	43	28,3	60	39,5	152	100,0	92,405	15	<0,001
	GK	1	3,6	3	10,7	6	21,4	11	39,3	5	17,9	2	7,1	28	100,0			

do katolickiego wychowania dzieci	inne	6	13,3	6	13,3	9	20,0	12	26,7	7	15,6	5	11,1	45	100,0			
	żadne	10	47,6	1	4,8	3	14,3	3	14,3	3	14,3	1	4,8	21	100,0			
8. uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	RK	3	2,0	2	1,3	13	8,6	24	15,9	48	31,8	61	40,4	151	100,0	80,222	15	<0,001
	GK	1	3,6	2	7,1	6	21,4	11	39,3	5	17,9	3	10,7	28	100,0			
	inne	2	4,5	1	2,3	5	11,4	24	54,5	8	18,2	4	9,1	44	100,0			
	żadne	6	28,6	1	4,8	3	14,3	7	33,3	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
9. jest wyrazem wzajemnego zaufania	RK	3	2,0	2	1,3	12	7,8	25	16,3	42	27,5	69	45,1	153	100,0	55,634	15	<0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	2	7,1	12	42,9	9	32,1	5	17,9	28	100,0			
	inne	2	4,4	0	0,0	4	8,9	11	24,4	18	40,0	10	22,2	45	100,0			
	żadne	4	19,0	3	14,3	0	0,0	5	23,8	5	23,8	4	19,0	21	100,0			
10. jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej	RK	5	3,3	1	0,7	7	4,6	23	15,0	45	29,4	72	47,1	153	100,0	37,964	15	<0,001
	GK	1	3,6	2	7,1	2	7,1	10	35,7	9	32,1	4	14,3	28	100,0			
	inne	3	6,5	0	0,0	2	4,3	17	37,0	9	19,6	15	32,6	46	100,0			
	żadne	3	14,3	2	9,5	0	0,0	4	19,0	5	23,8	7	33,3	21	100,0			
11. zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	RK	2	1,3	1	0,7	5	3,3	22	14,7	45	30,0	75	50,0	150	100,0	53,724	15	<0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	2	7,1	8	28,6	9	32,1	9	32,1	28	100,0			
	inne	1	2,2	1	2,2	4	8,9	10	22,2	12	26,7	17	37,8	45	100,0			
	żadne	4	19,0	3	14,3	0	0,0	6	28,6	5	23,8	3	14,3	21	100,0			
12. wiąże dwoje ludzi na całe życie	RK	3	2,0	1	0,7	8	5,3	17	11,3	44	29,3	77	51,3	150	100,0	65,680	15	<0,001
	GK	1	3,6	1	3,6	2	7,1	10	35,7	8	28,6	6	21,4	28	100,0			
	inne	5	11,4	0	0,0	6	13,6	11	25,0	7	15,9	15	34,1	44	100,0			
	żadne	6	28,6	2	9,5	3	14,3	6	28,6	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
13. jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	RK	11	7,4	4	2,7	20	13,4	40	26,8	43	28,9	31	20,8	149	100,0	46,850	15	<0,001
	GK	4	14,3	1	3,6	6	21,4	6	21,4	5	17,9	6	21,4	28	100,0			
	inne	6	13,3	2	4,4	3	6,7	15	33,3	10	22,2	9	20,0	45	100,0			
	żadne	12	57,1	1	4,8	2	9,5	2	9,5	4	19,0	0	0,0	21	100,0			
14. jest wyrazem tradycji religijnej	RK	4	2,7	3	2,0	19	12,9	46	31,3	36	24,5	39	26,5	147	100,0	54,126	15	<0,001
	GK	2	7,1	1	3,6	4	14,3	6	21,4	7	25,0	8	28,6	28	100,0			
	inne	2	4,5	6	13,6	8	18,2	9	20,5	10	22,7	9	20,5	44	100,0			
	żadne	8	38,1	2	9,5	4	19,0	3	14,3	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
15. legalizuje życie we dwoje	RK	10	6,8	2	1,4	18	12,2	38	25,9	48	32,7	31	21,1	147	100,0	26,687	15	0,031
	GK	3	10,7	2	7,1	2	7,1	9	32,1	7	25,0	5	17,9	28	100,0			
	inne	5	11,6	4	9,3	6	14,0	12	27,9	8	18,6	8	18,6	43	100,0			
	żadne	7	33,3	1	4,8	4	19,0	3	14,3	3	14,3	3	14,3	21	100,0			
16. umożliwia podjęcie życia seksualnego	RK	16	10,8	10	6,8	22	14,9	38	25,7	34	23,0	28	18,9	148	100,0	37,980	15	<0,001
	GK	2	7,1	1	3,6	2	7,1	7	25,0	5	17,9	11	39,3	28	100,0			
	inne	9	20,0	2	4,4	4	8,9	8	17,8	14	31,1	8	17,8	45	100,0			
	żadne	11	52,4	2	9,5	2	9,5	2	9,5	1	4,8	3	14,3	21	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 30. wynika, że zmienna wyznania religijnego respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie wyniki w przypadku wszystkich odpowiedzi. Badana

młodzież deklarująca swoją przynależność do wyznania rzymsko-katolickiego w prawie wszystkich przypadkach wyraźnie częściej, aniżeli pozostali respondenci, zgadza się z twierdzeniami dotyczącymi sakramentu małżeństwa. Dalsza analiza ukazała wpływ zmiennej stosunku do religii na przekonania badanych uczniów dotyczące sakramentu małżeństwa. Wyniki prezentuje tabela 31.

Tabela 31. Rozumienie sakramentu małżeństwa a stosunek respondentów do religii*

Według mnie sakrament małżeństwa ...	S T O S U N E K	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	BRR	4	2,4	5	2,9	11	6,5	23	13,5	47	27,6	80	47,1	170	100,0	114,485	15	<0,001
	SRN	2	4,9	3	7,3	7	17,1	15	36,6	7	17,1	7	17,1	41	100,0			
	IORDNA	0	0,0	3	14,3	6	28,6	6	28,6	3	14,3	3	14,3	21	100,0			
	A	7	43,8	5	31,3	1	6,3	1	6,3	0	0,0	2	12,5	16	100,0			
2. daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	BRR	1	0,6	2	1,2	9	5,3	33	19,4	48	28,2	77	45,3	170	100,0	165,051	15	<0,001
	SRN	3	7,3	3	7,3	11	26,8	14	34,1	7	17,1	3	7,3	41	100,0			
	IORDNA	2	9,5	3	14,3	4	19,0	6	28,6	5	23,8	1	4,8	21	100,0			
	A	10	62,5	4	25,0	0	0,0	1	6,3	0	0,0	1	6,3	16	100,0			
3. jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	BRR	1	0,6	2	1,2	9	5,3	33	19,4	46	27,1	79	46,5	170	100,0	168,648	15	<0,001
	SRN	4	9,8	3	7,3	11	26,8	14	34,1	6	14,6	3	7,3	41	100,0			
	IORDNA	3	14,3	2	9,5	5	23,8	6	28,6	4	19,0	1	4,8	21	100,0			
	A	10	62,5	5	31,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	6,3	16	100,0			
4. umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	BRR	4	2,4	3	1,8	10	5,9	37	21,8	55	32,4	61	35,9	170	100,0	150,358	15	<0,001
	SRN	3	7,5	3	7,5	9	22,5	17	42,5	5	12,5	3	7,5	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	5	23,8	4	19,0	5	23,8	4	19,0	1	4,8	21	100,0			
	A	11	68,8	3	18,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	2	12,5	16	100,0			
5. daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	BRR	1	0,6	2	1,2	7	4,1	28	16,4	43	25,1	90	52,6	171	100,0	160,837	15	<0,001
	SRN	2	5,0	1	2,5	6	15,0	11	27,5	13	32,5	7	17,5	40	100,0			
	IORDNA	4	19,0	1	4,8	5	23,8	8	38,1	1	4,8	2	9,5	21	100,0			
	A	10	66,7	3	20,0	1	6,7	0	0,0	0	0,0	1	6,7	15	100,0			
6. jednoczy małżonków duchowo	BRR	2	1,2	0	0,0	9	5,4	35	20,8	59	35,1	63	37,5	168	100,0	124,176	15	<0,001
	SRN	2	5,1	1	2,6	5	12,8	13	33,3	9	23,1	9	23,1	39	100,0			
	IORDNA	1	5,0	2	10,0	3	15,0	9	45,0	2	10,0	3	15,0	20	100,0			
	A	8	53,3	3	20,0	0	0,0	0	0,0	2	13,3	2	13,3	15	100,0			
7. jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci	BRR	6	3,6	4	2,4	16	9,5	33	19,5	46	27,2	64	37,9	169	100,0	87,559	15	<0,001
	SRN	3	7,3	5	12,2	9	22,0	15	36,6	7	17,1	2	4,9	41	100,0			
	IORDNA	5	23,8	2	9,5	2	9,5	8	38,1	3	14,3	1	4,8	21	100,0			
	A	8	53,3	1	6,7	2	13,3	1	6,7	2	13,3	1	6,7	15	100,0			
	BRR	5	3,0	3	1,8	12	7,1	37	22,0	54	32,1	57	33,9	168	100,0	65,066	15	<0,001

8. uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	SRN	1	2,5	1	2,5	9	22,5	16	40,0	6	15,0	7	17,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	2	9,5	3	14,3	11	52,4	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
	A	5	33,3	1	6,7	3	20,0	3	20,0	1	6,7	2	13,3	15	100,0			
9. jest wyrazem wzajemnego zaufania	BRR	4	2,3	0	0,0	14	8,2	27	15,8	55	32,2	71	41,5	171	100,0	90,242	15	<0,001
	SRN	0	0,0	1	2,5	3	7,5	16	40,0	10	25,0	10	25,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	4,8	1	4,8	9	42,9	6	28,6	4	19,0	21	100,0			
	A	5	33,3	3	20,0	0	0,0	2	13,3	2	13,3	3	20,0	15	100,0			
10. jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej	BRR	7	4,1	3	1,7	6	3,5	26	15,1	57	33,1	73	42,4	172	100,0	57,983	15	<0,001
	SRN	1	2,5	0	0,0	4	10,0	16	40,0	5	12,5	14	35,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	1	4,8	10	47,6	6	28,6	4	19,0	21	100,0			
	A	4	26,7	2	13,3	0	0,0	2	13,3	1	6,7	6	40,0	15	100,0			
11. zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	BRR	2	1,2	1	0,6	4	2,4	24	14,1	57	33,5	82	48,2	170	100,0	83,625	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	6	15,4	12	30,8	6	15,4	15	38,5	39	100,0			
	IORDNA	1	5,0	2	10,0	0	0,0	6	30,0	5	25,0	6	30,0	20	100,0			
	A	4	26,7	2	13,3	0	0,0	5	33,3	2	13,3	2	13,3	15	100,0			
12. wiąże dwoje ludzi na całe życie	BRR	6	3,6	1	0,6	6	3,6	30	17,8	46	27,2	80	47,3	169	100,0	74,028	15	<0,001
	SRN	2	5,1	0	0,0	8	20,5	6	15,4	7	17,9	16	41,0	39	100,0			
	IORDNA	1	5,0	1	5,0	2	10,0	6	30,0	6	30,0	4	20,0	20	100,0			
	A	6	40,0	2	13,3	2	13,3	4	26,7	0	0,0	1	6,7	15	100,0			
13. jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	BRR	10	5,9	5	3,0	18	10,7	44	26,0	50	29,6	42	24,9	169	100,0	70,156	15	<0,001
	SRN	6	15,4	2	5,1	10	25,6	10	25,6	8	20,5	3	7,7	39	100,0			
	IORDNA	7	35,0	1	5,0	1	5,0	7	35,0	2	10,0	2	10,0	20	100,0			
	A	10	66,7	1	6,7	0	0,0	2	13,3	2	13,3	0	0,0	15	100,0			
14. jest wyrazem tradycji religijnej	BRR	4	2,4	4	2,4	18	10,8	49	29,3	45	26,9	47	28,1	167	100,0	71,719	15	<0,001
	SRN	3	7,7	4	10,3	13	33,3	7	17,9	6	15,4	6	15,4	39	100,0			
	IORDNA	3	15,8	2	10,5	4	21,1	6	31,6	1	5,3	3	15,8	19	100,0			
	A	7	46,7	1	6,7	1	6,7	3	20,0	0	0,0	3	20,0	15	100,0			
15. legalizuje życie we dwoje	BRR	9	5,4	4	2,4	16	9,6	47	28,3	53	31,9	37	22,3	166	100,0	55,070	15	<0,001
	SRN	7	18,4	1	2,6	8	21,1	7	18,4	9	23,7	6	15,8	38	100,0			
	IORDNA	1	5,0	3	15,0	4	20,0	6	30,0	2	10,0	4	20,0	20	100,0			
	A	8	53,3	0	0,0	1	6,7	2	13,3	2	13,3	2	13,3	15	100,0			
16. umożliwia podjęcie życia seksualnego	BRR	17	10,1	9	5,4	18	10,7	46	27,4	40	23,8	38	22,6	168	100,0	55,803	15	<0,001
	SRN	6	15,4	1	2,6	8	20,5	5	12,8	11	28,2	8	20,5	39	100,0			
	IORDNA	4	20,0	3	15,0	2	10,0	3	15,0	2	10,0	6	30,0	20	100,0			
	A	11	73,3	1	6,7	0	0,0	1	6,7	0	0,0	2	13,3	15	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 31. można wnioskować, że zmienna stosunku respondentów do religii wpływa na rozumienie sakramentu małżeństwa, różnicując w sposób istotny statystycznie wyniki w przypadku wszystkich odpowiedzi. Uczniowie deklarujący się

jako bardzo religijni i religijni, częściej niż deklarujący się jako słabo religijni, niepraktykujący, obojętni religijnie, duchowi – religijni, niereligijni, agnostycy oraz ateści, zgadzają się z twierdzeniami dotyczącymi małżeństwa sakramentalnego.

2. Akceptacja wymogów moralnych małżeństwa sakramentalnego

Zawarcie małżeństwa sakramentalnego zawiera zobowiązanie do przyjęcia oraz zachowywania konkretnych wymogów moralnych, wyeksponowanych w formule przysięgi małżeńskiej. Podczas zawierania tego sakramentu, nowożeńcy ślubują sobie miłość, wierność, uczciwość małżeńską oraz nierozzerwalność zawartego przez nich związku. Nowożeńcy zobowiązują się do bycia razem w zdrowiu i chorobie, w radościach i trudach złej doli, aż do końca życia. Wyrażają także publicznie zamiar przyjęcia z miłością potomstwa oraz wychowania go po katolicku⁵. Jest ważne, ażeby ich małżeńskie „chcę”, dzięki właściwemu przygotowaniu, było wyrazem aktu dojrzałego, odpowiedzialnego i wolnego. Wymaga to pewnego poziomu dojrzałości, zarówno ludzkiej jak i chrześcijańskiej⁶, jak również pozytywnego i motywowania do zachowania norm moralności małżeńskiej jako odpowiadających głębokim pragnieniom ludzkiego serca⁷. Badaną młodzież zapytano o to, jak rozumie i ustosunkowuje się do przysięgi małżeńskiej (miłości, wierności, uczciwości i nierozzerwalności). Wyniki są umieszczone w tabeli 32.

Tabela 32. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia przysięgi małżeńskiej*

Przysięga małżeńska ...	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. służy budowaniu trwałego małżeństwa	11	4,4	8	3,2	27	10,7	57	22,6	56	22,2	93	36,9	252	100,0
2. pozwala małżeństwu przetrwąć próby	12	4,8	10	4,0	29	11,5	56	22,2	79	31,3	66	26,2	252	100,0

⁵ Por. OSM 60; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 239.

⁶ KKK 1632, 2206; zob. Goleń, *Rola świadectwa w rodzinie*, „Verbum Vitae” 28 (2015), s. 423-458.

⁷ Por. AL 200-201.

3. jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	7	2,8	8	3,2	24	9,5	50	19,8	77	30,4	87	34,4	253	100,0
4. stanowi fundament związku	14	5,6	8	3,2	20	8,0	44	17,5	91	36,3	74	29,5	251	100,0
5. jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	19	7,5	11	4,3	23	9,1	44	17,4	49	19,4	107	42,3	253	100,0
6. nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	39	15,7	27	10,9	48	19,4	58	23,4	51	20,6	25	10,1	248	100,0
7. nie jest możliwa do zachowania	68	27,2	34	13,6	56	22,4	42	16,8	39	15,6	11	4,4	250	100,0
8. można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	64	25,8	32	12,9	58	23,4	57	23,0	26	10,5	11	4,4	248	100,0
9. jest tylko formalnością	76	30,3	40	15,9	62	24,7	39	15,5	16	6,4	18	7,2	251	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Powyższa tabela 32. dowodzi, że respondenci w pełni zgadzają się, iż przysięga małżeńska jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem (42,3%), służy budowaniu trwałego małżeństwa (36,9%), jest wyrazem szacunku dla współmałżonka (34,4%), stanowi fundament związku (29,5%), pozwala małżeństwu przetrwać próby (26,5%). Niewielki odsetek badanych w pełni zgadza się, iż przysięga nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego (10,1%), jest tylko formalnością (7,2%), można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem (4,4%) oraz nie jest możliwa do zachowania (4,4%).

Część badanej młodzieży w dużym stopniu zgadza się, że przysięga małżeńska stanowi fundament związku (36,3%), pozwala małżeństwu przetrwać próby (31,3%), jest wyrazem szacunku dla współmałżonka (30,4%), służy budowaniu trwałego małżeństwa (22,2%), jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem (19,4%). Z kolei pewien odsetek badanych w dużym stopniu zgadza się, że przysięga nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego (20,6%), nie jest możliwa do zachowania (15,6%), można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem (10,5%) oraz, że jest ona tylko formalnością (6,4%). Trzeba też zauważyć, że prawie połowa respondentów (46,2%) zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, iż przysięga małżeńska jest tylko formalnością, a 40,8% spośród nich nie zgadza się z tym, że przysięga nie jest możliwa do zachowania.

W toku badań przeprowadzono także analizę oddziaływania zmiennych

niezależnych na rozumienie przysięgi małżeńskiej przez badaną młodzież. Tabela 33. przedstawia wpływ zmiennej płci na przekonania młodzieży dotyczące przysięgi małżeńskiej.

Tabela 33. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a płeć respondentów*

Przysięga małżeńska ...	P L E Ć	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. służy budowaniu trwałego małżeństwa	K	8	5,7	6	4,3	17	12,1	26	18,6	29	20,7	54	38,6	140	100,0	5,980	5	0,308
	M	3	2,7	2	1,8	10	8,9	31	27,7	27	24,1	39	34,8	112	100,0			
2. pozwala małżeństwu przetrwąć próby	K	10	7,1	7	5,0	14	9,9	32	22,7	41	29,1	37	26,2	141	100,0	5,704	5	0,336
	M	2	1,8	3	2,7	15	13,5	24	21,6	38	34,2	29	26,1	111	100,0			
3. jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	K	5	3,5	3	2,1	11	7,8	29	20,6	35	24,8	58	41,1	141	100,0	10,347	5	0,066
	M	2	1,8	5	4,5	13	11,6	21	18,8	42	37,5	29	25,9	112	100,0			
4. stanowi fundament związku	K	10	7,2	4	2,9	14	10,1	21	15,1	48	34,5	42	30,2	139	100,0	4,638	5	0,462
	M	4	3,6	4	3,6	6	5,4	23	20,5	43	38,4	32	28,6	112	100,0			
5. jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	K	13	9,2	6	4,3	15	10,6	24	17,0	24	17,0	59	41,8	141	100,0	3,031	5	0,695
	M	6	5,4	5	4,5	8	7,1	20	17,9	25	22,3	48	42,9	112	100,0			
6. nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	K	21	15,3	15	10,9	30	21,9	34	24,8	25	18,2	12	8,8	137	100,0	2,651	5	0,754
	M	18	16,2	12	10,8	18	16,2	24	21,6	26	23,4	13	11,7	111	100,0			
7. nie jest możliwa do zachowania	K	40	29,0	19	13,8	32	23,2	25	18,1	17	12,3	5	3,6	138	100,0	3,319	5	0,651
	M	28	25,0	15	13,4	24	21,4	17	15,2	22	19,6	6	5,4	112	100,0			
8. można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	K	37	27,0	15	10,9	38	27,7	30	21,9	14	10,2	3	2,2	137	100,0	7,212	5	0,205
	M	27	24,3	17	15,3	20	18,0	27	24,3	12	10,8	8	7,2	111	100,0			
9. jest tylko formalnością	K	44	31,4	21	15,0	36	25,7	21	15,0	6	4,3	12	8,6	140	100,0	3,535	5	0,618
	M	32	28,8	19	17,1	26	23,4	18	16,2	10	9,0	6	5,4	111	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 33. wynika, że płeć nie różnicuje w sposób istotny statystycznie wyników badań. Jedynie w jednym przypadku wystąpił wynik zbliżony do poziomu różnicy istotnej statystycznie. Kobiety nieznacznie częściej niż mężczyźni uważają, że przysięga małżeńska jest wyrazem szacunku dla współmałżonka. Także zmienna rodziny pochodzenia

nie różnicuje rozumienia przysięgi małżeńskiej przez respondentów (zob. tab. 34).

Tabela 34. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów*

Przysięga małżeńska ...	R O D Z I N A	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. służy budowaniu trwałego małżeństwa	P	7	3,5	6	3,0	18	9,0	48	24,1	44	22,1	76	38,2	199	100,0	5,465	5	0,362
	NP	4	7,5	2	3,8	9	17,0	9	17,0	12	22,6	17	32,1	53	100,0			
2. pozwala małżeństwu przetrwąć próby	P	7	3,5	9	4,5	20	10,1	42	21,1	67	33,7	54	27,1	199	100,0	8,033	5	0,154
	NP	5	9,4	1	1,9	9	17,0	14	26,4	12	22,6	12	22,6	53	100,0			
3. jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	P	6	3,0	5	2,5	17	8,5	42	21,0	61	30,5	69	34,5	200	100,0	3,234	5	0,664
	NP	1	1,9	3	5,7	7	13,2	8	15,1	16	30,2	18	34,0	53	100,0			
4. stanowi fundament związku	P	11	5,6	5	2,5	15	7,6	32	16,2	72	36,4	63	31,8	198	100,0	4,212	5	0,519
	NP	3	5,7	3	5,7	5	9,4	12	22,6	19	35,8	11	20,8	53	100,0			
5. jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	P	12	6,0	9	4,5	19	9,5	33	16,5	35	17,5	92	46,0	200	100,0	8,383	5	0,136
	NP	7	13,2	2	3,8	4	7,5	11	20,8	14	26,4	15	28,3	53	100,0			
6. nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	P	32	16,3	24	12,2	39	19,9	44	22,4	36	18,4	21	10,7	196	100,0	4,858	5	0,433
	NP	7	13,5	3	5,8	9	17,3	14	26,9	15	28,8	4	7,7	52	100,0			
7. nie jest możliwa do zachowania	P	55	27,9	27	13,7	45	22,8	30	15,2	30	15,2	10	5,1	197	100,0	2,679	5	0,749
	NP	13	24,5	7	13,2	11	20,8	12	22,6	9	17,0	1	1,9	53	100,0			
8. można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	P	54	27,4	24	12,2	42	21,3	47	23,9	22	11,2	8	4,1	197	100,0	4,140	5	0,529
	NP	10	19,6	8	15,7	16	31,4	10	19,6	4	7,8	3	5,9	51	100,0			
9. jest tylko formalnością	P	64	32,3	31	15,7	45	22,7	33	16,7	12	6,1	13	6,6	198	100,0	4,213	5	0,519
	NP	12	22,6	9	17,0	17	32,1	6	11,3	4	7,5	5	9,4	53	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Następnie sprawdzono wpływ wyznania respondentów na rozumienie przez nich przysięgi małżeńskiej. Wyniki zostały zawarte w tabeli 35.

Tabela 35. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a wyznanie respondentów*

Przysięga małżeńska ...	W Y Z N A N I E	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. służy budowaniu trwałego małżeństwa	RK	3	2,0	2	1,3	10	6,6	26	17,1	39	25,7	72	47,4	152	100,0	70,631	15	<0,001
	GK	1	3,4	2	6,9	7	24,1	8	27,6	3	10,3	8	27,6	29	100,0			
	inne	2	4,4	0	0,0	5	11,1	16	35,6	11	24,4	11	24,4	45	100,0			
	żadne	5	22,7	4	18,2	4	18,2	6	27,3	2	9,1	1	4,5	22	100,0			
2. pozwala małżeństwu przetrwąć próby	RK	3	2,0	2	1,3	14	9,2	26	17,0	58	37,9	50	32,7	153	100,0	78,463	15	<0,001
	GK	0	0,0	3	10,3	3	10,3	13	44,8	3	10,3	7	24,1	29	100,0			
	inne	2	4,5	2	4,5	6	13,6	14	31,8	12	27,3	8	18,2	44	100,0			
	żadne	7	31,8	3	13,6	5	22,7	2	9,1	4	18,2	1	4,5	22	100,0			
3. jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	RK	3	2,0	1	0,7	14	9,2	25	16,3	49	32,0	61	39,9	153	100,0	41,437	15	<0,001
	GK	0	0,0	4	13,8	1	3,4	7	24,1	6	20,7	11	37,9	29	100,0			
	inne	2	4,4	2	4,4	2	4,4	13	28,9	15	33,3	11	24,4	45	100,0			
	żadne	2	9,1	1	4,5	7	31,8	3	13,6	5	22,7	4	18,2	22	100,0			
4. stanowi fundament związku	RK	4	2,6	3	2,0	10	6,6	21	13,9	57	37,7	56	37,1	151	100,0	44,613	15	<0,001
	GK	2	6,9	2	6,9	0	0,0	5	17,2	12	41,4	8	27,6	29	100,0			
	inne	3	6,7	2	4,4	4	8,9	13	28,9	15	33,3	8	17,8	45	100,0			
	żadne	5	22,7	1	4,5	6	27,3	4	18,2	5	22,7	1	4,5	22	100,0			
5. jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	RK	1	0,7	6	3,9	6	3,9	23	15,0	30	19,6	87	56,9	153	100,0	141,241	15	<0,001
	GK	1	3,4	3	10,3	5	17,2	5	17,2	8	27,6	7	24,1	29	100,0			
	inne	3	6,7	1	2,2	6	13,3	15	33,3	10	22,2	10	22,2	45	100,0			
	żadne	13	59,1	1	4,5	5	22,7	0	0,0	1	4,5	2	9,1	22	100,0			
6. nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	RK	28	18,8	20	13,4	30	20,1	25	16,8	35	23,5	11	7,4	149	100,0	24,309	15	0,060
	GK	0	0,0	2	6,9	5	17,2	11	37,9	7	24,1	4	13,8	29	100,0			
	inne	6	13,3	2	4,4	10	22,2	14	31,1	7	15,6	6	13,3	45	100,0			
	żadne	5	23,8	3	14,3	3	14,3	5	23,8	1	4,8	4	19,0	21	100,0			
7. nie jest możliwa do zachowania	RK	50	33,3	25	16,7	27	18,0	15	10,0	26	17,3	7	4,7	150	100,0	35,711	15	0,002
	GK	2	6,9	3	10,3	12	41,4	8	27,6	2	6,9	2	6,9	29	100,0			
	inne	8	17,8	4	8,9	11	24,4	11	24,4	10	22,2	1	2,2	45	100,0			
	żadne	7	31,8	2	9,1	6	27,3	7	31,8	0	0,0	0	0,0	22	100,0			
8. można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	RK	47	30,9	23	15,1	37	24,3	26	17,1	15	9,9	4	2,6	152	100,0	28,155	15	0,021
	GK	3	11,1	4	14,8	4	14,8	11	40,7	3	11,1	2	7,4	27	100,0			
	inne	9	20,5	4	9,1	10	22,7	16	36,4	3	6,8	2	4,5	44	100,0			
	żadne	4	19,0	1	4,8	7	33,3	2	9,5	4	19,0	3	14,3	21	100,0			
9. jest tylko formalnością	RK	59	38,8	27	17,8	39	25,7	15	9,9	5	3,3	7	4,6	152	100,0	48,377	15	<0,001
	GK	3	10,3	5	17,2	6	20,7	9	31,0	3	10,3	3	10,3	29	100,0			
	inne	10	22,7	4	9,1	10	22,7	14	31,8	4	9,1	2	4,5	44	100,0			
	żadne	4	18,2	2	9,1	6	27,3	1	4,5	3	13,6	6	27,3	22	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 – Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Wyniki zamieszczone w tabeli 35. pokazują, że zmienna wyznania respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie odpowiedzi dotyczące rozumienia przysięgi małżeńskiej. Młodzież deklarująca wyznanie rzymskokatolickie częściej niż pozostali badani nie zgadza się, że przysięga małżeńska nie jest możliwa do zachowania ($\chi^2=35,711$; $p=0,002$), można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem ($\chi^2=28,155$; $p=0,021$) oraz, że jest tylko formalnością ($\chi^2=48,377$; $p < 0,001$). Natomiast respondenci deklarujący brak przynależności do żadnego wyznania religijnego, częściej niż pozostali nie zgadzają się z twierdzeniem, że przysięga małżeńska jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem ($\chi^2=141,241$; $p < 0,001$).

W dalszej kolejności sprawdzono wpływ stosunku do religii na rozumienie przysięgi małżeńskiej przez respondentów. Wyniki ukazuje tabela 36.

Tabela 36. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a stosunek respondentów do religii*

Przysięga małżeńska ...	S T O S U N E K	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. służy budowaniu trwałego małżeństwa	BRR	2	1,2	0	0,0	11	6,4	34	19,8	44	25,6	81	47,1	172	100,0	117,403	15	<0,001
	SRN	3	7,5	3	7,5	8	20,0	10	25,0	8	20,0	8	20,0	40	100,0			
	IORDNA	1	5,0	0	0,0	5	25,0	10	50,0	1	5,0	3	15,0	20	100,0			
	A	5	31,3	5	31,3	2	12,5	2	12,5	2	12,5	0	0,0	16	100,0			
2. pozwala małżeństwu przetrwać próby	BRR	2	1,2	1	0,6	10	5,8	39	22,8	65	38,0	54	31,6	171	100,0	115,976	15	<0,001
	SRN	2	5,0	3	7,5	8	20,0	11	27,5	8	20,0	8	20,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	2	9,5	7	33,3	5	23,8	2	9,5	4	19,0	21	100,0			
	A	7	43,8	4	25,0	2	12,5	0	0,0	3	18,8	0	0,0	16	100,0			
3. jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	BRR	3	1,7	3	1,7	10	5,8	32	18,6	55	32,0	69	40,1	172	100,0	36,526	15	0,001
	SRN	2	5,0	3	7,5	3	7,5	10	25,0	13	32,5	9	22,5	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	4,8	3	14,3	5	23,8	6	28,6	6	28,6	21	100,0			
	A	2	12,5	1	6,3	6	37,5	2	12,5	2	12,5	3	18,8	16	100,0			
4. stanowi fundament związku	BRR	3	1,8	3	1,8	9	5,3	22	12,9	69	40,6	64	37,6	170	100,0	66,950	15	<0,001
	SRN	5	12,5	2	5,0	3	7,5	13	32,5	11	27,5	6	15,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	2	9,5	2	9,5	5	23,8	7	33,3	4	19,0	21	100,0			
	A	5	31,3	1	6,3	5	31,3	2	12,5	3	18,8	0	0,0	16	100,0			
5. jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	BRR	2	1,2	2	1,2	8	4,7	27	15,7	38	22,1	95	55,2	172	100,0	184,459	15	<0,001
	SRN	3	7,5	2	5,0	10	25,0	12	30,0	6	15,0	7	17,5	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	6	28,6	3	14,3	4	19,0	2	9,5	4	19,0	21	100,0			
	A	12	75,0	1	6,3	2	12,5	0	0,0	1	6,3	0	0,0	16	100,0			

6. nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	BRR	27	16,1	17	10,1	31	18,5	37	22,0	42	25,0	14	8,3	168	100,0	19,144	15	0,207
	SRN	6	15,0	3	7,5	10	25,0	10	25,0	6	15,0	5	12,5	40	100,0			
	IODNA	2	9,5	5	23,8	5	23,8	5	23,8	2	9,5	2	9,5	21	100,0			
	A	4	26,7	2	13,3	1	6,7	4	26,7	0	0,0	4	26,7	15	100,0			
7. nie jest możliwa do zachowania	BRR	48	28,4	26	15,4	36	21,3	17	10,1	31	18,3	11	6,5	169	100,0	31,133	15	0,008
	SRN	8	20,0	3	7,5	9	22,5	14	35,0	6	15,0	0	0,0	40	100,0			
	IODNA	6	28,6	4	19,0	2	9,5	7	33,3	2	9,5	0	0,0	21	100,0			
	A	6	37,5	1	6,3	5	31,3	4	25,0	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
8. można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	BRR	49	29,0	20	11,8	38	22,5	39	23,1	16	9,5	7	4,1	169	100,0	27,053	15	0,028
	SRN	7	17,9	8	20,5	11	28,2	9	23,1	4	10,3	0	0,0	39	100,0			
	IODNA	5	23,8	3	14,3	4	19,0	7	33,3	1	4,8	1	4,8	21	100,0			
	A	3	20,0	0	0,0	3	20,0	1	6,7	5	33,3	3	20,0	15	100,0			
9. jest tylko formalnością	BRR	60	35,1	31	18,1	42	24,6	23	13,5	7	4,1	8	4,7	171	100,0	45,179	15	<0,001
	SRN	8	20,5	6	15,4	13	33,3	5	12,8	3	7,7	4	10,3	39	100,0			
	IODNA	5	23,8	1	4,8	4	19,0	8	38,1	3	14,3	0	0,0	21	100,0			
	A	2	12,5	2	12,5	2	12,5	2	12,5	2	12,5	6	37,5	16	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 36. można stwierdzić, że zmienna stosunku do religii różnicuje w sposób istotny statystycznie wszystkie odpowiedzi młodzieży dotyczące rozumienia przysięgi małżeńskiej. Osoby, które określają się jako bardzo religijne i religijne częściej niż pozostali respondenci uważają, że przysięga małżeńska jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem ($\chi^2=184,459$; $p<0,001$), służy budowaniu trwałego małżeństwa ($\chi^2=117,403$; $p<0,001$), pozwala małżeństwu przetrwać próby ($\chi^2=115,976$; $p<0,001$), stanowi fundament związku ($\chi^2=66,950$; $p<0,001$) oraz jest wyrazem szacunku dla współmałżonka ($\chi^2=36,526$; $p=0,001$). Ponadto, osoby bardzo religijne i religijne częściej niż pozostali badani nie zgadzają się, że przysięga jest tylko formalnością ($\chi^2=45,179$; $p<0,001$) oraz, że można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem ($\chi^2=27,053$; $p=0,028$). Interesujący jest wynik, jaki osiągnęli badani deklarujący się jako ateści, którzy częściej niż pozostali respondenci nie zgadzają się z twierdzeniem, że przysięga nie jest możliwa do zachowania ($\chi^2=31,133$; $p=0,008$).

3. Dążenia związane z zawarciem małżeństwa sakramentalnego

Sakramentalne małżeństwo zawierane przez nowożeńców jest czynnością o charakterze religijnym mającą też skutki społeczne oraz prawne. Ważne przyjęcie tego sakramentu wszczepia małżonków w przymierze Boga zawarte z ludźmi, a ich miłość zostaje udoskonalona i wszczepiona w Bożą miłość. Skutkiem tego *mysterium* jest łaska Boża, która wzmacnia miłość oraz nierozzerwalną jedność dwojga⁸. Jednak współcześnie, wielu młodych ludzi z różnych powodów nie decyduje się na zawarcie jakiegokolwiek trwałego jak też sakramentalnego małżeństwa⁹. Młodzież szkolną zapytano o zamiar zawarcia w przyszłości małżeństwa sakramentalnego. Wyniki prezentuje tabela 37.

Tabela 37. Zamiar zawarcia ślubu kościelnego przez respondentów*

Czy w przyszłości zamierzasz zawrzeć ślub kościelny?	zamierzam		nie wykluczam		wykluczam		nie mam zdania		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	146	59,1	60	24,3	17	6,9	24	9,7	247	100,0

* Oznaczenia: N – liczebność.

Tabela 37. przedstawia liczbowe i procentowe wskaźniki określające zamiar młodzieży dotyczący zawarcia w przyszłości małżeństwa sakramentalnego. Ponad połowa badanych (59,1%) wyraża taki zamiar, a dalsze 24,3% młodzieży nie wyklucza tego w przyszłości. 9,7% respondentów nie ma zdania w tej sprawie, a tylko 6,9% badanych zdecydowanie wyklucza taki krok. Po tym pytaniu filtrującym, zapytano respondentów, którzy zamierzają lub przynajmniej nie wykluczają zawarcia małżeństwa sakramentalnego, z jakich motywów chcieliby podjąć taki krok. Wyniki prezentuje tabela 37a.

⁸ KKK 1641; Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*, s. 212.

⁹ Por. AL 40-41.

Tabela 37a. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów zawarcia małżeństwa sakramentalnego u respondentów*

Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki danych**	Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	N	%
1. przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	6	2,9	3	1,5	13	6,4	48	23,5	53	26,0	81	39,7	41	245	100,0
2. odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie	4	2,0	2	1,0	14	6,8	25	12,2	64	31,2	96	46,8	41	246	100,0
3. zawrzeć prawdziwe małżeństwo	6	2,9	3	1,5	9	4,4	28	13,7	57	27,8	102	49,8	41	246	100,0
4. moje małżeństwo było trwałe	6	3,0	6	3,0	9	4,5	26	12,9	52	25,9	102	50,7	41	242	100,0
5. móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych	7	3,4	6	2,9	19	9,3	50	24,4	58	28,3	65	31,7	41	246	100,0
6. postępować podobnie jak wielu innych ludzi	24	12,0	13	6,5	36	18,0	57	28,5	43	21,5	27	13,5	41	241	100,0
7. spełnić oczekiwania mojej rodziny	27	13,2	8	3,9	31	15,1	37	18,0	55	26,8	47	22,9	41	246	100,0
8. postąpić zgodnie z tradycją	24	11,8	13	6,4	33	16,2	45	22,1	42	20,6	47	23,0	41	245	100,0
9. nie narazić się na złą opinię otoczenia	45	22,0	21	10,2	39	19,0	36	17,6	28	13,7	36	17,6	41	246	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność, ** odpowiedź „nie zamierzam zawrzeć ślubu kościelnego” została oznaczona jako brak danych.

Według tabeli 37a. wysoki odsetek respondentów w pełni zgadza się z twierdzeniami dotyczącymi powodów zawarcia w przyszłości małżeństwa sakramentalnego. Prawie połowa badanych uczniów zdecydowanie chce, aby dzięki sakramentowi ich małżeństwo było trwałe (50,7%), pragnie w ten sposób zawrzeć prawdziwe małżeństwo (49,8%) oraz odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie (46,8%). Nieco niższy procent uczniów z pełnym przekonaniem stwierdza, że planuje zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa (39,7%), móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych (31,7%), postąpić zgodnie z tradycją (23,0%) oraz spełnić oczekiwania swojej rodziny (22,9%). Kilkanaście

procent badanych zdecydowanie przyznaje, że pragnie zawrzeć takie małżeństwo, aby nie narazić się na złą opinię otoczenia (17,6%) oraz postąpić podobnie jak wielu innych ludzi (13,5%).

Poniżej jednej trzeciej badanych w dużym stopniu zgadza się, że ma zamiar w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby: odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie (31,2%), móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych (28,3%), zawrzeć prawdziwe małżeństwo (27,8%), spełnić oczekiwania mojej rodziny (26,8%), przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa (26,0%) oraz, by ich małżeństwo było trwałe (25,9%). Co piąty badany w dużym stopniu zgadza się, że chce je zawrzeć, aby postąpić podobnie jak wielu innych ludzi (21,5%), postąpić zgodnie z tradycją (20,6%) oraz nie narazić się na złą opinię otoczenia (13,7%).

Jednocześnie, 32,2% badanych zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że zamierza w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby nie narazić się na złą opinię otoczenia, postępować podobnie jak wielu innych ludzi (18,5%), postąpić zgodnie z tradycją (18,2%) oraz spełnić oczekiwania mojej rodziny (17,1%).

W toku prowadzonych analiz sprawdzono oddziaływanie zmiennych niezależnych na zamiary zawarcia małżeństwa. Wpływ zmiennej płci przedstawia tabela 38.

Tabela 38. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów*

Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...	P Ł E Ć	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki danych **	Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%			
1. przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	K	4	3,4	2	1,7	8	6,9	28	24,1	26	22,4	48	41,4	21	137	100,0	2,017	5	0,847
	M	2	2,3	1	1,1	5	5,7	20	22,7	27	30,7	33	37,5	20	108	100,0			
2. odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie	K	3	2,6	1	0,9	7	6,0	12	10,3	37	31,9	56	48,3	21	137	100,0	1,743	5	0,883
	M	1	1,1	1	1,1	7	7,9	13	14,6	27	30,3	40	44,9	20	109	100,0			
3. zawrzeć prawdziwe małżeństwo	K	5	4,3	2	1,7	2	1,7	16	13,9	34	29,6	56	48,7	21	136	100,0	6,500	5	0,261
	M	1	1,1	1	1,1	7	7,8	12	13,3	23	25,6	46	51,1	20	110	100,0			
4. moje małżeństwo było trwałe	K	4	3,5	3	2,6	7	6,1	16	14,0	26	22,8	58	50,9	21	135	100,0	3,181	5	0,672
	M	2	2,3	3	3,4	2	2,3	10	11,5	26	29,9	44	50,6	20	107	100,0			
	K	3	2,6	4	3,4	12	10,3	31	26,7	35	30,2	31	26,7	21	137	100,0	4,142	5	0,529

5. móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych	M	4	4,5	2	2,2	7	7,9	19	21,3	23	25,8	34	38,2	20	109	100,0			
6. postępować podobnie jak wielu innych ludzi	K	16	14,3	5	4,5	24	21,4	26	23,2	22	19,6	19	17,0	21	133	100,0	9,560	5	0,089
	M	8	9,1	8	9,1	12	13,6	31	35,2	21	23,9	8	9,1	20	108	100,0			
7. spełnić oczekiwania mojej rodziny	K	20	17,2	4	3,4	21	18,1	17	14,7	28	24,1	26	22,4	21	137	100,0	7,530	5	0,184
	M	7	7,9	4	4,5	10	11,2	20	22,5	27	30,3	21	23,6	20	109	100,0			
8. postąpić zgodnie z tradycją	K	18	15,8	8	7,0	19	16,7	24	21,1	21	18,4	24	21,1	21	135	100,0	4,916	5	0,426
	M	6	6,7	5	5,6	14	15,6	21	23,3	21	23,3	23	25,6	20	110	100,0			
9. nie narazić się na złą opinię otoczenia	K	29	25,0	12	10,3	22	19,0	18	15,5	17	14,7	18	15,5	21	137	100,0	2,600	5	0,761
	M	16	18,0	9	10,1	17	19,1	18	20,2	11	12,4	18	20,2	20	109	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 38. można stwierdzić, że zmienna płci nie różnicuje w sposób istotny statystycznie wyników badań. Kobiety nieznacznie częściej (wynik na poziomie tendencji) niż mężczyźni zamierzają w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby postępować podobnie jak wielu innych ludzi ($\chi^2=9,560$; $p=0,089$).

Tabela 39. Zawiera wyniki dotyczące wpływu zmiennej rodziny pochodzenia badanych uczniów na ich zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego.

Tabela 39. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów*

Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...	R O D Z I N A	zupelnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki danych**		Ogółem	χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	N	%			
1. przyjmą łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	P	4	2,4	2	1,2	11	6,6	35	21,1	47	28,3	67	40,4	29	195	100,0	5,602	5	0,347
	NP	2	5,3	1	2,6	2	5,3	13	34,2	6	15,8	14	36,8	12	50	100,0			
2. odpowiedzialnie	P	2	1,2	2	1,2	10	6,0	20	12,0	52	31,1	81	48,5	29	196	100,0	4,587	5	0,468

żyć w małżeństwie i rodzinie	NP	2	5,3	0	0,0	4	10,5	5	13,2	12	31,6	15	39,5	12	50	100,0			
3. zawrzeć prawdziwe małżeństwo	P	4	2,4	2	1,2	6	3,6	23	13,8	45	26,9	87	52,1	29	196	100,0	3,849	5	0,571
	NP	2	5,3	1	2,6	3	7,9	5	13,2	12	31,6	15	39,5	12	50	100,0			
4. moje małżeństwo było trwałe	P	4	2,4	2	1,2	7	4,2	21	12,7	46	27,7	86	51,8	29	195	100,0	12,843	5	0,025
	NP	2	5,7	4	11,4	2	5,7	5	14,3	6	17,1	16	45,7	12	47	100,0			
5. móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych	P	5	3,0	5	3,0	13	7,8	35	21,0	50	29,9	59	35,3	29	196	100,0	11,564	5	0,041
	NP	2	5,3	1	2,6	6	15,8	15	39,5	8	21,1	6	15,8	12	50	100,0			
6. postępować podobnie jak wielu innych ludzi	P	16	9,8	10	6,1	29	17,8	48	29,4	35	21,5	25	15,3	29	192	100,0	6,186	5	0,289
	NP	8	21,6	3	8,1	7	18,9	9	24,3	8	21,6	2	5,4	12	49	100,0			
7. spełnić oczekiwania mojej rodziny	P	19	11,4	6	3,6	23	13,8	34	20,4	42	25,1	43	25,7	29	196	100,0	10,247	5	0,069
	NP	8	21,1	2	5,3	8	21,1	3	7,9	13	34,2	4	10,5	12	50	100,0			
8. postąpić zgodnie z tradycją	P	17	10,2	9	5,4	27	16,3	36	21,7	33	19,9	44	26,5	29	195	100,0	7,950	5	0,159
	NP	7	18,4	4	10,5	6	15,8	9	23,7	9	23,7	3	7,9	12	50	100,0			
9. nie narazić się na złą opinię otoczenia	P	33	19,6	16	9,5	30	17,9	33	19,6	24	14,3	32	19,0	29	197	100,0	7,134	5	0,211
	NP	12	32,4	5	13,5	9	24,3	3	8,1	4	10,8	4	10,8	12	49	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Z tabeli 39. wynika, że zmienna rodziny pochodzenia różnicuje w sposób istotny statystycznie niektóre wyniki. Młodzież pochodząca z rodzin pełnych częściej niż pochodząca z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo zgadza się, że zamierza w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby jej małżeństwo było trwałe ($\chi^2=12,843$; $p=0,025$) oraz, aby móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych ($\chi^2=11,564$; $p=0,041$). Poza tym zarejestrowano jeden wynik zbliżony do poziomu różnicy istotności statystycznej – tendencję o tym samym kierunku, wskazującą na znaczenie spełnienia oczekiwań rodziny.

W trakcie obliczeń sprawdzono oddziaływanie wyznania respondentów na zamiary przyjęcia sakramentu małżeństwa. Wyniki prezentuje tabela 40.

Tabela 40. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a wyznanie respondentów*

Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...	WYZNANIE	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		brak danych**	Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%			
1. przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	RK	3	2,1	1	0,7	6	4,1	23	15,9	44	30,3	68	46,9	5	150	100,0	87,796	15	<0,001
	GK	0	0,0	1	4,0	4	16,0	10	40,0	3	12,0	7	28,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	2	7,7	12	46,2	6	23,1	6	23,1	18	44	100,0			
	żadne	3	50,0	1	16,7	1	16,7	1	16,7	0	0,0	0	0,0	13	19	100,0			
2. odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie	RK	1	0,7	2	1,4	4	2,8	15	10,3	44	30,3	79	54,5	5	150	100,0	70,522	15	<0,001
	GK	0	0,0	0	0,0	4	16,0	5	20,0	6	24,0	10	40,0	4	29	100,0			
	inne	1	3,7	0	0,0	2	7,4	4	14,8	13	48,1	7	25,9	18	45	100,0			
	żadne	2	33,3	0	0,0	3	50,0	0	0,0	1	16,7	0	0,0	13	19	100,0			
3. zawrzeć prawdziwe małżeństwo	RK	1	0,7	1	0,7	4	2,8	15	10,3	38	26,2	86	59,3	5	150	100,0	85,548	15	<0,001
	GK	1	4,0	1	4,0	3	12,0	6	24,0	6	24,0	8	32,0	4	29	100,0			
	inne	1	3,7	0	0,0	0	0,0	7	25,9	11	40,7	8	29,6	18	45	100,0			
	żadne	3	50,0	1	16,7	1	16,7	0	0,0	1	16,7	0	0,0	13	19	100,0			
4. moje małżeństwo było trwałe	RK	2	1,4	2	1,4	4	2,8	14	9,8	36	25,2	85	59,4	5	148	100,0	61,197	15	<0,001
	GK	0	0,0	2	8,7	4	17,4	6	26,1	5	21,7	6	26,1	4	27	100,0			
	inne	2	7,4	1	3,7	0	0,0	3	11,1	11	40,7	10	37,0	18	45	100,0			
	żadne	2	33,3	1	16,7	1	16,7	2	33,3	0	0,0	0	0,0	13	19	100,0			
5. móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych	RK	2	1,4	2	1,4	8	5,5	29	19,9	49	33,6	56	38,4	5	151	100,0	86,494	15	<0,001
	GK	1	4,0	3	12,0	7	28,0	8	32,0	2	8,0	4	16,0	4	29	100,0			
	inne	1	3,8	0	0,0	3	11,5	12	46,2	6	23,1	4	15,4	18	44	100,0			
	żadne	3	50,0	1	16,7	1	16,7	0	0,0	1	16,7	0	0,0	13	19	100,0			
6. postępować podobnie jak wielu innych ludzi	RK	15	10,6	8	5,7	23	16,3	40	28,4	34	24,1	21	14,9	5	146	100,0	20,564	15	0,151
	GK	2	8,3	3	12,5	7	29,2	5	20,8	4	16,7	3	12,5	4	28	100,0			
	inne	4	14,8	0	0,0	5	18,5	11	40,7	4	14,8	3	11,1	18	45	100,0			
	żadne	2	33,3	2	33,3	1	16,7	1	16,7	0	0,0	0	0,0	13	19	100,0			
7. spełnić oczekiwania mojej rodziny	RK	18	12,4	6	4,1	22	15,2	24	16,6	39	26,9	36	24,8	5	150	100,0	15,763	15	0,398
	GK	1	4,0	1	4,0	5	20,0	7	28,0	7	28,0	4	16,0	4	29	100,0			
	inne	6	22,2	0	0,0	3	11,1	6	22,2	8	29,6	4	14,8	18	45	100,0			
	żadne	2	33,3	1	16,7	1	16,7	0	0,0	0	0,0	2	33,3	13	19	100,0			
8. postąpić zgodnie z tradycją	RK	18	12,4	9	6,2	26	17,9	28	19,3	30	20,7	34	23,4	5	150	100,0	15,822	15	0,394
	GK	0	0,0	3	12,0	4	16,0	4	16,0	6	24,0	8	32,0	4	29	100,0			
	inne	5	19,2	0	0,0	2	7,7	9	34,6	6	23,1	4	15,4	18	44	100,0			
	żadne	1	16,7	1	16,7	1	16,7	2	33,3	0	0,0	1	16,7	13	19	100,0			
9. nie narazić się na złą opinię otoczenia	RK	36	24,8	14	9,7	29	20,0	20	13,8	16	11,0	30	20,7	5	150	100,0	25,573	15	0,043
	GK	1	4,0	5	20,0	6	24,0	4	16,0	5	20,0	4	16,0	4	29	100,0			
	inne	6	22,2	1	3,7	2	7,4	10	37,0	6	22,2	2	7,4	18	45	100,0			
	żadne	2	33,3	1	16,7	2	33,3	1	16,7	0	0,0	0	0,0	13	19	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 40. pokazuje, że zmienna wyznania respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie większość zamiarów zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Respondenci wyznania rzymskokatolickiego, częściej niż pozostali badani, chcą przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa ($\chi^2=87,796$; $p<0,001$), móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych ($\chi^2=86,494$; $p<0,001$), zawrzeć prawdziwe małżeństwo ($\chi^2=85,548$; $p<0,001$), odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie ($\chi^2=70,522$; $p<0,001$). Częściej chcą także zawrzeć je z powodu, aby ich małżeństwo było trwałe ($\chi^2=61,197$; $p<0,001$) oraz, aby nie narazić się na złą opinię otoczenia ($\chi^2=25,573$; $p=0,043$). Z kolei, wpływ zmiennej stosunku do religii na zamiary młodzieży związane z zawarciem małżeństwa sakramentalnego, przedstawia tabela 41.

Tabela 41. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do religii*

Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...	S T O S U N E K	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		br. danych**	Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%			
1. przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	BRR	0	0,0	1	0,6	8	5,1	28	17,8	45	28,7	75	47,8	11	168	100,0	119,143	15	<0,001
	SRN	1	3,7	0	0,0	3	11,1	15	55,6	5	18,5	3	11,1	13	40	100,0			
	IORDNA	3	23,1	1	7,7	2	15,4	3	23,1	2	15,4	2	15,4	6	19	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
2. odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie	BRR	1	0,6	0	0,0	6	3,8	15	9,6	50	31,8	85	54,1	11	168	100,0	117,233	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	3	11,1	6	22,2	12	44,4	6	22,2	13	40	100,0			
	IORDNA	1	7,1	2	14,3	2	14,3	3	21,4	2	14,3	4	28,6	6	20	100,0			
	A	2	66,7	0	0,0	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
3. zawrzeć prawdziwe małżeństwo	BRR	2	1,3	0	0,0	5	3,2	18	11,4	44	27,8	89	56,3	11	169	100,0	104,963	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	3	11,1	4	14,8	11	40,7	9	33,3	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	2	14,3	1	7,1	4	28,6	2	14,3	3	21,4	6	20	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
4. moje małżeństwo było trwałe	BRR	3	1,9	3	1,9	5	3,2	14	9,0	45	29,0	85	54,8	11	166	100,0	84,012	15	<0,001
	SRN	0	0,0	0	0,0	3	11,1	5	18,5	4	14,8	15	55,6	13	40	100,0			
	IORDNA	1	8,3	1	8,3	0	0,0	6	50,0	2	16,7	2	16,7	6	18	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
5. móc w małżeństwie korzystać z	BRR	1	0,6	1	0,6	8	5,1	35	22,3	52	33,1	60	38,2	11	168	100,0	101,522	15	<0,001
	SRN	2	7,4	1	3,7	7	25,9	10	37,0	4	14,8	3	11,1	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	3	21,4	2	14,3	4	28,6	1	7,1	2	14,3	6	20	100,0			

sakramentów świętych	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
6. postępować podobnie jak wielu innych ludzi	BRR	17	11,2	7	4,6	25	16,4	45	29,6	35	23,0	23	15,1	11	163	100,0	22,326	15	0,100
	SRN	2	7,4	3	11,1	8	29,6	9	33,3	3	11,1	2	7,4	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	2	14,3	2	14,3	3	21,4	3	21,4	2	14,3	6	20	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
7. spełnić oczekiwania mojej rodziny	BRR	15	9,5	7	4,4	23	14,6	27	17,1	46	29,1	40	25,3	11	169	100,0	34,655	15	0,003
	SRN	8	29,6	0	0,0	6	22,2	7	25,9	5	18,5	1	3,7	13	40	100,0			
	IORDNA	1	7,7	0	0,0	1	7,7	3	23,1	3	23,1	5	38,5	6	19	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			
8. postąpić zgodnie z tradycją	BRR	17	10,8	10	6,4	25	15,9	35	22,3	33	21,0	37	23,6	11	168	100,0	18,456	15	0,239
	SRN	5	19,2	1	3,8	3	11,5	6	23,1	8	30,8	3	11,5	13	39	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	7,1	4	28,6	4	28,6	0	0,0	5	35,7	6	20	100,0			
	A	1	33,3	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	33,3	11	14	100,0			
9. nie narazić się na złą opinię otoczenia	BRR	31	19,7	17	10,8	33	21,0	27	17,2	22	14,0	27	17,2	11	168	100,0	17,224	15	0,306
	SRN	9	33,3	1	3,7	4	14,8	7	25,9	1	3,7	5	18,5	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	2	14,3	1	7,1	2	14,3	4	28,6	3	21,4	6	20	100,0			
	A	2	66,7	1	33,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	14	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 41. można stwierdzić, że stosunek respondentów do religii oddziałuje na zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego w przyszłości. Młodzież deklarująca się jako bardzo religijna i religijna, częściej niż inni badani, dąży do jego zawarcia, aby przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa ($\chi^2=119,143$; $p<0,001$), odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie ($\chi^2=117,233$; $p<0,001$), zawrzeć prawdziwe małżeństwo ($\chi^2=104,963$; $p<0,001$), móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych ($\chi^2=101,522$; $p<0,001$) oraz pragnie, by ich małżeństwo było trwałe ($\chi^2=84,012$; $p<0,001$).

ROZDZIAŁ V. RODZINA JAKO KOŚCIÓŁ DOMOWY W ŚWIETLE BADAŃ MŁODZIEŻY

Soborowa Konstytucja dogmatyczna o Kościele stwierdza, że „Kościół jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1). Wspólnota Kościoła jako Lud Boży składa się rodzin chrześcijańskich – „Kościołów domowych”. Sakramentalne małżeństwo stanowi podstawę eklezjalnego wymiaru wspólnoty małżeńsko-rodzinnej¹. Budowana na nim rodzina, poprzez opiekę i wychowanie dzieci kładzie fundamenty ich życia społecznego, religijnego oraz eklezjalnego.

1. Znaczenie eklezjalnego wymiaru rodziny

Rodzina chrześcijańska zbudowana na sakramencie małżeństwa uobecnia Kościół Chrystusowy pośród jej członków. Rodzice są powołani ku temu, by poprzez żywą wiarę, modlitwę oraz praktykowanie życia moralnego wprowadzić swoje dzieci w życie społeczne, religijne i eklezjalne (DWCH 3). Wychowanie religijne w rodzinie pomaga dzieciom w sposób naturalny przyjąć wiarę w Jezusa Chrystusa oraz przygotuje je do przyjęcia daru łaski Bożej. Dzięki rodzinie dzieci mogą wzrastać w świadomości swego powołania ku pełni życia w Chrystusie i jego Mistycznym Ciele – Kościele². Charakterystycznym rysem „domowego Kościoła” jest wspólna modlitwa, kult liturgiczny oraz zgłębianie Słowa Bożego³. Respondentów zapytano o znaczenie wiary i modlitwy w rodzinie. Wyniki przedstawia tabela 42.

---

¹ K. Wojaczek, *Wspólnota rodzinna jako fundament domowego Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 67.

² AL 276-277.

³ FC 39; AL 287-290.

Tabela 42. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia roli wiary i modlitwy w rodzinie*

Wiara i modlitwa w rodzinie ...	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. wyzwala wzajemną miłość i pomoc	19	7,6	9	3,6	26	10,4	45	18,0	58	23,2	93	37,2	250	100,0
2. ułatwia wzajemne zaufanie	20	8,0	10	4,0	30	12,0	55	21,9	63	25,1	73	29,1	251	100,0
3. pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	21	8,4	13	5,2	29	11,6	52	20,7	56	22,3	80	31,9	251	100,0
4. uczy wzajemnego szacunku	16	6,4	10	4,0	25	10,0	54	21,5	64	25,5	82	32,7	251	100,0
5. daje wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów	23	9,2	8	3,2	22	8,8	41	16,4	66	26,4	90	36,0	250	100,0
6. pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	19	7,6	8	3,2	35	13,9	62	24,7	60	23,9	67	26,7	251	100,0
7. jednoczy rodzinę z Bogiem	20	8,0	7	2,8	17	6,8	50	20,1	50	20,1	105	42,2	249	100,0
8. pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	27	10,8	11	4,4	30	12,0	60	24,0	74	29,6	48	19,2	250	100,0
9. pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie	29	11,7	11	4,5	24	9,7	56	22,7	58	23,5	69	27,9	247	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Na podstawie wyników zawartych w tabeli 42. Można stwierdzić, iż znaczny odsetek respondentów w pełni się zgadza, że wiara i modlitwa jednoczy rodzinę z Bogiem (42,2%), wyzwala wzajemną miłość i pomoc (37,2%), daje wsparcie w rozwiązywaniu problemów (36,0%), uczy wzajemnego szacunku (32,7%), pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie (31,9%), ułatwia wzajemne zaufanie (29,1%), pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie (27,9%), pomaga

przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych (26,7%) oraz pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki (19,2%). Część respondentów natomiast, w dużym stopniu zgadza się, że wiara i modlitwa w rodzinie pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki (29,6%), daje wsparcie w rozwiązywaniu problemów (26,4%), uczy wzajemnego szacunku (25,5%), ułatwia wzajemne zaufanie (25,1%), pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych (23,9%), pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie (23,5%), wyzwala wzajemną miłość i pomoc (23,2%), pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie (22,3%) oraz jednoczy rodzinę z Bogiem (20,1%).

Kilkanaście procent badanych zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że wiara i modlitwa w rodzinie pomagają dzieciom odkryć ich powołanie (16,2%), wypełniać dobrze codzienne obowiązki (15,2%) oraz rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie (13,6%).

W trakcie analiz zweryfikowano wpływ zmiennej płci na rozumienie przez respondentów roli wiary i modlitwy w rodzinie chrześcijańskiej. Wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 43.

Tabela 43. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a płeć respondentów*

Wiara i modlitwa w rodzinie ...	P Ł E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wyzwala wzajemną miłość i pomoc	K	10	7,1	7	5,0	16	11,4	24	17,1	29	20,7	54	38,6	140	100,0	3,282	5	0,657
	M	9	8,2	2	1,8	10	9,1	21	19,1	29	26,4	39	35,5	110	100,0			
2. ułatwia wzajemne zaufanie	K	12	8,6	7	5,0	22	15,7	27	19,3	26	18,6	46	32,9	140	100,0	12,635	5	0,027
	M	8	7,2	3	2,7	8	7,2	28	25,2	37	33,3	27	24,3	111	100,0			
3. pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	K	12	8,6	10	7,1	18	12,9	19	13,6	28	20,0	53	37,9	140	100,0	14,956	5	0,011
	M	9	8,1	3	2,7	11	9,9	33	29,7	28	25,2	27	24,3	111	100,0			
4. uczy wzajemnego szacunku	K	10	7,1	7	5,0	15	10,7	24	17,1	32	22,9	52	37,1	140	100,0	6,911	5	0,227
	M	6	5,4	3	2,7	10	9,0	30	27,0	32	28,8	30	27,0	111	100,0			
5. daje wsparcie Boga w	K	13	9,4	4	2,9	15	10,8	19	13,7	36	25,9	52	37,4	139	100,0	3,147	5	0,677
	M	10	9,0	4	3,6	7	6,3	22	19,8	30	27,0	38	34,2	111	100,0			

rozwiązywaniu problemów																		
6. pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	K	12	8,6	4	2,9	24	17,1	34	24,3	33	23,6	33	23,6	140	100,0	4,043	5	0,543
	M	7	6,3	4	3,6	11	9,9	28	25,2	27	24,3	34	30,6	111	100,0			
7. jednoczy rodzinę z Bogiem	K	12	8,6	4	2,9	9	6,4	27	19,3	24	17,1	64	45,7	140	100,0	2,621	5	0,758
	M	8	7,3	3	2,8	8	7,3	23	21,1	26	23,9	41	37,6	109	100,0			
8. pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	K	16	11,4	7	5,0	20	14,3	32	22,9	37	26,4	28	20,0	140	100,0	3,122	5	0,681
	M	11	10,0	4	3,6	10	9,1	28	25,5	37	33,6	20	18,2	110	100,0			
9. pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie	K	16	11,6	5	3,6	17	12,3	30	21,7	30	21,7	40	29,0	138	100,0	3,317	5	0,651
	M	13	11,9	6	5,5	7	6,4	26	23,9	28	25,7	29	26,6	109	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Wyniki ukazane w tabeli 43. pokazują, że zmienna płci różnicuje wyniki w przypadku dwóch z zaproponowanych twierdzeń. Kobiety częściej niż mężczyźni zgadzają się, że wiara i modlitwa w rodzinie pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie ($\chi^2=14,956$; $p=0,011$) oraz ułatwia wzajemne zaufanie ($\chi^2=12,635$; $p=0,027$). Następnie sprawdzono oddziaływanie zmiennej rodziny pochodzenia na postrzeganie przez młodzież roli wiary i modlitwy w rodzinie. Wyniki przedstawia tabela 44.

Tabela 44. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a rodzina pochodzenia badanych*

Wiara i modlitwa w rodzinie ...	R O D Z I N A	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wyzwala wzajemną miłość i pomoc	P	16	8,1	5	2,5	19	9,6	31	15,7	47	23,7	80	40,4	198	100,0	9,585	5	0,088
	NP	3	5,8	4	7,7	7	13,5	14	26,9	11	21,2	13	25,0	52	100,0			
2. ułatwia wzajemne zaufanie	P	14	7,0	6	3,0	25	12,6	41	20,6	48	24,1	65	32,7	199	100,0	8,963	5	0,111
	NP	6	11,5	4	7,7	5	9,6	14	26,9	15	28,8	8	15,4	52	100,0			
3. pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	P	15	7,5	9	4,5	22	11,1	40	20,1	44	22,1	69	34,7	199	100,0	4,353	5	0,500
	NP	6	11,5	4	7,7	7	13,5	12	23,1	12	23,1	11	21,2	52	100,0			
	P	13	6,5	6	3,0	16	8,0	46	23,1	48	24,1	70	35,2	199	100,0	9,564	5	0,089

4. uczy wzajemnego szacunku	NP	3	5,8	4	7,7	9	17,3	8	15,4	16	30,8	12	23,1	52	100,0			
5. daje wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów	P	17	8,6	6	3,0	17	8,6	31	15,7	46	23,2	81	40,9	198	100,0	10,837	5	0,055
	NP	6	11,5	2	3,8	5	9,6	10	19,2	20	38,5	9	17,3	52	100,0			
6. pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	P	15	7,5	5	2,5	26	13,1	45	22,6	48	24,1	60	30,2	199	100,0	7,921	5	0,161
	NP	4	7,7	3	5,8	9	17,3	17	32,7	12	23,1	7	13,5	52	100,0			
7. jednoczy rodzinę z Bogiem	P	14	7,1	6	3,0	15	7,6	35	17,8	38	19,3	89	45,2	197	100,0	6,880	5	0,230
	NP	6	11,5	1	1,9	2	3,8	15	28,8	12	23,1	16	30,8	52	100,0			
8. pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	P	22	11,1	6	3,0	24	12,1	45	22,7	59	29,8	42	21,2	198	100,0	6,818	5	0,235
	NP	5	9,6	5	9,6	6	11,5	15	28,8	15	28,8	6	11,5	52	100,0			
9. pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie	P	24	12,2	5	2,5	17	8,6	41	20,8	50	25,4	60	30,5	197	100,0	14,557	5	0,012
	NP	5	10,0	6	12,0	7	14,0	15	30,0	8	16,0	9	18,0	50	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 44. informuje o jednym przypadku, gdzie występuje różnica istotna statystycznie. Respondenci pochodzący z rodzin pełnych częściej, niż pochodzący z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo zgadzają się, że wiara i modlitwa w rodzinie pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie ($\chi^2=14,557$; $p=0,012$). Ponadto, odnotowano też trzy wyniki zbliżone do poziomu istotności statystycznej. Młodzież pochodząca z rodzin pełnych częściej, niż wychowująca się w rodzinach niepełnych oraz niepełnych czasowo uważa, że wiara i modlitwa w rodzinie daje wsparcie w rozwiązywaniu problemów, uczy wzajemnego szacunku oraz wyzwała wzajemną miłość i pomoc.

Kolejnym krokiem było sprawdzenie oddziaływania zmiennej wyznania respondentów na postrzeganie roli wiary i modlitwy w rodzinie. Wyniki prezentuje tabela 45.

Tabela 45. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a wyznanie religijne badanych*

Wiara i modlitwa w rodzinie ...	W Y Z N A N I E	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wyzwala wzajemną miłość i pomoc	RK	4	2,6	2	1,3	10	6,6	21	13,9	42	27,8	72	47,7	151	100,0	99,393	15	<0,001
	GK	2	7,1	0	0,0	5	17,9	9	32,1	6	21,4	6	21,4	28	100,0			
	inne	2	4,4	3	6,7	7	15,6	11	24,4	8	17,8	14	31,1	45	100,0			
	żadne	11	50,0	3	13,6	4	18,2	2	9,1	2	9,1	0	0,0	22	100,0			
2. ułatwia wzajemne zaufanie	RK	4	2,6	3	2,0	14	9,2	27	17,8	46	30,3	58	38,2	152	100,0	110,273	15	<0,001
	GK	2	7,1	0	0,0	7	25,0	11	39,3	3	10,7	5	17,9	28	100,0			
	inne	1	2,2	5	11,1	6	13,3	14	31,1	10	22,2	9	20,0	45	100,0			
	żadne	12	54,5	2	9,1	3	13,6	2	9,1	2	9,1	1	4,5	22	100,0			
3. pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	RK	5	3,3	3	2,0	14	9,2	25	16,4	41	27,0	64	42,1	152	100,0	88,657	15	<0,001
	GK	3	10,7	2	7,1	4	14,3	9	32,1	5	17,9	5	17,9	28	100,0			
	inne	1	2,2	5	11,1	7	15,6	14	31,1	8	17,8	10	22,2	45	100,0			
	żadne	11	50,0	3	13,6	2	9,1	4	18,2	1	4,5	1	4,5	22	100,0			
4. uczy wzajemnego szacunku	RK	3	2,0	1	0,7	9	5,9	27	17,8	44	28,9	68	44,7	152	100,0	113,091	15	<0,001
	GK	1	3,6	4	14,3	4	14,3	9	32,1	5	17,9	5	17,9	28	100,0			
	inne	1	2,2	2	4,4	8	17,8	12	26,7	14	31,1	8	17,8	45	100,0			
	żadne	10	45,5	3	13,6	4	18,2	4	18,2	1	4,5	0	0,0	22	100,0			
5. daje wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów	RK	5	3,3	1	0,7	6	4,0	29	19,2	33	21,9	77	51,0	151	100,0	145,554	15	<0,001
	GK	2	7,1	3	10,7	6	21,4	3	10,7	11	39,3	3	10,7	28	100,0			
	inne	1	2,2	3	6,7	6	13,3	6	13,3	21	46,7	8	17,8	45	100,0			
	żadne	14	63,6	1	4,5	4	18,2	2	9,1	0	0,0	1	4,5	22	100,0			
6. pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	RK	3	2,0	3	2,0	15	9,9	32	21,1	42	27,6	57	37,5	152	100,0	114,463	15	<0,001
	GK	2	7,1	0	0,0	7	25,0	7	25,0	8	28,6	4	14,3	28	100,0			
	inne	1	2,2	4	8,9	8	17,8	18	40,0	9	20,0	5	11,1	45	100,0			
	żadne	12	54,5	1	4,5	4	18,2	4	18,2	0	0,0	1	4,5	22	100,0			
7. jednoczy rodzinę z Bogiem	RK	2	1,3	3	2,0	4	2,7	22	14,7	27	18,0	92	61,3	150	100,0	163,142	15	<0,001
	GK	2	7,1	1	3,6	8	28,6	7	25,0	7	25,0	3	10,7	28	100,0			
	inne	2	4,4	2	4,4	1	2,2	19	42,2	13	28,9	8	17,8	45	100,0			
	żadne	13	59,1	1	4,5	3	13,6	2	9,1	2	9,1	1	4,5	22	100,0			
8. pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	RK	10	6,6	2	1,3	13	8,6	39	25,8	49	32,5	38	25,2	151	100,0	64,394	15	<0,001
	GK	3	10,7	1	3,6	7	25,0	8	28,6	7	25,0	2	7,1	28	100,0			
	inne	3	6,7	4	8,9	7	15,6	9	20,0	16	35,6	6	13,3	45	100,0			
	żadne	10	45,5	4	18,2	3	13,6	3	13,6	1	4,5	1	4,5	22	100,0			
9. pomaga dzieciom	RK	10	6,7	3	2,0	13	8,7	28	18,8	41	27,5	54	36,2	149	100,0	75,331	15	<0,001
	GK	3	10,3	1	3,4	5	17,2	11	37,9	3	10,3	6	20,7	29	100,0			

odkryć swoje powołanie	inne	4	8,9	6	13,3	2	4,4	12	26,7	14	31,1	7	15,6	45	100,0			
	żadne	11	55,0	1	5,0	4	20,0	3	15,0	0	0,0	1	5,0	20	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 45. wynika, że zmienna wyznania religijnego różnicuje w istotny sposób wszystkie odpowiedzi badanej młodzieży dotyczące analizowanej kwestii. Osoby deklarujące swoją przynależność do wyznania rzymskokatolickiego, częściej niż pozostali respondenci, zgadzają się ze wszystkimi twierdzeniami dotyczącymi rozumienia roli wiary i modlitwy w rodzinie.

Następnie, przeanalizowano wpływ zmiennej stosunku do religii na rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie przez respondentów (zob. tabela 46).

Tabela 46. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a stosunek respondentów do religii*

Wiara i modlitwa w rodzinie ...	S T O S U N E K	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wyzwala wzajemną miłość i pomoc	BRR	4	2,4	1	0,6	13	7,7	19	11,2	48	28,4	84	49,7	169	100,0	186,948	15	<0,001
	SRN	3	7,5	2	5,0	8	20,0	18	45,0	3	7,5	6	15,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	4	19,0	4	19,0	7	33,3	4	19,0	2	9,5	21	100,0			
	A	12	75,0	2	12,5	1	6,3	0	0,0	1	6,3	0	0,0	16	100,0			
2. ułatwia wzajemne zaufanie	BRR	2	1,2	3	1,8	15	8,8	32	18,8	53	31,2	65	38,2	170	100,0	169,433	15	<0,001
	SRN	3	7,5	3	7,5	10	25,0	15	37,5	6	15,0	3	7,5	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	2	9,5	5	23,8	8	38,1	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
	A	13	81,3	1	6,3	0	0,0	0	0,0	1	6,3	1	6,3	16	100,0			
3. pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	BRR	3	1,8	1	0,6	17	10,0	32	18,8	46	27,1	71	41,8	170	100,0	152,478	15	<0,001
	SRN	4	10,0	5	12,5	8	20,0	11	27,5	8	20,0	4	10,0	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	4	19,0	4	19,0	8	38,1	0	0,0	3	14,3	21	100,0			
	A	12	75,0	2	12,5	0	0,0	1	6,3	1	6,3	0	0,0	16	100,0			
4. uczy wzajemnego szacunku	BRR	3	1,8	1	0,6	10	5,9	31	18,2	52	30,6	73	42,9	170	100,0	151,240	15	<0,001
	SRN	2	5,0	2	5,0	10	25,0	12	30,0	7	17,5	7	17,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	4	19,0	2	9,5	9	42,9	3	14,3	2	9,5	21	100,0			
	A	10	62,5	2	12,5	3	18,8	1	6,3	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
5. daje wsparcie Boga w	BRR	2	1,2	1	0,6	6	3,6	24	14,2	53	31,4	83	49,1	169	100,0	198,608	15	<0,001
	SRN	4	10,0	3	7,5	10	25,0	13	32,5	9	22,5	1	2,5	40	100,0			

rozwiązywaniu problemów	IORDNA	3	14,3	3	14,3	5	23,8	3	14,3	3	14,3	4	19,0	21	100,0			
	A	14	87,5	1	6,3	1	6,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
6. pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	BRR	2	1,2	3	1,8	13	7,6	40	23,5	52	30,6	60	35,3	170	100,0	156,013	15	<0,001
	SRN	3	7,5	2	5,0	17	42,5	9	22,5	6	15,0	3	7,5	40	100,0			
	IORDNA	3	14,3	1	4,8	3	14,3	10	47,6	1	4,8	3	14,3	21	100,0			
	A	11	68,8	2	12,5	2	12,5	1	6,3	0	0,0	0	0,0	16	100,0			
7. jednoczy rodzinę z Bogiem	BRR	3	1,8	0	0,0	4	2,4	27	16,1	38	22,6	96	57,1	168	100,0	198,724	15	<0,001
	SRN	2	5,0	3	7,5	9	22,5	15	37,5	6	15,0	5	12,5	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	3	14,3	4	19,0	6	28,6	4	19,0	2	9,5	21	100,0			
	A	13	81,3	1	6,3	0	0,0	0	0,0	2	12,5	0	0,0	16	100,0			
8. pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	BRR	6	3,6	2	1,2	11	6,5	45	26,6	64	37,9	41	24,3	169	100,0	138,222	15	<0,001
	SRN	8	20,0	2	5,0	15	37,5	4	10,0	8	20,0	3	7,5	40	100,0			
	IORDNA	2	9,5	3	14,3	3	14,3	10	47,6	1	4,8	2	9,5	21	100,0			
	A	11	68,8	3	18,8	0	0,0	1	6,3	1	6,3	0	0,0	16	100,0			
9. pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie	BRR	8	4,8	2	1,2	11	6,6	34	20,4	52	31,1	60	35,9	167	100,0	125,921	15	<0,001
	SRN	8	20,0	5	12,5	7	17,5	12	30,0	6	15,0	2	5,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	3	14,3	4	19,0	9	42,9	0	0,0	4	19,0	21	100,0			
	A	12	80,0	1	6,7	1	6,7	1	6,7	0	0,0	0	0,0	15	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie wyników zawartych w tabeli 46. można stwierdzić, że stosunek do religii różnicuje w sposób istotny wszystkie odpowiedzi respondentów dotyczące badanej kwestii. Osoby deklarujące się jako bardzo religijne i religijne częściej, niż respondenci deklarujący się jako słabo religijni i niepraktykujący, inni, obojętni religijnie, duchowi ale nie religijni, niereligijni, agnostycy i ateści, zgadzają się z twierdzeniami dotyczącymi pozytywnej roli wiary i modlitwy w rodzinie.

2. Znaczenie wychowania w rodzinie katolickiej

Każdy człowiek, niezależnie od kraju pochodzenia i kultury, ma prawo do wychowania ze względu na godność osoby ludzkiej. W procesie wychowawczym powinny być uwzględnione właściwości wrodzone osoby, jej płeć, uwarunkowania kulturowe i religijne oraz tradycje ojczyste. Przede wszystkim, rodzice są powołani do tego, aby pomagali prawidłowo uformować sumienie dzieci oraz pobudzali je do dobrych czynów, a także do głębszego poznawania i miłowania Boga (DWCH 1). Atmosfera wychowawcza w rodzinie powinna być wypełniona miłością i szacunkiem do

Boga oraz człowieka⁴. Badaną młodzież zapytano o rolę jaką – według ich oceny – pełni wychowanie w katolickiej rodzinie. Tabela 47. prezentuje wyniki.

Tabela 47. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań respondentów dotyczących wychowania w katolickiej rodzinie*

Wychowanie w katolickiej rodzinie ...	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. wpaja katolickie zasady moralne	13	5,4	9	3,7	24	9,9	74	30,6	59	24,4	63	26,0	242	100,0
2. przekazuje wiedzę na temat Boga	7	2,8	6	2,4	9	3,7	58	23,6	76	30,9	90	36,6	246	100,0
3. uczy modlitwy	7	2,8	3	1,2	13	5,3	54	22,0	55	22,4	114	46,3	246	100,0
4. uczy korzystania z sakramentów świętych	8	3,3	5	2,0	15	6,1	65	26,4	64	26,0	89	36,2	246	100,0
5. uczy wiary i miłości do Boga	6	2,4	4	1,6	15	6,1	41	16,7	67	27,2	113	45,9	246	100,0
6. uczy miłości do Kościoła	10	4,1	7	2,8	18	7,3	59	24,0	66	26,8	86	35,0	246	100,0
7. przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie	18	7,3	6	2,4	30	12,1	61	24,7	69	27,9	63	25,5	247	100,0
8. uczy znosić trudy życia	17	6,9	6	2,4	33	13,5	56	22,9	67	27,3	66	26,9	245	100,0
9. przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie	19	7,7	12	4,9	27	10,9	53	21,5	60	24,3	76	30,8	247	100,0
10. uczy opanowania namiętności	18	7,4	13	5,3	35	14,3	77	31,6	59	24,2	42	17,2	244	100,0
11. uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	12	4,9	4	1,6	26	10,5	42	17,0	76	30,8	87	35,2	247	100,0
12. pomaga odróżniać dobro od zła	14	5,7	6	2,4	12	4,9	34	13,8	54	21,9	127	51,4	247	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Z tabeli 47. wynika, że wysoki procent respondentów w pełni zgadza się, że wychowanie w katolickiej rodzinie pomaga odróżniać dobro od zła (51,4%), uczy modlitwy (46,2%), uczy wiary i miłości do Boga (45,9%), przekazuje wiedzę na temat

⁴ FC 36.

Boga (36,6%), uczy korzystania z sakramentów świętych (36,2%), uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka (35,2%), uczy miłości do Kościoła (35,0%) oraz przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie (30,8%). Nieco niższy odsetek, w pełni zgadza się, że uczy ono znosić trudy życia (26,9%), wpaja katolickie zasady moralne (26,0%), przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie (25,5%) oraz uczy opanowania namiętności (17,2%).

Prawie jedna trzecia badanych w dużym stopniu zgadza się z tym, że wychowanie w katolickiej rodzinie przekazuje wiedzę na temat Boga (30,9%), uczy miłości i szacunku dla drugiego człowieka (30,8%), przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie (27,9%), uczy znosić trudy życia (27,4%), uczy wiary i miłości do Boga (27,2%), uczy miłości do Kościoła (26,8%), uczy korzystania z sakramentów świętych (26,0%), wpaja katolickie zasady moralne (24,4%), przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie (24,3%), oraz uczy opanowania namiętności (24,2%). Co piąty badanych w dużym stopniu zgadza się, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy modlitwy (22,4%), a także pomaga odróżnić dobro od zła (21,9%).

Część badanych uczniów zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się z twierdzeniami dotyczącymi roli wychowania w katolickiej rodzinie. Najczęściej nie zgadzają się oni z tym, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy opanowania namiętności (12,7%), przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie (12,6%) oraz przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie (9,7%).

W trakcie analiz sprawdzono zależność między płcią respondentów a ich przekonaniami dotyczącymi wychowania w katolickiej rodzinie. Wyniki prezentuje tabela 48.

Tabela 48. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a płeć respondentów*

Wychowanie w katolickiej rodzinie ...	P L E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wpaja katolickie zasady moralne	K	9	6,7	5	3,7	14	10,4	39	29,1	34	25,4	33	24,6	134	100,0	1,659	5	0,894
	M	4	3,7	4	3,7	10	9,3	35	32,4	25	23,1	30	27,8	108	100,0			
2. przekazuje wiedzę na temat Boga	K	4	2,9	2	1,5	5	3,7	36	26,5	37	27,2	52	38,2	136	100,0	3,825	5	0,575
	M	3	2,7	4	3,6	4	3,6	22	20,0	39	35,5	38	34,5	110	100,0			
3. uczy modlitwy	K	6	4,4	1	0,7	6	4,4	30	22,1	27	19,9	66	48,5	136	100,0	4,814	5	0,439

	M	1	0,9	2	1,8	7	6,4	24	21,8	28	25,5	48	43,6	110	100,0			
4. uczy korzystania z sakramentów świętych	K	5	3,7	2	1,5	9	6,6	38	27,9	30	22,1	52	38,2	136	100,0	3,228	5	0,665
	M	3	2,7	3	2,7	6	5,5	27	24,5	34	30,9	37	33,6	110	100,0			
5. uczy wiary i miłości do Boga	K	5	3,6	1	0,7	12	8,8	15	10,9	32	23,4	72	52,6	137	100,0	17,699	5	0,003
	M	1	0,9	3	2,8	3	2,8	26	23,9	35	32,1	41	37,6	109	100,0			
6. uczy miłości do Kościoła	K	8	5,8	6	4,4	9	6,6	29	21,2	35	25,5	50	36,5	137	100,0	6,608	5	0,251
	M	2	1,8	1	0,9	9	8,3	30	27,5	31	28,4	36	33,0	109	100,0			
7. przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie	K	13	9,5	2	1,5	16	11,7	28	20,4	40	29,2	38	27,7	137	100,0	6,326	5	0,276
	M	5	4,5	4	3,6	14	12,7	33	30,0	29	26,4	25	22,7	110	100,0			
8. uczy znosić trudy życia	K	11	8,1	3	2,2	16	11,8	25	18,4	38	27,9	43	31,6	136	100,0	6,517	5	0,259
	M	6	5,5	3	2,8	17	15,6	31	28,4	29	26,6	23	21,1	109	100,0			
9. przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie	K	12	8,8	6	4,4	17	12,4	27	19,7	29	21,2	46	33,6	137	100,0	3,677	5	0,597
	M	7	6,4	6	5,5	10	9,1	26	23,6	31	28,2	30	27,3	110	100,0			
10. uczy opanowania namiętności	K	10	7,5	9	6,7	19	14,2	38	28,4	32	23,9	26	19,4	134	100,0	2,887	5	0,717
	M	8	7,3	4	3,6	16	14,5	39	35,5	27	24,5	16	14,5	110	100,0			
11. uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	K	8	5,8	2	1,5	12	8,8	23	16,8	39	28,5	53	38,7	137	100,0	3,156	5	0,676
	M	4	3,6	2	1,8	14	12,7	19	17,3	37	33,6	34	30,9	110	100,0			
12. pomaga odróżniać dobro od zła	K	11	8,0	1	0,7	8	5,8	17	12,4	31	22,6	69	50,4	137	100,0	7,852	5	0,165
	M	3	2,7	5	4,5	4	3,6	17	15,5	23	20,9	58	52,7	110	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie wyników zawartych tabeli 48. można stwierdzić, że płeć różnicuje w sposób istotny statystycznie rozumienie roli wychowania w katolickiej rodzinie tylko w przypadku jednego twierdzenia. Kobiety częściej niż mężczyźni twierdzą, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy wiary i miłości do Boga ($\chi^2=17,699$; $p=0,003$).

Następnie sprawdzono oddziaływanie zmiennej rodziny pochodzenia na przekonania badanej młodzieży dotyczące roli wychowania w katolickiej rodzinie. Wyniki przedstawia tabela 49.

Tabela 49. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a rodzina pochodzenia respondentów*

Wychowanie w katolickiej rodzinie ...	R O D Z I N A	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wpaja katolickie zasady moralne	P	10	5,2	5	2,6	23	11,9	55	28,5	45	23,3	55	28,5	193	100,0	11,187	5	0,048
	NP	3	6,1	4	8,2	1	2,0	19	38,8	14	28,6	8	16,3	49	100,0			
2. przekazuje wiedzę na temat Boga	P	6	3,0	3	1,5	8	4,1	46	23,4	58	29,4	76	38,6	197	100,0	5,752	5	0,331
	NP	1	2,0	3	6,1	1	2,0	12	24,5	18	36,7	14	28,6	49	100,0			
3. uczy modlitwy	P	5	2,5	3	1,5	8	4,1	44	22,3	41	20,8	96	48,7	197	100,0	6,219	5	0,286
	NP	2	4,1	0	0,0	5	10,2	10	20,4	14	28,6	18	36,7	49	100,0			
4. uczy korzystania z sakramentów świętych	P	6	3,0	2	1,0	13	6,6	51	25,9	48	24,4	77	39,1	197	100,0	9,027	5	0,108
	NP	2	4,1	3	6,1	2	4,1	14	28,6	16	32,7	12	24,5	49	100,0			
5. uczy wiary i miłości do Boga	P	4	2,0	3	1,5	11	5,6	33	16,8	48	24,4	98	49,7	197	100,0	7,293	5	0,200
	NP	2	4,1	1	2,0	4	8,2	8	16,3	19	38,8	15	30,6	49	100,0			
6. uczy miłości do Kościoła	P	7	3,6	5	2,5	14	7,1	45	22,8	48	24,4	78	39,6	197	100,0	9,877	5	0,079
	NP	3	6,1	2	4,1	4	8,2	14	28,6	18	36,7	8	16,3	49	100,0			
7. przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie	P	14	7,1	3	1,5	24	12,1	47	23,7	55	27,8	55	27,8	198	100,0	5,897	5	0,316
	NP	4	8,2	3	6,1	6	12,2	14	28,6	14	28,6	8	16,3	49	100,0			
8. uczy znosić trudy życia	P	10	5,1	5	2,5	25	12,7	44	22,3	52	26,4	61	31,0	197	100,0	12,015	5	0,035
	NP	7	14,6	1	2,1	8	16,7	12	25,0	15	31,3	5	10,4	48	100,0			
9. przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie	P	13	6,6	8	4,0	20	10,1	39	19,7	53	26,8	65	32,8	198	100,0	8,987	5	0,110
	NP	6	12,2	4	8,2	7	14,3	14	28,6	7	14,3	11	22,4	49	100,0			
10. uczy opanowania namiętności	P	13	6,7	8	4,1	33	16,9	55	28,2	49	25,1	37	19,0	195	100,0	13,471	5	0,019
	NP	5	10,2	5	10,2	2	4,1	22	44,9	10	20,4	5	10,2	49	100,0			
11. uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	P	8	4,0	2	1,0	22	11,1	31	15,7	56	28,3	79	39,9	198	100,0	13,255	5	0,021
	NP	4	8,2	2	4,1	4	8,2	11	22,4	20	40,8	8	16,3	49	100,0			
12. pomaga odróżniać dobro od zła	P	9	4,5	4	2,0	11	5,6	25	12,6	44	22,2	105	53,0	198	100,0	5,410	5	0,368
	NP	5	10,2	2	4,1	1	2,0	9	18,4	10	20,4	22	44,9	49	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 49. informuje, że zmienna rodziny pochodzenia różnicuje w sposób istotny statystycznie niektóre wyniki badań. Osoby pochodzące z rodzin pełnych częściej, niż pochodzące z rodzin niepełnych oraz niepełnych czasowo, mają przekonanie, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy opanowania namiętności ($\chi^2=13,471$; $p=0,019$), uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka ($\chi^2=13,255$; $p=0,021$), uczy znosić trudy życia ($\chi^2=12,015$; $p=0,035$), a także wpaja katolickie zasady moralne

($\chi^2=11,187$; $p=0,048$). Poza za tym odnotowano także wynik zbliżony do poziomu różnicy istotnej statystycznie – tendencję o tym samym kierunku, dotyczącą tego, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy miłości do Kościoła.

W toku analiz sprawdzono oddziaływanie zmiennej wyznania religijnego młodzieży na rozumienie przez nich roli wychowania w katolickiej rodzinie. Wyniki prezentuje tabela 50.

Tabela 50. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a wyznanie religijne respondentów*

Wychowanie w katolickiej rodzinie ...	W Y Z N A N I E	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wpaja katolickie zasady moralne	RK	6	4,1	2	1,4	9	6,1	40	27,0	45	30,4	46	31,1	148	100,0	38,954	15	0,001
	GK	1	3,6	2	7,1	3	10,7	13	46,4	4	14,3	5	17,9	28	100,0			
	inne	1	2,3	4	9,3	6	14,0	15	34,9	9	20,9	8	18,6	43	100,0			
	żadne	4	21,1	1	5,3	5	26,3	4	21,1	1	5,3	4	21,1	19	100,0			
2. przekazuje wiedzę na temat Boga	RK	2	1,3	0	0,0	4	2,7	21	14,0	49	32,7	74	49,3	150	100,0	62,336	15	<0,001
	GK	2	6,9	1	3,4	3	10,3	10	34,5	9	31,0	4	13,8	29	100,0			
	inne	0	0,0	3	6,8	2	4,5	18	40,9	12	27,3	9	20,5	44	100,0			
	żadne	3	15,8	1	5,3	0	0,0	8	42,1	5	26,3	2	10,5	19	100,0			
3. uczy modlitwy	RK	1	0,7	1	0,7	6	4,0	21	13,9	31	20,5	91	60,3	151	100,0	60,049	15	<0,001
	GK	1	3,4	0	0,0	3	10,3	10	34,5	7	24,1	8	27,6	29	100,0			
	inne	1	2,3	1	2,3	2	4,7	15	34,9	11	25,6	13	30,2	43	100,0			
	żadne	4	21,1	1	5,3	1	5,3	7	36,8	5	26,3	1	5,3	19	100,0			
4. uczy korzystania z sakramentów świętych	RK	2	1,3	2	1,3	5	3,3	23	15,2	42	27,8	77	51,0	151	100,0	75,621	15	<0,001
	GK	1	3,4	1	3,4	5	17,2	12	41,4	6	20,7	4	13,8	29	100,0			
	inne	1	2,3	1	2,3	2	4,7	22	51,2	11	25,6	6	14,0	43	100,0			
	żadne	4	21,1	1	5,3	2	10,5	7	36,8	4	21,1	1	5,3	19	100,0			
5. uczy wiary i miłości do Boga	RK	1	0,7	2	1,3	4	2,7	14	9,3	42	28,0	87	58,0	150	100,0	72,984	15	<0,001
	GK	1	3,4	1	3,4	3	10,3	7	24,1	11	37,9	6	20,7	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	5	11,4	12	27,3	10	22,7	17	38,6	44	100,0			
	żadne	4	21,1	1	5,3	2	10,5	8	42,1	2	10,5	2	10,5	19	100,0			
6. uczy miłości do Kościoła	RK	1	0,7	2	1,3	11	7,3	25	16,7	41	27,3	70	46,7	150	100,0	65,320	15	<0,001
	GK	1	3,4	3	10,3	3	10,3	12	41,4	5	17,2	5	17,2	29	100,0			
	inne	3	6,8	1	2,3	1	2,3	16	36,4	15	34,1	8	18,2	44	100,0			
	żadne	5	26,3	1	5,3	2	10,5	6	31,6	3	15,8	2	10,5	19	100,0			
7. przygotowuje do odpowiedzialnego	RK	6	4,0	1	0,7	12	7,9	33	21,9	49	32,5	50	33,1	151	100,0	73,405	15	<0,001
	GK	3	10,3	0	0,0	5	17,2	9	31,0	6	20,7	6	20,7	29	100,0			
	inne	2	4,5	1	2,3	7	15,9	14	31,8	13	29,5	7	15,9	44	100,0			

życia w społeczeństwie	żadne	7	36,8	3	15,8	6	31,6	3	15,8	0	0,0	0	0,0	19	100,0			
8. uczy znosić trudy życia	RK	3	2,0	2	1,3	14	9,3	31	20,7	44	29,3	56	37,3	150	100,0	95,320	15	<0,001
	GK	3	10,3	0	0,0	9	31,0	9	31,0	5	17,2	3	10,3	29	100,0			
	inne	2	4,7	1	2,3	4	9,3	14	32,6	16	37,2	6	14,0	43	100,0			
	żadne	8	42,1	3	15,8	5	26,3	1	5,3	2	10,5	0	0,0	19	100,0			
9. przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie	RK	6	4,0	3	2,0	7	4,6	25	16,6	44	29,1	66	43,7	151	100,0	94,939	15	<0,001
	GK	2	6,9	2	6,9	8	27,6	9	31,0	5	17,2	3	10,3	29	100,0			
	inne	3	6,8	2	4,5	8	18,2	15	34,1	9	20,5	7	15,9	44	100,0			
	żadne	7	36,8	5	26,3	4	21,1	2	10,5	1	5,3	0	0,0	19	100,0			
10. uczy opanowania namiętności	RK	5	3,4	5	3,4	15	10,1	46	31,1	47	31,8	30	20,3	148	100,0	67,605	15	<0,001
	GK	2	6,9	3	10,3	6	20,7	10	34,5	4	13,8	4	13,8	29	100,0			
	inne	2	4,5	2	4,5	7	15,9	18	40,9	7	15,9	8	18,2	44	100,0			
	żadne	8	42,1	3	15,8	6	31,6	1	5,3	1	5,3	0	0,0	19	100,0			
11. uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	RK	2	1,3	1	0,7	10	6,6	18	11,9	54	35,8	66	43,7	151	100,0	75,561	15	<0,001
	GK	2	6,9	1	3,4	6	20,7	4	13,8	7	24,1	9	31,0	29	100,0			
	inne	2	4,5	0	0,0	3	6,8	14	31,8	15	34,1	10	22,7	44	100,0			
	żadne	5	26,3	2	10,5	6	31,6	5	26,3	0	0,0	1	5,3	19	100,0			
12. pomaga odróżniać dobro od zła	RK	3	2,0	2	1,3	3	2,0	16	10,6	36	23,8	91	60,3	151	100,0	83,212	15	<0,001
	GK	2	6,9	0	0,0	4	13,8	6	20,7	6	20,7	11	37,9	29	100,0			
	inne	2	4,5	0	0,0	2	4,5	9	20,5	8	18,2	23	52,3	44	100,0			
	żadne	7	36,8	3	15,8	3	15,8	3	15,8	2	10,5	1	5,3	19	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 50. informuje, że wyznanie religijne respondentów różnicuje ich przekonania dotyczące roli wychowania w katolickiej rodzinie w przypadku wszystkich twierdzeń. Osoby deklarujące swoją przynależność do wyznania rzymskokatolickiego częściej, niż pozostali badani doceniają rolę wychowania w katolickiej rodzinie.

Następnie sprawdzono oddziaływanie zmiennej stosunku do religii na przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie. Wyniki zawiera tabela 51.

Tabela 51. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie przez respondentów, a ich stosunek do religii*

Wychowanie w katolickiej rodzinie ...	S T O S U N E K	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. wpaja katolickie zasady moralne	BRR	5	3,0	4	2,4	10	6,1	50	30,3	44	26,7	52	31,5	165	100,0	37,928	15	0,001
	SRN	3	7,5	2	5,0	6	15,0	14	35,0	9	22,5	6	15,0	40	100,0			
	IORDNA	1	5,6	2	11,1	5	27,8	6	33,3	3	16,7	1	5,6	18	100,0			
	A	4	26,7	1	6,7	2	13,3	2	13,3	2	13,3	4	26,7	15	100,0			
2. przekazuje wiedzę na temat Boga	BRR	1	0,6	3	1,8	3	1,8	23	13,7	58	34,5	80	47,6	168	100,0	95,392	15	<0,001
	SRN	2	5,0	1	2,5	1	2,5	22	55,0	8	20,0	6	15,0	40	100,0			
	IORDNA	1	5,3	1	5,3	5	26,3	7	36,8	3	15,8	2	10,5	19	100,0			
	A	3	20,0	1	6,7	0	0,0	5	33,3	4	26,7	2	13,3	15	100,0			
3. uczy modlitwy	BRR	2	1,2	1	0,6	3	1,8	27	16,0	35	20,7	101	59,8	169	100,0	95,988	15	<0,001
	SRN	1	2,6	1	2,6	4	10,3	15	38,5	11	28,2	7	17,9	39	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	5	26,3	9	47,4	2	10,5	3	15,8	19	100,0			
	A	4	26,7	1	6,7	1	6,7	3	20,0	5	33,3	1	6,7	15	100,0			
4. uczy korzystania z sakramentów świętych	BRR	2	1,2	1	0,6	2	1,2	38	22,5	47	27,8	79	46,7	169	100,0	106,326	15	<0,001
	SRN	2	5,1	1	2,6	6	15,4	17	43,6	8	20,5	5	12,8	39	100,0			
	IORDNA	0	0,0	2	10,5	7	36,8	6	31,6	1	5,3	3	15,8	19	100,0			
	A	4	26,7	1	6,7	0	0,0	4	26,7	5	33,3	1	6,7	15	100,0			
5. uczy wiary i miłości do Boga	BRR	1	0,6	0	0,0	3	1,8	21	12,4	43	25,4	101	59,8	169	100,0	132,013	15	<0,001
	SRN	1	2,5	2	5,0	4	10,0	11	27,5	16	40,0	6	15,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	5,6	8	44,4	4	22,2	3	16,7	2	11,1	18	100,0			
	A	4	26,7	1	6,7	0	0,0	5	33,3	3	20,0	2	13,3	15	100,0			
6. uczy miłości do Kościoła	BRR	3	1,8	1	0,6	6	3,6	32	19,0	50	29,8	76	45,2	168	100,0	98,453	15	<0,001
	SRN	2	5,0	3	7,5	6	15,0	14	35,0	11	27,5	4	10,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	2	10,5	6	31,6	9	47,4	0	0,0	2	10,5	19	100,0			
	A	5	33,3	1	6,7	0	0,0	3	20,0	4	26,7	2	13,3	15	100,0			
7. przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie	BRR	4	2,4	1	0,6	11	6,5	39	23,1	60	35,5	54	32,0	169	100,0	119,971	15	<0,001
	SRN	5	12,5	0	0,0	13	32,5	11	27,5	6	15,0	5	12,5	40	100,0			
	IORDNA	2	10,5	1	5,3	4	21,1	6	31,6	2	10,5	4	21,1	19	100,0			
	A	7	46,7	4	26,7	2	13,3	2	13,3	0	0,0	0	0,0	15	100,0			
8. uczy znosić trudy życia	BRR	2	1,2	3	1,8	12	7,1	36	21,4	54	32,1	61	36,3	168	100,0	111,863	15	<0,001
	SRN	4	10,3	0	0,0	13	33,3	12	30,8	7	17,9	3	7,7	39	100,0			
	IORDNA	3	15,8	1	5,3	5	26,3	6	31,6	2	10,5	2	10,5	19	100,0			
	A	8	53,3	2	13,3	3	20,0	0	0,0	2	13,3	0	0,0	15	100,0			
9. przygotowuje do życia w	BRR	6	3,6	2	1,2	15	8,9	26	15,4	51	30,2	69	40,8	169	100,0	101,276	15	<0,001
	SRN	4	10,0	4	10,0	7	17,5	16	40,0	5	12,5	4	10,0	40	100,0			

małżeństwie i rodzinie	IORDNA	2	10,5	2	10,5	2	10,5	8	42,1	3	15,8	2	10,5	19	100,0			
	A	7	46,7	4	26,7	3	20,0	0	0,0	1	6,7	0	0,0	15	100,0			
10. uczy opanowania namiętności	BRR	4	2,4	4	2,4	17	10,2	53	31,9	51	30,7	37	22,3	166	100,0	89,650	15	<0,001
	SRN	4	10,0	3	7,5	9	22,5	14	35,0	7	17,5	3	7,5	40	100,0			
	IORDNA	2	10,5	3	15,8	6	31,6	6	31,6	0	0,0	2	10,5	19	100,0			
	A	8	53,3	3	20,0	2	13,3	1	6,7	1	6,7	0	0,0	15	100,0			
11. uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	BRR	3	1,8	1	0,6	11	6,5	22	13,0	57	33,7	75	44,4	169	100,0	76,780	15	<0,001
	SRN	3	7,5	1	2,5	6	15,0	10	25,0	12	30,0	8	20,0	40	100,0			
	IORDNA	1	5,3	0	0,0	4	21,1	7	36,8	3	15,8	4	21,1	19	100,0			
	A	5	33,3	2	13,3	4	26,7	3	20,0	1	6,7	0	0,0	15	100,0			
12. pomaga odróżniać dobro od zła	BRR	3	1,8	2	1,2	5	3,0	20	11,8	35	20,7	104	61,5	169	100,0	94,372	15	<0,001
	SRN	3	7,5	0	0,0	3	7,5	6	15,0	11	27,5	17	42,5	40	100,0			
	IORDNA	1	5,3	1	5,3	3	15,8	4	21,1	5	26,3	5	26,3	19	100,0			
	A	7	46,7	3	20,0	1	6,7	3	20,0	1	6,7	0	0,0	15	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie wyników zawartych w tabeli 51. można stwierdzić, że stosunek respondentów do religii także wyraźnie różnicuje przekonania dotyczące roli wychowania w katolickiej rodzinie. Respondenci deklarujący się jako bardzo religijni i religijni częściej niż pozostali badani, zgadzają się ze wszystkimi twierdzeniami dotyczącymi tej kwestii.

2.1. Znaczenie wychowania w trwałej rodzinie

Rodzina jest uprzywilejowanym miejscem rozwoju i wychowywania dzieci, gdzie mogą one wzrastać w otoczeniu kochających osób, jakimi są rodzice i rodzeństwo⁵. Proces wychowania w rodzinie chrześcijańskiej jest ściśle złączony z sakramentalnym małżeństwem rodziców. Są oni powołani do udziału we władzy i miłości Stwórcy oraz umocnieni do tej misji przez Ducha Świętego. Świadomość ta pomaga rodzicom z pogodą ducha i ufnością realizować swoje szlachetne powołanie, w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem, Kościołem Chrystusowym oraz społeczeństwem⁶. Trwałość małżeństwa katolickiego daje członkom rodziny wieloraką stabilizację oraz korzystnie wpływa na rozwój psychiczny, społeczny i duchowy dziecka.

⁵ Por. M. Zając, *Dzieci w rodzinie*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 685.

⁶ FC 38.

Respondentów zapytano o przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci. Wyniki prezentuje tabela 52.

Tabela 52. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań respondentów dotyczących znaczenia trwałości rodziny dla dzieci*

Dzieci powinny rodzic się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	3	1,2	4	1,6	6	2,4	29	11,6	42	16,8	166	66,40	250	100,0
2. mogą doświadczać miłości obojga rodziców	3	1,2	6	2,4	9	3,6	33	13,3	56	22,5	142	57,0	249	100,0
3. mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	5	2,0	3	1,2	12	4,8	33	13,3	72	28,9	124	49,8	249	100,0
4. mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	1	0,4	7	2,8	11	4,4	37	14,9	66	26,5	127	51,0	249	100,0
5. wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	2	0,8	8	3,2	15	6,0	59	23,6	79	31,6	87	34,8	250	100,0
6. mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	5	2,0	10	4,1	31	12,6	55	22,4	78	31,7	67	27,2	246	100,0
7. mają szanse wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć	6	2,4	11	4,4	21	8,4	47	18,9	69	27,7	95	38,2	249	100,0
8. mogą otrzymać bogatszy system wartości	6	2,4	7	2,8	29	11,6	74	29,7	78	31,3	55	22,1	249	100,0
9. uczą się dobrego postępowania wobec bliznich	4	1,6	7	2,8	23	9,2	40	16,0	89	35,6	87	34,8	250	100,0
10. mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	9	3,6	9	3,6	15	6,0	36	14,4	80	32,0	101	40,4	250	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność.

Jak wynika z tabeli 52., wysoki odsetek młodzieży w pełni zgadza się, że dzieci powinny rodzić się w trwałych małżeństwach i rodzinach ponieważ: żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców (66,4%), dzieci mogą doświadczyć miłości obojga rodziców (57,0%), mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa (51,0%), w pełnej rodzinie dzieci mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład (49,8%), mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki (40,4%), mają szansę wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć (38,2%), są bardziej stabilne emocjonalnie (34,8%), uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich (34,8%), mogą ustrzec się wielu problemów i nałogów (27,2%) oraz mogą otrzymać bogatszy system wartości (22,1%). Ponadto, znaczący procent badanych w dużym stopniu zgadza się z powyższymi twierdzeniami. Jedynie kilka procent respondentów zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się z niektórymi z nich.

W toku dalszych analiz sprawdzono oddziaływanie zmiennej płci na przekonania respondentów dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci. Uzyskane wyniki przedstawia tabela 53.

Tabela 53. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a płeć respondentów*

Dzieci powinny rodzić się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...	P L E Ć	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	K	1	0,7	3	2,2	2	1,4	16	11,5	25	18,0	92	66,2	139	100,0	2,684	5	0,749
	M	2	1,8	1	0,9	4	3,6	13	11,7	17	15,3	74	66,7	111	100,0			
2. mogą doświadczać miłości obojga rodziców	K	2	1,4	2	1,4	6	4,3	13	9,4	31	22,5	84	60,9	138	100,0	6,031	5	0,303
	M	1	0,9	4	3,6	3	2,7	20	18,0	25	22,5	58	52,3	111	100,0			
3. mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	K	3	2,2	2	1,4	6	4,3	16	11,5	41	29,5	71	51,1	139	100,0	1,204	5	0,944
	M	2	1,8	1	0,9	6	5,5	17	15,5	31	28,2	53	48,2	110	100,0			
4. mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	K	1	0,7	4	2,9	6	4,3	22	15,8	35	25,2	71	51,1	139	100,0	1,211	5	0,944
	M	0	0,0	3	2,7	5	4,5	15	13,6	31	28,2	56	50,9	110	100,0			
5. wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	K	1	0,7	4	2,9	6	4,3	30	21,6	46	33,1	52	37,4	139	100,0	2,979	5	0,703
	M	1	0,9	4	3,6	9	8,1	29	26,1	33	29,7	35	31,5	111	100,0			
6. mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	K	2	1,5	7	5,1	21	15,4	24	17,6	45	33,1	37	27,2	136	100,0	6,496	5	0,261
	M	3	2,7	3	2,7	10	9,1	31	28,2	33	30,0	30	27,3	110	100,0			

7. mają szansę wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć	K	4	2,9	7	5,0	12	8,6	26	18,7	31	22,3	59	42,4	139	100,0	5,420	5	0,367
	M	2	1,8	4	3,6	9	8,2	21	19,1	38	34,5	36	32,7	110	100,0			
8. mogą otrzymać bogatszy system wartości	K	5	3,6	3	2,2	18	12,9	44	31,7	38	27,3	31	22,3	139	100,0	4,777	5	0,444
	M	1	0,9	4	3,6	11	10,0	30	27,3	40	36,4	24	21,8	110	100,0			
9. uczą się dobrego postępowania wobec bliznich	K	3	2,2	4	2,9	14	10,1	16	11,5	50	36,0	52	37,4	139	100,0	5,443	5	0,364
	M	1	0,9	3	2,7	9	8,1	24	21,6	39	35,1	35	31,5	111	100,0			
10. mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	K	4	2,9	6	4,3	10	7,2	21	15,1	35	25,2	63	45,3	139	100,0	8,183	5	0,146
	M	5	4,5	3	2,7	5	4,5	15	13,5	45	40,5	38	34,2	111	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Wyniki zawarte w tabeli 53. dowodzą, że płeć nie różnicuje przekonań młodzieży w poruszanej kwestii. Zarówno dziewczęta jak i chłopcy podobnie często zgadzają się, co do znaczenia trwałości rodziny dla dzieci. Następnie sprawdzono wpływ zmiennej rodziny pochodzenia na przekonania młodzieży dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci. Wyniki zestawione zostały w tabeli 54.

Tabela 54. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a rodzina pochodzenia respondentów*

Dzieci powinny rodzic się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...	R O D Z I N A	zupelnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	P	3	1,5	3	1,5	4	2,0	22	11,1	33	16,7	133	67,2	198	100,0	1,694	5	0,890
	NP	0	0,0	1	1,9	2	3,8	7	13,5	9	17,3	33	63,5	52	100,0			
2. mogą doświadczać miłości obojga rodziców	P	3	1,5	4	2,0	9	4,6	20	10,2	44	22,3	117	59,4	197	100,0	11,507	5	0,042
	NP	0	0,0	2	3,8	0	0,0	13	25,0	12	23,1	25	48,1	52	100,0			
3. mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	P	5	2,5	1	0,5	6	3,0	28	14,2	54	27,4	103	52,3	197	100,0	13,847	5	0,017
	NP	0	0,0	2	3,8	6	11,5	5	9,6	18	34,6	21	40,4	52	100,0			
4. mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	P	1	0,5	4	2,0	8	4,1	28	14,2	50	25,4	106	53,8	197	100,0	4,750	5	0,447
	NP	0	0,0	3	5,8	3	5,8	9	17,3	16	30,8	21	40,4	52	100,0			
5. wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	P	1	0,5	5	2,5	11	5,6	44	22,2	64	32,3	73	36,9	198	100,0	4,797	5	0,441
	NP	1	1,9	3	5,8	4	7,7	15	28,8	15	28,8	14	26,9	52	100,0			

6. mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	P	3	1,5	7	3,6	22	11,3	38	19,5	64	32,8	61	31,3	195	100,0	12,440	5	0,029
	NP	2	3,9	3	5,9	9	17,6	17	33,3	14	27,5	6	11,8	51	100,0			
7. mają szansę wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć	P	4	2,0	7	3,6	17	8,6	34	17,3	52	26,4	83	42,1	197	100,0	8,011	5	0,156
	NP	2	3,8	4	7,7	4	7,7	13	25,0	17	32,7	12	23,1	52	100,0			
8. mogą otrzymać bogatszy system wartości	P	4	2,0	5	2,5	20	10,2	56	28,4	61	31,0	51	25,9	197	100,0	9,358	5	0,096
	NP	2	3,8	2	3,8	9	17,3	18	34,6	17	32,7	4	7,7	52	100,0			
9. uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich	P	3	1,5	3	1,5	17	8,6	28	14,1	71	35,9	76	38,4	198	100,0	11,632	5	0,040
	NP	1	1,9	4	7,7	6	11,5	12	23,1	18	34,6	11	21,2	52	100,0			
10. mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	P	6	3,0	5	2,5	12	6,1	29	14,6	60	30,3	86	43,4	198	100,0	6,985	5	0,222
	NP	3	5,8	4	7,7	3	5,8	7	13,5	20	38,5	15	28,8	52	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, P- rodzina pełna, NP – rodzina niepełna, χ^2 - Chi-
kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Z tabeli 54. wynika, że respondenci pochodzący z rodzin pełnych częściej, niż pochodzący z rodzin niepełnych i niepełnych czasowo, zauważają pozytywne znaczenie trwałości rodziny dla dzieci, ponieważ: dzieci mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład ($\chi^2=13,847$; $p=0,017$), mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów ($\chi^2=12,440$; $p=0,029$), uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich ($\chi^2=11,632$; $p=0,040$) oraz mogą doświadczać miłości obojga rodziców ($\chi^2=11,507$; $p=0,042$).

Kolejnym krokiem badawczym było sprawdzenie wpływu wyznania religijnego respondentów na ich przekonania dotyczące trwałości rodziny dla dzieci. Wyniki zestawiono w tabeli 55.

Tabela 55. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a wyznanie religijne respondentów*

Dzieci powinny rodzic się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...	WYZNANIE	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	RK	2	1,3	1	0,7	1	0,7	11	7,3	27	17,9	109	72,2	151	100,0	18,244	15	0,250
	GK	0	0,0	1	3,4	1	3,4	6	20,7	5	17,2	16	55,2	29	100,0			
	inne	1	2,2	1	2,2	2	4,4	7	15,6	6	13,3	28	62,2	45	100,0			
	żadne	0	0,0	1	4,8	1	4,8	5	23,8	4	19,0	10	47,6	21	100,0			
	RK	1	0,7	3	2,0	3	2,0	12	8,0	32	21,3	99	66,0	150	100,0	28,287	15	0,020

2. mogą doświadczać miłości obojga rodziców	GK	0	0,0	1	3,4	2	6,9	6	20,7	7	24,1	13	44,8	29	100,0			
	inne	1	2,2	0	0,0	3	6,7	7	15,6	11	24,4	23	51,1	45	100,0			
	żadne	1	4,8	2	9,5	1	4,8	6	28,6	6	28,6	5	23,8	21	100,0			
3. mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	RK	1	0,7	0	0,0	4	2,7	17	11,3	45	30,0	83	55,3	150	100,0	34,343	15	0,003
	GK	1	3,4	1	3,4	0	0,0	5	17,2	12	41,4	10	34,5	29	100,0			
	inne	1	2,2	1	2,2	3	6,7	6	13,3	10	22,2	24	53,3	45	100,0			
	żadne	2	9,5	1	4,8	4	19,0	4	19,0	4	19,0	6	28,6	21	100,0			
4. mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	RK	1	0,7	1	0,7	6	4,0	14	9,3	38	25,2	91	60,3	151	100,0	46,136	15	<0,001
	GK	0	0,0	3	10,3	0	0,0	7	24,1	6	20,7	13	44,8	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	1	2,3	11	25,0	17	38,6	15	34,1	44	100,0			
	żadne	0	0,0	3	14,3	3	14,3	5	23,8	4	19,0	6	28,6	21	100,0			
5. wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	RK	1	0,7	3	2,0	7	4,6	31	20,5	52	34,4	57	37,7	151	100,0	30,116	15	0,012
	GK	0	0,0	1	3,4	4	13,8	6	20,7	9	31,0	9	31,0	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	2	4,4	12	26,7	14	31,1	17	37,8	45	100,0			
	żadne	0	0,0	4	19,0	2	9,5	8	38,1	3	14,3	4	19,0	21	100,0			
6. mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	RK	1	0,7	5	3,4	14	9,4	31	20,8	52	34,9	46	30,9	149	100,0	33,179	15	0,004
	GK	0	0,0	2	7,1	4	14,3	6	21,4	10	35,7	6	21,4	28	100,0			
	inne	0	0,0	2	4,5	8	18,2	10	22,7	13	29,5	11	25,0	44	100,0			
	żadne	3	14,3	1	4,8	5	23,8	6	28,6	3	14,3	3	14,3	21	100,0			
7. mają szanse wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć	RK	2	1,3	1	0,7	9	6,0	25	16,7	48	32,0	65	43,3	150	100,0	50,065	15	<0,001
	GK	0	0,0	4	13,8	3	10,3	7	24,1	6	20,7	9	31,0	29	100,0			
	inne	0	0,0	3	6,7	2	4,4	12	26,7	11	24,4	17	37,8	45	100,0			
	żadne	3	14,3	3	14,3	5	23,8	3	14,3	3	14,3	4	19,0	21	100,0			
8. mogą otrzymać bogatszy system wartości	RK	2	1,3	2	1,3	15	10,0	41	27,3	50	33,3	40	26,7	150	100,0	26,570	15	0,032
	GK	0	0,0	2	6,9	4	13,8	11	37,9	6	20,7	6	20,7	29	100,0			
	inne	1	2,2	1	2,2	5	11,1	12	26,7	19	42,2	7	15,6	45	100,0			
	żadne	2	9,5	2	9,5	4	19,0	9	42,9	2	9,5	2	9,5	21	100,0			
9. uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich	RK	1	0,7	1	0,7	10	6,6	23	15,2	53	35,1	63	41,7	151	100,0	50,810	15	<0,001
	GK	0	0,0	3	10,3	4	13,8	4	13,8	8	27,6	10	34,5	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	6	13,3	8	17,8	20	44,4	11	24,4	45	100,0			
	żadne	3	14,3	2	9,5	3	14,3	5	23,8	6	28,6	2	9,5	21	100,0			
10. mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	RK	4	2,6	2	1,3	9	6,0	18	11,9	44	29,1	74	49,0	151	100,0	43,152	15	<0,001
	GK	0	0,0	3	10,3	1	3,4	7	24,1	8	27,6	10	34,5	29	100,0			
	inne	0	0,0	2	4,4	3	6,7	6	13,3	21	46,7	13	28,9	45	100,0			
	żadne	4	19,0	2	9,5	2	9,5	5	23,8	5	23,8	3	14,3	21	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Tabela 55. pokazuje, że zmienna wyznania religijnego różnicuje większość uzyskanych wyników w sposób istotny statystycznie. Respondenci deklarujący przynależność do wyznania rzymskokatolickiego często, wyraźniej niż pozostali badani, zgadzają się z twierdzeniami dotyczącymi znaczenia trwałości rodziny dla dzieci.

Następnie sprawdzono wpływ stosunku respondentów do religii przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci. Wyniki zawiera tabela 56.

Tabela 56. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a stosunek respondentów do religii*

Dzieci powinny rodzić się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...	S T O S U N E K	zupełnie się nie zgadzam		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%			
1. żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	BRR	2	1,2	2	1,2	4	2,4	14	8,3	28	16,6	119	70,4	169	100,0	18,226	15	18,226
	SRN	1	2,5	0	0,0	0	0,0	5	12,5	7	17,5	27	67,5	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	4,8	1	4,8	6	28,6	4	19,0	9	42,9	21	100,0			
	A	0	0,0	1	6,3	1	6,3	3	18,8	3	18,8	8	50,0	16	100,0			
2. mogą doświadczać miłości obojga rodziców	BRR	2	1,2	2	1,2	4	2,4	14	8,3	40	23,8	106	63,1	168	100,0	40,098	15	<0,001
	SRN	0	0,0	2	5,0	1	2,5	7	17,5	6	15,0	24	60,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	0	0,0	3	14,3	7	33,3	4	19,0	7	33,3	21	100,0			
	A	1	6,3	2	12,5	1	6,3	4	25,0	4	25,0	4	25,0	16	100,0			
3. mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	BRR	2	1,2	1	0,6	2	1,2	21	12,4	50	29,6	93	55,0	169	100,0	45,390	15	<0,001
	SRN	0	0,0	1	2,5	4	10,0	4	10,0	11	27,5	20	50,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	2	9,5	6	28,6	5	23,8	7	33,3	21	100,0			
	A	2	12,5	1	6,3	4	25,0	2	12,5	3	18,8	4	25,0	16	100,0			
4. mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	BRR	1	0,6	2	1,2	5	3,0	19	11,3	46	27,4	95	56,5	168	100,0	34,841	15	0,003
	SRN	0	0,0	1	2,5	2	5,0	9	22,5	10	25,0	18	45,0	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	1	4,8	1	4,8	6	28,6	5	23,8	8	38,1	21	100,0			
	A	0	0,0	3	18,8	3	18,8	3	18,8	2	12,5	5	31,3	16	100,0			
5. wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	BRR	1	0,6	2	1,2	6	3,6	37	21,9	59	34,9	64	37,9	169	100,0	45,869	15	<0,001
	SRN	0	0,0	2	5,0	4	10,0	11	27,5	9	22,5	14	35,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	2	9,5	6	28,6	9	42,9	3	14,3	21	100,0			
	A	0	0,0	4	25,0	2	12,5	5	31,3	1	6,3	4	25,0	16	100,0			
6. mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	BRR	1	0,6	5	3,0	13	7,9	33	20,0	61	37,0	52	31,5	165	100,0	50,585	15	<0,001
	SRN	0	0,0	4	10,0	10	25,0	10	25,0	6	15,0	10	25,0	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	3	14,3	6	28,6	7	33,3	4	19,0	21	100,0			
	A	3	18,8	1	6,3	4	25,0	4	25,0	3	18,8	1	6,3	16	100,0			
7. mają szanse wyrosnąć na lepszyc ludzi i więcej osiągnąć	BRR	2	1,2	2	1,2	11	6,5	25	14,9	53	31,5	75	44,6	168	100,0	54,955	15	<0,001
	SRN	0	0,0	4	10,0	6	15,0	11	27,5	8	20,0	11	27,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	2	9,5	1	4,8	7	33,3	4	19,0	6	28,6	21	100,0			

	A	3	18,8	3	18,8	3	18,8	2	12,5	3	18,8	2	12,5	16	100,0			
8. mogą otrzymać bogatszy system wartości	BRR	2	1,2	1	0,6	13	7,7	44	26,2	64	38,1	44	26,2	168	100,0	49,994	15	<0,001
	SRN	1	2,5	4	10,0	9	22,5	13	32,5	6	15,0	7	17,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	3	14,3	11	52,4	4	19,0	2	9,5	21	100,0			
	A	2	12,5	2	12,5	3	18,8	6	37,5	1	6,3	2	12,5	16	100,0			
9. uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich	BRR	1	0,6	1	0,6	11	6,5	28	16,6	57	33,7	71	42,0	169	100,0	61,228	15	<0,001
	SRN	0	0,0	2	5,0	8	20,0	4	10,0	15	37,5	11	27,5	40	100,0			
	IORDNA	0	0,0	2	9,5	2	9,5	3	14,3	10	47,6	4	19,0	21	100,0			
	A	3	18,8	2	12,5	2	12,5	4	25,0	4	25,0	1	6,3	16	100,0			
10. mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	BRR	2	1,2	3	1,8	8	4,7	17	10,1	59	34,9	80	47,3	169	100,0	55,500	15	<0,001
	SRN	2	5,0	4	10,0	3	7,5	7	17,5	11	27,5	13	32,5	40	100,0			
	IORDNA	1	4,8	0	0,0	1	4,8	8	38,1	4	19,0	7	33,3	21	100,0			
	A	4	25,0	2	12,5	2	12,5	3	18,8	4	25,0	1	6,3	16	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności.

Na podstawie tabeli 56. można stwierdzić, że respondenci deklarujący się jako bardzo religijni i religijni, częściej niż pozostali badani, podzielają przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci, w przypadku prawie wszystkich zaproponowanych twierdzeń.

3. Dążenia związane z założeniem katolickiej rodziny

Według nauczania Kościoła, rodzice chrześcijańscy są dla swoich dzieci zwiastunami wiary i wychowawcami, którzy poprzez słowo i przykład życia mają pomóc dzieciom rozwinąć się i odkryć powołanie, którym Bóg je obdarza. Każdy człowiek jest powołany do miłości, natomiast dla większości członków Ludu Bożego jest to powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Rodzina chrześcijańska jako „Kościół domowy” jest miejscem rozwoju życia chrześcijańskiego i szkołą dojrzewiania w wierze. W domu rodzinnym dziecko uczy się miłować, pracować, cieszyć się, przebaczać, być otwartym na ludzi, a także żyć w zażyłości z Bogiem⁷. Respondentów zapytano o motywy ewentualnego założenia przez nich katolickiej rodziny. Odpowiedzi prezentuje tabela 57.

⁷ KKK 1656-1657.

Tabela 57. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów założenia katolickiej rodziny*

Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki da- nych**	Ogółem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	N	%
1. przekazywać dzieciom wiarę w Boga	7	3,4	4	2,0	10	4,9	39	19,1	50	24,5	94	46,1	41	245	100,0
2. razem z bliskimi dążyć do zbawienia	8	3,9	3	1,5	22	10,8	38	18,6	64	31,4	69	33,8	41	245	100,0
3. żyć słowem Bożym w rodzinie	7	3,5	7	3,5	15	7,4	56	27,7	49	24,3	68	33,7	41	243	100,0
4. Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	10	5,0	2	1,0	9	4,5	37	18,4	49	24,4	94	46,8	41	242	100,0
5. Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	8	3,9	2	1,0	12	5,9	33	16,3	64	31,5	84	41,4	41	244	100,0
6. modlić się wspólnie z bliskimi	8	3,9	3	1,5	13	6,4	49	24,0	66	32,4	65	31,9	41	245	100,0
7. uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	7	3,4	3	1,5	12	5,9	38	18,6	57	27,9	87	42,6	41	245	100,0
8. przekazać dzieciom miłość do Kościoła	5	2,5	5	2,5	15	7,4	42	20,7	56	27,6	80	39,4	41	244	100,0

* Oznaczenia: N – Liczebność, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Jak wynika z tabeli 57., młodzież w pełni się zgadza, że zamierza założyć katolicką rodzinę, aby: Bóg wzmacniał miłość w rodzinie (46,8%), przekazywać dzieciom wiarę w Boga (46,1%), uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych (42,6%), Bóg wspierał ich w trudnych sytuacjach (41,4%), przekazać dzieciom miłość do Kościoła (39,4%), razem z bliskimi dążyć do zbawienia (33,8%), żyć słowem Bożym w rodzinie (33,7%) a także modlić się wspólnie z bliskimi (31,9%). Ponadto, spory

odsetek badanych w dużym stopniu zgadza się powyższymi twierdzeniami. Natomiast kilka procent respondentów zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się z niektórymi twierdzeniami.

W tabeli 58. przedstawiono wyniki badań wpływu płci na zamiary respondentów dotyczące założenia w przyszłości katolickiej rodziny, które dowodzą, że zmienna ta nie różnicuje ich odpowiedzi.

Tabela 58. Zamiary założenia katolickiej rodziny a płeć respondentów*

Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...	P L E Ć	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki da- nych **	Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%			
1. przekazywać dzieciom wiarę w Boga	K	5	4,3	3	2,6	4	3,5	20	17,4	28	24,3	55	47,8	21	136	100,0	2,888	5	0,717
	M	2	2,2	1	1,1	6	6,7	19	21,3	22	24,7	39	43,8	20	109	100,0			
2. razem z bliskimi dążyć do zbawienia	K	6	5,2	2	1,7	12	10,4	21	18,3	38	33,0	36	31,3	21	136	100,0	2,036	5	0,844
	M	2	2,2	1	1,1	10	11,2	17	19,1	26	29,2	33	37,1	20	109	100,0			
3. żyć słowem Bożym w rodzinie	K	6	5,2	3	2,6	7	6,1	35	30,4	27	23,5	37	32,2	21	136	100,0	4,526	5	0,476
	M	1	1,1	4	4,6	8	9,2	21	24,1	22	25,3	31	35,6	20	107	100,0			
4. Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	K	6	5,3	2	1,8	5	4,4	18	15,9	27	23,9	55	48,7	21	134	100,0	2,704	5	0,745
	M	4	4,5	0	0,0	4	4,5	19	21,6	22	25,0	39	44,3	20	108	100,0			
5. Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	K	5	4,3	1	0,9	9	7,8	14	12,2	38	33,0	48	41,7	21	136	100,0	4,714	5	0,452
	M	3	3,4	1	1,1	3	3,4	19	21,6	26	29,5	36	40,9	20	108	100,0			
6. modlić się wspólnie z bliskimi	K	5	4,3	3	2,6	5	4,3	29	25,2	37	32,2	36	31,3	21	136	100,0	4,325	5	0,504
	M	3	3,4	0	0,0	8	9,0	20	22,5	29	32,6	29	32,6	20	109	100,0			
7. uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	K	5	4,3	2	1,7	6	5,2	22	19,1	30	26,1	50	43,5	21	136	100,0	1,375	5	0,927
	M	2	2,2	1	1,1	6	6,7	16	18,0	27	30,3	37	41,6	20	109	100,0			
8. przekazać dzieciom miłość do Kościoła	K	4	3,5	3	2,6	9	7,8	23	20,0	31	27,0	45	39,1	21	136	100,0	1,306	5	0,934
	M	1	1,1	2	2,3	6	6,8	19	21,6	25	28,4	35	39,8	20	108	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Także analiza wpływu zmiennej rodziny pochodzenia respondentów przyniosła podobne rezultaty jak w przypadku poprzednim. Wyniki prezentuje 59.

Tabela 59. Zamiary założenia katolickiej rodziny a rodzina pochodzenia respondentów*

Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...	R O D Z I N A	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki da- nych**		Ogółem	χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	N	%			
1. przekazywać dzieciom wiarę w Boga	P	6	3,6	3	1,8	8	4,8	31	18,5	37	22,0	83	49,4	29	197	100,0	5,148	5	0,398
	NP	1	2,8	1	2,8	2	5,6	8	22,2	13	36,1	11	30,6	12	48	100,0			
2. razem z bliskimi dążyć do zbawienia	P	7	4,2	1	0,6	19	11,3	30	17,9	50	29,8	61	36,3	29	197	100,0	8,180	5	0,147
	NP	1	2,8	2	5,6	3	8,3	8	22,2	14	38,9	8	22,2	12	48	100,0			
3. żyć słowem Bożym w rodzinie	P	6	3,6	6	3,6	12	7,2	40	24,1	41	24,7	61	36,7	29	195	100,0	7,292	5	0,200
	NP	1	2,8	1	2,8	3	8,3	16	44,4	8	22,2	7	19,4	12	48	100,0			
4. Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	P	8	4,8	1	0,6	7	4,2	30	18,2	38	23,0	81	49,1	29	194	100,0	3,321	5	0,651
	NP	2	5,6	1	2,8	2	5,6	7	19,4	11	30,6	13	36,1	12	48	100,0			
5. Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	P	6	3,6	2	1,2	8	4,8	27	16,2	52	31,1	72	43,1	29	196	100,0	3,457	5	0,630
	NP	2	5,6	0	0,0	4	11,1	6	16,7	12	33,3	12	33,3	12	48	100,0			
6. modlić się wspólnie z bliskimi	P	6	3,6	2	1,2	9	5,4	40	23,8	53	31,5	58	34,5	29	197	100,0	4,670	5	0,457
	NP	2	5,6	1	2,8	4	11,1	9	25,0	13	36,1	7	19,4	12	48	100,0			
7. uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	P	5	3,0	3	1,8	10	6,0	32	19,0	46	27,4	72	42,9	29	197	100,0	1,433	5	0,921
	NP	2	5,6	0	0,0	2	5,6	6	16,7	11	30,6	15	41,7	12	48	100,0			
8. przekazać dzieciom miłość do Kościoła	P	4	2,4	5	3,0	13	7,8	30	18,0	44	26,3	71	42,5	29	196	100,0	7,505	5	0,186
	NP	1	2,8	0	0,0	2	5,6	12	33,3	12	33,3	9	25,0	12	48	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Następnie sprawdzono oddziaływanie zmiennej wyznania respondentów na ich zamiary związane z założeniem katolickiej rodziny. Wyniki zawiera tabela 60.

Tabela 60. Zamiary założenia katolickiej rodziny a wyznanie respondentów*

Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...	W Y Z N A N I E	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki da- nych**	Ogółem		χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	%			
1.przekazywać dzieciom wiarę w Boga	RK	5	3,4	0	0,0	2	1,4	23	15,8	34	23,3	82	56,2	5	151	100,0	65,144	15	<0,001
	GK	1	4,0	4	16,0	4	16,0	5	20,0	6	24,0	5	20,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	3	11,1	9	33,3	8	29,6	7	25,9	18	45	100,0			
	żadne	1	25,0	0	0,0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0,0	13	17	100,0			
2. razem z bliskimi dążyć do zbawienia	RK	5	3,4	0	0,0	5	3,4	28	19,2	49	33,6	59	40,4	5	151	100,0	109,774	15	<0,001
	GK	1	4,0	0	0,0	8	32,0	6	24,0	5	20,0	5	20,0	4	29	100,0			
	inne	1	3,7	1	3,7	8	29,6	3	11,1	9	33,3	5	18,5	18	45	100,0			
	żadne	1	25,0	2	50,0	0	0,0	1	25,0	0	0,0	0	0,0	13	17	100,0			
3. żyć słowem Bożym w rodzinie	RK	4	2,8	2	1,4	5	3,5	39	27,1	36	25,0	58	40,3	5	149	100,0	58,667	15	<0,001
	GK	1	4,0	3	12,0	3	12,0	8	32,0	5	20,0	5	20,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	1	3,7	6	22,2	8	29,6	7	25,9	5	18,5	18	45	100,0			
	żadne	2	50,0	1	25,0	0	0,0	1	25,0	0	0,0	0	0,0	13	17	100,0			
4. Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	RK	6	4,1	0	0,0	2	1,4	24	16,6	37	25,5	76	52,4	5	150	100,0	76,251	15	<0,001
	GK	1	4,0	2	8,0	4	16,0	7	28,0	5	20,0	6	24,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	3	12,0	5	20,0	7	28,0	10	40,0	18	43	100,0			
	żadne	3	75,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	25,0	13	17	100,0			
5. Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	RK	5	3,4	0	0,0	7	4,8	22	15,1	45	30,8	67	45,9	5	151	100,0	57,691	15	<0,001
	GK	1	4,0	1	4,0	3	12,0	6	24,0	6	24,0	8	32,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	0	0,0	2	7,7	5	19,2	10	38,5	9	34,6	18	44	100,0			
	żadne	2	50,0	1	25,0	0	0,0	0	0,0	1	25,0	0	0,0	13	17	100,0			
6. modlić się wspólnie z bliskimi	RK	3	2,1	2	1,4	7	4,8	30	20,5	52	35,6	52	35,6	5	151	100,0	73,246	15	<0,001
	GK	2	8,0	0	0,0	3	12,0	12	48,0	4	16,0	4	16,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	1	3,7	3	11,1	6	22,2	8	29,6	9	33,3	18	45	100,0			
	żadne	3	75,0	0	0,0	0	0,0	1	25,0	0	0,0	0	0,0	13	17	100,0			
7. uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	RK	4	2,7	0	0,0	4	2,7	20	13,7	41	28,1	77	52,7	5	151	100,0	66,991	15	<0,001
	GK	1	4,0	2	8,0	4	16,0	7	28,0	6	24,0	5	20,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	1	3,7	4	14,8	7	25,9	10	37,0	5	18,5	18	45	100,0			
	żadne	2	50,0	0	0,0	0	0,0	2	50,0	0	0,0	0	0,0	13	17	100,0			
	RK	3	2,1	1	0,7	5	3,4	26	17,9	42	29,0	68	46,9	5	150	100,0	43,967	15	<0,001

8. przekazać dzieciom miłość do Kościoła	GK	1	4,0	2	8,0	6	24,0	6	24,0	3	12,0	7	28,0	4	29	100,0			
	inne	0	0,0	2	7,4	2	7,4	8	29,6	10	37,0	5	18,5	18	45	100,0			
	żadne	1	25,0	0	0,0	1	25,0	1	25,0	1	25,0	0	0,0	13	17	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, RK – wyznanie rzymskokatolickie, GK – wyznanie grekokatolickie, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Na podstawie tabeli 60. można stwierdzić, że wyznanie religijne respondentów różnicuje w sposób istotny statystycznie ich zamiary dotyczące założenia w przyszłości rodziny katolickiej. Uczniowie deklarujący swoją przynależność do wyznania rzymskokatolickiego, częściej niż pozostali respondenci, zgadzają się z twierdzeniami dotyczącymi tego zagadnienia. Następny krok w badaniach miał na celu sprawdzenie oddziaływania zmiennej stosunku do religii na zamiary respondentów dotyczące założenia rodziny katolickiej. Wyniki zawiera tabela 61.

Tabela 61. Zamiary założenia katolickiej rodziny a stosunek respondentów do religii*

Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...	S T O S U N E K	zupełnie nie zgadzam się		w dużym stopniu nie zgadzam się		raczej nie zgadzam się		raczej zgadzam się		w dużym stopniu zgadzam się		w pełni zgadzam się		braki da-nych**	Ogółem			χ^2	df	p
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		N	N	%			
1. przekazywać dzieciom wiarę w Boga	BRR	2	1,3	1	0,6	4	2,5	22	14,0	41	26,1	87	55,4	11	168	100,0	75,107	15	<0,001	
	SRN	2	7,4	1	3,7	2	7,4	13	48,1	5	18,5	4	14,8	13	40	100,0				
	IORDNA	2	14,3	2	14,3	2	14,3	3	21,4	3	21,4	2	14,3	6	20	100,0				
	A	1	50,0	0	0,0	1	50,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0				
2. razem z bliskimi dążyć do zbawienia	BRR	3	1,9	0	0,0	8	5,1	27	17,2	55	35,0	64	40,8	11	168	100,0	114,372	15	<0,001	
	SRN	2	7,4	0	0,0	10	37,0	8	29,6	6	22,2	1	3,7	13	40	100,0				
	IORDNA	2	14,3	1	7,1	4	28,6	2	14,3	3	21,4	2	14,3	6	20	100,0				
	A	1	50,0	1	50,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0				
3. żyć słowem Bożym w rodzinie	BRR	2	1,3	3	1,9	5	3,2	40	25,6	41	26,3	65	41,7	11	167	100,0	87,940	15	<0,001	
	SRN	1	3,7	2	7,4	9	33,3	9	33,3	5	18,5	1	3,7	13	40	100,0				
	IORDNA	3	23,1	1	7,7	1	7,7	5	38,5	2	15,4	1	7,7	6	19	100,0				
	A	1	50,0	1	50,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0				
4. Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	BRR	4	2,6	1	0,6	3	1,9	27	17,4	38	24,5	82	52,9	11	166	100,0	69,172	15	<0,001	
	SRN	1	3,8	1	3,8	4	15,4	7	26,9	8	30,8	5	19,2	13	39	100,0				
	IORDNA	3	21,4	0	0,0	2	14,3	2	14,3	2	14,3	5	35,7	6	20	100,0				

	A	2	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0			
5. Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	BRR	2	1,3	0	0,0	5	3,2	23	14,7	51	32,7	75	48,1	11	167	100,0	83,673	15	<0,001
	SRN	2	7,4	1	3,7	5	18,5	7	25,9	8	29,6	4	14,8	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	1	7,1	2	14,3	2	14,3	3	21,4	4	28,6	6	20	100,0			
	A	2	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0			
6. modlić się wspólnie z bliskimi	BRR	2	1,3	1	0,6	9	5,7	34	21,7	55	35,0	56	35,7	11	168	100,0	75,665	15	<0,001
	SRN	1	3,7	1	3,7	3	11,1	11	40,7	7	25,9	4	14,8	13	40	100,0			
	IORDNA	3	21,4	1	7,1	1	7,1	3	21,4	3	21,4	3	21,4	6	20	100,0			
	A	2	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0			
7. uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	BRR	2	1,3	1	0,6	6	3,8	23	14,6	46	29,3	79	50,3	11	168	100,0	92,631	15	<0,001
	SRN	1	3,7	1	3,7	4	14,8	7	25,9	9	33,3	5	18,5	13	40	100,0			
	IORDNA	2	14,3	1	7,1	1	7,1	7	50,0	2	14,3	1	7,1	6	20	100,0			
	A	2	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0			
8. przekazać dzieciom miłość do Kościoła	BRR	2	1,3	2	1,3	3	1,9	33	21,2	48	30,8	68	43,6	11	167	100,0	65,574	15	<0,001
	SRN	1	3,7	2	7,4	8	29,6	3	11,1	6	22,2	7	25,9	13	40	100,0			
	IORDNA	1	7,1	1	7,1	3	21,4	4	28,6	2	14,3	3	21,4	6	20	100,0			
	A	1	50,0	0	0,0	1	50,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	13	100,0			

* Oznaczenia: N – Liczebność, BRR – bardzo religijny i religijny, SRN – słabo religijny, niepraktykujący, IORDNA – inny, obojętny religijnie, duchowy ale nie religijny, niereligijny, agnostyk, A – ateista, χ^2 - Chi-kwadrat Pearsona, df – liczba stopni swobody, p – poziom istotności, ** odpowiedź „nie zamierza zawrzeć ślubu kościelnego” została w wykonanych analizach uznana za braki danych.

Tabela 61. informuje, że stosunek respondentów do religii różnicuje w sposób istotny statystycznie ich zamiary założenia katolickiej rodziny. Respondenci deklarujący się jako bardzo religijni i religijni, częściej niż pozostali badani, podzielają te zamiary.

ROZDZIAŁ VI. WNIOSKI I POSTULATY PASTORALNE

Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa i Kościoła odgrywa kluczową rolę w życiu tych instytucji. Pomimo swego znaczenia społecznego, we współczesnych dziejach Ukrainy, zauważa się kryzys społeczny polegający na osłabieniu wartości rodziny zbudowanej na fundamencie małżeństwa sakramentalnego oraz wartościach chrześcijańskich¹. Przejawami tego zjawiska są: niestabilność małżeństw, rozpowszechnianie się alternatywnych wobec małżeństwa form związków partnerskich (w tym niezarejestrowanych związków hetero i homoseksualnych), niski poziom dzietności oraz wysoka ilość urodzeń pozamałżeńskich (co piąte dziecko na Ukrainie rodzi się poza oficjalnym małżeństwem)².

Taki stan napawa niepokojem o przyszłość społeczeństwa oraz jego dobro duchowe. Jednocześnie stanowi wyzwanie duszpasterskie dla Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościołów innych wyznań na Ukrainie. Celem tej części rozprawy jest przedstawienie wniosków z przeprowadzonych badań nad nauczaniem Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie oraz osiągniętych wyników badań empirycznych. Na ich podstawie sformułowane zostaną postulaty pastoralne, zwłaszcza dla rodziców, duszpasterzy i katechetów, pomagające skuteczniej wspierać dzieci, młodzież i narzeczone oraz małżonków w zgłębianiu i realizacji swego powołania do miłości według zamysłu Bożego.

1. Poglębianie wiedzy antropologicznej

Badając przekonania młodzieży dotyczące wiedzy antropologicznej, trzeba uwzględnić różnorakie wpływy jakie współcześnie oddziałują na jej rozumienie powołania do miłości oraz wizję spełniania się jako mężczyzna lub kobieta. Trzeba stwierdzić, że do tych czynników zalicza się oddziaływanie współczesnej kultury, środowiska rówieśniczego, środków społecznego przekazu. Badania dowiodły, że do tych czynników zalicza się także rodzina pochodzenia oraz wyznanie religijne badanych.

---

¹ Por. I. B. Пеша, *Сімейні цінності української молоді. Інформаційні матеріали до Всеукраїнського форуму сім'ї*, <https://dismp.gov.ua/downloads/simejni-cinnosti-ukrayinskoyi-molodi-informacijni-materiali-do-vseukrayinskogo-forumu-simy> [11.05.2020].

² Tamże.

Z przeprowadzonych badań wynika, że ponad dwie trzecie respondentów w pełni lub w dużym stopniu rozumie swoje powołanie do miłości w perspektywie moralnej jako: wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci (76,3%), życie z drugą osobą, którą pokochają (66,6%) oraz jako zaproszenie do bycia rodzicem (61,8%). Natomiast około połowy respondentów w pełni lub w dużym stopniu potwierdza, że rozumie swoje powołanie do miłości w perspektywie wiary jako: wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i powołał do miłości (59,2%), całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu (52,0%), zaproszenie do miłowania Boga (45,8%) oraz rodzaj misji powierzonej przez Boga (44,6%) – zob. tab. 17. Odsetki te wskazują, że badana młodzież częściej docenia moralne aspekty swojego powołania do miłości niż jego wymiar religijny. Może to wskazywać na silny moralizm przekazu religijnego i katechetycznego w rodzinie i Kościele, który często dominuje budowanie osobistych relacji z Bogiem. Wysokość uzyskanych wyników dotyczących rozumienia swojego powołania do miłości jest ambiwalentnie zadowalająca, gdyż wskazuje z jednej strony na to, że większość badanych podziela katolickie rozumienie tegoż powołania, a jednocześnie wskazuje, iż kilkadziesiąt procent nie rozumie go w ten sposób.

Rozumienie powołania do miłości w perspektywie religijnej i moralnej w sposób istotny statystycznie różnicuje wyznanie respondentów w ten sposób, że młodzież wyznania rzymskokatolickiego częściej niż pozostali badani podziela wymienione przekonania (zob. tab. 20). Podobnie jeśli chodzi o stosunek do religii, osoby bardzo religijne i religijne częściej niż pozostali respondenci rozumieją swoje powołanie do miłości w znaczeniu religijnym i moralnym (zob. tab. 21). Także młodzież wychowująca się pełnych rodzinach częściej niż pochodząca z rodzin niepełnych istotnie częściej rozumie swoje powołanie do miłości w perspektywie wiary (zob. tab. 19). Wyniki te wskazują, że młodzież wyznania rzymskokatolickiego częściej niż pozostali respondenci rozumie swoje powołanie do miłości zgodnie z nauczaniem Kościoła katolickiego. Może to być efektem pogłębionej formacji religijno-moralnej w polskich rodzinach rzymskokatolickich oraz w prowadzonym duszpasterstwie. Jednak wyniki te wiążą się jednocześnie ze stosunkiem do religii, którego wyższe nasilenie u osób religijnych i bardzo religijnych oddziałuje pozytywnie na rozumienie powołania do miłości, jak też z pochodzeniem z rodzin pełnych.

Jednocześnie kilkanaście procent młodzieży zupełnie lub w dużym stopniu nie zgadza się, że ich powołanie do miłości oznacza rodzaj misji powierzonej im przez Boga (16,0%), zaproszenie do miłowania Boga (13,6%), wielki dar Boga, który stworzył ich

z miłości i do miłości (13,1%) oraz całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu (10,8%). Natomiast 8,6% nie zgadza się, że ich powołanie do miłości oznacza zaproszenie do bycia rodzicem (zob. tab. 17). Odsetki te wskazują na wyzwanie duszpasterskie, gdyż prawie wszyscy badani byli osobami ochrzczoneymi i jako tacy są zaproszeni do poznania i przyjęcia chrześcijańskiego rozumienia swego powołania do miłości.

Uzyskane wyniki badań pokazują, że ponad trzy czwarte badanej młodzieży w pełni lub w dużym stopniu zamierza spełniać się jako mężczyzna lub kobieta zgodnie z etyką chrześcijańską, poprzez: bycie dobrą matką lub ojcem (85,4%), bycie dobrym mężem lub żoną (82,5%), urodzenie i wychowanie dzieci (77,9%), okazywanie szacunku wobec współmałżonka (77,0%) oraz poprzez wierną i trwałą miłość małżeńską (74,7%) – zob. tab. 22. Zamiary realizacji siebie jako mężczyzna lub kobieta w sposób istotny statystycznie częściej deklaruje młodzież wyznania rzymskokatolickiego niż respondenci innych wyznań (zob. tab. 25). Jednak, trzeba uwzględnić fakt, że to młodzież bardzo religijna i religijna istotnie częściej niż pozostali respondenci zamierza spełniać się w rolach płciowych zgodnie z chrześcijańską etyką małżeńską (zob. tab. 26). Podobnie, trzeba pamiętać o oddziaływaniu pochodzenia młodzieży z rodzin pełnych na dążenia do spełniania się jako mężczyzna lub kobieta (zob. tab. 24). Niepokojące wydają się natomiast wyniki wskazujące, że spory odsetek respondentów zamierza realizować się jako mężczyzna lub kobieta poprzez: spełnianie swoich potrzeb seksualnych (41,4%), życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci (36,6%) oraz życie w związku z osobą tej samej płci (14,4%) – zob. tab. 22. Zamiar spełniania się jako mężczyzna lub kobieta poprzez życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci w sposób istotnie statystycznie częściej deklarują mężczyźni niż kobiety (zob. tab. 23).

Reasumując przytoczone wnioski, zasadny wydaje się postulat, aby duszpasterska troska Kościoła na Ukrainie była ukierunkowana na pogłębienie osobistej (personalnej) zażyłości wiernych z Bogiem w Trójcy Świętej. Taka bliskość pozwoli usytuować wymogi moralne powołania do miłości małżeńskiej jako odpowiedź Bogu na Jego miłość. Taki relacyjny kontekst ujmowania powołania do miłości pozwala podejmować odpowiedzialność wobec przyszłego współmałżonka jako odpowiedź na zaproszenie Boga zawarte w Jego zamyśle wobec małżeństwa i rodziny. Z tego względu, na różnych etapach rozwoju chrześcijanina trzeba ukazywać mu piękno miłości małżeńskiej zakotwiczonej w miłości Bożej (por. KDK 48-49)³. Wydaje się,

---

³ Por AL 67, 71; FC 13; DCE 11.

że duszpasterze często i przy różnych stwarzanych ku temu okazjach powinni eksponować wiernym piękno zażyłej relacji z Bogiem, do której chrześcijanin jest powołany oraz piękno miłości małżeńskiej, która łączy się z łaską i błogosławieństwem dla małżonków. Wątek ten powinien być traktowany przez katechetów młodzieży szkolnej jako wiodący i należy go zgłębiać. Szczególnym ku temu czasem jest przygotowanie bezpośrednie do zawarcia małżeństwa, kiedy to narzeczonemu należy pomagać pogłębić swoją relację z Bogiem i ze sobą nawzajem, w perspektywie Bożej miłości do nich⁴.

Nie można przeoczyć tego, że pewien procent młodzieży szkolnej nie zgadza się, iż ich powołanie do miłości oznacza rodzaj misji powierzonej im przez Boga, zaproszenie do miłowania Boga, wielki dar Boga, który stworzył ich z miłości i do miłości, całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu, a także zaproszenie do bycia rodzicem (zob. tab. 17). Wydaje się, że wyniki te wskazują na wyzwanie duszpasterskie, aby zarówno w ramach planowej katechezy jak też nieformalnie stwarzać dla młodzieży przestrzeń nawiązywania głębszej relacji z Bogiem, poprzez zgłębianie Pisma Świętego, modlitwę indywidualną i wspólnotową. Niezbędne wydaje się też stwarzanie okazji do rozmów i dyskusji z młodzieżą na temat powołania do miłości z możliwością ich aktywnego zaangażowania się i włączania, na przykład poprzez współprowadzenie spotkania.

Wspomniana powyżej aktywność duszpasterska może być także skutecznym działaniem profilaktycznym wobec niepokojących dążeń młodzieży do spełniania się jako mężczyzna lub kobieta poprzez spełnianie swoich potrzeb seksualnych, życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci, życie w związku z osobą tej samej płci (zob. tab. 22). Wskazane wsparcie duszpasterskie może pomóc młodzieży poznać prawdę i piękno zamysłu Bożego dotyczącego ludzkiej płci, realizacji swojej seksualności oraz ubogacającej komplementarności mężczyzny i kobiety. Warto przywoływać nauczanie papieża Franciszka skierowane niedawno do młodzieży, gdzie czytamy: „Bóg stworzył nas jako istoty płciowe. On sam stworzył płciowość, która jest wspaniałym darem dla Jego stworzeń”. W ramach powołania do małżeństwa musimy uznać i być wdzięcznymi, że płciowość, seks, to dar od Boga, bez jakiegokolwiek tabu. To dar Boży, dar, którym obdarza nas Pan. Ma dwa cele: wzajemną miłość i rodzenie życia. To pasja, namiętna miłość. Prawdziwa miłość jest namiętna. Miłość między mężczyzną a kobietą, gdy jest

---

⁴ Por. G. Pyżlak, *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013 s. 364-365.

namiętna, prowadzi cię do dawania życia na zawsze. Zawsze. I do oddania go z ciałem i duszą⁵.

Wyniki badań sygnalizują, że mężczyźni częściej potrzebują pogłębienia rozumienia swego chrześcijańskiego powołania⁶. Warto, aby poznawali oni od strony pozytywnej swoje powołanie do bycia mężem i ojcem jako dar Boga Stworzyciela i Ojca. Trzeba ich wspomagać w osiąganiu opanowania, odpowiedzialności, a także szacunku wobec kobiet, aby mogli się spełniać jako przyszli mężowie i ojcowie w rodzinach chrześcijańskich⁷. Wydaje się, że zadania te można byłoby z powodzeniem realizować na katechezie, spotkaniach formacyjnych, wyjazdach integracyjno-rekolekcyjnych jak również podczas organizowanych dni skupienia i warsztatów poświęconych ludzkiej płciowości oraz powołaniu człowieka do miłości.

2. Kształtowanie teologicznego rozumienia małżeństwa

Tajemnica sakramentu małżeństwa zakotwiczona jest w odwiecznym zamyśle Boga Stwórcy. Wielkość pary ludzkiej, mężczyzny – kobiety, tkwi zarazem w udziale w stwórczym działaniu Boga jak też w podjęciu wspólnego zobowiązania wraz z Bogiem⁸. Sakrament małżeństwa jest darem Boga dla pary małżeńskiej oraz dla Kościoła. Jest on wyrazem Jego Ojcowskiej miłości jak też oblubieńczej i ofiarnej miłości Chrystusa do Kościoła⁹. W sakramencie tym małżonkowie stają się darem dla siebie nawzajem i podejmują powołanie do miłości małżeńskiej, która jest wyjątkowa, dynamiczna, wierna na całe życie, płodna oraz zmierza ku pełni życia wiecznego w Chrystusie¹⁰. Na fundamencie sakramentu małżeństwa buduje się rodzina chrześcijańska, jako naturalne środowisko przyjscia na świat dzieci oraz ich wzrastania i dojrzewania.

Na podstawie przeprowadzonych badań widać, że ponad sześćdziesiąt procent respondentów często zgadza się w pełni lub w dużym stopniu podziela katolickie rozumienie tego sakramentu (zob. tab. 27). Badana młodzież stwierdza, że sakrament

---

⁵ CV 261.

⁶ Por. FC 25; B. Mierzwiński, *Mężczyzna jako mąż i ojciec*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 659-660.

⁷ Zob. Mierzwiński, *Mężczyzna jako mąż i ojciec*, s. 666-670.

⁸ Por. Papська Біблійна Комісія, *Біблія та мораль. Біблійні корені дій християнина*, Львів 2012, s. 124; AL 72; KKK 1652.

⁹ Por. KKK 1641-1642.

¹⁰ Por. AL 72-73; Папська Біблійна Комісія, *Біблія та мораль.*, s. 149-150.

małżeństwa zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie (71,7%), jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej (67,5%), wiąże dwoje ludzi na całe życie (66,0%), jest wyrazem wzajemnego zaufania (65,8%), daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie (63,5%), jednoczy małżonków duchowo (61,4%), pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary (59,9%), daje małżonkom dar Chrystusowej miłości (57,1%) oraz jest wyrazem wiary i zaufania do Boga (56,7%) – zob. tab. 27. Pomimo, iż odsetki te wydają się wysokie i świadczą o rozumieniu *misterium* małżeństwa, to trzeba dostrzec także spory odsetek badanych, którzy podchodzą do tej tematyki bardziej sceptycznie. Może to świadczyć o deficycie pozytywnego przekazu w tej kwestii w rodzinach, w kościele i na katechezie. Wydaje się, że ten fakt powinien być inspiracją dla duszpasterzy, aby troszczyli się o głębszą recepcję rozumienia sakramentu małżeństwa przez samych małżonków oraz przez młodzież i narzeczonych.

Rozumienie sakramentu małżeństwa w sposób istotny statystycznie różnicuje wyznanie respondentów. Uczniowie, deklarujący wyznanie rzymskokatolickie, częściej niż pozostali respondenci, rozumieją sakrament małżeństwa zgodnie z nauczaniem Kościoła (zob. tab. 30). Może to być skutkiem wychowania w rodzinach oraz efektem duszpasterstwa tegoż Kościoła na Ukrainie. Jednak, o takim rozumieniu przesądza nie tylko sama przynależność do wyznania, ale także stosunek badanych do religii, prawdopodobnie związany z religijnością rodzin pochodzenia. Młodzież bardzo religijna i religijna, częściej niż pozostali respondenci, rozumie sakrament małżeństwa zgodnie z nauczaniem Kościoła katolickiego (zob. tab. 31). Także młodzież wychowująca się w pełnych rodzinach, częściej niż pozostali badani, zgadza się, że sakrament małżeństwa umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi (zob. tab. 29). Nawiązując do tych wyników, warto zauważyć, że papież Franciszek stwierdził istnienie głębokiego związku pomiędzy doświadczeniem własnej rodziny a gotowością do zawarcia małżeństwa. Według niego, wielką wartością jest możliwość uczenia się życia małżeńskiego od własnych rodziców¹¹.

Niepokoją odpowiedzi młodzieży, która nie zgadza się, że sakrament małżeństwa umożliwia podjęcie życia seksualnego (21,3%), jest zobowiązaniem do posiadania dzieci (17,0%), jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci (14,0%) oraz umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi (13,6%) – zob. tab. 27. Wyniki te pokazują sceptycyzm pewnego odsetka młodzieży wobec

---

¹¹ Por. AL 208.

sakramentu małżeństwa i wskazują na wyzwanie duszpasterskie stojące przed rodzicami, duszpasterzami, katechetami oraz wychowawcami katolickimi¹².

Około dwie trzecie respondentów w pełni lub w dużym stopniu rozumie przysięgę małżeńską zgodnie z etyką chrześcijańską, jako, że: stanowi fundament związku (65,8%), jest wyrazem szacunku dla współmałżonka (64,8%), jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem (61,7%), służy budowaniu trwałego małżeństwa (59,1%) oraz pozwala małżeństwu przetrwać próby (59,1%) – zob. tab. 32. Jednocześnie, odwrotnie rzecz ujmując, ponad jedna trzecia badanych zupełnie lub w dużym stopniu nie akceptuje twierdzeń, że przysięga małżeńska: jest tylko formalnością (46,2%), nie jest możliwa do zachowania (40,8%) oraz można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem (38,7%) – zob. tab. 32. Wyniki badań pozwoliły też stwierdzić, że młodzież szkolna, deklarująca wyznanie rzymskokatolickie, częściej niż pozostali badani, docenia znaczenie przysięgi małżeńskiej (zob. tab. 35). Podobnie wpływa zmienna stosunku do religii. Respondenci deklarujący się jako bardzo religijni i religijni, częściej niż pozostali respondenci, doceniają rolę przysięgi małżeńskiej (zob. tab. 36). Wyniki te potwierdzają oddziaływanie wiary i życia religijnego młodzieży na jej stosunek do małżeństwa. Niewątpliwie, rodzą przede wszystkim postulat pielęgnowania życia religijnego w rodzinach, nowej ewangelizacji rodzin oraz duszpasterskiego wspierania ich w życiu religijnym, gdyż znajduje ono przełożenie na życie małżeńskie i rodzinne następnych pokoleń, a także na życie Kościoła. Ponadto przypominają o pilnej potrzebie ewangelizacji oraz katechizacji młodzieży¹³, prowadzonej z radością i w duchu nauczania papieża Franciszka. Napisał on do młodzieży: „Lubię myśleć, że dwoje chrześcijan, którzy zawierają związek małżeński, rozpoznało w swojej historii miłości wezwanie Pana, powołanie do tego, aby z dwojga, z mężczyzny i kobiety, utworzyć jedno ciało, jedno życie. A sakrament małżeństwa obejmuje tę miłość łaską Boga, zakorzenia ją w samym Bogu. Z takim darem, mając pewność tego powołania, można wyruszyć w drogę, nie lękając się niczego, można stawiać czoła wszystkiemu, razem!”¹⁴. Aktualne wydają się słowa Papieża, który zachęca, aby cały Kościół, zwłaszcza w swoich wspólnotach (parafiach) znajdował słowa, motywacje i świadectwa, które poruszałby najgłębsze zakamarki serc ludzi młodych, gdzie są najobfitsze źródła ich zdolności do

---

¹² Por. AL 264.

¹³ Por. CV 203-204.

¹⁴ CV 260.

wielkoduszności, zaangażowania, miłości, a nawet heroizmu oraz zachęcały do zaakceptowania z entuzjazmem i męstwem wyzwania małżeństwa¹⁵.

Powyższa analiza wyników badań prowadzi także do sformułowania postulatów praktycznych. Wydaje się, wysiłek duszpasterzy, katechetów oraz wychowawców katolickich być powinien skierowany na wypracowanie prorodzinnego programu katechetycznego Kościoła na Ukrainie. Program ten powinien być ukierunkowany na młodzież, a także na ich rodziców. Zadanie to wydaje się pilne i niewątpliwie znaczące z punktu widzenia szeroko pojętej profilaktyki skierowanej do rodziny. Patronat Episkopatu Kościoła Rzymskokatolickiego Ukrainy wydaje się szczególnie pożądany w tworzeniu takiego programu, gdyż zapewniałby pasterską i nauczycielską troskę. Program taki pozwoliłby duszpasterzom, katechetom oraz wychowawcom realizować szereg niezbędnych działań edukacyjnych. Pozwoliłby wyraźniej i skutecznie naświetlać w kazaniach i katechezie, a także w katolickich mediach oraz w Internecie zagadnienia ludzkiej seksualności, płodnością mężczyzny i kobiety oraz wartości rodzicielstwa.

Niezależnie od powyższego, wskazanym wydaje się zapraszanie na spotkania z młodzieżą szkolną osób kompetentnych w tematyce małżeńskiej oraz doświadczonych małżonków chrześcijańskich, którzy mogliby przykładem i świadectwem własnego życia ukazywać młodzieży piękno i wartość miłości, czystości i wstrzeźliwości przedmałżeńskiej oraz daru rodzicielstwa¹⁶. W przekazie katechetycznym należy z większym naciskiem podkreślać, że małżeństwo jest darem Boga i zaproszeniem dla małżonków do współpracy w realizacji Jego zamysłu. Przekaz ten powinien być skierowany do wszystkich osób ochrzczonych, szczególnie do tych, którzy są niepewni w swoich przekonaniach oraz deklarują wątpliwości dotyczące wymogów moralnych związanych z małżeństwem.

3. Ukazywanie zadań Kościoła domowego

Rodzina oparta na sakramencie małżeństwa, powołana jest do bycia Kościołem domowym. Spełnia ona swoje powołanie, gdy w niej realizowane podstawowe zadanie Kościoła, jakim jest spotkanie człowieka z Bogiem¹⁷. Odbywa się ono w rodzinie na różne sposoby: poprzez uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii, czytanie i słuchanie

---

¹⁵ AL 40; por. 200, 202.

¹⁶ Por. KKK 2350; WPAL 3.

¹⁷ Fiałkowski, *Rodzina jako Kościół domowy*, s. 704.

Słowa Bożego w gronie domowników, wspólnej modlitwie, trosce o wzrost wiary. Istotne znaczenie posiada także wzajemna miłość oraz głęboki (personalistyczny) szacunek wzajemny jej członków, a zwłaszcza świadectwo trwałej i wspierającej relacji małżeńskiej rodziców. Takie świadectwo i oddziaływanie rodziny jako Kościoła domowego owocuje w wychowaniu młodzieży w duchu chrześcijańskim do życia w małżeństwie i rodzinie, a jednocześnie ma kluczowe znaczenie także dla Kościoła. Trzeba zauważyć, że Kościół na Ukrainie przetrwał lata terroru komunistycznego w latach XX wieku dzięki temu, że miał oparcie w rodzinach, w których była pielęgnowana wiara i modlitwa a wychowanie było zakotwiczone w żywej relacji z Bogiem¹⁸.

Przeprowadzone badania młodzieży pokazują, iż często ceni ona walory wychowania w katolickich rodzinach. Pozytywnym aspektem tej analizy, budzącym nadzieję duszpasterską, są wysokie odsetki młodzieży doceniającej szczególną rolę wiary i modlitwy w życiu dzieci. Respondenci zgadzają się, że wiara i modlitwa w rodzinie daje wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów (62,4%), jednoczy rodzinę z Bogiem (62,3%), uczy wzajemnego szacunku (58,2%), pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie (54,2%), ułatwia wzajemne zaufanie (54,2%), wyzwala wzajemną miłość i pomoc (54,0%) oraz pomaga przestrzegać przykazania Boże i zachowywać normy moralne (50,6%). Jednocześnie, wyniki te niosą pewien pastoralny niepokój, gdyż spory odsetek ochrzczonych uczniów niewyraźnie zgadza się z takim rozumieniem roli wiary i modlitwy w rodzinie. Natomiast około 15% badanych wyraźnie nie zgadza się, że wiara i modlitwa w rodzinie pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie (16,2%), wypełniać dobrze codzienne obowiązki (15,2%) oraz rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie (13,6%) – zob. tab. 42. Wyniki te mogą wskazywać, że o wielu rodzinach, w których wychowuje się badana młodzież, trudno mówić jako o domowych Kościołach, gdyż zaniedbywana jest tam wspólna modlitwa rodzinna, czytanie Słowa Bożego oraz inne praktyki religijne¹⁹. Wydaje się, że w katolickich domach obecne są aktualne problemy społeczeństwa ukraińskiego, w tym rozluźnienie relacji małżeńsko-rodzinnych, brak obecności fizycznej lub psychicznej rodziców w życiu swoich dzieci, obecność w rodzinach różnorodnych nałogów a także częsta przemoc psychiczna lub fizyczna. Problemy te mogą być przyczyną zdeformowanego

---

¹⁸ П. Вишковський, „Де ті, котрі прийшли з великого утиску...” (Одкр 7,14). Тиврівський Меморіал мучеників Римсько-Католицької Церкви XX століття в Україні, Київ 2018, s. 27-29.

¹⁹ Por. AL 227.

postrzegania przez młodzież wiary ich rodziców, gdyż niszczą wzajemne relacje oraz podważają zaufanie do rodziców²⁰. Papież Franciszek pisze, że dziecko w swoim rozwoju potrzebuje doświadczenia, że rodzice są godni zaufania, a obowiązkiem rodziców jest zapewnienie tego fundamentalnego doświadczenia wpływającego na własną samoocenę oraz rzutującego na postrzeganie wiary rodziców²¹.

W trakcie analizy badań zauważono, że przynależność do wyznania rzymsko-katolickiego oraz silna religijność badanych wpływają na rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie (zob. tab. 45, 46). Wyniki te pozwalają po raz kolejny zauważyć wpływ żywej wiary na postrzeganie przez młodzież małżeństwa i rodziny, a także podkreślają, iż rodzina jest oazą wzrastania wiary w sercach dzieci i młodzieży²². Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* pisze, że „Wychowanie dzieci powinno być naznaczone procesem przekazywania wiary, który napotyka na trudności ze względu na aktualny styl życia, godziny pracy oraz złożoność dzisiejszego świata, w którym wiele osób utrzymuje szalone tempo, aby móc przeżyć. Mimo to, rodzina musi pozostać miejscem, w którym uczymy się dostrzegania motywów i piękna wiary, modlitwy oraz służby innym. Zaczyna się to od chrztu, w którym, jak powiedział św. Augustyn, matki, które wychowują swoje dzieci „współdziałają z Kościołem w tych świętych narodzinach”. Potem zaczyna się proces rozwoju tego nowego życia. Wiara jest darem Boga, otrzymanym we chrzcie, a nie wynikiem działania człowieka, lecz rodzice są narzędziami Boga, aby ona dojrzewała i rozwijała się”²³.

Młodzież dość często pozytywnie postrzega wychowanie w katolickiej rodzinie. Około trzy czwarte badanej młodzieży zgadza się, że wychowanie w rodzinach katolickich pomaga odróżniać dobro od zła oraz uczy wiary i miłości do Boga. Około dwie trzecie respondentów podziela przekonania, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy modlitwy, przekazuje wiedzę na temat Boga, uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka oraz uczy miłości do Kościoła. Około połowa badanych zgadza się, że wychowanie w katolickiej rodzinie przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie, uczy znosić trudy życia, przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie, uczy korzystania z sakramentów świętych, a także wpaja katolickie zasady moralne (zob.

---

²⁰ Por. CV 80.

²¹ AL 263.

²² Por. J. Przybyłowski, *Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie*, w: *Matrimonio et familiae*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 116-117.

²³ AL 287.

tab. 47). Trzeba też zauważyć, że co dziesiąty respondent nie zgadza się, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy opanowania namiętności, przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie oraz przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie (zob. tab. 47). Powyższe wyniki, mogą naprowadzać na hipotezę, że prawie połowa badanej młodzieży wzrasta w atmosferze rodzinnej, która pozwala im pozytywnie postrzegać wychowanie w katolickiej rodzinie. Prawdopodobnie w tych rodzinach odczuwają zaufanie do swoich rodziców i Kościoła. A jednocześnie, druga połowa badanych może mieć inne doświadczenia życiowe, które – pomijając rodziny niewierzące – rzutują na ich ocenę wychowania w katolickiej rodzinie. Być może z powodu różnorodnych trudnych sytuacji życiowych, z którymi młodzież boryka się w domu rodzinnym, trudno jest jej postrzegać pozytywnie wychowanie w katolickiej rodzinie.

Badania wykazały, że respondenci wyznania rzymskokatolickiego oraz osoby deklarujące się jako bardzo religijne lub religijne, częściej niż pozostali respondenci, doceniają walory wychowania w katolickiej rodzinie (zob. tab. 50, 51). Odpowiedzi te mogą wskazywać prawdopodobnie na pozytywne doświadczenia wyniesione z domu²⁴. Mogą też wskazywać na przyswojenie treści katechetycznych lub odbycie dodatkowej formacji duchowej w grupach religijnych. Także zmienna płci wpływa na postrzeganie przez młodzież znaczenia wychowania w katolickich rodzinach, wskutek czego kobiety częściej niż mężczyźni uważają, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy wiary i miłości do Boga (zob. tab. 48). Ten ostatni wynik można łączyć z szerszym zjawiskiem, że w społeczeństwie ukraińskim kobiety częściej zajmują się wychowaniem religijnym dzieci. Ponadto, osoby wychowujące się w rodzinach pełnych częściej uważają, że wychowanie w katolickiej rodzinie wpaja katolickie zasady moralne, uczy znosić trudy życia, uczy opanowania namiętności oraz uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka (zob. tab. 49). Te z kolei wyniki świadczą o tym, że w przekonaniu badanych uczniów obecność obojga rodziców pozytywnie oddziałuje na wychowanie moralne. Można z pewnością powiedzieć, że małżeństwa, w których panuje zgoda, miłość i wzajemny szacunek, tworzą zdrowy klimat dla wzrostu dzieci i młodzieży. I odwrotnie, rodziny w których nastąpiło załamanie w relacji małżeńskiej

---

²⁴ Por. Goleń, *Rola świadectwa w rodzinie*, s. 426.

skutkujące separacją lub rozwodem, oddziałują na postrzeganie wychowania w katolickiej rodzinie przez dzieci²⁵.

Tutaj rodzi się postulat inspirowany nauczaniem papieża Franciszka, niezmiernie ważny z punktu widzenia współczesnej odnowy duszpasterstwa rodzin, a mianowicie, aby upowszechnić duszpasterstwo narzeczonych i małżeństw w parafiach, czyniąc je przede wszystkim „duszpasterstwem więzi”²⁶. W adhortacji *Amoris laetitia* czytamy: „Duszpasterstwo przedmałżeńskie i duszpasterstwo małżeństw powinny być przede wszystkim duszpasterstwem więzi, gdzie wnoszone są elementy, które pomagają zarówno w dojrzewaniu miłości, jak i w przezwyciężaniu chwil trudnych”²⁷. Takie duszpasterstwo według Papieża jest lepsze i bardziej potrzebne, niż samo duszpasterstwo niepowodzeń, czyli prowadzenie ośrodków poradnictwa specjalistycznego. Papież podkreśla pilną potrzebę duszpasterskiego wysiłku na rzecz umocnienia małżeństw, aby w ten sposób zapobiegać ich rozpadom²⁸. Ponadto bardzo ważna wydaje się duszpasterska troska o młodzież, która często jest zagubiona we współczesnym świecie. Należałoby stwarzać dla niej przestrzenie, przyjazne miejsca i wspólnoty, gdzie młodzież mogłaby zaangażować się w życie Kościoła i doświadczyć miłości, której nierzadko brakuje im w rodzinach. Potrzebne jest słuchanie i szersze uwzględnianie propozycji samej młodzieży, służących konkretnemu ulepszaniu duszpasterstwa młodzieży²⁹.

4. Motywowanie młodzieży do zawarcia małżeństwa sakramentalnego i założenia katolickiej rodziny

Zawieranie małżeństw sakramentalnych oraz jego motywy wydają się dzisiaj jednym z pilnych tematów pastoralnych³⁰. Z powodu różnorodnych zmian społeczno-kulturowych postrzeganie małżeństwa zmienia się³¹. Rodzi to potrzebę badań naukowych

---

²⁵ Por. M. Cembala, *Odpowiedzialne ojcostwo*, Lublin 2014, s. 10; A. Yastremsky, *Odpowiedzialne ojcostwo odpowiedzi na kryzys rodziny*, SL 9(2016), s. 297.

²⁶ Por. J. Goleń, *The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation Amoris Laetitia*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), z. 6, s. 109.

²⁷ AL 211.

²⁸ AL 307.

²⁹ Por. CV 202.

³⁰ Zob. Goleń, *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego*.

³¹ A. Yastremsky, *Wyzwania duszpasterstwa rodzin w świetle adhortacji apostolskiej Amoris laetitia*, SL 9(2016), s. 285.

pozwalających zrozumieć stan i nastroje społeczne młodzieży³², aby duszpasterze i wychowawcy mogli skuteczniej prowadzić swoją posługę. Przeprowadzone badania w wybranych szkołach na Ukrainie pozwoliły zweryfikować, w jaki sposób młodzież szkolna ustosunkowuje się do zawarcia małżeństwa sakramentalnego i jakimi motywami kierują się ci, którzy planują podjęcie takiej decyzji w przyszłości.

Analiza wyników przeprowadzonych badań młodzieży szkół średnich pozwoliła zobaczyć, że 59,1% badanych planuje zawrzeć małżeństwo sakramentalne, a dalsze 24,3% nie wyklucza takiego kroku w przyszłości. 9,7% respondentów nie ma zdania w tej sprawie, a 6,9% badanych nie planuje zawierać ślubu kościelnego (zob. tab. 37). Nasuwa się wniosek, że bardzo wysoki odsetek badanej młodzieży planuje zawarcie małżeństwa sakramentalnego lub tego nie wyklucza, co napawa nadzieją i optymizmem duszpasterskim i eklezjalnym. Pomimo tych wysokich wskaźników procentowych wydaje się, że wyniki te w najbliższych latach mogą się zmieniać. Prawdopodobnie będzie wzrastał odsetek osób sceptycznych wobec zawierania małżeństwa sakramentalnego z racji wpływów sekularystycznych, które idą w parze ze zmniejszeniem autorytetu Kościoła na Ukrainie³³. Z tego względu duszpasterze powinni mieć na uwadze, aby w swojej posłudze dużo inwencji, czasu i wysiłku poświęcać pracy z młodzieżą oraz promocji piękna Bożego zamysłu dotyczącego małżeństwa³⁴.

Więcej szczegółowych podpowiedzi może nasuwać analiza motywów, jakimi kierują się ci, którzy zamierzają zawrzeć małżeństwo katolickie (zob. tab. 37a). Około trzy czwarte respondentów zamierza zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby: odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie, zawrzeć prawdziwe małżeństwo, a także aby ich małżeństwo było trwałe. Nieco niższy procent badanych, około dwie trzecie, zamierza w ten sposób przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa, otworzyć sobie drogę do korzystania w małżeństwie z sakramentów świętych. Oprócz tych motywów religijnych, prawie połowa badanych zgadza się, że poprzez zawarcie ślubu kościelnego chce spełnić oczekiwania rodziny oraz postąpić zgodnie z tradycją. Natomiast, około jednej trzeciej badanych chce w ten sposób postąpić podobnie jak wielu innych ludzi oraz nie narazić się na złą opinię otoczenia. Tak wysoka częstotliwość wskazywania uczniów

---

³² M. Królczuk, *Autorytet moralny – wyzwanie dla wychowawców współczesnej młodzieży*, SL 12(2019), s. 111.

³³ Por. O. Вавжияк, *Нівеляція авторитету Церкви за допомогою засобів масової інформації*, SL 12(2019), s. 353-354.

³⁴ Por. CV 202.

na motywy społeczne i kulturowe może świadczyć o normalnej w ich wieku niedojrzałości jak też o niskim poziomie świadomości dotyczącej tego sakramentu. Utrzymanie takiej postawy niesłoby z sobą niebezpieczeństwo zawierania niedojrzałych związków małżeńskich.

Osoby z rodzin pełnych, częściej niż pozostali badani, chcą aby dzięki ślubowi kościelnemu, ich małżeństwo było trwałe oraz mogli w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych. Może to świadczyć o tym, że młodzież z rodzin pełnych doświadcza w praktyce życia rodzinnego wartości życia sakramentalnego rodziny oraz trwałości małżeństwa rodziców wraz z poczuciem własnego bezpieczeństwa, zaś osobom badanym z rodzin w różny sposób niepełnych takiego doświadczenia brakuje (zob. tab. 39). Ponadto, przynależność do wyznania religijnego oraz stosunek do religii oddziałuje na motywy zawarcia małżeństwa. Osoby wyznania rzymskokatolickiego oraz osoby religijne i bardzo religijne zdecydowanie częściej motywują przyjęcie sakramentu małżeństwa zgodnie z nauczaniem Kościoła (zob. tab. 40; 41). Te wyniki można zinterpretować tak, że w rodzinach rzymskokatolickich, zwłaszcza głęboko religijnych, ukazywana jest wyraźniej wartość małżeństwa katolików, a ponadto wychowanie rodzinne wspiera katecheza oraz duszpasterstwo³⁵.

Około trzy czwarte badanych zgadza się, że zamierza założyć katolicką rodzinę aby Bóg wspierał ich w trudnych sytuacjach, wzmacniał miłość w rodzinie, aby mogli przekazywać dzieciom wiarę w Boga oraz uczyć je zachowywania przykazań Bożych. Około dwie trzecie swoje zamiary motywuje chęcią uczenia dzieci zachowywania przykazań Bożych, dążenia razem z bliskimi do zbawienia oraz wspólnej modlitwy z bliskimi (zob. tab. 57). Naturalnie, głębsze umotywowanie do założenia rodziny katolickiej ma miejsce w rodzinach rzymskokatolickich. Takie wyniki mogą wiązać się z pragnieniem pewnego zabezpieczenia swojej przyszłej rodziny dzięki obecności w niej Boga. Pewnym niepokojem duszpasterskim może napawać odsetek osób sceptycznych i nie doceniających wartości rodziny, pomimo swoich katolickich i chrześcijańskich korzeni. Szczególnie osoby z rodzin niepełnych, słabo religijne i niepraktykujące, a także deklarujące się jako obojętne religijnie i niereligijne, wymagają szczególnej troski duszpasterskiej. Taki stan powinien dodatkowo inspirować do podejmowania ukazanych wyżej działań duszpasterskich wobec rodzin i młodzieży.

---

³⁵ Рог. А. Ястремський, *Родина – місце плекання віри у перспективі Amoris laetitia*, SL 12(2019), s. 208.

Wydaje się, że duszpasterze Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie, powinni prowadzić ofensywną działalność ewangelizacyjną, ukazując częściej tematykę małżeństwa i rodziny w kontekście nadziei jaką rodzin miłość Boża rozlana w sercach wierzących przez Ducha Świętego (por. Rz 5, 5) oraz piękna powołania do współdziałania z Bogiem Stwórcą. Za papieżem Franciszkiem warto zachęcać duszpasterzy do kreatywnego działania, aby mogli towarzyszyć młodym na ich drodze zgłębiania rozumienia powołania do zawarcia małżeństwa sakramentalnego i zawierania rodzin katolickich³⁶. Kluczowym kierunkiem dla duszpasterstwa na Ukrainie, wydaje się odbudowywanie w dziecku poczucia oparcia w rodzinie w sferze życia religijnego³⁷. Dokonuje się tego poprzez modlitwę w rodzinie, czytanie i słuchanie Słowa Bożego w gronie rodzinnym, szczere rozmowy rodziców z dziećmi na temat wiary, relacje rodziców z Bogiem oraz ich świadectwo postrzegania obecności Bożej w życiu małżeństwa i rodziny³⁸. Poza tym, na drodze przybliżania treści sakramentu małżeństwa i rodziny w pracy duszpasterskiej z rodzinami i młodzieżą skuteczne mogłoby okazać się wyjście duszpasterzy do rodzin i młodzieży. Wydaje się bowiem, iż w realiach Ukrainy odczuwalny jest duży dystans pomiędzy duszpasterzami a wiernymi. Z tego powodu pojawia bariera utrudniająca zwrócenie się w razie potrzeby do duszpasterza o pomoc³⁹.

W tym kontekście, nie tylko aktualne, ale i prorocze wydają się zachęty papieża Franciszka, aby duszpasterze i świeccy ewangelizatorzy, małżonkowie towarzyszący młodzieży i parom, byli z „owcami” i czuli ich „zapach”⁴⁰. W adhortacji o miłości w rodzinie czytamy: „My duszpasterze powinniśmy zachęcać rodziny do wzrastania w wierze. Dlatego dobrze jest zachęcać je do częstej spowiedzi, kierownictwa duchowego, uczestnictwa w rekolekcjach. Nie można zapominać o zapraszaniu do tworzenia cotygodniowych przestrzeni modlitwy rodzinnej, ponieważ rodzina, która razem się modli, trwa razem. Z kolei, gdy odwiedzamy domy, powinniśmy zaprosić wszystkich członków rodziny na chwilę modlitwy jedni za drugich i także, aby powierzyć rodzinę w ręce Pana. Równocześnie wypada zachęcić każdego z małżonków do modlitwy w samotności przed Bogiem, bo każdy ma swoje tajemne krzyże. Dlaczego nie

---

³⁶ Por. CV 203-204; AL 35,

³⁷ A. Biszko, *Katecheza dla dorosłych i jej wpływ na wychowanie religijno-katechetyczne dzieci*, SL 4(2011), s. 326-327.

³⁸ Tamże.

³⁹ Por. K. Bukin, S. Bukin, *Духовність сім'ї очима сім'ї*, SL 9(2016), s. 324-325.

⁴⁰ Por. EG 24.

powiedzieć Bogu o tym, co niepokoi serce, prosić Go o moc uzdrowienia swoich ran i błagać o światło, którego potrzebujemy, by wesprzeć swoje zobowiązania? [...] Słowo Boże jest dla rodziny źródłem życia i duchowości. Całe duszpasterstwo rodzinne musi być kształtowane wewnętrznie i formować członków Kościoła domowego przez modlitewną i kościelną lekturę Pisma Świętego”⁴¹.

---

⁴¹ AL 227.

ZAKOŃCZENIE

Kościół katolicki w sposób szczególny otacza duszpasterską troską sakramentalne małżeństwo mężczyzny i kobiety. Opiera się ona na Chrystusowym wzorze, który urodził się i wychował w rodzinie oraz rozpoczął swoją publiczną działalność na weselu w Kanie Galilejskiej (por. J 2, 1-11). Nauczanie Pana o małżeństwie jest zakotwiczone w stwórczym zamiarze Boga wobec człowieka. Istota tego zamysłu nie ogranicza się tylko do sposobu przekazywania życia, lecz wskazuje drogę wzajemnego uświęcania się małżonków oraz osiągnięcia zbawienia. Boży zamysł zbawczy wobec małżeństwa w ciągu stuleci był często zniekształcany przez człowieka, o czym świadczą także karty Pisma Świętego. O tym jasno wypowiedział się Jezus Chrystus w dyskusji z faryzeuszami na temat listu rozwodowego (Mt 5, 31-32). Jego wyjaśnienie na nowo wyeksponowało protozamysł Stwórcy względem małżeństwa. Kościół naucza, że to nauczanie Chrystusa odbudowało pierwotną jedność oraz nierozzerwalność małżeństwa oraz wyniosło go do rangi sakramentu. Wiedząc o wielkości tej tajemnicy, Apostoł Narodów w *Liście do Efezjan* porównał małżeństwo sakramentalne do związku Chrystusa z Kościołem (Ef 5, 21-33).

Minęły wieki od rozmowy Chrystusa z faryzeuszami, a różnorakie zniekształcenia rozumienia istoty małżeństwa nie ustały. W najnowszych dziejach, z powodu przemian społecznych, próby te wzmogły się szczególnie w ostatnich dziesięcioleciach. Polegają one na systematycznym ukazywaniu instytucji małżeństwa w pejoratywnym świetle, uzasadnianym różnymi racjami. Widoczne jest wypieranie prawdy, że małżeństwo jest dziełem Stwórcy oraz sprowadzanie go wyłącznie do związku instytucjonalno-prawnego, prywatnego związku opartego na emocjach dwóch osób, a nawet do związku osób tej samej płci. W niektórych krajach europejskich próby takich zniekształceń mają miejsce na szczeblu prawodawstwa. Te ostatnie mają miejsce także na Ukrainie.

Zauważa się tutaj przemiany społeczne typowe dla krajów byłego Związku Radzieckiego. Polegają one, z jednej strony na wzroście zawieranych ślubów kościelnych, co ma miejsce w ramach różnych wyznań, często z racji potrzeby uwiarygodnienia się. Z drugiej, trzeba zauważyć, że w społeczeństwie ukraińskim widoczne jest nasiąkanie ideami liberalnymi, w tym *gender*. Wskutek tego wzrasta tolerancja społeczna wobec różnorodnych form kohabitacyjnych, bardziej lub mniej przypominających małżeństwo. Przemiany te w jakimś stopniu dotyczą dorastające

dzieci i młodzież, a tym bardziej mogą ujawniać się w przyszłości. Współczesne tendencje zniekształcające Boży zamysł wobec małżeństwa i rodziny mają kluczowe znaczenie społeczne oraz eklesjalne. Z tego względu przyczyniły się one także do powstania niniejszej rozprawy, eksponującej stosunek młodzieży z wybranych szkół na Ukrainie do małżeństwa i rodziny. Jako interdyscyplinarne studium z zakresu duszpasterstwa rodzin, włącza się ona w nurt badań teologiczno-pastoralnych (po części także socjologicznych) młodzieży dotyczących małżeństwa i rodziny.

Według założonego celu, omówienie otrzymanych rezultatów badań empirycznych poprzedzone zostało prezentacją nauczania Kościoła na temat małżeństwa sakramentalnego i rodziny. Pierwszy rozdział rozprawy zaprezentował antropologiczne podstawy małżeństwa sakramentalnego oraz jego aspekty teologiczne jak sakramentalność małżeństwa, cele i wymogi moralne. Następnie przedstawiono rodzinę katolicką jako powołaną do bycia Kościołem domowym, gdzie wzrastają nowi członkowie Oblubienicy Chrystusa oraz przyszli małżonkowie i rodzice chrześcijańscy.

Kolejne rozdziały, od drugiego do piątego ukazały metodologię badań własnych oraz wyniki badań sondażowych przeprowadzonych w szkołach z nauczaniem w języku polskim w archidiecezji lwowskiej i diecezji kamieniecko-podolskiej na Ukrainie. Uzyskane wyniki badań młodzieży pokazały przede wszystkim, że – pomimo rozpowszechnionego zjawiska życia w związkach niesakramentalnych – zdecydowana większość respondentów ma zamiar lub nie wyklucza zawarcia małżeństwa sakramentalnego oraz budowania na nim katolickiej rodziny. Fakt ten może budzić pewną nadzieję na przyszłość. Respondenci często rozumieją antropologiczne podstawy małżeństwa i rodziny. Około cztery piąte badanych zgadza się z chrześcijańskim rozumieniem powołania do miłości, a ponad połowa zgadza się z nim w pełni. Także około cztery piąte respondentów chce realizować się jako mężczyźni i kobiety w małżeństwie i rodzinie poprzez: bycie dobrą matką lub ojcem, bycie dobrym mężem lub żoną, urodzenie i wychowanie dzieci, okazywanie szacunku wobec współmałżonka oraz poprzez wierną i trwałą miłość małżeńską. Trzeba zauważyć, że taki stosunek częściej wyraża młodzież wyznania rzymskokatolickiego, bardzo religijna i religijna oraz pochodząca z rodzin pełnych.

Badana młodzież również często (ponad 60,0%) podziela katolickie spojrzenie na małżeństwo sakramentalne. Uważa, że sakrament małżeństwa zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie, jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej, wiąże dwoje ludzi na całe życie, jest wyrazem wzajemnego zaufania,

daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie, jednoczy małżonków duchowo, pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary oraz daje małżonkom dar Chrystusowej miłości. Przyjęcie tego sakramentu, przez większość badanych jest uważane za wyraz wiary i zaufania do Boga. W takim rozumieniu przoduje młodzież wyznania rzymskokatolickiego, bardzo religijni i religijna oraz wychowująca się w rodzinach pełnych. Jednocześnie zauważa się, że około jedna piąta badanej młodzieży nie zgadza się z takim rozumieniem sakramentu. Kontestacja ta jest najwyższa (jedna trzecia badanych) w przypadku twierdzeń, że dopiero sakramentalne małżeństwo pozwala rozpocząć życie seksualne oraz, że sakrament małżeństwa jest zobowiązaniem do posiadania dzieci. Około dwie trzecie respondentów docenia walory złożenia przysięgi małżeńskiej, gdyż stanowi ona fundament związku, jest wyrazem szacunku dla współmałżonka, jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem, służy budowaniu trwałego małżeństwa oraz pozwala małżeństwu przetrwać próby. Zmienne społeczno-demograficzne różnicują wyniki podobnie jak w przypadku rozumienia sakramentu małżeństwa. Także wobec przysięgi małżeńskiej widoczny jest sceptycyzm ponad jednej trzeciej badanych.

Ponad połowa respondentów docenia szczególną rolę wiary i modlitwy w rodzinie jako Kościele domowym. Postrzegają oni wiarę i modlitwę w rodzinie pozytywnie, gdyż daje ona wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów, jednoczy rodzinę z Bogiem, uczy wzajemnego szacunku, pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie, ułatwia wzajemne zaufanie, wyzwala wzajemną miłość i pomoc, oraz pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych. Zauważając jednak na wysoki odsetek deklaracji wyznaniowej, wskaźników tych nie można uznać za bardzo wysokie, ale raczej wskazujące na wyzwanie dla duszpasterstwa rodzin.

Ponad dwie trzecie respondentów uważa, że wychowanie w rodzinach katolickich uczy wiary i miłości do Boga, pomaga odróżniać dobro od zła, przekazuje wiedzę na temat Boga, uczy modlitwy, uczy miłości do Kościoła a także uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka. Zaś około połowa badanych zgadza się, że wychowanie w katolickiej rodzinie uczy znosić trudy życia, przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie, przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie, wpaja katolickie zasady moralne oraz uczy korzystania z sakramentów świętych. Tutaj także ujawnia się podobny jak powyżej wpływ zmiennych wyznania, religijności oraz rodziny pochodzenia.

Ostatni, szósty rozdział dysertacji ukazał wnioski i postulaty pastoralne sformułowane w celu skuteczniejszego duszpasterstwa młodzieży i rodzin oraz katechezy. W ramach szeroko pojętego duszpasterstwa młodzieży najpilniejszym działaniem duszpasterskim wydaje się ukazywanie młodzieży obrazu Boga miłującego oraz troszczącego się o dobro każdego człowieka, miłosiernego i nieustannie poszukującego każdego, kto zagubił na drodze życia. Młodzież na Ukrainie potrzebuje autentycznego świadectwa życia chrześcijańskiego we własnych rodzinach, które powinni dawać rodzice oraz ewangelizacji i pogłębiania wiary w ramach katechezy. W służbie ewangelizacji, należy troszczyć się o tworzenie dla młodzieży przyjaznych wspólnot, w których doświadczą szacunku i miłości. Warto też dbać o należyte przygotowanie duszpasterzy oraz osób świeckich, którzy pomogliby osobom zranionym w bliskich relacjach doświadczyć uzdrowienia.

W ramach ewangelizacji młodzieży konieczne powinna znaleźć się tematyka małżeństwa i rodziny, jako eksponowanie zawartego w nich piękna i wartości zamysłu Bożego, który odpowiada na najgłębsze pragnienia ludzkich serc. Na podstawie uzyskanych wyników badań, zasadne wydaje się także używanie argumentów etycznych, psychologicznych oraz antropologicznych dla ukazania powołania do miłości i życia oraz życia w rodzinie. W obszarze przekazu młodzieży i narzeczonym teologicznych aspektów sakramentu małżeństwa warto podkreślać rolę łaski Bożej, która wspiera człowieka w realizacji powołania małżeńsko-rodzinnego oraz ścisłego związku wiary z życiem codziennym. Środowiskiem, gdzie przekaz ten wydaje się najbardziej optymalny i skuteczny jest rodzina, która dysponuje świadectwem kochających się rodziców. Dlatego najpierw pilnie potrzebne wydaje się duszpasterskie towarzyszenie samym małżonkom i jednocześnie rodzicom przez doświadczone pary dające świadectwo wiary i miłości. Także w ramach duszpasterstwa młodzieży warto organizować liczne przestrzenie spotkań z doświadczonymi małżeństwami chrześcijańskimi, umożliwiające dawanie świadectwa i prowadzenie wzajemnego dialogu o małżeństwie i rodzinie.

Uzyskane wyniki badań empirycznych zdają się stanowić niewielki przyczynek do badań naukowych nad stosunkiem młodzieży do małżeństwa i rodziny oraz jej religijnością na Ukrainie. Cenne wydaje się szersze uwzględnienie w przyszłych badaniach oddziaływania kontekstu geograficznego, historycznego, kulturowego i religijnego oraz atmosfery regionów na rozumienie małżeństwa i rodziny. Zważając bowiem na lokalizację archidiecezji lwowskiej i kamieniec-podolskiej na mapie Ukrainy, trzeba zauważyć, że znaczny odsetek wiernych obrządku łacińskiego w tych diecezjach

ma polskie pochodzenie i prezentuje tradycyjne, religijne podejście do małżeństwa i rodziny. Także w małżeństwa mieszanych rodzina postrzegana jest podobnie. Interesujące byłoby zatem przeprowadzenie badań porównawczych w innych regionach Ukrainy. W sytuacji zwiększającej się emigracji zarobkowej, warto byłoby podjąć badania młodzieży ukazujące oddziaływanie tego zjawiska oraz jego implikacje społeczne i duszpasterskie. Cenne mogłoby być także porównanie uzyskanych wyników z uzyskanymi w podobnych badaniach w Polsce albo w innych krajach europejskich.

Niniejsza praca badawcza nie wyczerpuje ważnego i aktualnego tematu, którym jest stosunek młodzieży na Ukrainie do małżeństwa i rodziny, ani też nie stawiała sobie takiego celu. Jest próbą zobrazowania stosunku młodzieży szkół średnich z nauczaniem w języku polskim do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej z perspektywy teologiczno-pastoralnej. Ze względów naukowych wskazane byłoby przebadanie młodzieży także w innych szkołach średnich i poszerzenie w ten sposób grupy badawczej. Z pastoralnego punktu widzenia cenne byłoby przeprowadzenie badań nad stosunkiem narzeczonych i małżonków do małżeństwa sakramentalnego i rodziny katolickiej. Niniejsza rozprawa może stać się inspiracją do kontynuowania podobnych badań na uczelniach katolickich na Ukrainie jako pomocnych w przyszłej pracy duszpasterskiej Kościoła katolickiego.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

1. Dokumenty Soborów Powszechnych

Soboru Florenckiego, *Dekret dla Ormian* (22.11.1439), DS (1327),

w: <http://www.iglesiasdeifre.com/archivos/Denzinger-Schonmetzer.pdf>
[28.02.2019].

Sobór Trydencki, Sesja XXIV z 11.XI.1563, DS. (1796-1812),

w: <http://www.iglesiasdeifre.com/archivos/Denzinger-Schonmetzer.pdf>
[28.02.2019].

Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 48-78.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: tamże, s. 104-166.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: tamże, s. 526-606.

Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, w: tamże, s. 350-363.

Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, w: tamże, s. 377-401.

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: tamże, s. 314-324.

2. Nauczanie papieży

Leona XIII, Encyklika *Arcanum divinae sapientiae* (10.02.1880),

http://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_10021880_arcanum.html [12.05.2017].

Pius XI, Encyklika *Casti connubii*, Kraków (31.12.1930),

w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/encykliki/casti_connubi_31121930.html [20.10.2018].

Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (25.07.1968), w: http://kodr.pl/wp-content/uploads/2017/03/humanae_vitae.pdf [20.10.2018].

- Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus*, (02.02.1974) w: „*Błogosławić mnie będą*” Adhortacja Pawła VI „*Marialis cultus*”. *Tekst-komentarze-dyskusja*, red. S. C. Napiórkowski, Lublin 1990, s. 9-66.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), w: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html [25.10.2018].
- Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, (16.10.1979), http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html [20.10.2019].
- Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*, w: *Jan Paweł II naucza*, t. 1, red. T. Styczeń, Lublin 1981, s. 17-82.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22.11.1981), w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 65-160.
- Jan Paweł II, List apostolski *Mulieris dignitatem* (15.08.1988), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 345-414.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30.12.1988), w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 269-377.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Redemptoris custos* (15.08.1989), Kraków 1990.
- Jan Paweł II, List do rodzin *Gratissimam sane* (2.02.1994), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 33-103.
- Jan Paweł II, *List do dzieci Ojca Świętego w roku rodziny* (13.12.1994), http://rodzinasandomierz.eu/wp-content/uploads/2017/07/jp2-list_do_dzieci.pdf [17.05.2019].
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* (25.03.1995), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1996, s. 639-752.
- Benedykt XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*. Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej (6.06.2005), *OsRomPol* 26(2005), nr 9, s. 30-33.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* (25.12.2005), Kraków 2006.

Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* na zakończenie Roku Wiary (24.11.2013), Poznań 2013.

Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (10.03.2016), Kraków 2016.

Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit* (25.03.2019), w: http://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html [20.05.2020].

3. Dokumenty Stolicy Apostolskiej

Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości. Zasadnicze cechy wychowania seksualnego* (1.11.1983), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 251-294.

Kodeks prawa kanonicznego, Poznań 1984

Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania „Donum vitae”* (22.02.1987), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 309-343.

Kongregacja Kultu Bożego, *Ogólne wprowadzenie do liturgii godzin*, Poznań 1988.

Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.

Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Wskazania na temat formacji seminarzystów odnośnie problemów związanych z małżeństwem i rodziną* (19.03.1995), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 127-149.

Papieska Rada do spraw Rodziny, *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie* (8.12.1995), Łomianki 1996.

Papieska Rada do spraw Rodziny, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa* (13.05.1996), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, red. K. Lubowicki, t. 2, Kraków 1999, s. 389-424.

Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w Kościele i świecie* (31.05.2004), Poznań 2005.

Papieska Rada do spraw Rodziny, *Rodzina a ludzka prokreacja* (13.05.2006), Warszawa 2008.

Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja „Dignitas personae humanae” dotycząca niektórych problemów bioetycznych* (8.09.2008). Tarnów 2008.

Kongregacja Wychowania Katolickiego, *„Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę”. Z myślą o drodze dialogu na temat kwestii „gender” w edukacji*, Watykan 2019.

Papieska Komisja Biblijna, *„Czym jest człowiek?” (Ps 8,5). Zarys antropologii biblijnej*, Kielce 2020.

4. Dokumenty Kościoła w Polsce i na Ukrainie

Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1991.

Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2001.

Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (11.05.2003), Warszawa 2003.

Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”* (8.06.2018), https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,34544,wytyczne-pastoralne-do-adhortacji-amoris-laetitia-hdokument.html?utm_source=deon&utm_medium=link_artykul [14.06.2018].

Конференція Єпископів Римсько-Католицької Церкви в Україні, *Рішенням Конференції єпископату України від 14 листопада 2014 року, починаючи з 1 березня 2015 запроваджуються такі принципи стосовно безпосереднього приготування і практики заручин*, № 11/2015, (02.03.2015), http://rkc.lviv.ua/news_view-Rishennya_Konferencii_yepuskopatu_Ukrainu_shhodo_bezposerednogo_prugotuvannya_i_praktuku_zaruchun-e3, [13.03.2016].

LITERATURA PRZEDMIOTU

Adamczyk S., *Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce*, Sandomierz 2001.

- Apanowicz J., *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005.
- Arbaszewski P., *Rodzina podmiotem przygotowania do sakramentu małżeństwa. Studium teologicznopastoralne na podstawie badań maturzystów w diecezji k*
- Bajda J., *Chrystus odwołuje się do „serca”. Wokół problemu interioryzacji*, w: Jan Paweł II. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich Chrystus odwołuje się do „serca”*, red. T. Styczeń, Lublin 1987 s. 147-170.
- Biszko A., *Katecheza dla dorosłych i jej wpływ na wychowanie religijno-katechetyczne dzieci*, „*Studia Leopoliensia*” 4(2011), s. 323-328.
- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 1996.
- Bukin K., Bukin S., *Дуунaцмyпчмбo cим'и очyмa cим'и*, „*Studia Leopoliensia*” 9(2016), s. 323-326.
- Cembala M., *Odpowiedzialne ojcostwo*, Lublin 2014.
- Czaja A., *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka t. 2*, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006, s. 289-543.
- Czupryn B., *Antropologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 66-80.
- Dzióba A., *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*, Rzeszów 2009.
- Fąka M., *Mażeńskie prawo kościelne*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1994.
- Fiałkowski M., *Rodzina jako Kościół domowy*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 703-717.
- Fidalgo A. G., *Rzeczywistość miłości rodziny jako fundament małżeństwa i rodziny*, w: *Amoris laetitia jako ewangelia miłości i droga do przebycia*, red. G. del Missier, A. G. Fidalgo, tłum. J. Serafin, Kraków 2019.
- Filipiak M., *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, Lublin 1979.
- Frankfort-Nachmias C., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, tłum. E. Hornowska, Poznań 2001.
- Friedel E., *Der neutestamentliche Oikos-Begriff in seiner Bedeutung für den Gemeindeaufbau*, w: *Domine, dirige me in verbo tuo. Festschrift M. Mitzenheim*, Berlin 1961.
- Gajda P., *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2005.

- Glombik K., *Sakramentalność małżeństwa w nauczaniu Josepha Ratzingera-Benedykta XVI*, w: *Matrimonio et familiae. Z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2016, s. 59-77.
- Goleń J., *Motywy zawarcia małżeństwa sakramentalnego. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2013.
- Goleń J., *Rodzina środowiskiem wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 717-734.
- Goleń J., *Rola świadectwa w rodzinie*, „*Verbum Vitae*” 28 (2015) s. 423-458.
- Goleń J., *The Family as Environment of Sex Education*, w: *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*, red. J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak, Lublin 2018, s. 568-583.
- Goleń J., *The Family as the Place of Moral Education*, w: *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*, red. J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak, Lublin 2018, s. 583-591.
- Goleń J., *The Renewal of Pastoral Care of the Family in the Light of the Apostolic Exhortation Amoris Laetitia*, „*Roczniki Teologiczne*” 64 (2017), z. 6, s. 95-114.
- Goleń J., *Wspieranie rodzin w wychowaniu seksualnym*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. tenże, Lublin 2017, s. 343-360.
- Goleń J., *Wychowanie seksualne w rodzinie. Studium pastoralne*, Rzeszów 2006.
- Grześkowiak J., *Misterium małżeństwa*, Poznań 1996.
- Grześkowiak J., *Sakramentalność małżeństwa w świetle adhortacji apostolskiej „Familiaris consortio” Jana Pawła II*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafrński, Lublin 1985.
- Kamiński R., *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017.
- Kamiński R., *Duszpasterstwo rodzin jako refleksja naukowa*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 23-44.
- Kamiński R., *Metody teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 21-26.

- Kamiński R., *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017.
- Kamiński R., *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*, w: *Teologia pastoralna*, red. tenże, t. 1, Lublin 2000, s. 15-29.
- Klemens Aleksandryjski, *Paedagogus*, II, 94, 1., za J. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom o relacjach między kobietą a mężczyzną na przykładzie wybranych homilii*, w: „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 6 (1/2015), s. 105-126.
- Klemens Aleksandryjski, *Stromata*, II, 137, 3., za J. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom o relacjach między kobietą a mężczyzną na przykładzie wybranych homilii*, w: „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 6 (1/2015), s. 105-126.
- Królczyk M., *Autorytet moralny – wyzwanie dla wychowawców współczesnej młodzieży*, „Studia Leopoliensia” 12(2019), s. 111-127.
- Królczyk M., *Realizacja podstawowych celów małżeństwa w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych*, Kraków 2018.
- Królczyk., *Realizacja podstawowych celów małżeństwa w kontekście współczesnych uwarunkowań społeczno-kulturowych*, Kraków 2018.
- Królikowski P., *Małżeństwo*, w: EK t. XI, Lublin 2006, kol. 1054.
- Kułaczkowski J., *Znaczenie teologicznego modelu jedności małżeńskiej w duszpasterstwie rodzin. Studium teologiczno-pastoralne*, Rzeszów 2006.
- Lacroix X., *Małżeństwo*, Poznań 2001.
- Longosz S., *Rodzina Kościołem domowym w myśli św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum” 29 (2009), t. 53-54, s. 281-312.
- Łobocki M., *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2000.
- Mariański J., *Kondycja religijna i moralna młodzieży szkół średnich w latach 1988-1998-2005-2017. Raport z ogólnopolskich badań socjologicznych*, Toruń 2018.
- Mierzwiński B., *Małżeństwo*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1994, s. 249.
- Mierzwiński B., *Mężczyzna jako mąż i ojciec*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013 s. 658-670.
- Mierzwiński B., *Rodzin duszpasterstwo*, LTP, s. 737.

- Mroczkowski I., *Rodzina, gender i nowy feminizm. Podstawy chrześcijańskiej obrony i promocji rodziny*, Płock 2014.
- Müller G. L., *Dogmatyka katolicka*, red. K. Gózdź, R. Woźniak, S. Śledziewski, Kraków 2015.
- Nagórny J., *Małżeńskie przymierze miłości*, w: *Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Sakrament*, red. T. Styczeń, Lublin 1998.
- Niemira A., *Cnota miłości w świetle encykliki Deus caritas est Benedykta XVI*, w: AK 166 (2016), z 3 (643), s. 463-464.
- Ozorowski E., *Małżeństwo i rodzina w zamyśle Bożym*, Warszawa 2009.
- Parysiewicz B. M., *Wychowanie do miłości. Studium z duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2010.
- Parysiewicz B., *Pedagogiczne podstawy duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 143-149.
- Pastwa A., *Teologiczny fundament sakramentalności małżeństwa: „in fieri” oraz „in facto esse”*, „Prawo Kanoniczne”, 46 (2003) nr 3-4, s. 65-85.
- Paweł VI, *Rodzina szkołą świętości. Przemówienie do Ruchu „Equipes Notre-Dame”* (4.05.1970), AK 66:1975 nr 396 t. 83, s. 3-13.
- Pawłowicz J., *Implikacje moralne teologii wspólnoty małżeńsko-rodzinnej w nauczaniu Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego. Studium porównawcze*, Tuchów 2011.
- Petryk P., *Ku wspólnocie życia i miłości*, Lublin 1998.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.
- Pokrywka M., *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, Lublin 2010.
- Pokrywka M., *Teologicznomoralne implikacje adhortacji «Amoris laetitia»*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej Amoris laetitia dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin 2017, s. 81-96.
- Poręba P., *Rodzina chrześcijańska „małym Kościołem”*, w: *Wychowanie w rodzinie*, red. F. Adamski, Kraków 1991, s. 182-199.
- Przybyłowski J., *Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie*, w: *Matrimonio et familiae*, red. P. Landwojtowicz, Opole 2016, s. 115-127.

- Pyżlak G., *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013 s. 341-371.
- Pyżlak G., *Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych*, Lublin 2007.
- Pyżlak G., *Struktura rodziny a proces wychowania*, w: *Rodzina i rodzicielstwo między tradycją a współczesnością*, red. A. Skreczko, B. Bassa, Z. Struzik, Warszawa 2014, s. 59-73.
- Romaniuk K., *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, Katowice 1983.
- Rychlicki C., *Małżeństwo. W Kościele katolickim*, w: EK, Lublin 2006, t. XI, kol. 1063-1064.
- Sarmiento A., *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, tłum. P. Rak, Kraków 2002.
- Sawicka A. B., *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Studium z duszpasterstwa rodzinnego na podstawie badań maturzystów archidiecezji lubelskiej*. Lublin 2019 (mps AB KUL).
- Schenke L., *Zur sogenannten „Oikosformel” im NT*, „Kairos” 13 (1971), s. 226-243.
- Skreczko A., *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny Tysiąclecia (1957-1966). Studium teologiczno-pastoralne*, Białystok 2002.
- Skrzydlewski W. B., *Chrześcijańska wizja miłości małżeństwa i rodziny*, Kraków 1982.
- Sorkowicz A., *Polska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II*, Katowice 2014.
- Sroka U., *Wychowanie do życia w rodzinie. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań młodzieży w Sandomierzu*, Lublin 2013 (mps AB KUL).
- Styczeń T., „Początek” wyrazić „sercem”, w: *Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „serca”*, red. T. Styczeń, Lublin 1987, s. 5-15.
- Szucki R., *Stosunek maturzystów do małżeństwa i rodziny. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w diecezji siedleckiej*. Lublin 2018 (mps AB KUL).
- Tertulian, *Ad uxorem; Adversus Marcionem; De virginibus velandis*, za J. Szwed-Kostecka, *Święty Jan Chryzostom o relacjach między kobietą a mężczyzną na*

- przykładzie wybranych homilii, w: „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, nr specjalny 6 (1/2015), s. 105-126.
- Tylutki T., *Małżeństwo i rodzina w świadomości maturzystów. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań w archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej*. Lublin 2020 (mps AB KUL).
- Weigandt P., *Zur sogenannten „Oikosformel”*, „Novum Testamentum” 6 (1963) 49-74.
- Wilk J., *Czym jest duszpasterstwo rodzin?*, HD 2:1998, s. 32-42.
- Wojaczek K., *Koncepcja duszpasterstwa rodzin w „Familiaris consortio”*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. Szafrński, Lublin 1985, s. 275-290.
- Wojaczek K., *Kształtowanie katolickiej koncepcji małżeństwa w diecezjalnym studium rodziny. Studium pastoralne*, Opole 1997.
- Wojaczek K., *Małżeństwo. Doświadczenie obdarowania*, Lublin 2001.
- Wojaczek K., *Wspólnota rodzinna jako fundament domowego Kościoła*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 67-73.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
- Wolicka E., *Biblijny archetyp człowieka*, w: *Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*. w: *Jan Paweł II naucza*, t. 1, red. T. Styczeń, Lublin 1981, s. 159-183.
- Wróbel J., *Małżeństwo chrześcijańskie w refleksji teologicznej od ojców Kościoła do Soboru Watykańskiego II. Szkic historyczny*, w: *Płciowość ludzka w kontekście miłości. Przesłanie moralne Kościoła*, red. J. Nagórny, M. Pokrywka, Lublin 2005, s. 283-306.
- Wróbel J., *Małżeństwo. Aspekt moralny*, w: EK t. XI, k. 1068.
- Wróbel J., *Życie od Boga i dla Boga*, w: *Jan Paweł II. Evangelium vitae. Tekst i komentarze*, red. T. Styczeń, J. Nagórny, Lublin 1997.
- Yastremsky A., *Odpowiedzialne ojcostwo odpowiedzią na kryzys rodziny*, „Studia Leopoliensia” 9(2016), s. 295-304.
- Yastremsky A., *Wyzwania duszpasterstwa rodzin w świetle adhortacji apostolskiej Amoris laetitia*, „Studia Leopoliensia” 9(2016), s. 285-293.
- Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1976.
- Zajac M., *Dzieci w rodzinie*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 682-694.

- Załęski J., *Problem „rozvodu” na tle nauki Nowego Testamentu o małżeństwie*, w: Jan Paweł II. *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „serca”*. s. 193-215.
- Вавжиняк О., *Нівеляція авторитету Церкви за допомогою засобів масової інформації*, „*Studia Leopoliensia*” 12(2019), s. 353-364.
- Вишковський П., *„Це ті, котрі прийшли з великого утиску...”* (Одкр 7,14). *Тиврівський Меморіал мучеників Римсько-Католицької Церкви XX століття в Україні*, Київ 2018.
- Напюрковський С. Ц., *Як займатися теологією*, Київ 2010.
- Папська Біблійна Комісія, *Біблія та мораль. Біблійні корені дій християнина*, Львів 2012.
- Ястремський А., *Родина – місце плекання віри у перспективі Amoris laetia*, „*Studia Leopoliensia*” 12(2019), s. 207-216.

LITERATURA POMOCNICZA

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.
- Bakiera L., *Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa*, ejournals.eu/sj/index.php/PR/article/viewFile/3989/3923 [dostęp: 25.05.2018].
- Biernat T., Dyczewski L., Sobierajski P., Szulich-Kałuża J., *Wyobrażenia młodzieży w Polsce o małżeństwie*, „*Paedagogia Christiana*” 1(19)2007, s. 137-155;
- Blum D., *Mózg i płeć. O biologicznych różnicach między kobietami i mężczyznami*, tłum. E. Kołodziej-Józefowicz, Warszawa 2000.
- Brannon L., *Psychologia rodzaju. Kobiety i mężczyźni: podobni czy różni*, tłum. M. Kacmajor, Gdańsk 2002.
- Dyczewski L., *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*, Lublin 2009.
- Gawda, K., *Dojrzałość człowieka do rodzicielstwa. Próba charakterystyki.*, „*Rozprawy Społeczne*” 2018., t.12(4), s. 7-14, <https://doi.org/10.29316/rs.2018.31> [25.04.2019].
- Gizicka D., *Małżeństwo i rodzina w hierarchii wartości życiowych młodzieży*, RNS KUL 2005, nr 1, s. 134-156.

- Kałdon B. M., *Rodzina jako instytucja społeczna w ujęciu interdyscyplinarnym*, „Forum pedagogiczne” 1(2011), s. 229-241.
- Król T., Maśnik K., Śledziński W., *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I-III gimnazjum*, red. T. Król, Kraków 2011.
- Kuby G., *Globalna rewolucja seksualna. Likwidacja wolności w imię wolności*, Kraków 2013.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1996.
- Polak-Jakuszek W., *Małżeństwo chrześcijańskie a miłość*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26 (2017) 1, s. 35-52.
- Ryś M., Miłość jako psychologiczna podstawa wspólnoty małżeńskiej, „Fides et Ratio”, 2010, nr 4(4), s. 23–30.
- Ryś M., *Psychologia małżeństwa*, Otwock 1997.
- Święś K., *Aktualne uwarunkowania nowej ewangelizacji w Polsce*, w: *Polskie drogi nowej ewangelizacji*, red. K. Święś, D. Lipiec, Lublin 2014, s. 21-56.
- Święś K., *Aktualny kontekst społeczno-kulturowy jako zagrożenie dla wiary*, w: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*, red. W. Przygoda, K. Święś, Lublin 2013, s. 57-78.
- Werner W., *Człowiek, świadomość, społeczeństwo. Splątane korzenie współczesnej psychologii*, w: *O świadomości. Wybrane zagadnienia*, red. M. Wójtowicz-Dacka, L. Zając-Lamparska, Bydgoszcz 2007, s. 17-39.
- Бирлюк О. М., *Формування шлюбу в Київській Русі: норми звичаєвого та церковного права*, „Часопис Київ. Університету права”, № 4. 2010, s. 44–48.
- Всеукраїнський студентський архів „AntiBotan”, ,
http://antibotan.com/file.html?work_id=201457 [7.09.2019].
- Демиденко Н. М., *Вплив Православної Церкви та звичаєвого права на шлюбно-сімейні традиції як складову духовної культури українців у XVI-XVII ст.: Права жінки у шлюбі*, „Сумська старовина” 2015 № XLVI, s. 19-27.
- Кабінет Міністрів України, *Розпорядження від 23 листопада 2015 р. № 1393 – р, Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року*, w:
<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679> [12.10.2016].
- Каледа Г., *Домашня Церковь*, Москва 2001.

- Кутняк О. М., *Вплив трансформації суспільства на формування сімейних цінностей молодого покоління*,
https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp181/15Kutik.pdf, [02.06.2020].
- Лібанова Е. М., Аксьонов С. Ю., Балакірєва О. М., inni, *Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні*, Київ 2008, <https://www.idss.org.ua/monografii/Book-Shlub-web.pdf> [7.09.2019].
- Лібанова Е. М., Аксьонов С. Ю., Балакірєва О. М., inni, *Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні*, Київ 2008, <https://www.idss.org.ua/monografii/Book-Shlub-web.pdf> [7.09.2019].
- Пєша І. В., *Сімейні цінності української молоді. Інформаційні матеріали до Всеукраїнського форуму сім'ї*, <https://dismp.gov.ua/downloads/simejni-cinnosti-ukrayinskoyi-molodi-informacijni-materiali-do-vseukrayinskogo-forumu-simyi> [11.05.2020].
- Походзіло Ю. М., Силенок К. П., *Еволюція правового регулювання шлюбносімейних відносин на українських землях у Х – ХІХ століттях*, „Теорія і практика правознавства”, 2(8)2015, s. 6-7
<http://tlaw.nlu.edu.ua/issue/view/3803/showToc> [12.06.2020].
- Столярчук О. А., *Психологія сучасної сім'ї*, Кременчук 2015.
- Чорновалюк В. В., *Уявлення про шлюб різних поколінь в сучасному українському суспільстві*, <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/15584> [7.09.2019].
- Чорновалюк В. В., *Уявлення про шлюб різних поколінь в сучасному українському суспільстві*, <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/15584> [7.09.2019].
- Язловецький О., *Проблеми католицько-православних шлюбів*,
<https://credo.pro/2015/04/133332> [09.06.2020].

WYKAZ TABEL

Tabela 1. Szkoły, do których uczęszczali respondenci.....	64
Tabela 2. Wiek respondentów w zestawieniu ogólnym.....	65
Tabela 3. Wiek respondentów w zestawieniu szczegółowym.....	65
Tabela 4. Płeć respondentów.....	66
Tabela 5. Miejsce zamieszkania badanej młodzieży.....	66
Tabela 6. Rodzina pochodzenia respondentów.....	68
Tabela 7. Liczba rodzeństwa respondentów.....	69
Tabela 8. Wyznanie religijne respondentów.....	70
Tabela 9. Zmiana wyznania u respondentów.....	71
Tabela 10. Stosunek respondentów do religii.....	72
Tabela 11. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych.....	73
Tabela 12. Wyznanie religijne ojca według respondentów.....	74
Tabela 13. Stosunek ojca do religii w opinii respondentów.....	75
Tabela 14. Wyznanie religijne matki według respondentów.....	76
Tabela 15. Stosunek matki do religii w opinii respondentów.....	77
Tabela 16. Przekonanie badanych o wychowaniu w katolickiej rodzinie.....	78
Tabela 17. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia powołania do miłości przez młodzież.....	81
Tabela 18. Rozumienie powołania do miłości a płeć respondentów.....	83
Tabela 19. Rozumienie powołania do miłości a rodzina pochodzenia respondentów.....	84
Tabela 20. Rozumienie powołania do miłości a wyznanie respondentów.....	86
Tabela 21. Rozumienie powołania do miłości a stosunek respondentów do religii.....	88
Tabela 22. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów spełniania się jako mężczyzna lub kobieta.....	91
Tabela 23. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a płeć respondentów...	93
Tabela 24. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a rodzina pochodzenia respondentów.....	94
Tabela 25. Zamiar respondentów spełniać się jako mężczyzna lub kobieta a wyznanie respondentów.....	95
Tabela 26. Zamiary spełniania się jako mężczyzna lub kobieta a stosunek respondentów do religii.....	98

Tabela 27. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia małżeństwa sakramentalnego u respondentów.....	100
Tabela 28. Rozumienie sakramentu małżeństwa a płeć respondentów.....	103
Tabela 29. Rozumienie sakramentu małżeństwa a rodzina pochodzenia respondentów.....	104
Tabela 30. Rozumienie sakramentu małżeństwa a wyznanie religijne respondentów.....	106
Tabela 31. Rozumienie sakramentu małżeństwa a stosunek respondentów do religii..	108
Tabela 32. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia przysięgi małżeńskiej.....	110
Tabela 33. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a płeć respondentów.....	112
Tabela 34. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a rodzina pochodzenia respondentów.....	113
Tabela 35. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a wyznanie respondentów.....	114
Tabela 36. Rozumienie przysięgi małżeńskiej a stosunek respondentów do religii....	115
Tabela 37. Zamiar zawarcia ślubu kościelnego przez respondentów.....	117
Tabela 37a. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów zawarcia małżeństwa sakramentalnego u respondentów.....	117
Tabela 38. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a płeć respondentów.....	119
Tabela 39. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a rodzina pochodzenia respondentów.....	120
Tabela 40. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a wyznanie respondentów.....	121
Tabela 41. Zamiary zawarcia małżeństwa sakramentalnego a stosunek respondentów do religii.....	123
Tabela 42. Liczbowy i procentowy rozkład rozumienia roli wiary i modlitwy w rodzinie	126
Tabela 43. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a płeć respondentów.....	127
Tabela 44. Rozumienie wiary i modlitwy w rodzinie a rodzina pochodzenia badanych.....	128
Tabela 45. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a wyznanie religijne badanych.....	130
Tabela 46. Rozumienie roli wiary i modlitwy w rodzinie a stosunek respondentów do religii	131
Tabela 47. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań respondentów dotyczących	

wychowania w katolickiej rodzinie.....	133
Tabela 48. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a płeć respondentów.....	134
Tabela 49. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a rodzina pochodzenia respondentów.....	136
Tabela 50. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie a wyznanie religijne respondentów	137
Tabela 51. Przekonania dotyczące wychowania w katolickiej rodzinie przez respondentów, a ich stosunek do religii	138
Tabela 52. Liczbowy i procentowy rozkład przekonań respondentów dotyczących znaczenia trwałości rodzin dla dzieci.....	141
Tabela 53. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a płeć respondentów.....	142
Tabela 54. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a rodzina pochodzenia respondentów	143
Tabela 55. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a wyznanie religijne respondentów	144
Tabela 56. Przekonania dotyczące znaczenia trwałości rodziny dla dzieci a stosunek respondentów do religii	146
Tabela 57. Liczbowy i procentowy rozkład zamiarów założenia katolickiej rodziny.....	148
Tabela 58. Zamiary założenia katolickiej rodziny a płeć respondentów	149
Tabela 59. Zamiary założenia katolickiej rodziny a rodzina pochodzenia respondentów.....	150
Tabela 60. Zamiary założenia katolickiej rodziny a wyznanie respondentów	151
Tabela 61. Zamiary założenia katolickiej rodziny a stosunek respondentów do religii	152

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Charakterystyka respondentów ze względu na wiek.....	65
Wykres 2. Charakterystyka respondentów ze względu na płeć.....	66
Wykres 3. Charakterystyka respondentów ze względu na miejsce zamieszkania.....	67
Wykres 4. Charakterystyka respondentów ze względu na rodzinę pochodzenia.....	68
Wykres 5. Charakterystyka respondentów ze względu na liczbę rodzeństwa.....	69
Wykres 6. Wyznanie religijne respondentów.....	70
Wykres 7. Zmiana wyznania u respondentów.....	71
Wykres 8. Stosunek respondentów do religii.....	72
Wykres 9. Przynależność respondentów do wspólnot religijnych.....	73
Wykres 10. Wyznanie religijne ojca według respondentów.....	74
Wykres 11. Stosunek ojca do religii w opinii respondentów.....	75
Wykres 12. Wyznanie religijne matki według respondentów.....	76
Wykres 13. Stosunek matki do religii w opinii respondentów.....	77
Wykres 14. Przekonanie badanych o wychowaniu w katolickiej rodzinie.....	78

ANEKSY

J. Goleń, R. Szucki, A. Yastemskyy
ANKIETA O MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE

Katedra Duszpasterstwa Rodzin Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego prowadzi badania naukowe dotyczące stosunku młodzieży do małżeństwa i rodziny. Poniższy zestaw składa się z dwóch kwestionariuszy. Zawarte w nich pytania dotyczą Twojego stosunku do religii, samego siebie i innych. Proszę uważnie przeczytać instrukcje do każdego testu a następnie odpowiedzieć na wszystkie pytania.

Badania są anonimowe, dlatego nie należy się podpisywać i podawać swojego adresu. Wartość naukowa badań zależy od szczerych odpowiedzi na postawione pytania.

Wypełnij poniższą ankietę zaznaczając lub wpisując odpowiedzi.

1. Jaki jest Twój wiek? *Podaj liczbę ukończonych lat.*

---

2. Jaka jest Twoja płeć?

☐ kobieta ☐ mężczyzna

3. Jakie jest Twoje miejsce zamieszkania?

☐ wieś

☐ osiedle/osiedle typu miejskiego

☐ miasto rejonowe

☐ miasto obwodowe

4. W jakiej rodzinie wychowywałeś/łaś się?

☐ w rodzinie niepełnej wskutek śmierci rodzica

☐ w rodzinie, gdzie miał miejsce rozwód/rozejście się

☐ w rodzinie stale niepełnej (z 1 rodzicem)

☐ w rodzinie niepełnej czasowo (rodzic nieobecny ponad 6 mies.)

☐ w rodzinie zastępczej

☐ w rodzinie pełnej, z obojgiem rodziców

☐ inne *Napisz jakie.* _____

5. Ile masz rodzeństwa?

☐ nie mam rodzeństwa

☐ *Wpisz liczbę* _____

6. Jakie jest Twoje wyznanie religijne?

☐ prawosławne [Patr. Kijowski]

☐ prawosławne [Patr. Moskiew.]

☐ prawosławne [Ukr. Autokef.]

☐ prawosławne inny

☐ greko-katolickie

☐ rzymsko-katolickie

☐ protestanckie

☐ zielonoświątkowe

☐ inne *Napisz jakie.* _____

☐ żadne

7. Czy kiedykolwiek miałeś inne wyznanie religijne niż, to które zaznaczyłeś powyżej?

☐ nie

☐ tak. *Zaznacz wszystkie, do których należałeś*

☐ prawosławne [Patr. Kijowski]

☐ prawosławne [Patr. Moskiew.]

☐ prawosławne [Ukr. Autokef.]

☐ prawosławne inny

☐ greko-katolickie

☐ rzymsko-katolickie

☐ protestanckie

☐ zielonoświątkowe ☐ inne

Napisz jakie. _____

8. Jaki jest Twój stosunek do religii?

☐ bardzo religijny

☐ religijny

☐ słabo religijny

☐ wierzący niepraktykujący

☐ obojętny religijnie

☐ duchowy ale niereligijny

☐ niereligijny

☐ agnostyk

☐ ateista

☐ inny Napisz jaki. _____

9. Czy należysz do wspólnoty religijnej, grupy parafialnej bądź duszpasterstwa (np. oaza, grupa modlitewna, ministranci, itp.)?

☐ nie

☐ tak Napisz do jakiej. _____

10. Jakie jest wyznanie religijne Twojego ojca?

☐ prawosławne [Patr. Kijowski]

☐ prawosławne [Patr. Moskiew.]

☐ prawosławne [Ukr. Autokef.]

☐ prawosławne inny

☐ greko-katolickie

☐ rzymsko-katolickie

☐ protestanckie

☐ zielonoświątkowe

☐ inne Napisz jakie. _____

☐ żadne

☐ nie wiem

11. Jaki jest stosunek do religii Twojego ojca?

☐ bardzo religijny

☐ religijny

☐ słabo religijny

☐ wierzący niepraktykujący

☐ obojętny religijnie

☐ duchowy ale niereligijny

☐ niereligijny

☐ agnostyk

☐ ateista

☐ nie wiem

12. Jakie jest wyznanie religijne Twojej matki?

☐ prawosławne [Patr. Kijowski]

☐ prawosławne [Patr. Moskiew.]

☐ prawosławne [Ukr. Autokef.]

☐ prawosławne inny

☐ greko-katolickie

☐ rzymsko-katolickie

☐ protestanckie

☐ zielonoświątkowe

☐ inne Napisz jakie. _____

☐ żadne

☐ nie wiem

13. Jaki jest stosunek do religii Twojej matki?

☐ bardzo religijny	☐ religijny
☐ słabo religijny	☐ wierzący niepraktykujący
☐ obojętny religijnie	☐ duchowy ale niereligijny
☐ niereligijny	☐ agnostyk
☐ ateista	☐ nie wiem

14. Czy, zgodnie z Twoją oceną, wychowałeś się w katolickiej rodzinie?

- ☐ zdecydowanie tak   ☐ tak   ☐ raczej tak

Przeczytaj uważnie każde zdanie i określ w jakim stopniu się z nim zgadzasz bądź nie zgadzasz. W ocenie odpowiedzi korzystaj z załączonej niżej skali:

- 0 – zupełnie nie zgadzam się**
1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
2 – raczej nie zgadzam się
3 – raczej zgadzam się
4 – w dużym stopniu zgadzam się
5 – w pełni zgadzam się

I. Na ile zgadzasz się bądź nie zgadzasz z twierdzeniami dotyczącymi powołania do miłości?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się**
1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
2 – raczej nie zgadzam się
3 – raczej zgadzam się
4 – w dużym stopniu zgadzam się
5 – w pełni zgadzam się

<i>Rozumiem swoje powołanie do miłości jako ...</i>							
1.	całkowite zawierzenie i zaufanie Bogu	0	1	2	3	4	5
2.	zaproszenie do miłowania Boga	0	1	2	3	4	5
3.	rodzaj misji powierzonej mi przez Boga	0	1	2	3	4	5
4.	wielki dar Boga, który stworzył mnie z miłości i do miłości	0	1	2	3	4	5
5.	wzięcie odpowiedzialności za ukochaną osobę i dzieci	0	1	2	3	4	5
6.	zaproszenie do bycia rodzicem	0	1	2	3	4	5
7.	możliwość bycia szczęśliwym w małżeństwie i rodzinie	0	1	2	3	4	5
8.	życie z drugą osobą, którą pokocham	0	1	2	3	4	5
9.	okazywanie szacunku i troski wszystkim ludziom	0	1	2	3	4	5
10.	zdolność zaufania drugiej osobie	0	1	2	3	4	5
11.	umiejętność obdarzania uczuciem	0	1	2	3	4	5
12.	pragnienie kochania i bycia kochanym	0	1	2	3	4	5

II. W jaki sposób i na ile zamierzasz spełniać się jako kobieta lub mężczyzna?

0 – zupełnie nie zgadzam się

1 – w dużym stopniu nie zgadzam się

2 – raczej nie zgadzam się

3 – raczej zgadzam się

4 – w dużym stopniu zgadzam się

5 – w pełni zgadzam się

<i>Zamierzam spełniać się jako mężczyzna lub kobieta poprzez ...</i>							
1.	wierną i trwałą miłość małżeńską	0	1	2	3	4	5
2.	bycie dobrym mężem/żoną	0	1	2	3	4	5
3.	szacunek dla współmałżonka	0	1	2	3	4	5
4.	bycie dobrą matką/ojcem	0	1	2	3	4	5
5.	urodzenie i wychowanie dzieci	0	1	2	3	4	5
6.	spełnianie swoich marzeń i planów	0	1	2	3	4	5
7.	rozwijanie umiejętności i zainteresowań	0	1	2	3	4	5
8.	bycie człowiekiem sukcesu	0	1	2	3	4	5
9.	studia i dobrą pracę	0	1	2	3	4	5
10.	życie w wolnym związku z osobą odmiennej płci	0	1	2	3	4	5
11.	spełnianie swoich potrzeb seksualnych	0	1	2	3	4	5
12.	życie w związku z drugą osobą, bez względu na jej płeć	0	1	2	3	4	5
13.	życie w związku z osobą tej samej płci	0	1	2	3	4	5
14.	zaspokajanie swoich potrzeb uczuciowych	0	1	2	3	4	5

III. Na ile zgadzasz się lub nie zgadzasz z twierdzeniami dotyczącymi sakramentu małżeństwa?

0 – zupełnie nie zgadzam się

1 – w dużym stopniu nie zgadzam się

2 – raczej nie zgadzam się

3 – raczej zgadzam się

4 – w dużym stopniu zgadzam się

5 – w pełni zgadzam się

<i>Według mnie sakrament małżeństwa ...</i>							
1.	pozwala budować wspólne życie na fundamencie wiary	0	1	2	3	4	5
2.	daje małżonkom dar Chrystusowej miłości	0	1	2	3	4	5
3.	jest wyrazem wiary i zaufania do Boga	0	1	2	3	4	5
4.	umożliwia życie małżeńskie zgodnie z przykazaniami Bożymi	0	1	2	3	4	5

Według mnie sakrament małżeństwa ...							
5.	daje błogosławieństwo Boże na życie w małżeństwie i rodzinie	0	1	2	3	4	5
6.	jednoczy małżonków duchowo	0	1	2	3	4	5
7.	jest zobowiązaniem do katolickiego wychowania dzieci	0	1	2	3	4	5
8.	uzdalnia do zachowania przysięgi małżeńskiej	0	1	2	3	4	5
9.	jest wyrazem wzajemnego zaufania	0	1	2	3	4	5
10.	jest wyrazem miłości do drugiej osoby i zapewnia o niej	0	1	2	3	4	5
11.	zobowiązuje do wierności i uczciwości na całe życie	0	1	2	3	4	5
12.	wiąże dwoje ludzi na całe życie	0	1	2	3	4	5
13.	jest zobowiązaniem do posiadania dzieci	0	1	2	3	4	5
14.	jest wyrazem tradycji religijnej	0	1	2	3	4	5
15.	legalizuje życie we dwoje	0	1	2	3	4	5
16.	umożliwia podjęcie życia seksualnego	0	1	2	3	4	5

IV. Na ile zgadzasz się lub nie zgadzasz z twierdzeniami dotyczącymi przysięgi małżeńskiej – miłości, wierności, uczciwości, nierozzerwalności?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się
 1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
 2 – raczej nie zgadzam się
 3 – raczej zgadzam się
 4 – w dużym stopniu zgadzam się
 5 – w pełni zgadzam się

Przysięga małżeńska ...							
1.	służy budowaniu trwałego małżeństwa	0	1	2	3	4	5
2.	pozwała małżeństwu przetrwać próby	0	1	2	3	4	5
3.	jest wyrazem szacunku dla współmałżonka	0	1	2	3	4	5
4.	stanowi fundament związku	0	1	2	3	4	5
5.	jest czymś świętym, bo jest składana przed Bogiem	0	1	2	3	4	5
6.	nie ma większego znaczenia dla życia małżeńskiego	0	1	2	3	4	5
7.	nie jest możliwa do zachowania	0	1	2	3	4	5
8.	można ją zastąpić prywatnym przyrzeczeniem	0	1	2	3	4	5
9.	jest tylko formalnością	0	1	2	3	4	5

V. Na ile zgadzasz się lub nie zgadzasz z twierdzeniami dotyczącymi znaczenia wiary i modlitwy w rodzinie?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się
 1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
 2 – raczej nie zgadzam się
 3 – raczej zgadzam się
 4 – w dużym stopniu zgadzam się
 5 – w pełni zgadzam się

<i>Wiara i modlitwa w rodzinie ...</i>							
1.	wyzwała wzajemną miłość i pomoc	0	1	2	3	4	5
2.	ułatwia wzajemne zaufanie	0	1	2	3	4	5
3.	pomaga rozwiązywać konflikty i przebaczać sobie wzajemnie	0	1	2	3	4	5
4.	uczy wzajemnego szacunku	0	1	2	3	4	5
5.	daje wsparcie Boga w rozwiązywaniu problemów	0	1	2	3	4	5
6.	pomaga przestrzegać przykazań Bożych i norm moralnych	0	1	2	3	4	5
7.	jednoczy rodzinę z Bogiem	0	1	2	3	4	5
8.	pomaga wypełniać dobrze codzienne obowiązki	0	1	2	3	4	5
9.	pomaga dzieciom odkryć swoje powołanie	0	1	2	3	4	5

VI. Na ile zgadzasz się lub nie zgadzasz z twierdzeniami dotyczącymi wychowania w katolickiej rodzinie?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się
 1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
 2 – raczej nie zgadzam się
 3 – raczej zgadzam się
 4 – w dużym stopniu zgadzam się
 5 – w pełni zgadzam się

<i>Wychowanie w katolickiej rodzinie ...</i>							
1.	wpaja katolickie zasady moralne	0	1	2	3	4	5
2.	przekazuje wiedzę na temat Boga	0	1	2	3	4	5
3.	uczy modlitwy	0	1	2	3	4	5
4.	uczy korzystania z sakramentów świętych	0	1	2	3	4	5
5.	uczy wiary i miłości do Boga	0	1	2	3	4	5
6.	uczy miłości do Kościoła	0	1	2	3	4	5
7.	przygotowuje do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie	0	1	2	3	4	5
8.	uczy znosić trudy życia	0	1	2	3	4	5
9.	przygotowuje do życia w małżeństwie i rodzinie	0	1	2	3	4	5

<i>Wychowanie w katolickiej rodzinie ...</i>							
10.	uczy opanowania namiętności	0	1	2	3	4	5
11.	uczy miłości i szacunku dla każdego człowieka	0	1	2	3	4	5
12.	pomaga odróżniać dobro od zła	0	1	2	3	4	5

VII. Dlaczego, Twoim zdaniem, dzieci powinny rodzić i wychowywać się w trwałych małżeństwach i rodzinach?

0 – zupełnie nie zgadzam się

1 – w dużym stopniu nie zgadzam się

2 – raczej nie zgadzam się

3 – raczej zgadzam się

4 – w dużym stopniu zgadzam się

5 – w pełni zgadzam się

<i>Dzieci powinny rodzić się w trwałych małżeństwach i rodzinach, ponieważ ...</i>							
1.	żadne dziecko nie chce wychowywać się bez rodziców	0	1	2	3	4	5
2.	mogą doświadczać miłości obojga rodziców	0	1	2	3	4	5
3.	mogą obserwować rodziców i brać z nich przykład	0	1	2	3	4	5
4.	mają zapewnione poczucie bezpieczeństwa	0	1	2	3	4	5
5.	wtedy są bardziej stabilne emocjonalnie	0	1	2	3	4	5
6.	mogą ustrzec się od wielu problemów i nałogów	0	1	2	3	4	5
7.	mają szansę wyrosnąć na lepszych ludzi i więcej osiągnąć	0	1	2	3	4	5
8.	mogą otrzymać bogatszy system wartości	0	1	2	3	4	5
9.	uczą się dobrego postępowania wobec bliźnich	0	1	2	3	4	5
10.	mogą w przyszłości tworzyć trwałe związki	0	1	2	3	4	5

VIII. Czy w przyszłości zamierzasz zawrzeć ślub kościelny (lub przynajmniej tego nie wykluczasz)?

☐ zamierzam
zdania

☐ nie wykluczam

☐ wykluczam

☐ nie mam

Jeśli odpowiedziałeś „nie zamierzam” lub „nie mam zdania” - zakończyłeś ankietę. Jeśli w przyszłości zamierzasz zawrzeć ślub kościelny lub przynajmniej tego nie wykluczasz odpowiedz na poniższe pytania.

IX. W jakim celu zamierzasz zawrzeć ślub kościelny?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się
1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
2 – raczej nie zgadzam się
3 – raczej zgadzam się
4 – w dużym stopniu zgadzam się
5 – w pełni zgadzam się

<i>Zamierzam w przyszłości zawrzeć małżeństwo sakramentalne, aby ...</i>							
1.	przyjąć łaskę Bożą w sakramencie małżeństwa	0	1	2	3	4	5
2.	odpowiedzialnie żyć w małżeństwie i rodzinie	0	1	2	3	4	5
3.	zawrzeć prawdziwe małżeństwo	0	1	2	3	4	5
4.	moje małżeństwo było trwałe	0	1	2	3	4	5
5.	móc w małżeństwie korzystać z sakramentów świętych	0	1	2	3	4	5
8.	postępować podobnie jak wielu innych ludzi	0	1	2	3	4	5
9.	spełnić oczekiwania mojej rodziny	0	1	2	3	4	5
10.	postąpić zgodnie z tradycją	0	1	2	3	4	5
11.	nie narazić się na złą opinię otoczenia	0	1	2	3	4	5

X. Jakie są Twoje zamiary odnośnie do założenia katolickiej rodziny?

- 0 – zupełnie nie zgadzam się
1 – w dużym stopniu nie zgadzam się
2 – raczej nie zgadzam się
3 – raczej zgadzam się
4 – w dużym stopniu zgadzam się
5 – w pełni zgadzam się

<i>Zamierzam założyć katolicką rodzinę, aby ...</i>							
1.	przekazywać dzieciom wiarę w Boga	0	1	2	3	4	5
2.	razem z bliskimi dążyć do zbawienia	0	1	2	3	4	5
3.	żyć słowem Bożym w rodzinie	0	1	2	3	4	5
4.	Bóg wzmacniał miłość w rodzinie	0	1	2	3	4	5
5.	Bóg wspierał nas w trudnych sytuacjach	0	1	2	3	4	5
7.	modlić się wspólnie z bliskimi	0	1	2	3	4	5
8.	uczyć dzieci zachowywania Przykazań Bożych	0	1	2	3	4	5
9.	przekazać dzieciom miłość do Kościoła	0	1	2	3	4	5